

วารสาร JBVDSR

วณิฆฏองแหรกพุทธศาสตร์ปริทรรศน์

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม) ปี 2565

Journal of Buddhist Studies Vanam Dongruk

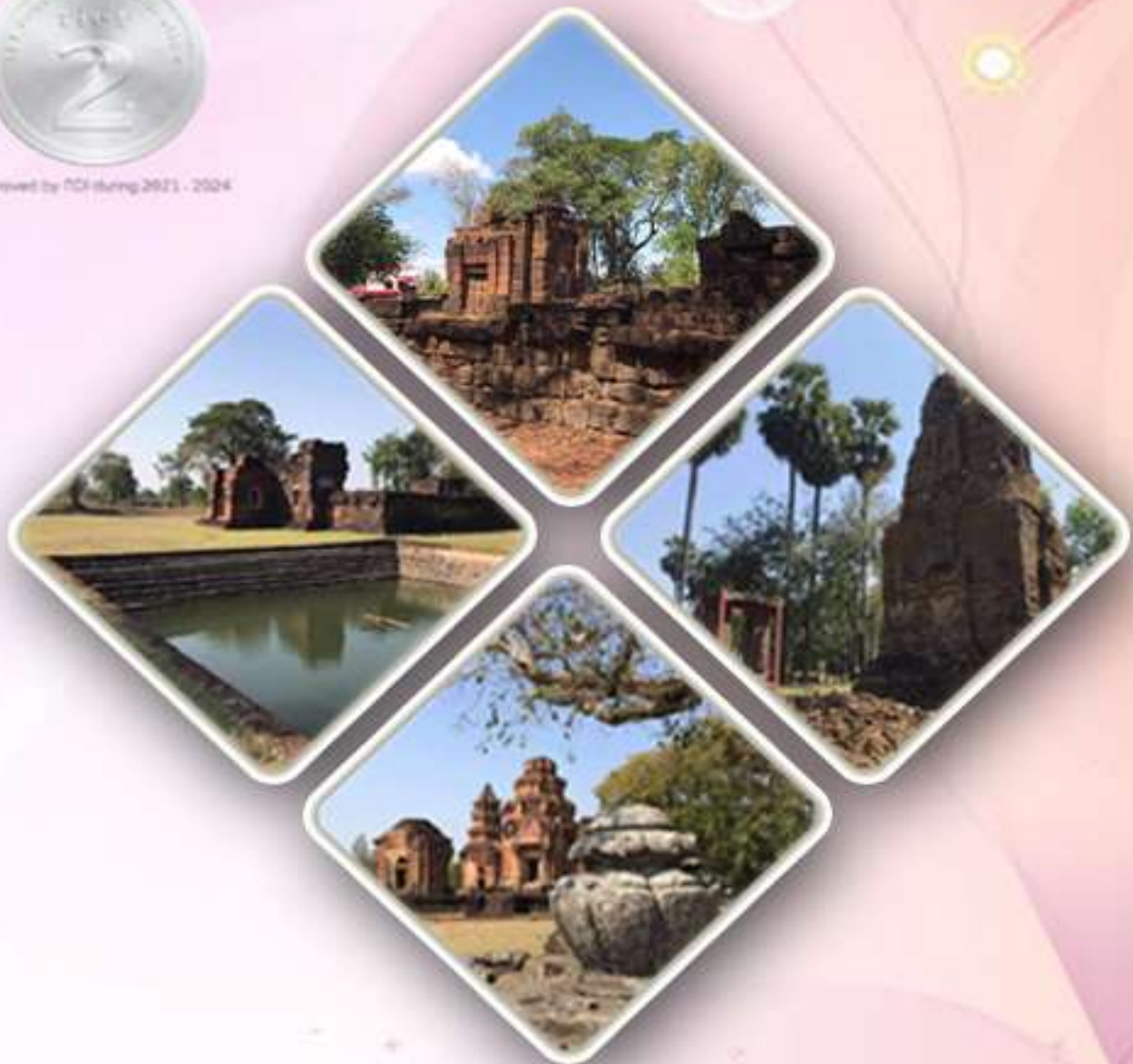
Vol.9 No 2 (July - December) 2022

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Centre

Approved by TCI during 2021 - 2024

วารสาร วนัมฌองแหรงพุทศาสตรปริทรรศน์

Journal of Buddhist Studies Vanam Dongrak

ISSN: 2465-3683 (Print)

ISSN: 2730-3098 (Online)

ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2565

Vol.9. No.2 July - December 2022

- กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

- วัตถุประสงค์

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารวณัมฌองแหรงพุทศาสตรปริทรรศน์ (Journal of Buddhist Studies Vanam Dongrak) บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ เป็นวารสารวิชาการ ราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ) คือ ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม-มิถุนายน, ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม – ธันวาคม เป็นวารสารมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการผลิตงานทางวิชาการและการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเน้นองค์ความรู้ในมิติศาสนา ปรัชญา การศึกษา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และมนุษยวิทยา แก่ผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนิสิต นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา โดยเปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้รับการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างน้อย 3 ท่านต่อบทความ

- ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารวณัมฌองแหรงพุทศาสตรปริทรรศน์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความเท่านั้น และไม่ถือเป็นทัศนะของผู้รับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารวณัมฌองแหรงพุทศาสตรปริทรรศน์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

คณะกรรมการที่ปรึกษา (Advisors)

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.

พระพรหมวชิรโมลี, ดร.

พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.

อธิการบดี

รองอธิการบดี วิทยาเขตสุรินทร์

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

บรรณาธิการ (Chief Editor)

รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ (Assistant Editor)

ผศ.บรรจง โสดาดี

ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

หน่วยงานภายใน

พระครูใบฎีกาเวียง กิตติวณโณ, ผศ.ดร.

ผศ.ดร.ธน ศรีทอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หน่วยงานภายนอก

รศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง

ผศ.ดร.บัญญัติ สาลี

ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน

พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.

ผศ.ดร.วันชัย สุขตาม

รศ.ดร.อักรพนธ์ เนื้อไม้หอม

ผศ.ดร.สุชาติ บุษย์ชยานนท์

มหาวิทยาลัยมหิดล

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากลั่นกรองบทความ (Peer Reviewer)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร.

พระครูศรีปัญญาวิกรม, ผศ.ดร.

ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง

ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์

รศ.ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน
ผศ.ดร.ธนู ศรีทอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศ.ดร.วัชร งามจิตรเจริญ
รศ.ดร.สุนันท์ เสนารัตน์
ผศ.ดร.วีรชัย ยศโสธร
รศ.ดร.อัศรพนธ์ เนื้อไม้หอม
ดร.มนูญ สอนโพนงาม
พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.
ดร.สงวน เหล่าโพนทัน
รศ.ดร.รัตนะ ปัญญาภา
ผศ.ดร.สุชาติ บุษย์ชญาณนท์
รศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง
รศ.ดร.จิรายุ ททรัพย์สิน
ผศ.ดร.วันชัย สุขตาม
ผศ.ดร.พีรวัส อินทวิ
ดร.วิโรจน์ ทองปลิว
ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน
ผศ.ดร.บัญญัติ สาลี
ดร.พิสุทธิพงศ์ เอ็นดู

ผศ.ดร.อภิญญาวัฒน์ โพธิ์सान
ผศ.ดร.ธีรพงษ์ มีไธสง
ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
วิทยาเขตสุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บันทึกข้อมูลและพิสูจน์อักษร : นางสาวจิรารัตน์ พิมพ์ประเสริฐ

ออกแบบปก : นางสาวลัดดาวัลย์ คงดวงดี

พิมพ์ที่ : บริษัท ไอพรินทร์แอนด์ เทคโนโลยี (ไทยแลนด์) จำกัด
433/8-9 ถนนจิระ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ 31000

บทบรรณาธิการ

ฉบับที่ 2 ปีที่ 9 ของวารสารวณัฏฐองแหกรพุทธศาสตรปริทรรศน์ (Journal of Buddhist Studies Vanam Dongrak) ซึ่งเป็นวารสารวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเน้นองค์ความรู้ในมิติ ศาสนา ปรัชญา การศึกษา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และมานุษยวิทยา ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวถือเป็นวัตถุประสงค์หลักของวารสาร บทความทุกฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร ได้ผ่านการพิจารณากลั่นกรองจากนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิอย่างเข้มงวด พิถีพิถัน เพื่อให้ได้บทความถูกต้องครบถ้วน ได้มาตรฐานวิชาการ มีคุณภาพ ละเอียดลึกซึ่ง มีความน่าสนใจ และมีคุณค่าต่อการพัฒนาวิชาการและภูมิปัญญา โดยวารสารได้ดำเนินการตีพิมพ์บทความวิจัย (Research Article) บทความวิชาการ (Academic Article) และบทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) ที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง สำหรับผลงานที่ถูกเลือกนำตีพิมพ์เผยแพร่ภายในเล่มฉบับนี้ 15 บทความ ดังนี้

บทความวิจัย ได้แก่ การนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระซุดง สำราญวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2, วิเคราะห์ความกตัญญูผ่านประเพณีผีปู่ตาของชาวอีสาน, ศึกษาคุณค่าของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์, ผลของกิจกรรมนันทนาการที่มีต่อทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4, ผลของโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีต่อการทำงานเป็นทีมของพนักงาน, การศึกษาเปรียบเทียบโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ, กลยุทธ์การพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, *บทความวิชาการ* ได้แก่ การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของโรงเรียนบ้านประคองสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, พุทธจริยธรรมครอบครัวในทศ 6 กับสังคมไทยยุคดิจิทัล, วิฤตวัฒนธรรม เปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตสังคมไทยในยุคดิจิทัล, อัตลักษณ์ท้องถิ่นสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, หมู่บ้านศีลห้า: ความร่วมมือที่ต้องประสานยั่งยืน, เวสสุวรรณมหาเทพผู้มั่งคั่งผู้พิทักษ์พุทธศาสนา, แนวทางการจัดการศึกษาที่ยั่งยืนของพระสงฆ์ในกลุ่มประเทศ ตามแนวภูเขาพนมดงรัก ไทย กัมพูชา และลาว และ *บทวิจารณ์หนังสือ* ได้แก่ บทวิจารณ์หนังสือเรื่องจินตนาการ

สำหรับฉบับนี้ ก็เช่นเคยทางกองบรรณาธิการยังคงความเป็นเอกลักษณ์ ของวารสารวิชาการ ซึ่งบทความที่น่าลงตีพิมพ์ในวารสารทุกบทความล้วนผ่านการกลั่นกรองจากนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสิ้น เพื่อให้ได้บทความที่มีคุณภาพ แลคมคม น่าสนใจ ถูกต้องครบถ้วนตามหลักวิชาการ โดยทางกองบรรณาธิการมีความมุ่งหวังอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้อ่านวารสารนี้เป็นผู้ได้รับประโยชน์สูงสุด

รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์

บรรณาธิการ

สารบัญ

บทบรรณาธิการ [ก]

สารบัญ [ข]

บทความวิจัย : Research Article

การนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระบุรีวิทยาสาร
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2 1

สุธิรา เกาสระคู และคณะ

วิเคราะห์ความกตัญญูผ่านประเพณีผีป่วนาของชาวอีสาน 13

พระพัชรพล ปญญาธโร และคณะ

ศึกษาคุณค่าของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์
ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ 23

พระครูสมุทรประเสริฐ เสนฐปุตโต (พัตรสิงห์) และคณะ

ผลของกิจกรรมนันทนาการที่มีต่อทักษะทางสังคม
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 37

ธวัชชัย บุตรงาม และคณะ

ผลของโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีต่อการทำงานเป็นทีมของพนักงาน
สมลักษณ์ สุขกำเนิด และคณะ 49

การศึกษาเปรียบเทียบโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
พระวันรุ่ง ถาวรจิตโต (คงดี) และคณะ 61

กลยุทธ์การพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคองสังกัดสำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 75

สำรวม คงสืบชาติ

บทความวิชาการ : Academic Article

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของโรงเรียนบ้านประคอง
สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 91

สำรวม คงสืบชาติ

พุทธจริยธรรมครอบครัวยุค 6 กับสังคมไทยยุคดิจิทัล 103

พระปัญกร ปญญาธโร (จันทร์ประแดง)

วิกฤตวัฒนธรรม เปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตสังคมไทยในยุคดิจิทัล	117
ประทวน วันนิจ และคณะ	
อัตลักษณ์ท้องถิ่นสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	127
พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ และคณะ	
หมู่บ้านศิลปิน: ความร่วมมือที่ต้องประสานยั่งยืน	141
พระอธิการอำพน จารุโณ (ดาราศาสตร์) และคณะ	
[RETRACTED ARTICLE] เวสสุวรรณมหาเทพผู้มั่งคั่งผู้พิทักษ์พุทธศาสนา	153
พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ และคณะ	
แนวทางการจัดการศึกษาที่ยั่งยืนของพระสงฆ์ในกลุ่มประเทศ ตามแนวภูเขาพนมดงรัก:	
ไทย กัมพูชา และลาว	165
พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ และคณะ	
 บทวิจารณ์หนังสือ : Book Review	
 จันทาล	179
พระครูปริยัติกิตติวรรณ กิตติวัฒน์ และคณะ	
 ภาคผนวก	
คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ	
จริยธรรมในการตีพิมพ์ผลงานวิจัยในวารสารวิชาการ (Publication Ethics)	

การนเทศภายในแบบมมีส่วนร่วมของบุคลากรรเรียนสรชุดดงสำราญวทยา
สังกัดสำนกงานเขตพ้นที่การศีกษาประณศีกษาสุรนทร เขต 2
THE PERSONNEL PARTICIPATIVE INTERNAL SUPERVISION OF
SAKHUDDONGSAMRANWITTAYA SCHOOL UNDER THE JURISDICTION
OF SURIN PRIMARY EDUCATIONALSERVICE AREA OFFICE 2

สุธรา ภาสระคุ¹, สุนทร โคตรบรรเทา²

Suthira Phaosakhu¹, Soonthorn Khotbuntao²

รเรียนสรชุดดงสำราญวทยา¹⁻²

Sakhud Dongsamran Wittaya School¹⁻²

E-mail: Tchoeithaisong462@gmail.com

ได้รับบทความ: 8 กรกฎาคม 2565; แก้ไขบทความ: 2 สิงหาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 8 สิงหาคม 2565;

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย 1) เพื่อพัฒนารูปแบบการนเทศภายในแบบมมีส่วนร่วมของบุคลากรรเรียนสรชุดดงสำราญวทยา 2) เพื่อศีกษาสภาพการนเทศภายในแบบมมีส่วนร่วมของบุคลากรรเรียนสรชุดดงสำราญวทยา 3) เพื่อศีกษาปัญหการนเทศภายในแบบมมีส่วนร่วมของบุคลากรรเรียนสรชุดดงสำราญวทยา และ 4) เพื่อประเมินผลการนเทศภายในแบบมมีส่วนร่วมของบุคลากรรเรียนสรชุดดงสำราญวทยา สังกัดสำนกงานเขตพ้นที่การศีกษาประณศีกษาสุรนทร เขต 2 งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนา ประชากรประกอบด้วยผู้เชียวชาญจำนวน 5 คน คณะกรรมการสถานศีกษาชั้นพ้นฐาน จำนวน 7 คน บุคลากรจำนวน 17 คน รวมจำนวน 29 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบประเมินความสมบูรณของรูปแบบการนเทศแบบมมีส่วนร่วมของบุคลากร และแบบสอบถามสภาพและปัญหการนเทศภายในแบบมมีส่วนร่วมของบุคลากร รเรียนสรชุดดงสำราญวทยา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) ความสมบูรณของรูปแบบการนเทศภายในแบบมมีส่วนร่วมของบุคลากรรเรียนสรชุดดงสำราญวทยา ตามความคิดเห็นของประชากรที่เป็นผู้เชียวชาญ โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.61$) และรายด้านส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.61-4.70$) ยกเว้นด้านความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.47$) 2) สภาพการนเทศภายในแบบมมีส่วนร่วมของบุคลากรรเรียนสรชุดดงสำราญวทยา ตามความคิดเห็นของประชากรทั้งหมด โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.21$) และรายด้านทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.21-4.33$) 3) ปัญหการนเทศภายในแบบมมีส่วนร่วมของบุคลากรรเรียนสรชุดดงสำราญวทยา ตามความคิดเห็นของประชากรทั้งหมด โดยรวมอยู่ในระดับน้อย ($\mu = 2.29$) และรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับน้อย ($\mu = 2.21-2.39$) 4) คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประณศีกษาปีที่ 3

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนสระุดงสงำรณวิทยณในสื่กลุ่มสภาระการเรียนรู็ คือ ภาษาไทย คณิศาสตร์ วิทยาาสตร์ และภาษาอังกฤษ ปรากฏว้ในปีการศีกษา 2564 สูงกว้ปี 2563 นอกจกนั้ยังพบว้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มีคะแนนผลสัมฤทธิ์เพิ่มเป็นลำดับที่ 1 ในกลุ่มสภาระวิทยาาสตร์ (+ 18.35) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในกลุ่มสภาระภาษาไทย (+ 31.25) และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในกลุ่มสภาระภาษาอังกฤษ (+ 34.31)

คำสำคัญ: การนเทศภายใน, แบบมีส่วนร่วม, บุคลากร

Abstract

The research aimed to 1) To develop the Model of participatory internal supervision of Sakuddongsamranwittaya School personnel. 2) To Study the conditions of participation internal supervision of Sakuddongsamranwittaya School personnel. 3) To Study the problems of participation internal supervision of Sakuddongsamranwittaya School personnel. 4) To evaluate the participatory internal supervision of Sakuddongsamranwittaya School personnel under Surin Primary Educational Service Area Office 2. This research is research and development. The key informants consisted of 5 experts, 7 members of the Basic Education Institutions Committee and 17 personnel totaling 29 peoples. The tools used in the research consisted of participative supervision model's integrity assessment form participative supervision and questionnaire on conditions and problems of the school personnel in Sakhuddongsamranwittaya School under Surin Primary Educational Service Area Office 2. The data were analyzed by the average and standard deviation. The results of the research were summarized as follows ; 1) The model of the personnel participative internal supervision in Sakhuddongsamranwittaya School of which consisted of four components i.e. suitability, possibility comprehensive accuracy , and the benefit were overall and individual aspects at the highest level ($\mu = 4.61$). As for suitability, there was a high level of completeness ($\mu = 4.61- 4.70$). 2) The condition of the Personnel Participative Internal Supervision (PPIS) in Sakhuddongsamranwittaya School according to all population opinions overally was at a high level ($\mu = 4.21$) and all aspects were at a high level ($\mu = 4.21 - 4.33$). 3) The problems of the PPIS in Sakhuddongsamranwittaya School according to all population opinions overally were at low level ($\mu = 2.29$) and every aspect was at a low level ($\mu = 2.21 - 2.39$) 4) The learning achievement of students, in Grades 3, 6 and 9 of Sakhudongsamranwittaya School in four subjects, namely Thai , Mathematics, Science

and English, in Academic year 2021 was higher than in 2020. In addition, it a pleased in 2021 that Grade 3 had the top (Order 1) increase in Science (+18.35), Grade 6 in Thai (+31.25) and Grade 9 in English (+ 34.31).

Keyword: Internal Supervision, Participative, Personnel

บทนำ

สังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การนิเทศภายในเป็นการพัฒนาคุณภาพครูประจำการ การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการนิเทศ การพัฒนาโรงเรียน ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าสู่มาตรฐานการศึกษาและเป็นการประสานงานให้เกิดการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541: 13) เพื่อปรับปรุงคุณภาพของการจัดการศึกษาให้ได้มาตรฐานใกล้เคียงกัน ปริมาณศึกษานิเทศก์ไม่เพียงพอกับความต้องการของครูและสถานศึกษา บุคลากรภายในสถานศึกษา มีความรู้ความสามารถ มีความคุ้นเคยและใกล้ชิดปัญหามากที่สุด บรรยากาศในการนิเทศมีความเป็นกันเองและสามารถปฏิบัติงานนิเทศอย่างต่อเนื่อง (กรรทอง จิรเดชากุล, 2550: 4) ความจำเป็นของการนิเทศภายในเกิดจากปัญหาหลักมี 2 ประการ คือการนิเทศทำได้ไม่ทั่วถึงและการนิเทศไม่มีคุณภาพเนื่องจากการเพิ่มจำนวนครูโรงเรียนและจำนวนศึกษานิเทศก์ที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงจำเป็นต้องมีการนิเทศภายใน โดยคนภายในซึ่งรู้เรื่องดีที่สุดกว่าคนภายนอก ทำให้การพัฒนาการนิเทศภายใน เป็นไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้น เกิดการยอมรับ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินการนิเทศภายใน (ซารี มณีสรี, 2538: 123) ดังนั้นการนิเทศภายในจึงมีความจำเป็นต่อการปฏิบัติโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากบุคลากรภายในโรงเรียนเป็นอย่างยิ่ง

การนิเทศภายในจึงเป็นวิธีหนึ่งที่มีความสำคัญในการบริหารและการจัดการศึกษาที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้น ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องควรหาแนวทางในการดำเนินการนิเทศให้มีประสิทธิภาพซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานนิเทศภายในที่สำคัญคือผู้บริหารสถานศึกษาที่ทำให้เกิดกระบวนการนิเทศภายในซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน เกิดปฏิสัมพันธ์ทางการนิเทศระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนมุ่งแก้ปัญหาและพัฒนาการเรียนการสอนเป็นปัจจัยบนพื้นฐานที่มาร่วมคิดร่วมทำ มีการฟังพา ช่วยเหลือยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา

การนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นนวัตกรรมและการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพและส่งเสริมความร่วมมือของครูในการนิเทศภายในโรงเรียน เพื่อหาแนวทางพัฒนาการดำเนินงานนิเทศภายในเพื่อยกระดับคุณภาพในการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนและส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้สูงขึ้นและยังจะเป็นแนวทางในการดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียนให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเรื่องรูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระชุดดงสำราญวิทยา สังกัดสำนักงาน

เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2 เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นเครื่องมือในการปรับปรุงการเรียนของนักเรียนและการสอนของครูผู้สอนในโรงเรียนสระขุดตงสำราญวิทยาให้ส่งผลต่อการเรียนของนักเรียนให้มีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินความสมบูรณ์ของรูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระขุดตงสำราญวิทยา ใน 4 ด้านคือ ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ ด้านความถูกต้องครอบคลุม และด้านความเป็นประโยชน์
2. เพื่อศึกษาสภาพการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระขุดตงสำราญวิทยา ใน 5 ด้านคือ ด้านการค้นหาความต้องการจำเป็นในการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์การนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม ด้านการวางแผนการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม ด้านการดำเนินการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม และด้านการประเมินผลการนิเทศ
3. เพื่อศึกษาปัญหาการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระขุดตงสำราญวิทยา ใน 5 ด้าน คือ ด้านการค้นหาความต้องการจำเป็นในการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์การนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม ด้านการวางแผนการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม ด้านการดำเนินการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม และด้านการประเมินผลการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม
4. เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ซึ่งเป็นผลมาจากการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระขุดตงสำราญวิทยา

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยเรื่องการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระขุดตงสำราญวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2 ซึ่งเป็นงานวิจัยและพัฒนา มีรายละเอียดขั้นตอนดังนี้

ประชากร

ประชากร จำนวน 29 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 7 คน บุคลากรครูผู้สอน 17 คน

ตัวแปรที่ศึกษา

ตอนที่ 1 การประเมินรูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระขุดตงสำราญวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2

ตัวแปรต้น ได้แก่ สถานภาพผู้เชี่ยวชาญ ตัวแปรตาม ได้แก่ ความสมบูรณ์รูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมใน 4 คือ 1) ด้านความเหมาะสม 2) ด้านความเป็นไปได้ 3) ด้านความถูกต้องครอบคลุม 4) ด้านความเป็นประโยชน์

ตอนท่ 2 การนเทศภายในแบบม่ส่วนร่วมของบุคคลกร ตัวแปรต้น ได้แก่ สถานภาพ ค่อ คณะกรรมาการศกษาชนพื้นฐาน และครผู้สอน ตัวแปรตาม ได้แก่ สภาพและปัญหการนเทศภายในแบบม่ส่วนร่วมของบุคคลกร

คร่องม่อท่ใช้ในการเกบรวบรวมข้อมูล

1. คร่องม่อท่ใช้ในการเกบรวบรวมข้อมูล ม่ด่งน้

1.1 แบบประเมณความสมบูนธ์ของรูปแบบการนเทศแบบม่ส่วนร่วมของบุคคลกรรเรียน สรรชุดดงสำราญวทยา

1.2 แบบสอบถามสภาพและปัญหการนเทศภายในแบบม่ส่วนร่วมของบุคคลกรรเรียน สรรชุดดงสำราญวทยา

2. การสร้างคร่องม่อ

2.1 การสร้างแบบประเมณความสมบูนธ์ของรูปแบบการนเทศภายในแบบม่ส่วนร่วมของ บุคคลกร การสร้างแบบประเมณน้เริ่มต้นโดยการค่นคว่าเอกสารของนักวษาการหลายคนอาทล สจด์ อุทรานนท (2530: 86-87) สัมฤทธิ์ กางเพ่ง (2545: 12) เมตต์ เมตต์การณจต (2553: 16) วชรา เล่าเรยนดี, (2556: 131) ช่งม่รายละเลียดเนื่อหาอยู่ทบที่ 2 ของรายงานวญญล่มน้มาหลอมรวมเป็นร่างรูปแบบการนเทศภายใน แบบม่ส่วนร่วมได้ชนตอน ค่อ 1) ช่นค่นหาความต่งการจำเป้น 2) ช่นการกำหนดวตุประสงค์ 3) ช่นวางแผน 4) ช่นดำเนนการ และ 5) ช่นประเมณผล

2.2 การสร้างแบบสอบถามสภาพและปัญหการนเทศแบบม่ส่วนร่วมของบุคคลกร ในการ สร้างแบบสอบถามสภาพและปัญหการนเทศภายในแบบม่ส่วนร่วมของบุคคลกรรเรียน สรรชุดดงสำราญ วทยา ผู้วญได้ใช้กรอบแนวคิดของแบบประเมณรูปแบบการนเทศภายในท่ง 5 ช่นตอนมาเป็นแนวทางในการ สร้างแบบสอบถามแต่ได้ขยายและเรยบเรยงข้อคำถามใหม่ให้ละเลียดย่งช่น โดยให้ข้อคำถามนแบบสอบถาม ม่มีความสัมพันธ์และสอดคล่งกับค่านยามศัพทเฉพาะทบที่ 1 และให้แต่ละ “ช่น” ของแบบประเมณ เปล่ยนเป็น “ด้าน” นแบบสอบถามและให้แต่ละด้านของแบบสอบถามม่ 10 ช้อย่อยเท่าก่น นอกจากน้ย้งรวม ข้อคำถามสภาพและคำถามปัญหเป็นข้อความเดยวกัน ทำให้ได้แบบสอบถามสภาพและปัญหการนเทศ ภายในแบบม่ส่วนร่วมของบุคคลกรรเรียน สรรชุดดงสำราญวทยา สังกดสำนังานเขตพื้นท่การศกษา ประถมศกษาสุนทร เขต 2 นรายงานวญญฉบับน้

การเกบรวบรวมข้อมูล

ผู้วญเกบข้อมูลด้วยตนเอง เม่อได้แบบสอบถามครบแล้วได้นำมาวเคราะห์ข้อมูล หลังจากได้ผลการ วเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามครอบคลุมประเด้นท่สอบถามเรยบร่อยจ่งนำไปสรุปลผลและอภปรายผลตาม ช่นตอนการศกษาสภาพและปัญหการนเทศภายในแบบม่ส่วนร่วมของบุคคลกรรเรียน สรรชุดดงสำราญ วทยา สังกดสำนังานเขตพื้นท่การศกษาประถมศกษาสุนทร เขต 2 ท่ง 5 ด้านด่งต่งไป

การวเคราะห์ข้อมูล

การวเคราะห์ข้อมูลของแบบประเมณความสมบูนธ์ของรูปแบบการนเทศภายในแบบม่ส่วนร่วมของบุคคลกร รเรียน สรรชุดดงสำราญวทยา และแบบสอบถามเกยวกับสภาพและปัญหการนเทศภายในแบบม่ส่วนร่วม

ของบุคลากร โดยใช้ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) แล้วเปรียบเทียบกับเกณฑ์การประเมิน 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545: 103)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ค่าสถิติและเกณฑ์การประเมิน มีดังนี้

μ แทน ค่าเฉลี่ย (ของประชากร)

σ แทน ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ของประชากร)

ผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระชุดดงสำราญวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2 ปรากฏผลดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ความสมบูรณ์ของรูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากร

1.1 ความสมบูรณ์ของรูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระชุดดงสำราญวิทยา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดและรายด้านส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

1.2 ความสมบูรณ์ของรูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากร ด้านความเหมาะสม โดยรวมอยู่ในระดับมาก และรายข้อส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อความเหมาะสมกับการนำไปใช้พัฒนาครูผู้สอนและข้อความเหมาะสมเพียงพอ อยู่ในระดับมากที่สุด

1.3 ความสมบูรณ์ของรูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากร ด้านความเป็นไปได้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และรายข้อเกือบทั้งหมดอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนข้อการนำไปปฏิบัติได้ง่ายไม่ยุ่งยาก มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

1.4 ความสมบูรณ์ของรูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากร ด้านความถูกต้องครอบคลุม โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และรายข้อเกือบทั้งหมดอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนข้อความครอบคลุมทุกกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง มีความสมบูรณ์ด้านความถูกต้องครอบคลุมอยู่ในระดับมาก

1.5 ความสมบูรณ์ของรูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากร ด้านความเป็นประโยชน์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดและรายข้อทั้งหมดอยู่ในระดับมากที่สุด

ดังนั้น จึงนำไปใช้สร้างแบบสอบถามสภาพและปัญหาการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระชุดดงสำราญวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2 ต่อไป

2. สภาพการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระชุดดงสำราญวิทยา ตาม

ความคิดเห็นของประชากรทั้งหมด โดยรวมอยู่ในระดับมาก และรายด้านทั้งหมดอยู่ในระดับมาก

สภาพด้านการค้นหาความต้องการจำเป็นในการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับมากและรายข้อทั้งหมดอยู่ในระดับมาก สภาพด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ของการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับมาก และรายข้อเกือบทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ยกเว้นข้อการกำหนดวัตถุประสงค์จากปัญหาและความต้องการ อยู่ในระดับมากที่สุด สภาพด้านการวางแผนการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับมาก

และรายชื่อทั้งหมดอยู่ในระดับมาก สภาพด้านการดำเนินการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับมากและรายชื่อทั้งหมดอยู่ในระดับมาก และสภาพด้านการประเมินผลการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับมาก และรายชื่อเกือบทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ยกเว้นข้อการประเมินผลได้ครอบคลุมทุกขั้นตอนอยู่ในระดับมากที่สุด

3. ปัญหาการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระชุดดงสำราญวิทยา ตามความคิดเห็นของประชากรทั้งหมด โดยรวมอยู่ในระดับน้อย และรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับน้อย ปัญหาด้านการค้นหาความต้องการจำเป็นในการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับน้อยและรายชื่อเกือบทั้งหมดอยู่ในระดับน้อย ยกเว้นข้อการศึกษาปัญหาความต้องการของนักเรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาด้านการกำหนดวัตถุประสงค์การนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับน้อยและรายชื่อทุกข้อทั้งหมดอยู่ในระดับน้อย ปัญหาด้านการวางแผนการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับน้อยและรายชื่อทั้งหมดอยู่ในระดับน้อย ปัญหาด้านการดำเนินการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับน้อยและรายชื่อทั้งหมดอยู่ในระดับน้อย และปัญหาด้านการประเมินผลการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม โดยรวมอยู่ในระดับน้อย และรายชื่อทั้งหมดอยู่ในระดับน้อย

4. ผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ใน 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ และกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ โดยรวมและในรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 4 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ในปีการศึกษา 2564 มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าปีการศึกษา 2563 เนื่องจากการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการประเมินรูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระชุดดงสำราญวิทยา พบว่ารูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระชุดดงสำราญวิทยา ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ มีความสมบูรณ์โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุดและรายด้านส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่าก่อนดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียนมีการศึกษา สภาพและปัญหาการนิเทศภายในของปีการศึกษาที่ผ่านมา เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในแก้ไขปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู มีรูปแบบการดำเนินงานและขั้นตอนในการสร้างรูปแบบและพัฒนารูปแบบที่เป็นระบบ ครอบคลุมทุกกิจกรรมการดำเนินงานนิเทศภายใน มีความเหมาะสมในการนำไปใช้ในการพัฒนาครูและการบริหารงานภายในโรงเรียนได้ดียิ่งขึ้น แก้ปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ครูนำไปใช้พัฒนาตนเองเต็มรูปแบบ ยอมรับข้อด้อยภายในกลุ่ม มีวินัยในการทำงาน นักเรียนยอมรับการเปลี่ยนแปลง และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางอันพึงประสงค์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นกว่าเดิม ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของนพพรพรรณ ญาณโกมุทและคณะ (2558: 110) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการนิเทศภายในตามแนวคิดการศึกษาชั้นเรียนสำหรับสถานศึกษาเอกชน ผลการวิจัยพบว่าผลการพิจารณาและประเมินคุณภาพของรูปแบบการนิเทศภายในตามแนวคิดการศึกษาชั้นเรียนมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

ที่สุด และผลการวิจัยยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จันญญา เขางาม (2562: 95) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการดำเนินงานตามรูปแบบการนิเทศภายในที่เหมาะสมของโรงเรียนบ้านราษฎร์พัฒนา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการนิเทศภายในที่เหมาะสมเกิดจากการบูรณาการระหว่างการนิเทศแบบการมีส่วนร่วม เป็นต้น สภาพการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระขุดดงสำราญวิทยา ตามความคิดเห็นของประชากรทั้งหมด โดยรวมอยู่ในระดับมาก และรายด้านทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เพราะว่าการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมช่วยให้การเรียนการสอนมีคุณภาพ ช่วยให้ครูในโรงเรียนมีขวัญกำลังใจในการทำงานส่งผลถึงการศึกษาของนักเรียน ก้าวหน้าไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุจุดหมายของหลักสูตร การนิเทศภายในโรงเรียนโดยบุคลากรของโรงเรียน จัดทำแล้วช่วยให้ครูรู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน รู้สึกภาคภูมิใจว่าการบริหาร เป็นการบริหารแบบประชาธิปไตย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อีระวัฒน์ คำชุม (2553: 50) ได้ศึกษาการนิเทศแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนในกลุ่มโรงเรียนห้วยชมภู เขตพื้นที่การศึกษาเขียงราย เขต 1 ผลการศึกษพบว่า สภาพการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมทุกด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และการนิเทศแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับครูผู้สอนในเรื่องการนิเทศ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พิบุลชัย ศรีเข้ม (2553: 98) ได้ทำการวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการนิเทศภายในโรงเรียนสังกัดเทศบาล เขตการศึกษา 10 ผลการวิจัยพบว่าสภาพการนิเทศภายในโรงเรียนสังกัดเทศบาล โดยรวมและรายด้านทุกด้าน อยู่ในระดับมากและสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชนานันท์ สัมมา (2556: 67) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการนิเทศภายในของโรงเรียนผืนแจ่มวิชาสอน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ผลการวิจัยพบว่าสภาพการนิเทศภายในโรงเรียนผืนแจ่มวิชาสอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

2. ผลการวิเคราะห์ปัญหาการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากร ตามความคิดเห็นของประชากรทั้งหมด ปัญหาการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรโรงเรียนสระขุดดงสำราญวิทยา ตามความคิดเห็นของประชากรทั้งหมด โดยรวมอยู่ในระดับน้อย และรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับน้อย เพราะโรงเรียนสระขุดดงสำราญวิทยา มีระบบและกระบวนการนิเทศภายในที่ได้พัฒนาอย่างสมบูรณ์ การนิเทศมีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศมีความสามัคคีกันในการช่วยกันแก้ปัญหาภายในที่เกิดขึ้นได้ครอบคลุมและตรงประเด็น ผู้รับการนิเทศปฏิบัติตามกฎและกติกา จึงทำให้เกิดปัญหาในการนิเทศภายในค่อนข้างน้อย ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ถาวรวิทย์ อินทผล (2554: 129) ได้วิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมโรงเรียนบ้านถิ่น อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า การนิเทศภายในแต่ละขั้นตอนมีความต่อเนื่อง มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน ผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าสามารถดำเนินการได้ไม่มีปัญหาหรือมีเพียงเล็กน้อย และผลการวิจัยยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชมพูนุช โยธี (2558: 11) ได้วิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมโดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ทิพลีล อมรปาน (2548: 106-107) ได้วิจัยเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการนิเทศการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด

กรุงเทพฯ กลุ่มเจ้าพระยา ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีความเห็นว่าทุกด้านมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย ส่วนหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้มีความเห็นเฉพาะด้านการพัฒนาการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผลมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย

ข้อเสนอแนะ

1. **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** ควรสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมในกระบวนการนิเทศภายใน ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการนิเทศภายในโรงเรียน ควรมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนการปฏิบัติงาน ตั้งแต่การสำรวจปัญหาและความจำเป็นการวางแผนการนิเทศ การดำเนินการนิเทศและการประเมินผลการนิเทศ ซึ่งจะเป็นการช่วยส่งเสริมให้การดำเนินงานนิเทศภายในโรงเรียนประสบผลสำเร็จได้รวดเร็ว นำไปใช้พัฒนาให้ตรงกับสภาพและปัญหาตรงกับบริบทของโรงเรียน โดยเน้นการพัฒนาครูให้เป็นผู้มีความรู้ด้านการนิเทศภายในสถานศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ โดยใช้การประชุมครู การเยี่ยมชั้นเรียน การนิเทศการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การมอบหมายงาน การจัดโครงการอบรมพัฒนาครูด้านความรู้และทักษะการทำงาน มีการจัดทำคู่มือการดำเนินการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมชัดเจนและเป็นระบบ โดยการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน กำหนดไว้ในแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการของโรงเรียนและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

2. **ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้** ควรสร้างความรู้ความเข้าใจแก่บุคลากรในโรงเรียนก่อนดำเนินการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม โดยกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายการนิเทศภายในให้ชัดเจนใช้หลัก บริหารงานแบบมีส่วนร่วม จัดประชุมระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่ายและวิเคราะห์สภาพและปัญหา กำหนดกิจกรรม กำหนดผู้รับผิดชอบ จัดสรรงบประมาณ กำหนดปฏิทินการนิเทศและสร้างเครื่องมือการนิเทศให้ครอบคลุมการดำเนินงานทุกกิจกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้บริหารและครูมีความรู้และสร้างความรู้เข้าใจและลงมือปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ และควรดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาคู่มือการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมให้ได้มาตรฐานสอดคล้องกับความต้องการตรงตามบริบทของโรงเรียนเป็นแนวดำเนินการที่โรงเรียนสามารถนำไปใช้ได้จริง

3.2 ควรมีการศึกษารูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมภายในโรงเรียนในชั้นประถมศึกษาและแยกตามกลุ่มสาระการเรียนรู้อย่างละเอียด เช่น ในกลุ่มสาระการเรียนรู้หลักได้แก่กลุ่มสาระภาษาไทย กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์และกลุ่มสาระภาษาอังกฤษ หรือในกลุ่มสาระรองตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เนื่องจากธรรมชาติของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้มีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้น ข้อค้นพบจากการวิจัยแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้จะทำให้สามารถดำเนินการได้สอดคล้องกับธรรมชาติของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้และเกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กรรทอง จิระเดชากุล. (2550). **คู่มือการนิเทศภายในโรงเรียน**. กรุงเทพฯ: ธารอักษรการพิมพ์.
- จัญญญา เขางาม. (2562). “กระบวนการดำเนินงานตามรูปแบบการนิเทศภายในที่เหมาะสมของโรงเรียน บ้านราษฎร์พัฒนา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 3”. **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ชาลี มณีศรี. (2538). **การนิเทศการศึกษา**. กรุงเทพฯ: ศิลปะบรรณาการ.
- ชนานันท์ สัมมา. (2556). “สภาพและปัญหาการนิเทศภายในของโรงเรียนผืนแผ่นดินอีสาน สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- ชมพูช โยธี. (2558). “การพัฒนากระบวนการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 3”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ถาวรวิทย์ อินทผล. (2554). “การพัฒนาระบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมโรงเรียนบ้านถิ่น อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี”. **การค้นคว้าอิสระ กศ.ม. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทิพวล อมรปาน. (2548). “สภาพและปัญหาการนิเทศการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพฯ กลุ่มเจ้าพระยา”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ธีระวัฒน์ คำชุม. (2553). “การนิเทศแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนในกลุ่มโรงเรียนห้วยชมภูเขตพื้นที่การศึกษา เชียงราย 1”. **การค้นคว้าแบบอิสระ กศ.ม. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นพพรพรรณ ญาณโกมุทและคณะ. (2558). “การพัฒนากระบวนการนิเทศภายในตามแนวคิดการศึกษา ขั้นเรียน สำหรับโรงเรียนเอกชน”. **วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ ภาคเหนือ**. 5(9): 25-40.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). **การวิจัยเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- พิบูลชัย ศรีเข้ม. (2553). “การศึกษาสภาพและปัญหาการนิเทศโรงเรียนสังกัดเทศบาล เขตการศึกษา 10”. **วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การบริหารการศึกษา)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- เมตต์ เมตต์การุณจิตต์. (2553). **การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม : ประชาชนองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นและราชการ**. กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.
- วัชร เล่าเรียนดี (2556). **เทคนิคการจัดการเรียนการสอนและการนิเทศ**. นครปฐม: โครงการส่งเสริมการ ผลิตตำราและการสอน มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.

สังต์ อุทรานันท์. (2553). การนิเทศการศึกษา หลักการ ทฤษฎีและปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 4.กรุงเทพฯ: มิตรสยาม.

สัมพันธ์ กางเพ็ง. (2545). “การบริหารงานวิชาการที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6”. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. ขอนแก่น:
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2541). การนิเทศภายในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ:
ไทยวัฒนาพานิช.

วิเคราะห์ความกตัญญูผ่านประเพณีผีปู้ตาของชาวอีสาน AN ANALYSIS THE GRATITUDE IN THE PHI PU-TA TRADITION OF ESAN PEOPLE

พระพัชรพล ปญญารโ¹, พระครูศรีปัญญาวิกรม², วิเชียร ชาบุตรบุญทริก³
Phra Patcharapon Panyatharo¹, Phrakhrusripunyawikarom², Wichian Chabutrbruntharik³
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์¹⁻³
Buriram Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University¹⁻³
E-mail : naidin680@gmail.com

ได้รับบทความ: 8 กรกฎาคม 2565; แก้ไขบทความ: 22 พฤศจิกายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 24 พฤศจิกายน 2565;

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญู 2) เพื่อศึกษาประเพณีผีปู้ตาของชาวอีสาน 3) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญูผ่านประเพณีผีปู้ตา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาค้นพบว่า พุทธจริยศาสตร์มีรากฐานแนวคิดและวิธีการมองโลกและสรรพสิ่งมาจากพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้พุทธจริยศาสตร์จึงมีลักษณะเป็น “จริยศาสตร์ศาสนา” ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ พุทธจริยศาสตร์แบบจารีตหมายถึงหลักจริยศาสตร์ที่มาจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และพุทธจริยศาสตร์ร่วมสมัย หมายถึงชุดคำอธิบายหลักพุทธจริยศาสตร์ในประเด็นความขัดแย้งต่าง ๆ หรือเกณฑ์เพื่อพิจารณาและตัดสินใจในกรณีที่ต้องมีทางเลือก เพื่อยุติข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น ความกตัญญูเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติด้วยพระองค์เองและแนะนำสาวกให้ปฏิบัติในหลักของความกตัญญู หลักความกตัญญูจึงเป็นหลักธรรมด้านพุทธจริยศาสตร์ที่สำคัญและสามารถนำมาปฏิบัติได้ประเพณีเช่นผีปู้ตาเป็นความเชื่อที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อในเรื่อง “ผี” หรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนในชุมชนก่อนที่จะรับพุทธศาสนา ชาวอีสานเชื่อว่าผีปู้ตาสามารถพิทักษ์คุ้มครองได้ทุกอย่าง ตั้งแต่ชีวิตชาวบ้าน สัตว์เลี้ยง ตลอดจนทรัพย์สินส่วนรวมของหมู่บ้าน อีกทั้งยังสามารถป้องกันผีป่าและผีที่มาจากที่อื่นไม่ให้รบกวนชาวบ้านได้อีกด้วย ผีปู้ตาจะช่วยคนดีที่ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม หรือกฎเกณฑ์ของสังคม จะลงโทษผู้ละเมิดกฎเกณฑ์ไม่เคารพผีปู้ตาจากการวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ความกตัญญูผ่านประเพณีผีปู้ตา ก็คือหลัก จริยศาสตร์ระดับต้นในพุทธศาสนา เพราะหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้คนมีความประพฤติถูกต้อง เป็นคนดี มีระเบียบวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่นและสิ่งแวดลอมต่าง ๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย จึงกำหนดให้มนุษย์ปรกติทั่วไปมี ศีล 5 ข้อ เป็นอย่างต่ำ

คำสำคัญ: ประเพณีผีปู้ตา, จริยศาสตร์, ความกตัญญู, ชาวอีสาน

Abstract

The purpose of this thesis is 1) to study the Buddhist ethics of Gratitude, 2) to study the Phi Pu-Ta tradition of Isan people, 3) to analyze the Buddhist ethics of Gratitude through the Phi Pu-Ta tradition. The result of research found that; Buddhist ethics is rooted in the concepts and methods of seeing the world and things from Buddhism. For this reason, Buddhist ethics is characterized as "Religious Ethics" characteristics of buddhist ethics can be classified into two types: Buddhist ethics, traditional refers to the ethics that come from teachings in Buddhism. and contemporary Buddhist ethics Refers to a set of explanations of Buddhist ethics in various conflicting issues. or criteria to consider and decide where alternatives are required. to settle conflicts that arise Gratitude is a principle practiced by the Buddha himself and instructed his disciples to practice the principle of gratitude. The principle of filial piety is therefore an important Buddhist ethics principle and can be applied in practice. The tradition Phi Pu-Ta is a belief that is based on the belief in "ghosts" or holy spirits. which is the traditional belief of the people in the community before accepting Buddhism Isan people believe that Phi Ta Pu can protect everything. From the lives of villagers, pets, as well as the common property of the village It can also prevent forest ghosts and ghosts from other places from disturbing the villagers as well. Phi Pu-Ta will help good people who follow the traditions. or rules of society will punish those who violate the rules and do not respect the spirits of their grandfathers. From the analysis of Buddhist ethics, gratitude through the Phi Pu-Ta tradition it is the first ethical principle in Buddhism. because the principles of Buddhist ethics at the beginning level have a purpose in order for people to behave properly, be good, have discipline co-exist with others and various environments well, be supportive, do not encroach, do not destroy, therefore it is stipulated that normal human beings have at least 5 precepts.

Keyword: Phi Pu-Ta tradition, Ethics, Esan People, Gratitude.

บทนำ

จริยศาสตร์ คือศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติของมนุษย์ เป็นการมองพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่ของคุณค่า กล่าวคือ ต้องตัดสินหรือวัดคุณค่าของการกระทำของมนุษย์ว่าดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด (วรรณไวยากร, 2514: 23) แต่เมื่อก้าวภาพรวมแล้ว จริยศาสตร์จะเน้นปัญหาสำคัญ 3 ประเภท ได้แก่ 1) ปัญหาเรื่องสิ่งที่ประเสริฐในชีวิตมนุษย์ 2) ปัญหาเรื่องมาตรฐานในการตัดสินความดี และ 3) ปัญหาเรื่องคุณค่าทางจริยะ (วรรณไวยากร, 2514: 27) แม้ในพุทธปรัชญา โดยเฉพาะในส่วนของหลักพุทธจริยศาสตร์ ก็มีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักจริยศาสตร์สากลทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าว

พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในสังคมไทยหลายมิติ เช่น มิติทางด้านสังคม มิติทางด้านศาสนา มิติทางการศึกษา มิติทางด้านประเพณีวัฒนธรรม โดยเฉพาะมิติทางด้านประเพณีวัฒนธรรมนั้น เราจะเห็นได้ว่า มีประเพณีและวัฒนธรรมหลายอย่างที่ได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เช่น เดือนอ้าย (อิติบุญเข้ากรรม) เดือนยี่ (อิติบุญคุณลาน) เดือนสี่ (อิติบุญเฒ่า หรือบุญมหาชาติ) เดือนเจ็ด (อิติบุญชำระ) เดือนแปด (อิติบุญเข้าพรรษา) เดือนเก้า (อิติบุญข้าวประดับดิน) เดือนสิบ (อิติบุญข้าวสาก) เดือนสิบเอ็ด (อิติบุญออกพรรษา) และเดือนสิบสอง (อิติบุญจัน) เป็นต้น

ประเพณีผีปูดถือเป็นประเพณีความเชื่อของชาวอีสานที่ได้รับการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นประเพณีที่สะท้อนแนวความคิดในหลากหลายมิติด้วยกันเช่นมิติทางด้านพุทธจริยศาสตร์ มิติทางด้านวิญญานนิยม มิติทางด้านอภิปราย จะเห็นได้ว่าประเพณีผีปูดของชาวอีสานมีมิติความเชื่อที่หลากหลายแต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์ประเพณีผีปูดในมิติความเชื่อด้านพุทธจริยศาสตร์

ประเพณีผีปูดเป็นประเพณีสำคัญของชาวอีสาน โดยเป็นหนึ่งในประเพณีสำคัญประจำเดือนที่เรียกว่า ฮีต 12 คนอีสานได้รับความคิดชุดนี้ มาจากหลายแหล่ง นับตั้งแต่คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาถึงลัทธิธรรมนิยมอีสานที่พยายามเชื่อมโยงความคิดชุดนี้ไปถึงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยอ้างถึงตำนานพระเจ้าพิมพิสาร ที่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับพระญาติที่ล่วงลับไปแล้ว (ส.ธรรมภักดี, มปป.: 177) ความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ได้รับการยอมรับจนกระทั่งกลายเป็นแบบแผน ในการดำเนินชีวิตทั่วทุกภูมิภาคของอีสาน เช่น ในจังหวัดอุบลราชธานี มีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีผีปูดมาเป็นระยะเวลาร่วม 200 ปี (โสรัจ นามอ่อนและคณะ, 2555: บทคัดย่อ) ในจังหวัดนครราชสีมาแม้จะมีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ เช่นกลุ่มชาวไทยโคราช กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวเขมรกลุ่มชาวมอญ และกลุ่มชาวลาว แต่ก็ยังความเชื่อในประเพณีผีปูด (นิวัฒน์ หนางเกษม, 2564: 5) ในจังหวัดร้อยเอ็ดมีการเชื่อมโยงประเพณีดังกล่าว ไปยังหลักคำสอนเรื่องความกตัญญู (อนันตศักดิ์ พลแก้วเกษ, 2555: 157)

แนวคิดหลักที่ปรากฏใน ประเพณีผีปูดสะท้อนแนวคิดหลักอย่างน้อย 2 มิติ 1) มิติทางอภิปรายเชื่อมโยงความคิดในเรื่องของวิญญานนิยม ซึ่งเชื่อว่าสรรพวัตถุและสรรพสัตว์ (ซึ่งรวมถึง ต้นไม้ ก้อนหิน ลำธาร สภาพอากาศ งานหัตถกรรมของมนุษย์ และแม้แต่คำพูด) ล้วนแต่มีวิญญาน มีชีวิต และ/หรือมีเจตจำนงเป็นของตัวเอง ลัทธิวิญญานนิยมเป็นแนวคิดที่เก่าแก่ที่สุดในโลก จนเป็นความเชื่อที่ติดนิสัยมากับมนุษย์ ความเชื่อเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้แต่ก็อาจจะถือว่าเป็นความเชื่อเพื่อชดเชยอารมณ์ และความรู้สึกกลัวและหวาดระแวง 2) มิติทางด้านจริยศาสตร์ ความกตัญญู คือ การบูชาบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความสำนึก รู้คุณของบรรพบุรุษ แสดงถึงการให้เกียรติให้ความเคารพ เพราะมีความเชื่อว่าการกระทำเช่นนี้เป็นการให้ความสุขแก่ผู้ตายด้วยความกตัญญูรู้คุณ จนเกิดมีเทพเจ้าประจำตระกูล หรือประจำครอบครัว (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2542: 14)

ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้ผู้ศึกษา ได้สนใจที่จะทำการศึกษา เพื่อวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญูผ่านประเพณีผีปูดของชาวอีสาน โดยใช้หลักการวิเคราะห์ตามหลักการของพุทธจริยศาสตร์ เพื่อเป็น

ข้อมูลไว้สำหรับการศึกษาค้นคว้าของอนุชนคนรุ่นหลัง และเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจใฝ่ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีนี้ ในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญู
2. เพื่อศึกษาประเพณีผีปู่ตาของชาวอีสาน
3. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญูผ่านประเพณีผีปู่ตา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ในการศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญู ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญูจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตลอดจนงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง นำมาสรุปประมวลเป็นองค์ความรู้สำหรับการวิเคราะห์

เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับประเพณีผีปู่ตาของชาวอีสาน ผู้วิจัยศึกษาประเพณีผีปู่ตาของชาวอีสานจากหนังสือ ตำรา งานวิจัย บันทึกรวบรวมที่เกี่ยวข้อง แล้วประมวลเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

ในวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญูผ่านประเพณีผีปู่ตา ผู้วิจัยวิเคราะห์ผ่านมุมมองทางจริยศาสตร์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านอภจริยศาสตร์ ด้านเกณฑ์ตัดสินจริยศาสตร์ และด้านอุดมคติชีวิต

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย “วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญูผ่านประเพณีผีปู่ตาของชาวอีสาน” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ข้อคือ 1) เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญู 2) เพื่อศึกษาประเพณีผีปู่ตาของชาวอีสาน 3) เพื่อวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญูผ่านประเพณีผีปู่ตาของชาวอีสานผลการศึกษามีข้อสรุปดังนี้

หลักพุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญู มีผลการศึกษาดังนี้

จริยศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยความดี ความชั่ว ความถูก ความผิดสิ่งที่ควรเว้น สิ่งที่ไม่ควรทำหมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยศีลธรรม หลักศีลธรรม กฎที่ว่าด้วยความประพฤติกุศลและพฤติกรรม ลักษณะเนื้อหาและขอบเขตของจริยศาสตร์ได้เน้นหนักในลักษณะเรื่องความดีอันควรจะเป็น ควรจะทำและคุณค่าต่าง ๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์อันเกิดมาจากการมีเสรีภาพในการตัดสินใจ อยู่ในวงขอบเขตเกี่ยวกับอุดมคติทางศีลธรรมเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติว่าดีหรือชั่ว กล่าวถึงเสรีภาพแห่งเจตจำนง อิสรภาพของมนุษย์ ความรับผิดชอบ สิทธิ หน้าที่ และเป็นศาสตร์ที่เน้นคุณค่าทางศีลธรรม ให้อิสระในการเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ตนปรารถนา

หลักพุทธจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา เป็นแบบสมบูรณ์นิยม ความดี ความชั่วในการกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดไว้แล้วโดยธรรมชาติ มนุษย์ไม่ใช่มดตสันว่าการกระทำใดเป็นความดีการกระทำใดเป็นความชั่ว เพราะวาระบบพุทธจริยศาสตร์วางอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า มีความเป็นระเบียบสม่าเสมออยู่แล้ว ธรรมชาติ คือความเป็นระเบียบเรื่องจิตนิยาม กับกรรมนิยามพุทธจริยศาสตร์ มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวมีลักษณะไม่บังคับให้เชื่อหรือให้นับถือ แต่จะกล่าวถึงเหตุและผล ความจริงที่สมบูรณ์ ความรอบรู้รอบคอบ ความเข้าใจ ความรู้แจ้งชัดเจน ความตื่นตัวแจ่มใสเบิกบาน สามารถจัดตามลักษณะหลักศาสนแบบที่สำคัญซึ่งมีลักษณะเป็นทั้ง ศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม อุดมคติสูงสุด และทฤษฎีหลักที่สำคัญ หลักพุทธจริยศาสตร์ เป็นหลักศีลธรรม จริยธรรมในทางพุทธศาสนาที่สามารถนำมาบูรณาการในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม โดยได้แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น คือ จริยศาสตร์ที่เป็นไปเพื่อเป็นฐานรองรับคุณภาพต่าง ๆ และเพื่อความสันติในสังคม คือ เบญจศีล และเบญจธรรม 2) พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง คือ จริยศาสตร์ที่เป็นไปเพื่อพัฒนาจิตใจและขัดเกลادنเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น คือ ศีล 8 และกุศลกรรมบถ 10 ประการ 3) พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง คือ จริยศาสตร์ที่เป็นไปเพื่อพัฒนาผู้ปฏิบัติให้ถึงความเป็นอริยชน หรือบรรลุมรรคผลนิพพาน คือ มรรคมีองค์ 8 เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธจริยศาสตร์นั้น มีเกณฑ์ตัดสินถึงคุณค่าเชิงจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการสำหรับเป็นเกณฑ์วินิจฉัยความดีและความชั่ว ลักษณะที่เป็นข้อตัดสินความดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น โดยอาศัยการกระทำ 2 ลักษณะเป็นตัวจำแนก คือการกระทำใดที่มีรากฐานมาจากกุศลมูล ถือว่าเป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์มีคุณค่า ส่วนการกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูล ถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว ซึ่งมีหลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรผิด อะไรถูก อะไรควร อะไรไม่ควร โดยสามารถสรุปเป็นหลักพิจารณาได้ดังนี้ คือ เจตนาของการกระทำ บทพุทธบัญญัติ พฤติกรรมของจิต ผลของการกระทำ และผลของการปฏิบัติ จากการตัดสินความดีสูงสุดในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้นั้น ต้องลงมือปฏิบัติเอง พิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเองนั้นแหละจึงจะได้ชื่อว่า รู้จักกฎเกณฑ์ในการตัดสินความดีที่ถูกต้องและจริงแท้โดยไม่ต้องให้ใครมาหลอกลวงได้ จากพุทธจริยศาสตร์ดังกล่าวทำให้ทราบว่า พุทธจริยศาสตร์มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายและมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีการพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลาจึงสามารถพัฒนาตนได้ตามหลักการพุทธจริยศาสตร์เพื่อความสุขและความสงบในสังคม

สรุป พุทธจริยศาสตร์ได้พยายามเน้นเรื่องชีวิตมนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งปัญหาของความทุกข์ นานาประการ และเป็นศูนย์กลางแห่งปัญญาความรู้ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลแก่การดำเนินวิถีชีวิตให้ เป็นไปได้อย่างถูกต้อง จนสามารถบรรลุเป้าหมายสุดท้ายสูงสุดของชีวิต สามารถดับทุกข์ดับกิเลสของชีวิตได้ อย่างสิ้นเชิง “ชีวิตในกรอบพุทธปรัชญา” เป็นการรักษาท านหาที่รักษองค์ประกอบของธรรมชาติให้อยู่ต่อไป หรือการรักษาชีวิตให้ด ำเนินต่อไป มีการรักษาชีวิตมุ่งสู่จุดหมายตาม ความประสงค์คือ ความสุขและพระ นิพพานในที่สุด “ชีวิตในกรอบพุทธปรัชญา” เป็นชีวิตที่มุ่งสู่จุดหมายคือความสุขและพระนิพพาน “จุดหมายหมายของชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา” มีจุดหมายหมายอยู่ที่การมีความสุขในเบื้องต้น ความสุขในท่ามกลาง และความสุขในขั้นสูงสุด “ประโยชน์ของชีวิตที่จะได้รับ” คือประโยชน์เพื่อตน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น และ ประโยชน์ร่วมกันกับผู้อื่น “หลักธรรมที่จะนำชีวิตมุ่งสู่จุดหมาย” เป็นกำลังที่เกิดขึ้นจากภายในจิตโดยมีกำลัง

ทางปัญญา กำลังความเพียร กำลังความสุจริตและกำลังจากการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น จึงจะนำชีวิตมุ่งสู่จุดมุ่งหมายได้เมื่อถึงจุดหมายแล้วมี “การตั้งตนไว้บนฐานแห่งชอบธรรม” ได้อาศัยปัญญาเป็นที่ตั้ง มีการเป็นอยู่ด้วยสัจจะหรือความจริงและรู้จักจาคะหรือการบริจาคช่วยเหลือผู้อื่น พร้อมกับการทำจิตใจให้มีความสงบ

ประเพณีผีป่วนตาของชาวอีสาน มีผลการวิจัยดังนี้

ความเชื่อเรื่อง “ผี” เป็นความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ที่มีมาช้านานและกลุ่อยู่ทั่วไปในสังคมทุกแห่ง เพียงแต่อาจมีการเชื่อถือและการปฏิบัติตามความเชื่อที่แตกต่างกันไปบ้างในแต่ละสังคมและแต่ละยุคสมัย แม้ในปัจจุบันสังคมต่าง ๆ จะมีศาสนาที่ประณีตขึ้น และโลกมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่ความเชื่อเรื่อง “ผี” ก็มิได้สูญหายไป ยังคงดำรงอยู่ และมีการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องให้เห็นกันอยู่ในสังคมทั่วไป การที่ “ผี” เป็นคติความเชื่อที่มีมาช้านานและมีอิทธิพลอย่างมากต่อความผิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันนั้น ทำให้เรื่องของ “ผี” มีการกล่าวถึงกันทั่วไปในทุกสังคมและทุกยุคทุกสมัย เมื่อพบเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ฝนตก พายุพัด น้ำท่วม แผ่นดินไหว ฯลฯ และความเป็นไปของชีวิตในลักษณะต่างๆ เช่น การเกิด การเจ็บป่วย การตาย ฯลฯ ซึ่งตนไม่สามารถอธิบายมูลเหตุของปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นได้ ก็เกิดความประหลาดใจและรู้สึกกลัว จึงคิดว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับบางอย่างที่อยู่เหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น ในที่สุดก็เกิดเป็นคติเกี่ยวกับผีบางเทวดาขึ้นมา และเกิดการยึดถือต่อ ๆ กัน มาอย่างแน่นหนาและกว้างขวาง

ความเชื่อในเรื่องผีป่วนตามีความสัมพันธ์กันระหว่างวิญญาณหรือผีบรรพบุรุษกับความเชื่อในสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นความเชื่อที่มีมาแล้วตั้งแต่สมัยบรรพกาล ความเชื่อเรื่องผีป่วนตานี้มีมาก่อนที่ประชาชนในภาคอีสานจะยอมรับนับถือพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษหรือผีบรรพบุรุษ จึงสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหนือธรรมชาติกับชีวิตมนุษย์มาตั้งแต่สมัยบรรพกาล อาจด้วยความกลัว ความไม่รู้อะไรก็แล้วแต่ เกิดเป็นผีได้หมด คนเราจึงเคารพ และสยบยอม เพื่อให้วิญญาณบรรพบุรุษหรือผีที่ตนเองนับถือปกป้องคุ้มครองคนในครอบครัวหรือช่วยให้การเป็นอยู่ดีขึ้นมีโชคลาภ จึงมีการบวงสรวงเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษหรือผีป่วนตาเป็นประจำทุกปี

วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญูผ่านประเพณีผีป่วนตาของชาวอีสาน มีผลการศึกษาวิจัยดังนี้

สังคมชนบทอีสานจะเคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม เชื่อถือในเรื่องบาปบุญ คุณโทษ ขวัญวิญญาณ เทวดาอารักษ์ ตลอดจนผีบางนางไม้ โดยมีการเซ่นสรวงตามฤดูกาล เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ หรือแก้ไขปัญหาวินัยเปรียบเหมือนภูมิคุ้มกันภัยพิบัติทั้งหลายทั้งปวงมิให้มากล้ำกรายตนหรือครอบครัวตลอดจนทุกชีวิตในชุมชน

จากการวิเคราะห์จริยศาสตร์เรื่องความกตัญญูผ่านประเพณีผีป่วนตาของชาวอีสานพบว่าชาวอีสานเชื่อว่าผีป่วนตาสามารถพิทักษ์คุ้มครองได้ทุกอย่าง ตั้งแต่ชีวิตชาวบ้าน สัตว์เลี้ยง ตลอดจนทรัพย์สินส่วนรวมของหมู่บ้าน อีกทั้งสามารถป้องกันผีป่าและผีที่มาจากที่อื่นไม่ให้รบกวนชาวบ้านได้อีกด้วย ผีป่วนตาจะช่วยคนดีที่

ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม หรือกติกาหรือกฎเกณฑ์ของสังคม จะลงโทษผู้ละเมิดกฎเกณฑ์ ดังนั้นพืชหรือสัตว์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นก็จะมีศักดิ์สิทธิ์ไปด้วย คือถือว่าเป็นต้นไม้ของปู่ตา เป็นสัตว์ของปู่ตา เป็นต้นชาวบ้านจะเคารพยำเกรงต่อผีปู่ตามาก ถ้ามีเรื่องเดือดร้อนหรือขอร้องให้ปู่ตาช่วยเหลือ มักจะไปกราบไหว้แล้วบน หรือขอให้ปู่ตาช่วย ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามสัญญาอย่างเคร่งครัด บิดพลิ้วไม่ได้ ชุมชนตำบลแสลงโทนจึงมีพิธีเลี้ยงปู่ตาพร้อมกับทำบุญหมู่บ้านให้เป็นประจำทุกปี

หลักพุทธจริยศาสตร์ในประเพณีผีปู่ตาจากที่ได้ศึกษาและวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์และความเชื่อในประเพณีผีปู่ตานี้ปรากฏว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ในประเพณีแขนงดาปู่ประกอบด้วย พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น ซึ่งเป็นความประพฤติในชั้น “ศีล” ได้แก่ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมทางกายและทางวาจา ให้มนุษย์ทำถูก พุทถูก ทำดี พุทดี พระพุทธศาสนาได้แบ่งบุคคลออกเป็น 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีศีลแตกต่างกัน ดังนี้ 1) กลุ่มคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน กลุ่มนี้เป็นผู้มีบ้านเรือน อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว มีการประกอบอาชีพแตกต่างกัน เช่น อาชีพเกษตรกร รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ เป็นต้น

ดังนั้นการจัดพิธีเลี้ยงผีปู่ตา ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์แล้ว จึงเห็นว่าหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เข้ากันได้กับพิธีกรรมของการเลี้ยงดาปู่ ก็คือหลักจริยศาสตร์ระดับต้นในพุทธศาสนา เพราะหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้คนกลุ่มนี้มีความประพฤติถูกต้อง เป็นคนดี มีระเบียบวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย จึงกำหนดให้มนุษย์ปกติทั่วไปมี ศีล 5 ข้อ เป็นอย่างต่ำ หรือ หากต้องการปฏิบัติให้มากขึ้นไปอีกก็ให้มีศีล 8 ข้อ สำหรับศีล 8 ข้อ นี้ไม่ถือว่าเป็นปกติกับมนุษย์ทั่วไปเหมือนกับศีล 5 ซึ่งถือกันว่าเป็นมนุษยธรรม คือธรรมที่มนุษย์ปกติทั่วไปพึงมี 2) กลุ่มพรพชิตหรือนักบวช กลุ่มนี้เป็นผู้ไม่มีบ้านเรือน เกิดขึ้นจากกลุ่มคนที่เป็นคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือนเข้ามาบรรพชาหรืออุปสมบท ในพระพุทธศาสนา คำว่า “บรรพชา” หมายถึง การออกจากเรือนไปสู่ความไม่มีเรือน เวลาต่อมาใช้สำหรับการบวชเป็นสามเณร มีศีล 10 ข้อ ส่วนคำว่า “อุปสมบท” มาจากคำว่า “อุปสัมปทา” หมายถึง การเข้าไปอยู่ร่วมกันใกล้ชิด คือการให้บุรุษเข้าไปบวชเป็นภิกษุ มีศีล 227 ข้อ หรือการให้สตรีเข้าไปบวชเป็นภิกษุณี มีศีล 311 ข้อ เป็นต้น ความประพฤติในชั้น “ศีล” ของบุคคลทั้งสองกลุ่มดังกล่าวจัดอยู่ในขอบข่ายเนื้อหาของพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้ หลักพุทธจริยศาสตร์มีพื้นฐานแนวคิดคำสอนมาจากพระพุทธศาสนา เป็นจริยศาสตร์ศาสนาโดยมีลักษณะเป็นคำสอนข้อชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิต ไม่มีข้อบังคับ ไม่มีการลงโทษ โดยนักวิชาการสายพุทธศาสนาได้แบ่งพุทธจริยศาสตร์ออกเป็น 3 ระดับคือ พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น พุทธจริยศาสตร์ระดับกลางและพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง พุทธจริยศาสตร์ในพุทธศาสนานั้นเป็นแบบสมบูรณ์นิยมซึ่งถือว่าความดี ความชั่วเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติ ที่มีความแน่นอนไม่มีใครบิดเบือนได้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ดร. ที่กล่าวว่า “พุทธจริยศาสตร์ มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวมีลักษณะไม่บังคับให้เชื่อหรือให้นับถือ แต่จะกล่าวถึงเหตุและผล ความจริงที่สมบูรณ์ ความรอบรู้รอบคอบ ความเข้าใจ ความรู้แจ้งชัดเจนนความตื่นตัวแจ่มใสเบิกบาน สามารถจัดตามลักษณะหลักคำสอน

แบบที่สำคัญซึ่งมีลักษณะเป็นทั้ง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม อุดมคติสูงสุด” (พระครูปริยัติธรรมวงศ์, 2553: 87) ประเพณีพิธีกรรมแซนตาปูของชุมชนตำบลแสงโตน อำเภอบางบาล จังหวัดบุรีรัมย์นั้น เป็นประเพณีดั้งเดิมของชุมชนที่ได้รับการสืบทอดอนุรักษ์ไว้เป็นระยะเวลาร่วมร้อยปีมาแล้ว ประเพณีการแซนตาปูตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในผีบรรพบุรุษหรือความเชื่อที่อยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติ เพราะคนในชุมชนเชื่อว่า “ตาปู” สามารถดลบันดาลความสุข ความทุกข์เดือดร้อน หรือสมหวังให้แก่ ผู้ที่นับถือหรือดูหมิ่นตาปูได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นายโสรัจ นามอ่อนและคณะ ที่กล่าวว่า “ความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์ ของศาลดอนเจ้าปู่ประจำแต่ละหมู่บ้านเป็นที่เคารพ ยำเกรงของชาวบ้านยิ่งนัก เพราะผีปู่ตาเทพอารักษ์ที่ปกปักรักษา ศาลดอนเจ้าปู่ นั้นๆ สามารถสำแดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ให้ชาวบ้านได้รู้เห็นเป็นประจักษ์บ่อยครั้งเกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันของชุมชนในถิ่นนั้น ๆ เช่นถ้ามีคนในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งประพฤติดิฉินจาริตประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน เช่นบุกรุกเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าที่ดอนปู่ตาโดยไม่บอกกล่าวรุกขเทวา ก็จะทำให้มีอันเป็นไป ปวดหัวตัวร้อนเป็นหวัดเป็นไอเป็นไข้ ถึงเจ็บหนักและถึงชีวิตก็เคยมีบ่อยครั้ง”

ข้อเสนอแนะ

1. **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผู้วิจัยเห็นว่า การดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันในแต่ละระดับทางพุทธจริยศาสตร์ เป็นการมุ่งส่งเสริมให้มนุษย์เข้าถึงเป้าหมายชีวิตของบุคคลแต่ละระดับ เพื่อมุ่งสนับสนุนการกระทำดังกล่าว ซึ่งสามารถสะท้อนผลในเชิงประจักษ์ว่า พุทธศาสนาเถรวาทรับรองถึงความสัมฤทธิ์ผลที่จะพึงมีพึงเกิด จะเห็นได้จากหลักพุทธจริยศาสตร์ในระดับต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นแล้วว่า บุคคลสามารถประสบความสำเร็จในชีวิตได้เป็นขั้น ๆ ตามการกระทำของตน การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์

2. **ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้** เป็นปฏิบัติทางจริยศาสตร์ที่พอเหมาะแก่การพัฒนาปัจเจกภาพของบุคคล จึงควรริบสร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดขึ้นกับสังคมไทยเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยการส่งเสริมนโยบายที่ช่วยให้คนไทยได้มีการนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาบูรณาการใช้ในชีวิตรประจำวันตามหลักพุทธจริยศาสตร์แต่ละระดับ

3. **ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป** จากการศึกษาวิจัยในเรื่อง “วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์เรื่องความกตัญญูผ่านประเพณีผีปู่ตาของชาวอีสาน” ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นบางอย่างที่สามารถนำมาวิจัยต่อยอดได้ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอประเด็นสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

- 1) ควรศึกษาพุทธจริยศาสตร์สำหรับเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาเยาวชนติดโซเชียล
- 2) ควรมีการศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์กับประเพณีพิธีกรรมอื่น ๆ ที่ชาวพุทธได้ทำเป็นประจำ
- 3) ควรมีการศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์กับความรับผิดชอบทางด้านสังคมการเมือง

เอกสารอ้างอิง

วรรณไวทยาภรณ์. (2514). **ปรัชญา**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ส.ธรรมภักดี. (มปป.). **ประเพณีโบราณอีสาน**. กรุงเทพฯ: ส.ธรรมภักดี.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2542). **ศาสนากับสังคม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นายไสร็จ นามอ่อน และคณะ. (2555). “การศึกษาวิเคราะห์สาเหตุความเชื่อชาวพุทธที่มีต่อศาลดอนเจ้าปู่
ประจำหมู่บ้าน จังหวัดอุบลราชธานี”. **รายงานการวิจัย**. (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อนันตศักดิ์ พลแก้วเกษ. “การศึกษาตัวบทและบทบาทของผีปู้ตา ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัด
ร้อยเอ็ด”. **วารสารวิถีสังคมมนุษย์**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน): 157.

ศีกษาคุณค่าของการเผยแผ่พระพุทศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์ ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร

A STUDY OF THE VALUE OF THE BUDDHIST PROPAGATION IN SOCIAL MEDIA PLATFORM OF MONKS IN SURIN PROVINCE

พระครูสมุห์ประเสริฐ เสฎฐปุตโต (พัตรสิงห์)¹, ธนรัฐ สะอาดเยี่ยม², พระราชวิมลโมลี³
Phrakru SamuPrasirt Sethaputto (Patrsing)¹, Thanarat Sa-ard-iam², Phra Rachavimonmolee³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร¹⁻³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campas¹⁻³

E-mail: Sirt2555@gmail.com.

ได้รับบทความ: 18 สิงหาคม 2565; แก้ไขบทความ: 26 ตุลาคม 2565; ตอปรับตีพิมพ์: 26 ตุลาคม 2565;

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศีกษาหลักการเผยแผ่พระพุทศาสนา 2) ศีกษาสภาพการเผยแผ่พระพุทศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทรในปัจจุบัน 3) ศีกษาวิเคราะห์คุณค่าของการเผยแผ่พระพุทศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ภาคสนาม โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัย พบว่า 1) หลักการเผยแผ่พระพุทศาสนา คือ (1) หลักการสำคัญของการเผยแผ่ ได้แก่ คุณสมบัติของผู้สอน หลักการสอน ลีลาการสอน (2) รูปแบบการเผยแผ่ 7 วิธี ได้แก่ อุปนิสินนถา ธัมมิกถา โอวาทถา อนุสาสนิกถา ธัมมสากัจฉาถา ปุจฉาวิสัชนาถา และธัมมเทศนาถา 2) สภาพการเผยแผ่พระพุทศาสนาของพระสงฆ์ นำหลายหลักธรรมไปเผยแผ่ เช่น ฆราวาสธรรม พรหมวิหาร 4 และไตรสิกขา เป็นต้น โดยใช้เทคนิควิธีตามหลักการ 3 อุดมการณ์ 4 วิธีการ 6 รวมถึงสันทัสสนา ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ยังไม่เป็นเอกภาพ และไม่ค่อน่าสนใจ การเผยแผ่ทางสื่อออนไลน์ จึงมีบทบาทในปัจจุบัน เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ อินสตราแกรม ซึ่งบางกลุ่มมองว่าพระสงฆ์ใช้สื่อออนไลน์ไม่เหมาะสมสารูป 3) วิเคราะห์คุณค่าของการเผยแผ่ธรรมในรูปแบบสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร 3 ด้าน คือ (1) ด้านสังคม ผลด้านบวก รู้จัก กฎ กติกา ในการอยู่ร่วมกันในสังคม ผลด้านลบ การแชร์ข่าวปลอม (เฟคนิวส์) การแสดงความคิดเห็นรุนแรง อาจนำไปสู่ความผิดในการหมิ่นประมาท (2) ด้านจิตใจ เกิดปิติในหลักธรรม ช่วยให้ผ่อนคลายจากความเครียด (3) ด้านปัญญา มีสติระลึกรู้ เกิดปัญญา นำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

คำสำคัญ: คุณค่า, การเผยแผ่พระพุทศาสนา, รูปแบบสื่อออนไลน์, พระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the principle of the Buddhist propagation 2) to study the situations of the Buddhism propagation of the Sangha in Surin province at present, and 3) to the analysis of the value of the Buddhist propagation in social media platform of monks in Surin province. This research is a qualitative research design. Data were collected using documentary study, and in-depth interviews with monks, community leaders, intellectual villagers, and scholars. Finally, to present the analytic descriptive. The results are as follow: - The Buddhist propagation principles in two issues: - the first point: the main principles of Buddhist propagation include: 1) qualifications of instructors,

Keywords: Value, Buddhist Propagation, Social Media Platform, Monks in Surin Province.

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น นับว่าเป็นหัวใจของการสืบอายุพระพุทธศาสนา และเป็นการแสดงเจตนาต่อพุทธประสงค้อย่างแท้จริง คือ การฝากวัตถุประสงคที่สาคัญให้แก่พระอรหันตสาวก 60 องค์ ดังความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย ทั้งที่เป็นของมนุษย์พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายผู้มีกิเลสจตุสสีในตนน้อยมีอยู่ย่อมเสื่อม เพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม” (ส.ส. (ไทย) 15/141/179-180)

หน้าที่หรือว่าบทบาทในการเผยแผ่นี้เป็นบทบาทของพระสงฆ์ที่สำคัญ หากจะเทียบกับบทบาทด้านอื่น บทบาทนี้นับว่าเป็นงานที่คณะสงฆ์จัดทำมากที่สุดมากกว่าอย่างอื่น (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2532: 32) พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้าขาดการเผยแผ่แล้วพระพุทธศาสนาจักไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้” ซึ่งหัวใจสาคัญของการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ 3 ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) (พระณัฐพงษ์ สิริวิโส (ตันศิริ), 2554: 1) ซึ่งการเผยแผ่พุทธศาสนาในระยะหลัง ๆ มักจะเป็นการเผยแผ่โดยอาศัยโอกาสคือ วันสาคัญทางพุทธศาสนา และประเพณีประจำปีของวัดเท่านั้น ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้ถูกมองว่าเป็นพุทธศาสนาเชิงรับมากกว่าพุทธศาสนาเชิงรุก การเผยแผ่มักจะถูกตีความอยู่ในวงแคบ ๆ ไม่กว้างไกลอย่างที่เคยเป็นมาคือ นิยามเพียงแค่การแสดงธรรมเทศนาในโอกาสสาคัญ ๆ เท่านั้น ซึ่งโดยมากมักจะถูกร้องขอให้ทำการเผยแผ่

ประเด็นปัญหาก็มีอยู่ว่า พระสงฆ์จะใช้การสื่อสารในยุคสื่อออนไลน์ลักษณะใดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งบุคลากรภายในพระพุทธศาสนา มีฐานะทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร หรือเป็นผู้บริโภคข่าวสาร พระสงฆ์ในสังคมไทยก็อยู่ในภาวะเช่นนั้น ในฐานะผู้ส่งสารได้นำสื่อออนไลน์ไปใช้ทั้งด้านบวกและลบ ด้านบวกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารธรรมแก่ผู้รับสารคือ พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไป แต่พบว่ายังไม่เกิดพลังหรือสร้างจุดสนใจในการกดไลค์ กดแชร์ที่มีปริมาณมาก มีประสิทธิภาพ หรือเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการความขัดแย้ง หรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในบริบทต่างๆ ให้ทันต่อเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก จากการศึกษาพบว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากพระสงฆ์ในสังคมไทย ยังขาดความรู้ความเข้าใจในแนวคิดหรือทฤษฎีการสื่อสารโดยเฉพาะความเข้าใจประเด็นที่น่าสนใจที่จะสื่อสาร และแนวคิดหรือทฤษฎีการสื่อสารเพื่อส่งเสริมสันติภาพตามแนวพุทธสันติวิธี ขาดทักษะการใช้เทคนิคในการสื่อสาร แม้ว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์จะมีการเปิดหลักสูตรธรรมนิเทศ แต่ขาดนวัตกรรมใหม่ที่จะดึงดูดให้ผู้สนใจเข้ามาเรียน จึงทำให้ผู้ที่จบการศึกษาด้านนี้เข้ามาทำหน้าที่ “สื่อมวลชนของสงฆ์” มีอยู่จำนวนน้อย และขาดการบริหารจัดการที่ดี มีลักษณะเป็นโครงข่ายหลอมรวมเชื่อมโยงกัน เพราะส่วนใหญ่มีลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชนอย่างจริงจัง เพราะหากพระสงฆ์ล้าหลังเรื่องเทคโนโลยีหรือไม่มีการปรับตัวนำเทคโนโลยีไปใช้ ก็อาจจะเป็นไปได้ว่าพระพุทธศาสนามีโอกาสที่จะค่อย ๆ เลือนหายไปจากสังคมสมัยใหม่ (พระอัคราภิคุทธิ์ ลุนละวัน, 2563: 1)

ดังนั้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาคุณค่าของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์” เพื่อจะได้ศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบ และแนวทางในการเผยแผ่ธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ อันจะเกิดคุณค่าของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในเขตจังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขการเผยแผ่ธรรมให้เป็นรูปธรรม และนำไปปรับใช้ให้ทันกับสถานการณ์สังคมโลกออนไลน์ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาสภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน
- 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ภาคนาม โดยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย (1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 (2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงบทความ ข่าวสาร ข้อมูลที่ปรากฏทางสื่อออนไลน์ต่าง ๆ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน และวิเคราะห์คุณค่าของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ในจังหวัดสุรินทร์

4. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 25 รูป/คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ประกอบไปด้วย ผู้เผยแผ่และผู้นำของชุมชน จำนวน 6 กลุ่ม ดังนี้ (1) พระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ ในฐานะ ผู้เผยแผ่/ผู้นำชุมชน (2) ข้าราชการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ ในฐานะผู้นำชุมชน (3) ผู้นำท้องถิ่น กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/สมาชิกสภาตำบล ในฐานะผู้นำชุมชน (4) สื่อมวลชนผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ประจำจังหวัด, ผู้สื่อข่าววิทยุ/โทรทัศน์ประจำจังหวัด ในฐานะผู้นำชุมชน (5) เพจธรรมะเพื่อชีวิต/เพจธรรมะยามค่ำคืน/เพจธรรมะรับอรุณ ในฐานะผู้นำชุมชน (6) ประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ในฐานะผู้นำชุมชน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (1) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาด้านทฤษฎี และภาคนาม โดยใช้วิธีอธิบายเชิงพรรณนา ในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (2) เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็น และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า หลักการสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วย

1.1 คุณสมบัติของผู้สอน 7 ประการ คือ (1) ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ (2) ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพาศิสมควรแก่ฐานะ (3) ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณ (4) วตฺตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร (5) วจนฺทโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ (6) คมภีรณจ ถกเถียง เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ (7) โน จมฺภูฏาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในในฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย (อง.สตตก. (ไทย) 23/37/57)

1.2 หลักการสอน 5 ประการ คือ (1) อนุปฺพุทฺธิกํ กล่าวความไปตามลำดับ (2) ปรียายทสฺสาวิ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ (3) อนุทยต ปฏิจจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา (4) น อามิสฺนโร ไม่แสดง

ธรรมด้วยเห็นแก่อามิส (5) อุตตนาณจ ปณจ อนุปหจจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่ยกตน ไม่เสียตีสข่มขู่ผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551: 520).

1.3 ลีลาการสอน 4 ประการ คือ (1) สันทิสนา ซึ่แจงให้เห็นชัด (2) สมาทปนา ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ (3) สมุตเตขนา เ้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า (4) สัมปหังสนา ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551: 520)

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 7 วิธี ได้แก่ (1) อุปนิสินนกลา แปลว่า “ถ้อยคำของ ผู้เข้าไปนั่งใกล้” หมายถึง การนั่งคุยสนทนากันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนา (2) ธัมมิกถา (หรือธรรมกถา) แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม” หมายถึง การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม เป็นต้น (3) โอวาทกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอน” หมายถึง การใช้คำแนะนำตักเตือนให้ละเว้นชั่วประพฤติดี เช่น พระโอวาทปาติโมกข์ 3 ที่ทรงแสดงถึง อุดมการณ์ หลักการ วิธีการ ของพระพุทธศาสนาหรือพระปัจฉิมวาจา อันเป็นโอวาทสุดท้าย เมื่อจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เอละ บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด” (ที.ม. (ไทย) 10/218/202) เป็นต้น (4) อนุสาสนิกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง” หมายถึง คำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำ ๆ ครั่งแล้วครั่งเล่า ย้าเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้ (5) ธัมมสากัจจนาถา แปลว่า “ถ้อยคำที่สนทนากันในทางธรรม” หมายถึง การสนทนาธรรม เป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน (6) ปุจฉาวิสัชนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ” หมายถึง รูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถาม ตอบ (7) ธัมมเทศนาถา แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม” คือ การเทศน์หรือการแสดงพระธรรมเทศนา

2. สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า

2.1 เทคนิควิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ควรใช้เทคนิควิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นไปตามโอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึง หลักการอันเป็นหัวใจสำคัญเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาแก่พุทธบริษัททั้งปวงโดยย่อ เป็นการสรุปรวบยอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติ ได้แก่ หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 วิธีการ 6 รวมถึงหลักสันทิสนาคือ ซึ่แจงให้เห็นชัด จำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริง (พระครูประพัฒน์สมาธิคุณ, 2564: 35) ซึ่งพระสงฆ์จะใช้วิธีการเผยแผ่ผ่าน การเทศน์ หรือใช้เทคโนโลยีควบคู่ไปกับการสอนเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้ความรู้มาเป็นผู้ชี้แนะแนวทางการเรียนรู้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเผยแผ่เป็นเชิงรุก (สมยงค์ สารภี, 2564: 63) ปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่มาจากภาวะเศรษฐกิจและโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งในปัจจุบันมีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 หลายระลอก พระสงฆ์ไม่ได้รับกนิมนต์แสดงธรรมในงานพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้การออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไม่สะดวกเหมือนเช่นในอดีต (วงเดือน พันธมณี, 2564: 42) การเผยแผ่ในปัจจุบันยังไม่เป็นองค์กร ไม่เป็นเอกภาพ ต่างคนต่างทำเผยแผ่ด้วยวิธีการเดิม ๆ ที่ไม่ค่อยน่าสนใจ ขาดหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการของพระพุทธเจ้า (พระครูรัตนธรรมานุรักษ์, 256: 83) พระสงฆ์หรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และมากประสบการณ์มี

น้อย อีกทั้งไม่มีกิจกรรมที่จะส่งเสริมให้เกิดปัญญา และประชาชนบางกลุ่มก็ไม่เข้าใจหลักธรรมคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างถ่องแท้ ทำให้ไปบูชาลัทธิต่าง ๆ หมกมุ่นในอบายมุข สื่อออนไลน์จึงเข้ามามีบทบาทในปัจจุบัน ประเด็นสำคัญอยู่ที่พระสงฆ์บางรูปยังขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สื่อ นวัตกรรมของสื่อ ขาดสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัย ขาดงบประมาณ ขาดบุคลากร ซึ่งพระสงฆ์ที่จะออกไปเผยแผ่ธรรมนั้น จะต้องมีความรู้ มีความสามารถ เป็นนักพูดที่ดี ที่สามารถนำเรื่องราวปัจจุบันมาบูรณาการกับโลกปัจจุบันได้ เพราะบางพื้นที่มีหลายภาษา เช่น ภาษาอีสาน ส่วย เขมร พระสงฆ์อาจจะต้องมีการเทศน์หรือเผยแผ่ธรรมด้วยภาษานั้น ๆ การใช้สื่อสมัยใหม่ ควรมีจุดสื่อกลางหรือจุดศูนย์กลาง ซึ่งจะเป็นการรวมศูนย์การเผยแผ่ที่ดี ความเป็นองค์กร เช่น ช່องยูทูบ ควรมีผู้กำกับดูแล อาจจะเป็นพระผู้ใหญ่เป็นที่ปรึกษา เป็นต้น (พระครูประพัฒน์สมาธิคุณ, 2564: 89)

2.2 การใช้เครื่องมือสื่อสารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เรียกได้ว่า เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ถ้าเรามีสื่อก็ต้องใช้ปัญหา คือ บางทีพระสงฆ์ไม่ถนัดใช้สื่อก็เลยใช้สื่อน้อย ถ้าใช้สื่อเป็นจะขยายผลไปได้มาก พระสงฆ์ควรใช้สื่ออย่างระมัดระวัง เพราะสื่อจะมีทั้งผลดีและผลเสีย พระสงฆ์ควรใช้สื่อในทางบูรณาการ ใช้สื่อที่เป็นประโยชน์เท่าที่จำเป็น เพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ตามวิธีการ 6 อุดมการณ์ 4 (พระครูกลยามธรรโมชะ, 2564: 88) ในปัจจุบันเรียกว่า เป็นการเอาธรรมะไปสู่ถึงที่พักคือ ในรูปแบบการแสดงธรรม ในงานพิธีต่าง ๆ บรรยายธรรมผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงหรือผ่านแอปไลน์ เฟซบุ๊ก เครื่องมือสื่อสารที่ทันเหตุการณ์ การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน หรือถ่ายทอดกิจกรรมทางศาสนาผ่าน วีดีโอ (วีดิทัศน์) ผ่านคลิปใน YouTube ให้ผู้ที่สนใจเลือกดาวน์โหลด เปิดชมได้ ซึ่งในการเผยแผ่ควรพูดให้ถูกกาลเทศะ ใช้ภาษาร่วมสมัยฟังแล้วเข้าใจง่าย การใช้สื่อควรมีวิธีการเผยแผ่ทั้งเชิงรุกและเชิงรับในปัจจุบัน ซึ่งผู้ใช้สื่อและเผยแผ่สื่อ ควรกำหนดแนวทางการเผยแผ่ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน การกำกับควบคุมการทำงาน รวมถึงการประเมินผล และปรับปรุงส่วนต่าง ๆ ที่บกพร่องให้ดีขึ้นต่อไป (เอี่ยม สมทิพย์, 2564: 62)

2.3 เนื้อหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ มีหลายหลักธรรม เช่น หลักฆราวาสธรรม 4, โอวาท 3 ประการของพระพุทธเจ้า, หลักวิมุติรส, อริยสัจ 4, พรหมวิหาร 4, อบายมุข 6, เบญจศีล (ศีล 5 ข้อ), เบญจธรรม, มงคลชีวิต 38 ประการ, หลักการครองตน ครองคน และครองงาน, หลักอิทธิบาท 4, หลักสังคหวัตถุ 4, หลักจักร 4 และไตรสิกขา สรุปได้ ดังนี้

ฆราวาสธรรม 4 ประการ คือ 1. สัจจะ (ความซื่อสัตย์) หมายถึง ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ด้วยกายจริง คือ ประพฤติด้วยความสุจริต ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง วาจาจริง คือ พูดความจริง และใจจริง คือ มีความจริงใจ 2. ทมะ (การฝึกตน) หมายถึง การฝึกฝน การฝึกตน ให้มีการปรับปรุงตัวทั้งในด้านจิตใจ และการกระทำ ด้วยปัญญาเพื่อปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่องในหน้าที่การงานหรือสิ่งที่กระทำอยู่นั้น 3. ขันติ (ความอดทน) หมายถึง ความอดทน อดกลั้นต่อปัญหาอุปสรรค รวมถึงอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาทางใจ 4. จาคะ (การบริจาค/ความเสียสละ) หมายถึง การบริจาคหรือความเสียสละจากความสุข และผลประโยชน์ของตน รวมถึง

การละจากกิเลส ทำให้เป็นผู้มีความใจกว้าง รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ร่วมกับผู้อื่น (พระสมพร สีสเตโช, 2564: 93)

โอวาท 3 ประการของพระพุทธเจ้า ละชั่ว ทำดี ทำจิตให้บริสุทธิ์ หลักวิมุตติส คนฟังเป็นบุคคลประเภทใด เหมือนการจัดยาให้ถูกกับโรค การที่จะเอาหลักธรรมไปเผยแผ่ต้องดูคนฟังก่อน (พระครูสังฆรักษ์สุธี สุชาโน (เสาทอง), 2564: 78)

อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่จำเป็นในยุค 4.0 เพราะเป็นธรรมที่สอนวิธีแก้ทุกข์ได้ทุกยุคเสมอ ไม่มีวันหมดอายุการใช้งาน นิโรธก็คืออย่าใช้โซเชียลมีเดียให้มากจนเกินไป มรรคคือ จัดสรรเวลาในการใช้โซเชียลมีเดียอย่างเหมาะสม ใช้เวลาหน้าจอบนทางสายกลาง ตาหูไม่เสื่อม บริโภคอย่างมีสติ รวมถึงใช้หลักอริยสัจ 4 ได้แก่ 1. ทุกข์ คือ สภาพปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน 2. สมุทัย คือ เหตุแห่งปัญหาของการเผยแผ่ เช่น ขาดผู้นำ ขาดงบประมาณ เป็นต้น 3. นิโรธ คือ การดับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น 4. มรรค คือ แนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น (สิทธิชัย นามทอง, 2564: 86)

มงคลชีวิต 38 ประการ, หลักการครองตน ครองคน และครองงาน, หลักศีล 5 ซึ่งหลักศีล 5 นำไปปรับใช้กับกฎหมายของบ้านเมือง เช่น ศีลข้อ 1 เว้นจากการฆ่าสัตว์ ฆ่าผู้อื่น หากละเว้นได้ ก็จะไม่ทำผิดกฎหมายอาญาในฐานความผิดฆ่าผู้อื่น และศีล ข้อ 2 เว้นจากการลักทรัพย์ หากเราละเว้นได้ ก็จะไม่ทำผิดกฎหมายอาญาในฐานความผิดลักทรัพย์ เป็นต้น และอบายมุข 6 คือ วิธีชีวิต 6 อย่าง แห่งความโลภ และความหลงที่ทำให้เกิดความเสื่อม ความฉิบหายของชีวิต ประกอบด้วย 1. ตีมน้ำเมา 2. เทียวกลางคืน 3. เทียวดูการละเล่น 4. เล่นการพนัน 5. คบคนชั่วเป็นมิตร 6. เกียจคร้านการงาน (ปิยวัฒน์ พิมพ์ลา, 2564: 56)

เบญจธรรม หลักธรรมที่ควรปฏิบัติ 5 ประการ ได้แก่ 1. เมตตากรุณา 2. สัมมาอาชีวะ 3. ความสำรวมอินทรีย์ คือ ระมัดระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทำให้ความใคร่ในกามคุณลดน้อยลง ทำให้ไม่ผิดศีล ข้อ 3 4. ความซื่อสัตย์ 5. สติ คือ การรู้สึกตัว การมีสติจึงทำให้ไม่ผิดศีล ข้อที่ 5 (อัศรเดชา ฮวดคันทะ, 2564: 63)

หลักสังคหวัตถุ 4 คือ 1. ทาน (การให้) 2. ปิยวาจา (วาจาเป็นที่รัก) 3. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) 4. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ), หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จ 4 ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา, หลักจักร 4 หลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสนาทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1. การพัฒนา 2. การพัฒนาศีล 3. การพัฒนาจิต 4. การพัฒนาด้านปัญญา เพื่อก้าวให้ทันความเปลี่ยนแปลงของโลก ตลอดจนรู้จักคิด รู้จักวินิจฉัย รู้จักใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาชีวิตด้านต่างๆ เป็นต้น และหลักไตรสิกขา ได้แก่ 1. ศีล คือ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีพชีวิตชอบ 2. สมาธิ คือ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ 3. ปัญญา คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ (พระสมพร สีสเตโช, 2564: 102)

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักธรรมที่ส่งเสริมให้แก้ปัญหาชีวิตด้วยสติปัญญา มีหลายหลักธรรม เช่น หลักอริยสัจ 4 ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทุกข์เป็นผล สมุทัยเป็นเหตุ นิโรธเป็นผล มรรคเป็นเหตุ โดยเอาหลักอริยสัจ 4 มาอธิบายง่าย ๆ สภาพปัญหาเกิดจากอะไรเราก็ไปแก้ตรงนั้น และนำไปประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีในปัจจุบันได้ หลักเบญจศีล เบญจธรรม โลกธรรม 8 หลักอิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 หลักสมชิวิกถา 4 หลักฆราวาสธรรม 4 หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ (พระครูรัตนธรรมานุรักษ์,

2564: 132) หลักธรรมทำให้งาม 2 อย่าง 1. ขันติ คือ ความอดทน 2. โสรัจจะ คือ ความสงบเสงี่ยม รวมถึงหลักในการทำสมาธิ ละเว้นความชั่ว มีจิตใจที่ดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ในการเผยแผ่ธรรมด้วยภาษาที่ประชาชนเข้าใจได้ง่าย (ปิยวัฒน์ พิมพ์ลา, 2564: 56) เรียนรู้บริบททางสังคมในปัจจุบัน ให้มากขึ้นว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เพื่อที่เราจะได้มองเห็นทัศนคติ พฤติกรรมของบุคคลในสังคมนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร แล้วนำหลักธรรมไปปรับแก้ไขในแต่ละบุคคล เช่น คนที่อารมณ์ร้อน โมโห ฉุนเฉียวหงุดหงิดง่าย ในเบื้องต้นควรแนะนำให้รักษาศีล 5 ไหว้พระ สวดมนต์ เดินจงกรมและนั่งสมาธิ คือให้เขาปฏิบัติให้ครบกระบวนการดังกล่าว ผลของการปฏิบัติธรรมจะเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลนั้นได้โดยอัตโนมัติ จากคนอารมณ์ร้อน โมโหง่าย จะเป็นคนใจเย็นขึ้น และมีเมตตาต่อสัตว์และผู้อื่น (เอี่ยม สมทิพย์, 2564: 83)

2.4 ข้อจำกัดในการเผยแผ่ในจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน

ปัจจุบันพระสงฆ์ที่เป็นนักเผยแผ่ในจังหวัดสุรินทร์ มีความรู้ความสามารถทางโลก สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก หลายรูป บางรูปก็มีพรสวรรค์ บางรูปก็มีพรแสวง พระบางรูปที่เป็นพระนักพัฒนาในด้านการเผยแผ่ธรรมะ และพัฒนาด้านสังคม การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นที่ยอมรับของนักแสวงบุญ แต่เมื่อมองภาพรวม ยังมีจำนวนน้อย มีการตื่นตัวโดยใช้เทคโนโลยี วิทยุชุมชน สื่อออนไลน์จำนวนมาก แต่จะเป็นลักษณะตัวใครตัวมัน ถ้าทำงานเป็นทีมเวิร์คมากจะดีมาก แต่ก็มีข้อจำกัดหลายอย่างในทางธรรม ยังมองว่าในยุคปัจจุบันหาผู้มีความรู้ทางพระธรรมวินัยจะมีน้อย เช่น เทศน์ด้วยหลักการมีน้อย เทศน์ด้วยสมัยใหม่จะมีเยอะกว่า แต่ก็ควรพยายามใช้ทั้งสองอย่าง ก็ถือว่าพระสงฆ์ที่เป็นนักเผยแผ่มีคุณภาพระดับหนึ่ง เป็นปัจเจกบุคคลยังต้องมีการพัฒนากันไป (พระสมพร สีสเตโช, 2564: 65) ส่วนด้านปริมาณ ผู้ที่แสดงธรรมแม้จะอบรมมาแล้ว ก็ยังมีน้อย และอาจมีสาเหตุมาจากยศถาบรรดาศักดิ์ของพระสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์บางรูป บางวัดแตกแยกกัน บางรูปก็แยกตัวออกไปตั้งสำนักสงฆ์เอง รวมถึงพระบางรูปยังติดอยู่กับวิธีการเดิมในรูปแบบเก่า ๆ ยังไม่สามารถจะเผยแผ่เจาะเข้าสู่กลุ่มเป้าหมายได้ (สมยงค์ สารภี, 2564: 86)

3. วิเคราะห์คุณค่าของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์

3.1 เทคนิควิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เป็นการได้รับประโยชน์มากในสังคม ซึ่งควรจะมีตัวกลางในการเผยแผ่ถ้าหากกำลังเป็นองค์กรจะมีพลังมาก พระสงฆ์จะต้องมีความรู้ความสามารถมากพอสมควรในการเผยแผ่ธรรม และต้องเป็นการเผยแผ่เชิงรุกในรูปแบบสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เช่น ทางไลน์ เฟซบุ๊ก อินสตาแกรม ถือว่ามีความจำเป็นในยุคนี้ ซึ่งต้องมีหลักการต้องชัดก่อนแชร์ และต้องเป็นข้อมูลที่จริงและเชื่อถือได้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้สื่อออนไลน์ ถือเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่ง เป็นการขยายวงกว้างในการเผยแผ่ธรรมได้ง่ายขึ้น ได้ยินโดยการฟังได้รับชม โดยการไลฟ์สด เป็นวิธีการที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันโรคโควิด 19 ในการเข้าถึงกลุ่มต่างๆ ได้อย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ ไม่มากพิธีการ ประหยัดเรื่องการใช้บุคลากรและสถานที่ แต่คนรุ่นเก๋ามองต่างมุมที่พระสงฆ์ใช้สื่อออนไลน์ว่าอาจจะไม่เหมาะสมกับสมณะสาธูป (อุดร หัวหาญ, 2564: 58)

3.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์

มีรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 7 วิธี ได้แก่ อุบาสินนกลา, อัมมิกกลา, โอวาทกกลา, อนุสาสนีกกลา, อัมมสาจักจกกลา, ปุจฉาวิสขณากกลา และอัมมเทศนากกลา ซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ เช่น ทางไลน์ เฟซบุ๊ก อินสตราแกรม ทำให้เกิดคุณค่าใน 3 ด้าน คือ

1) ด้านสังคม ให้คุณค่าด้านสังคมที่เป็นประโยชน์มาก ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่ถูกต้องถูกรรรม ไม่เชืออะไรง่าย ๆ ต้องใช้สติ สื่อออนไลน์เป็นสื่อกลางที่จะขยายผลในทางด้านดีสื่อให้สาระความรู้ด้านปัญญากแก่ประชาชน และด้านเสียจะมีผลกระทบด้านสังคมอย่างกว้างขวาง พระสงฆ์เกี่ยวข้องทางด้านสังคม ซึ่งก็เป็นวัฒนธรรมขึ้นมาเมื่อมีงานแล้วต้องนิมนต์พระไปเทศน์ เช่น การเทศน์ในงานศพ งานพิธีการต่างๆ งานประเพณี เป็นต้น ทำให้สังคมมีผลทางด้านบวก เช่น การร่วมด้วยช่วยกันในการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน ผู้ตกทุกข์ได้ยากไร้เดื่อตรอน ทำให้สังคมสงบสุข มีความสามัคคี ทำให้มีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน และเป็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของคนในสังคม ทำให้รู้จักมารยาทสังคม กฎ กติกา ในการอยู่ร่วมกันในสังคมหม่มาก ส่วนผลทางด้านลบ เช่น การแชร์ข่าวปลอม (เฟคนิวส์) การโจมตีฝ่ายตรงข้ามหรือทำลายกันทางการค้า หรือการคอมเม้นท์แสดงความคิดเห็นรุนแรง ซึ่งอาจนำไปสู่การหมิ่นประมาท หรือมีความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2560 (ธีระชัย คำสมาลี, 2564: 83)

2) ด้านจิตใจ ทำให้เกิดความปิติในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์นำมาถ่ายทอดได้ลึกซึ้ง สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง การไหว้พระ สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม เดินจงกรม นั่งสมาธิ จากสื่อออนไลน์ เช่น จากยูทูบ ผลจากการปฏิบัติทำให้เรามีจิตใจสงบ เยือกเย็น มีเมตตาสูง มีความรอบคอบ และความรับผิดชอบมากขึ้น จิตใจ อารมณ์ดีขึ้นเป็นลำดับ ช่วยให้ผ่อนคลายจากความเครียด และปัญหาต่างๆ จากการทำงานครอบครัว เพื่อนฝูง และญาติพี่น้อง เมื่อฟังธรรมะแล้วปฏิบัติตามที่พระสงฆ์ชี้แนะแนวทาง ทำให้จิตใจสบายขึ้น ไม่หมกมุ่นในอบายมุขทั้งปวง รวมทั้งของมีนเมา มีเมตตา และให้อภัยได้ง่ายขึ้น หากได้ฟังธรรมะในสื่อออนไลน์ที่ถูกต้องตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ก็ทำให้เรามีความสุขกายสุขใจ ทำให้ใจเย็นลง จิตใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน มีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย สื่อออนไลน์มีความหลากหลาย เช่น ใช้ในการศึกษาค้นคว้าทางโลก ใช้ให้เกิดความสงบสุขทางจิตใจการศึกษาระยะต่าง ๆ ทำให้ได้ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต (อัครเดชา ฮวดคันทะ, 2564: 82)

3) ด้านปัญญา เมื่อได้ฟังหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ ๆ จะทำให้เกิดปัญญาสามารถนำไปปรับใช้ในการชีวิตประจำวัน เช่น หลักสังคหวัตถุ 4 ทาน การให้ เสียสละ ปิยวาจา พุดจาไพเราะ อ่อนหวาน อัตถจริยา ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ สมานัตตตา มีความยุติธรรม มีความสม่ำเสมอ ไม่แบ่งชนชั้น ซึ่งได้ศึกษาธรรมะจากยูทูบอยู่เสมอ ทำให้รู้ประวัติของพระพุทธเจ้า และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างเข้าใจยิ่งขึ้น บางหลักธรรมที่เราสงสัยก็หายสงสัย ทำให้ได้รับความรู้และเกิดปัญญา รวมทั้งสามารถนำไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ผลจากการไหว้พระ สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม เดินจงกรม นั่งสมาธิ ทำให้เรามีความจำดี ไม่หลงลืม สมองปัญญาดีมากขึ้น ช่วยให้มีไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ฉับไว มีสติระลึกรู้อยู่เสมอ เมื่อเรานำหลักธรรมไปปฏิบัติตาม เช่น เดินจงกรม นั่งสมาธิเป็นประจำ จะทำให้

เรามีความรอบคอบ มีความรับผิดชอบมากขึ้น พฤติกรรมจะเปลี่ยนไปในทางที่ดีโดยอัตโนมัติ เห็นแนวทางในการแก้ปัญหา ชี้ทางออกบอกทางถูก มีผลใน 2 ด้าน คือ (1) ด้านบวก ผู้รับชมได้รับฟังธรรมะที่ถูกต้องตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ (2) ด้านลบ การสั่งสอนชักจูงของพระสงฆ์บางรูป สอนหลักธรรมแบบผิดเพี้ยน นำลัทธิต่าง ๆ นอกพระพุทธศาสนามาสอน การทำพิธีกรรมหรือไสยศาสตร์ การใบ้หวย มอมเมาประชาชนบางกลุ่มให้มึนงง หลงเชื่อศรัทธาโดยขาดปัญญา (เชมชาติ ชุนหจจร, 2564: 65)

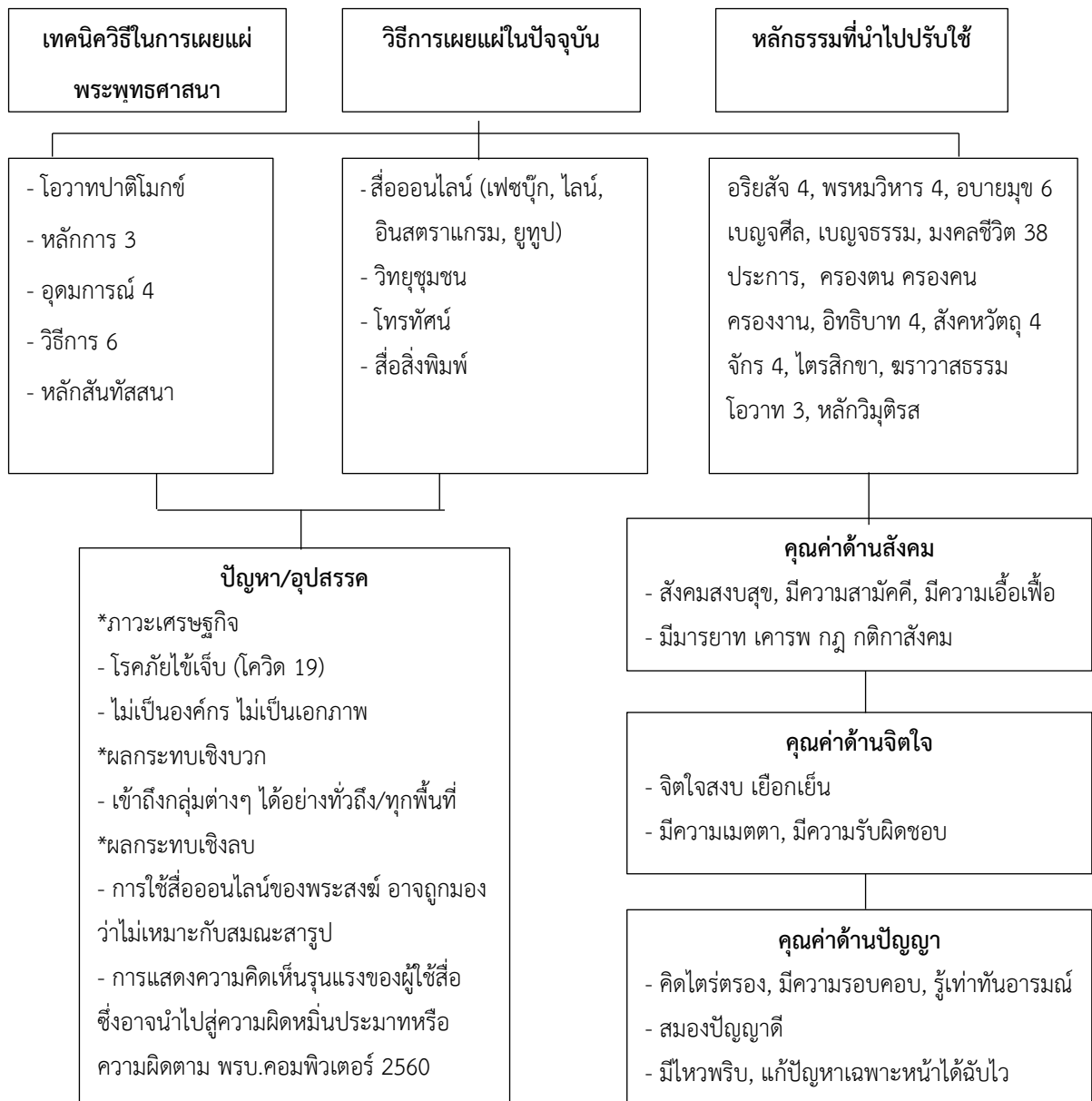
3.3 ความเหมาะสมในการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

การเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบสื่อออนไลน์ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน อยู่ที่มุมมองของแต่ละคนว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ ถ้ายึดตามแนวโบราณก็จะมองว่าไม่เหมาะสม พระไม่ส่ำรวมในการใช้สื่อออนไลน์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเพศสภาพของนักเผยแผ่เองว่าเป็นการแสดงธรรม เช่น แสดงธรรมโดยยกตัวอย่างนิทานชาดกในพระไตรปิฎก เป็นต้น ไม่ใช่ทางตลกโปกฮา ซึ่งมองว่าไม่เหมาะสมแม้จะทันสมัย ปัจจุบันต้องอาศัยพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถทำงานด้านนี้ และต้องมีจุดยืนตามหลักพระพุทธศาสนา บางคนไม่อยากให้พระยุ่งเกี่ยวกับสังคม เมื่อพระไม่รู้เท่าทันโลกปัจจุบันก็จะสื่อสารกับเขาไม่รู้เรื่อง หากไม่ใช้สื่อออนไลน์ก็จะล่าหลัง โดยส่วนมากพระสงฆ์ผู้เผยแพร่ธรรมะ จะเลือกกลุ่มเป้าหมายก่อน ซึ่งจะต้องให้สอดคล้องกับผู้รับสื่อ ในยุคสมัยนี้การเผยแผ่ถือว่ามีความเหมาะสมแบบสื่อออนไลน์ ซึ่งควรให้ความสำคัญกับการปูพื้นฐานกับเด็กวัยเรียนเพิ่มขึ้นส่งเสริมให้เด็ก ๆ ได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง มีการนิเทศติดตามการใช้สื่อทางธรรมะกับผู้เรียน เพื่อปลูกฝังคุณลักษณะที่ดี พระสงฆ์บางกลุ่มได้เผยแพร่ธรรมในรูปแบบสื่อออนไลน์ ในระดับมีอาชีวะ มีความเหมาะสมดีมาก แต่ก็มีบางกลุ่มที่แอบอ้าง ใช้สื่อที่ไม่เหมาะสมสื่อทางลามกอนาจาร คุณคามทางเพศ(พระวิโรจน์ ปิยาวาจิโก, 2564: 25)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้จากการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรสงฆ์ควรมีช่องทางสื่อออนไลน์อย่างเป็นเอกภาพโดยมีการควบคุม วางแผน ติดตาม การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางสื่อออนไลน์อย่างเป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางสื่อออนไลน์ ควรมีการปรับปรุง พัฒนา สื่อสังคมออนไลน์ ในด้านเนื้อหาให้เข้ากับยุคสมัยอยู่เสมอ เพื่อให้กลุ่มที่สนใจและติดตามอยู่แล้วนั้นเข้ามาใช้งานอยู่เป็นประจำ เพื่อประโยชน์ในการขัดเกลาพฤติกรรมและความคิดของคนในสังคมยุคโลกาภิวัตน์

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (ภาคสนาม) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี คือ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลทางสถิติอีกด้านหนึ่ง

3.2 ควรศึกษาวิจัยความพึงพอใจของผู้รับสื่อหรือเสพสื่อธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อพระสงฆ์ในยุคไทยแลนด์ 4.0

เอกสารอ้างอิง

- chemชาติ ชุนหจกร. (24 มิถุนายน 2564). ผู้สื่อข่าวคมชัดลึก. อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์.
- ธีระชัย คำสุมาลี. (24 มิถุนายน 2564). ข้าราชการบ้านบุญกระหวงศึกษาธิการ. บ้านหัวจัว ตำบลหัวจัว อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์.
- ปิยวัฒน์ พิมพ์ลา. (23 มิถุนายน 2564). รับราชการครู. ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านหัวจัว “แท่นศิลาวิทยา” บ้านหัวจัว ตำบลหัวจัว อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์.
- พระครูภัทธานธรณโฆษ. (24 มิถุนายน 2564). รองเจ้าคณะอำเภอสรีณรงค์. วัดโมฬีวงศ์ ตำบลตรวง อำเภอสรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์.
- พระครูประพัฒน์สมาธิคุณ. (24 มิถุนายน 2564). เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านผือ. วัดป่าบ้านผือ ตำบลรัตนบุรี อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์.
- พระครูรัตนธรรมานุรักษ์. (24 มิถุนายน 2564). รองเจ้าคณะอำเภอรัตนบุรี. เจ้าอาวาสวัดดอกจานรัตนาราม อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์.
- พระครูสังฆรักษ์สุธี สุชาโน (เสาทอง). (23 มิถุนายน 2564). รักษาการเจ้าอาวาสวัดสว่างบ้านกล้วย. ตำบลยางสว่าง อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์.
- พระณัฐพงษ์ สิริวิโส (ตันศิริ). (2554). “บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์เขตบางพลัด กรุงเทพฯ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: เอสอาร์. ฟรินดิง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระวิโรจน์ ปิยวาจโก. (26 มิถุนายน 2564). พระสงฆ์วัดคูณิवास. วัดคูณิवास ตำบลนานวน อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์ เพจ (ธรรมะเพื่อชีวิต).
- พระสมพร สีสเตโช. (24 มิถุนายน 2564). รักษาการเจ้าอาวาสวัดป่าบ้านนาทุ่ง. วัดป่าบ้านนาทุ่ง ตำบลฝักไหม อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เพจ (ธรรมะรับอรุณ).
- พระอักษราภิศุทธิ ลุนละวัน. (2563). **กระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย**. [https:// info.rdi. ku.ac.th/ ThailandResearch/? itemID=819903](https://info.rdi.ku.ac.th/ThailandResearch/?itemID=819903). (17 พฤศจิกายน 2563).
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วงเดือน พันธมณี. (23 มิถุนายน 2564). ผู้ใหญ่บ้านห้วยจั่ว หมู่ 1. ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านห้วยจั่ว ตำบลห้วยจั่ว อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์.
- สิทธิชัย นามทอง. (23 มิถุนายน 2564). กำนันตำบลห้วยจั่ว. ที่ทำการกำนันตำบลห้วยจั่ว ตำบลห้วยจั่ว อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์.
- สมยงค์ สารภี. (23 มิถุนายน 2564). สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยจั่ว. บ้านห้วยจั่ว ตำบลห้วยจั่ว อำเภอสนมจังหวัดสุรินทร์.
- อัครเดชา ฮวดคันทะ. (24 มิถุนายน 2564). ผู้สื่อข่าวททท.สุรินทร์. อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.
- อุดร ห้าวหาญ. (25 มิถุนายน 2564). นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยจั่ว. ที่ทำการสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยจั่ว อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์.
- เอี่ยม สมทิพย์. (24 มิถุนายน 2564). ข้าราชการบำนาญ. บ้านหนองครก ตำบลห้วยจั่ว อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์.

ผลของกิจกรรมนันทนาการที่มีต่อทักษะทางสังคม
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

THE EFFECTS OF RECREATIONAL ACTIVITIES ON SOCIAL SKILLS
OF SECONDARY EDUCATION GRADE 4 STUDENTS

ธวัชชัย บุตรงาม¹, ประยุต ไทยธานี²

Tawatchai Bootngam¹, Prayut Thaihani²

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา¹⁻²

Nakhon Ratchasima Rajabhat University¹⁻²

E-mail: Kruant1653@gmail.com

ได้รับบทความ: 19 กันยายน 2565; แก้ไขบทความ: 19 ตุลาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 1 พฤศจิกายน 2565;

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงทดลองนี้เพื่อศึกษาผลของกิจกรรมนันทนาการที่มีต่อทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนรามวิทยา รัชมัญคลาภิเชก จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 2 ห้องเรียน รวม 64 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย กิจกรรมนันทนาการ โดยจัดกิจกรรมทั้งหมด 10 ครั้ง ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งใช้เวลา 1 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 10 ชั่วโมง และแบบประเมินทักษะทางสังคม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการทดสอบค่าที ผลพบว่า หลังการทดลอง นักเรียนกลุ่มทดลองมีทักษะทางสังคมสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ: กิจกรรมนันทนาการ, ทักษะทางสังคม, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

Abstract

The purpose of this experimental research was to study the effects of recreation activities on social skills of Secondary Education Grade 4 Students. The sample of this research were Secondary Education Grade 4 Students from 2 classrooms, semester 1, academic year 2022, Ramwitthaya Rachamangklaphisek School, Surin Province total 64 people. The research tools were 10 recreation activities, which used approximately 1 hour per an activity, and social

skills scale. The data were analyzed by using t-test. The results showed that after the experiment, the social skills of the experimental group were significantly higher than before the experiment at the 0.1 level and significantly higher than control at the .01 level.

Keywords: Recreation Activities, Social Skills, Secondary Education Grade 4 Students

บทนำ

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตทางสังคม เจริญเติบโต และเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น หากปราศจากทักษะนี้ก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่อาจนำไปสู่ผลเสียต่อสุขภาพจิต ดังนั้น “ทักษะทางสังคม” จึงเป็นทักษะสำคัญของมนุษย์ที่ใช้ปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกัน และจำเป็นสำหรับทุกเพศ ทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเด็กที่กำลังเรียนรู้โลกผ่านสิ่งต่าง ๆ ยังจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนทักษะทางสังคมอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จด้านอื่น ๆ ในอนาคต (จรัสลักษณ์ รัตนพันธ์, 2557: 23)

ทักษะทางสังคม คือ การแสดงออกผ่านคำพูดและการกระทำเพื่อสื่อสารกับผู้อื่น สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ ผ่านค่านิยม วัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาได้ตลอดชีวิต โดยทั่วไปแล้วเด็กเรียนรู้และเข้าใจทักษะทางสังคมผ่านประสบการณ์ที่สะสมมาของตนเอง และรับรู้ว่ามีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน แต่สำหรับเด็ก บางครั้งการพูดคุยกับคนอื่นหรือสร้างเพื่อนก็เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจ แม้แต่การแสดงออกที่ไม่ถูกกาลเทศะ รวมถึงความรู้สึกไม่สบายใจ ไม่มั่นใจในทักษะที่เขามี หรือไม่รู้วิธีจัดการกับอารมณ์ของตนเอง ก็อาจเป็นเพราะพวกเขายังขาดทักษะทางสังคม แต่หากมีคนช่วยแนะนำหรือฝึกฝนทักษะนี้ให้ได้อย่างถูกต้องก็ช่วยให้พวกเขาปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้มากขึ้น ซึ่งคนที่ใกล้ชิดกับเด็กๆ มากที่สุดเป็นใครไปไม่ได้เลย นอกจากคุณพ่อ คุณแม่ หรือบุคคลภายในครอบครัวนั่นเอง เพราะสังคมครอบครัว คือ สังคมเริ่มแรกที่เด็กได้สัมผัส เป็นจุดเริ่มต้นในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง (จิราพัชร นิลแถม, 2564: 89)

ปัญหาทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนรามวิทยา รัชมังคลาภิเษก จังหวัดสุรินทร์ จากการสัมภาษณ์ครูสายชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่า นักเรียนที่เข้ามาศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีปัญหาเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างบุคคล และการสื่อสาร และการทำงานร่วมกัน เนื่องจากเป็นนักเรียนที่เข้ามาศึกษาจากหลายสถาบัน นับเป็นปัญหาสำหรับครูอย่างมากสำหรับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเมื่อเทียบกับนักเรียนสายชั้นอื่น ๆ ที่รู้จักและคุ้นเคยกันมาก่อนแล้ว ประกอบกับก่อนการทดลองผู้วิจัยได้นำแบบประเมินทักษะทางสังคมให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 64 คน ประเมินทักษะทางสังคมของตนเองพบว่า ทักษะทางสังคมด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านการติดต่อสื่อสาร และด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น นักเรียนมีทักษะทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนากิจกรรมนันทนาการสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เนื่องจากนันทนาการเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สามารถเสริมสร้างและพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กและเยาวชนได้ (สมบัติ กาญจนกิจ, 2542: 65) โดยเน้นนันทนาการที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีพัฒนาการของทักษะทางสังคม เพื่อให้เด็กมีภูมิคุ้มกันในทางทักษะทางสังคมสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ประกอบ

ไปด้วย 1) นันทนาการเกมและกีฬา 2) นันทนาการดนตรีและการร้องเพลง และ 3) นันทนาการเขียนและพูด ซึ่งกิจกรรมนันทนาการทั้ง 3 ประเภทนี้ เหมาะสมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เพราะในช่วงวัยนี้จะชอบกิจกรรมที่เกี่ยวกับการแข่งขัน การร้องเล่นเต้นรำ และการพูด อันจะนำไปสู่การพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การติดต่อสื่อสาร และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับ กิตติมา เทียบพุม (2551: 45) และ กิตติวัฒน์ อัจฉนาภิตติ (2554: 90) ที่ศึกษาพบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายมีพฤติกรรมทางสังคมและทักษะทางสังคมดีขึ้น

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาผลของกิจกรรมนันทนาการที่มีต่อทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เพื่อให้ นักเรียนมีภูมิคุ้มกันต่อการดำเนินชีวิตมีพฤติกรรมของความเป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการทดลอง
2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่ม

ควบคุม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงการทดลอง (Experimental research) โดยผู้วิจัยมีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนรามวิทยารัชมังคลาภิเษก จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 6 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 210 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนรามวิทยารัชมังคลาภิเษก จำนวน 2 ห้องเรียน รวม 64 คน คือ ห้อง 4/4 จำนวน 35 คน และห้อง 4/5 จำนวน 29 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่มและนักเรียนยินดีเข้าร่วมการวิจัย แล้วจับสลากได้ห้อง 4/4 เป็นกลุ่มทดลอง และห้อง 4/5 เป็นกลุ่มควบคุม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ทำการทดลอง คือ แผนการจัดกิจกรรมนันทนาการ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการสร้างดังนี้

- 1) ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนันทนาการและทักษะทางสังคม

2) สร้างแผนการจัดกิจกรรมนันทนาการให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และเหมาะสมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยแผนการจัดกิจกรรมนันทนาการมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นนำ โดยผู้วิจัยสร้างบรรยากาศที่ดีและอบอุ่นด้วยการกล่าวทักทายและสนทนาแลกเปลี่ยนกับนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเข้าใจและมีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติ โดยผู้วิจัยให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขั้นตอนที่ผู้วิจัยกำหนด พร้อมทั้งมีกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องทักษะทางสังคม

ขั้นที่ 3 ขั้นสรุป โดยผู้วิจัยและนักเรียนช่วยกันสรุปกิจกรรมที่ทำ ให้นักเรียนทุกคนชมเชยตนเอง และผู้วิจัยให้คำชมเชยแก่นักเรียนทุกคนในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง

สรุปแผนการจัดกิจกรรมนันทนาการได้ดังตาราง 1

ตารางที่ 1 สรุปแผนการจัดกิจกรรมนันทนาการ

ครั้งที่	ชื่อกิจกรรม	ประเภทนันทนาการ	วัตถุประสงค์	ด้านที่พัฒนา
1	1. กิจกรรมปฐมนิเทศ 2. ฉันรู้จักเธอ เธอรู้จักฉัน	เกมและกีฬา	1. เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม 2. เพื่อก่อให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกันของนักเรียนในเวลาอันรวดเร็ว 3. เพื่อก่อให้เกิดบรรยากาศที่เป็นกันเอง	ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
2	1. ใครเอ่ย 2. เธอคือใคร	เกมและกีฬา	1. เพื่อให้นักเรียนรู้จักคุ้นเคยกันมากยิ่งขึ้น 2. เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียน	ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
3	1. ป้ายชื่อ 2. กระดาษส่งสาร	การเขียนและพูด	1. พัฒนาทักษะทางสังคมด้านการสื่อสารกับผู้อื่น	การติดต่อสื่อสาร
4	1. เข้าแฉกหาสนุก 2. ถามประวัติ	1. เกมและกีฬา 2. การเขียนและพูด	พัฒนาทักษะทางสังคมด้านการสื่อสารกับผู้อื่น	การติดต่อสื่อสาร
5	1. ผีงแตรกริ่ง 2. กระเช้าศิลป์	เกมและกีฬา	พัฒนาทักษะทางสังคมด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น	การทำงานร่วมกับผู้อื่น
6	1. จิ๊กซอสัมพันธ์ 2. The Singer	1. เกมและกีฬา 2. ดนตรีและการร้องเพลง	พัฒนาทักษะทางสังคมด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น	การทำงานร่วมกับผู้อื่น
7	1. ประสานงาน ประสานใจ 2. 1-2-3-4	เกมและกีฬา	1. พัฒนาทักษะทางสังคมด้านการสร้างสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น	1. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2. การทำงานร่วมกับผู้อื่น

ครั้งที่	ชื่อกิจกรรม	ประเภทนันทนาการ	วัตถุประสงค์	ด้านที่พัฒนา
			2. พัฒนาทักษะทางสังคม ด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น	
8	1. ชิงเจ้ายุทธจักร 2. เสือ ปืน คน	เกมและกีฬา	1. พัฒนาทักษะทางสังคม ด้านการสร้างสัมพันธ์ภาพ กับผู้อื่น 2. พัฒนาทักษะทางสังคม ด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น	1. ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล 2. การทำงานร่วมกับ ผู้อื่น
9	1. คนละเรื่องเดียวกัน 2. นับเลข	การเขียนและพูด	1. พัฒนาทักษะทางสังคม ด้านการสร้างสัมพันธ์ภาพ กับผู้อื่น 2. พัฒนาทักษะทางสังคม ด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น	1. ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล 2. การทำงานร่วมกับ ผู้อื่น
10	1. ค้นหาผู้นำ 2. เราและนาย 3. Post-test	1. เกมและกีฬา 2. ดนตรีและการร้องเพลง 3. การเขียนและพูด	1. พัฒนาทักษะทางสังคม ด้านการสร้างสัมพันธ์ภาพ กับผู้อื่น 2. พัฒนาทักษะทางสังคม ด้านการสื่อสารกับผู้อื่น 3. พัฒนาทักษะทางสังคม ด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น 4. เพื่อสรุปกิจกรรม	1. ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล 2. การติดต่อสื่อสาร 3. การทำงานร่วมกับ ผู้อื่น

3) นำแผนการจัดกิจกรรมนันทนาการที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรม แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ

4) นำแผนการจัดกิจกรรมนันทนาการที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้กับนักเรียนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ห้อง 4/3 จำนวน 35 คน เพื่อพิจารณาความยากง่าย ลำดับขั้นตอน การใช้ภาษา เวลา และอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำกิจกรรมของนักเรียน

5) นำแผนการจัดกิจกรรมนันทนาการที่ทดลองใช้แล้วมาปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปใช้จริงกับกลุ่มทดลอง

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบประเมินทักษะทางสังคม โดยมีขั้นตอนการดำเนินการสร้างดังนี้

1) ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และครอบคลุมนิยามศัพท์เฉพาะ

2) ผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกใช้แบบประเมินทักษะทางสังคมของ กิตติวัฒน์ อัจฉนาภิตติ (2554) เนื่องจากมีความเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างและสามารถประเมินทักษะทางสังคมของนักเรียนได้ครบทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การติดต่อสื่อสาร และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งแบบประเมินมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 17 ข้อ

3) นำแบบประเมินทักษะทางสังคม เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยมีดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความแต่ละข้อกับจุดประสงค์ (Item-Objective Congruence index: IOC) ตั้งแต่ .67 ถึง 1.00

4) นำแบบประเมินทักษะทางสังคมที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 90 คน เพื่อตรวจสอบการใช้ภาษา คำชี้แจงในการทำแบบประเมิน และคุณภาพของแบบประเมิน

2.2.5 วิเคราะห์คุณภาพของแบบประเมินทักษะทางสังคม เพื่อหาอำนาจจำแนก (r) ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง .20-.68 และวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของทั้งฉบับ โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของ Cronbach ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .843 แสดงว่าเป็นแบบประเมินที่มีคุณภาพ

6) นำแบบประเมินทักษะทางสังคมที่มีคุณภาพไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

3. การดำเนินการทดลอง

การวิจัยในครั้งนี้มีแบบแผนการทดลองแบบสุ่ม มีกลุ่มควบคุม และมีการประเมินก่อน-หลัง (Randomized control group pretest-posttest design) โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการทดลอง ดังนี้

3.1 ขั้นก่อนการทดลอง

1) นำหนังสือขอความอนุเคราะห์ดำเนินการทดลองจากบัณฑิตวิทยาลัยถึงผู้อำนวยการโรงเรียนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

2) ให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำแบบประเมินทักษะทางสังคม ซึ่งจากการทดสอบค่าที่พบว่าการทดลอง คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน

3.2 ขั้นดำเนินการทดลอง

ผู้วิจัยดำเนินการทดลอง โดยให้กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ จำนวน 10 ครั้ง ครั้งละ 60 นาที เป็นระยะเวลา 5 สัปดาห์ ส่วนกลุ่มควบคุมไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

3.3 ขั้นหลังการทดลอง

หลังการทดลอง ผู้วิจัยให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำแบบประเมินทักษะทางสังคม และรวบรวมคะแนนก่อนและหลังการทดลองเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการทดสอบค่าที ตามทฤษฎีแล้วใช้เมื่อกลุ่มตัวอย่างมีขนาดเล็ก ส่วนในทางปฏิบัติใช้กับกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ก็ได้ แต่มีข้อตกลงเบื้องต้นสำคัญคือกลุ่มตัวอย่างต้องมาจากประชากรที่มีการแจกแจงปกติหรือเข้าใกล้การแจกแจงปกติ (Weiss, 1995) ในเบื้องต้นผู้วิจัยจึงทดสอบการแจกแจงปกติโดยใช้ One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการแจกแจงปกติ ดังนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าทีได้ โดยผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. คะแนนทักษะทางสังคมของนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม จะเห็นว่านักเรียนกลุ่มทดลอง ก่อนการทดลองมีคะแนนทักษะทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.85) และหลังการทดลองมีคะแนนทักษะทางสังคมเพิ่มขึ้นไปอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.44) ส่วนนักเรียนกลุ่มควบคุม ก่อนการทดลองมีคะแนนทักษะทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.87) และหลังการทดลองยังคงมีคะแนนทักษะทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.90) ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 คะแนนทักษะทางสังคมของนักเรียนกลุ่มทดลอง (n = 35) และกลุ่มควบคุม (n = 29)

ทักษะทางสังคม	กลุ่มตัวอย่าง	ก่อนทดลอง		แปลผล	หลังทดลอง		แปลผล
		$\bar{X}$	S.D.		$\bar{X}$	S.D.	
ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	กลุ่มทดลอง	3.06	.48	ปานกลาง	3.51	.32	มาก
	กลุ่มควบคุม	3.13	.44	ปานกลาง	3.06	.48	ปานกลาง
ด้านการติดต่อสื่อสาร	กลุ่มทดลอง	2.64	.51	ปานกลาง	3.31	.29	ปานกลาง
	กลุ่มควบคุม	2.57	.35	น้อย	2.68	.37	ปานกลาง
ด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น	กลุ่มทดลอง	2.90	.56	ปานกลาง	3.49	.35	มาก
	กลุ่มควบคุม	2.96	.48	ปานกลาง	2.97	.40	ปานกลาง
รวม 3 ด้าน	กลุ่มทดลอง	2.85	.43	ปานกลาง	3.44	.26	มาก
	กลุ่มควบคุม	2.87	.37	ปานกลาง	2.90	.33	ปานกลาง

2. ผลการเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการทดลอง จะเห็นว่าทักษะทางสังคมของนักเรียนกลุ่มทดลอง ก่อนการทดลอง มีคะแนนเฉลี่ย 2.85 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .43 ภายหลังการทดลอง มีคะแนนเฉลี่ย 3.44 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .26 เมื่อทดสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการทดลอง พบว่า หลังการทดลองนักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยทั้งรายด้านและโดยรวมสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังแสดงในตาราง 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนกลุ่มทดลอง (n = 35) ก่อนและหลังการทดลอง

ทักษะทางสังคม	การประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	t	p
ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	หลังทดลอง	3.51	.32	5.891**	.000
	ก่อนทดลอง	3.06	.48		
ด้านการติดต่อสื่อสาร	หลังทดลอง	3.31	.29	8.396**	.000
	ก่อนทดลอง	2.64	.51		
ด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น	หลังทดลอง	3.49	.35	6.543**	.000
	ก่อนทดลอง	2.90	.56		
รวม 3 ด้าน	หลังทดลอง	3.44	.26	8.079**	.000
	ก่อนทดลอง	2.85	.43		

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลการเปรียบเทียบทักษะทางสังคมหลังการทดลองของนักเรียน ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม จะเห็นว่าหลังการทดลองทักษะทางสังคมของนักเรียนกลุ่มทดลอง มีคะแนนเฉลี่ย 3.44 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .26 สำหรับนักเรียนกลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ย 2.90 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .33 เมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยของทั้งสองกลุ่ม พบว่า หลังการทดลองนักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยทั้งรายด้านและโดยรวมสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังแสดงในตาราง 4

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบทักษะทางสังคมหลังการทดลองของนักเรียน ระหว่างกลุ่มทดลอง (n = 35) กับกลุ่มควบคุม (n = 29)

ทักษะทางสังคม	กลุ่มตัวอย่าง	$\bar{X}$	S.D.	t	p
ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	กลุ่มทดลอง	3.51	.32	4.357**	.000
	กลุ่มควบคุม	3.06	.47		
ด้านการติดต่อสื่อสาร	กลุ่มทดลอง	3.31	.29	7.652**	.000
	กลุ่มควบคุม	2.68	.37		
ด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น	กลุ่มทดลอง	3.49	.34	5.566**	.000
	กลุ่มควบคุม	2.97	.40		
รวม 3 ด้าน	กลุ่มทดลอง	3.44	.26	7.277**	.000
	กลุ่มควบคุม	2.90	.33		

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาผลของกิจกรรมนันทนาการที่มีต่อทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. หลังการทดลอง นักเรียนกลุ่มทดลองมีทักษะทางสังคมสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่ากิจกรรมนันทนาการสามารถพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ได้ ทั้งนี้ เพราะนักเรียนได้รับกระบวนการการจัดกิจกรรมนันทนาการ โดยกิจกรรมนันทนาการเกมและกีฬา และนันทนาการดนตรีและการร้องเพลง สามารถพัฒนาทักษะทางสังคม ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ในส่วนของนันทนาการเขียนและการพูดนั้น สามารถพัฒนาทักษะทางสังคมด้านการสื่อสารได้เป็นอย่างดีเช่นเดียวกัน โดยผ่านขั้นตอนการจัดกิจกรรมนันทนาการทั้ง 3 ขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ ขั้นนำ โดยผู้วิจัยสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลายเป็นกันเอง ด้วยการกล่าวทักทายและสนทนาแลกเปลี่ยนกับนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเข้าใจและมีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติ โดยให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการตามแผนที่กำหนด พร้อมทั้งมีกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับทักษะทางสังคม และขั้นที่ 3 ขั้นสรุป โดยผู้วิจัยและนักเรียนร่วมกันสรุปกิจกรรมในแต่ละครั้ง ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะทางสังคมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านการติดต่อสื่อสาร และด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น สอดคล้องกับทฤษฎีพุทปัญญา หรือเขาวงกตปัญญาของการดเนอร์ ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของปัญญามนุษย์ซึ่งมีหลายด้าน หลายมุม แต่ละด้านจะแสดงออกเป็นเอกลักษณ์ทางปัญญาของมนุษย์แต่ละคน คนหนึ่งอาจเก่งเพียงด้านเดียว หรือเก่งหลายด้าน เขาวงกตปัญญาของแต่ละบุคคลจะไม่อยู่คงที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม สอดคล้องกับ กิตติวัฒน์ อัจฉนาภิตติ (2554: 112) ที่ศึกษาผลของโปรแกรมนันทนาการที่มีต่อทักษะทางสังคมของวัยรุ่นตอนปลาย พบว่า วัยรุ่นตอนปลายที่ได้รับโปรแกรมนันทนาการมีทักษะทางสังคมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ กิตติมา เทียบพุด (2551: 65) ที่ได้ทำการศึกษาผลของการเข้าร่วมโปรแกรมนันทนาการที่มีต่อการพัฒนาสังคมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมนันทนาการที่พฤติกรรมทางสังคมที่ดีขึ้น ทั้งนี้ทักษะทางสังคมด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น และด้านการติดต่อสื่อสาร กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยโดยรวมสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. หลังการทดลอง นักเรียนกลุ่มทดลองมีทักษะทางสังคมสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดกิจกรรมนันทนาการสามารถพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนได้ โดยทักษะทางสังคมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น และด้านการติดต่อสื่อสาร มีคะแนนเฉลี่ยรายด้านสูงขึ้น สอดคล้องกับ กิตติวัฒน์ อัจฉนาภิตติ (2554: 77) ที่ได้ทำการศึกษาผลของโปรแกรมนันทนาการที่มีต่อทักษะทางสังคมของวัยรุ่นตอนปลาย พบว่า วัยรุ่นตอนปลายที่ได้รับกิจกรรมนันทนาการมีทักษะทางสังคมด้านการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นและด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่นสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับโปรแกรมกิจกรรมนันทนาการ

จากการวิจัยในครั้งนี้กิจกรรมนันทนาการที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นส่งผลต่อทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านการติดต่อสื่อสาร และด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น แสดงว่ากิจกรรมนันทนาการประเภทต่าง ๆ ที่จัดขึ้น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เกิดการเห็นคุณค่าของกิจกรรม และการวางแผนการจัดกิจกรรมที่มีหลักสำคัญคือการคำนึงถึงวัตถุประสงค์ ความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ด้านการพัฒนาทักษะทางสังคม สอดคล้องกับ นพรัตน์ ศุทธิกุล (2551: 108) และ ชูชีพ เยาวพัฒน์ (2543: 98) ที่กล่าวว่า นันทนาการมุ่งที่จะสร้างความสัมพันธ์ภายในสังคมให้ดีขึ้น โดยอาศัยกิจกรรมนันทนาการเป็นสื่อเชื่อมโยง เพื่อให้นักเรียนเติบโตเป็นสมาชิกที่ดี และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตลอดไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

แผนการจัดกิจกรรมนันทนาการที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นนั้น ประกอบด้วยนันทนาการทั้ง 3 ประเภท ได้แก่ นันทนาการเกมและกีฬา นันทนาการดนตรีและการร้องเพลง และนันทนาการเขียนและพูด ผู้สนใจสามารถเลือกใช้กิจกรรมนันทนาการอย่างใดอย่างหนึ่งในการจัดกิจกรรมได้

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการมีคะแนนทักษะทางสังคมเพิ่มขึ้น ดังนั้นผู้สนใจสามารถนำกิจกรรมนันทนาการไปเป็นแนวทางในการสอนร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ ได้

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการนำกิจกรรมนันทนาการไปศึกษากับกลุ่มเป้าหมายอื่นที่มีอายุใกล้เคียงกัน

3.2 การวิจัยในครั้งนี้พัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยพัฒนาทักษะทางสังคม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านการติดต่อสื่อสาร และด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนในด้านอื่น ๆ ต่อไป

3.3 ควรมีการติดตามผลหลังเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการเพื่อศึกษาพัฒนาการและความคงทนของทักษะทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กิตติมา เทียบพุ่ม. (2551). “ผลการเข้าร่วมโปรแกรมการใช้เวลาว่างที่มีต่อการพัฒนาสังคมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนพัทลุง จังหวัดพัทลุง”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กิตติวัฒน์ อัจฉนาภิตติ. (2554). “ผลของโปรแกรมนันทนาการที่มีต่อทักษะทางสังคมของวัยรุ่นตอนปลาย”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- จรีลักษณ์ รัตนพันธ์. (2557). **ทักษะทางสังคม**. (1 สิงหาคม 2564). http://jareeluk.blogspot.com/2014/09/blog-post_27.html
- จิราพัชร นิลแย้ม. (2564). **ทักษะทางสังคม**. (1 สิงหาคม 2564). https://www.manarom.com/blog/social_skills.html
- ชูชีพ เยาวพัฒน์. (2543). **นันทนาการ**. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์.
- นพรัตน์ ศุทธิถกล. (2551). “การพัฒนารูปแบบโปรแกรมกิจกรรมนันทนาการเพื่อแก้ปัญหาเยาวชนติดเกม”.
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมบัติ กาญจนกิจ. (2542). **นันทนาการชุมชนและโรงเรียน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Weiss, M. R. (1995). **The provisions of social relationships**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

ผลของโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคล ที่มีต่อการทำงานเป็นทีมของพนักงาน

THE EFFECTS OF INTERPERSONAL COMMUNICATION TRAINING PROGRAM ON TEAMWORK OF EMPLOYEES

สมลักษณ์ สุขกำเนิด¹, ประยุทธ์ ไทยธานี²

Somluck Sukkumnerd¹, Prayut Thaihani²

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา^{1,2}

Nakhon Ratchasima Rajabhat University^{1,2}

E-mail: sommart.su@egat.co.th

ได้รับบทความ: 30 กันยายน 2565; แก้ไขบทความ: 20 พฤศจิกายน 2565; ตอับรบัตีพิมพ์: 22 พฤศจิกายน 2565;

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงทดลองนี้เพื่อศึกษาผลของโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีผลต่อการทำงานเป็นทีมของพนักงาน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงการทดลอง (Experimental research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พนักงาน สังกัดกองระบบควบคุมและทดสอบ ฝ่ายก่อสร้างระบบส่ง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย โปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคล รวมทั้งสิ้น 12 ชั่วโมง และแบบสอบถามการทำงานเป็นทีม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการทดสอบค่าที ผลพบว่า หลังการทดลอง พนักงานกลุ่มทดลองมีการทำงานเป็นทีมสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสูงกว่าพนักงานกลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ : โปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคล, การทำงานเป็นทีม, พนักงาน

Abstract

The purpose of this experimental research was to study the effects of interpersonal communication training program on teamwork of employees. The samples of this research were employees under the control and testing division and transmission system contraction department in electricity generating authority of Thailand 30 people. This research tools were interpersonal communication training program totaling 12 hours and teamwork questionnaire. The data were analyzed by using t-test. The results showed that after the experiment, teamwork of the experimental group was significantly higher than before the experiment at the 0.1 level and significantly higher than control group at the .01 level.

Keywords : Interpersonal Communication training program, Teamwork, Employees

บทนำ

จากสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว หลายองค์กรจึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากรให้มีประสิทธิภาพที่สูงขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ในปัจจุบันองค์กรต่าง ๆ จึงได้มุ่งเน้นในด้านการพัฒนาบุคลากร และหันมาใช้การทำงานเป็นทีมเป็นหลัก ในความเป็นจริงแล้วการปฏิบัติงานในองค์กรนั้น ตัวบุคลากรเองก็ไม่สามารถที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงได้ดีด้วยคน ๆ เดียว ในการปฏิบัติงานจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของบุคลากรอื่น ๆ และจากแผนกต่าง ๆ ในองค์กร รวมถึงความร่วมมือกันของผู้บริหาร หัวหน้าหน่วยงานและบุคคลในกลุ่มหรือที่เรียกว่า "การทำงานเป็นทีม" เพื่อเป็นการดึงศักยภาพความเก่ง หรือความสามารถของแต่ละบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ นโยบาย วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ซึ่งจะนี้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาองค์กรให้ก้าวสู่ความสำเร็จได้อย่างมากและมีความยั่งยืน การทำงานเป็นทีมจะมีสมรรถภาพถ้าหากมีการรวมตัวกันเป็นทีมงานได้อย่างรวดเร็ว เพื่อหาประเด็นสำคัญใหม่ ๆ ที่จะแก้ไขปัญหาในการทำงานให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลเป็นไปได้อย่างดี (วิเชียร วิทย์อุดม, 2554: 89)

การทำงานเป็นทีมให้เกิดประสิทธิภาพนั้น ต้องมีการแบ่งงานหน้าที่และความรับผิดชอบให้บุคลากรตามทักษะ ความรู้และความสามารถรวมทั้งความถนัดของแต่ละบุคคล ผู้บริหารต้องตระหนักว่าบุคลากรมีความสามารถที่แตกต่างกัน มีความถนัดหรือความเชี่ยวชาญกันคนละด้าน การประสานความร่วมมือร่วมใจ การทุ่มเทกำลังความคิดและสติปัญญาออกมาซึ่งความสำเร็จของงาน การทำงานเป็นทีมจึงเกิดขึ้น และบุคคลภายในองค์กรตระหนักว่าพวกตนต้องปฏิบัติงานร่วมกันและจักต้องพึงพาอาศัยประสบการณ์ความสามารถ และความยินยอมพร้อมใจของทุกคน นอกจากนี้แล้วสมาชิกของกลุ่มต้องยอมรับความคิดเห็นเรื่องการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มหรือเป็นทีม จึงจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายร่วมกันได้ (สุทธิชัย ปัญญโรจน์, 2556: 45)

ดังนั้น การที่จะพัฒนาการทำงานเป็นทีมได้นั้น ต้องอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกันของสมาชิกในทีม ซึ่งการสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีประสิทธิภาพได้นั้น ต้องประกอบไปด้วย การเป็นคนเปิดเผย การเห็นอกเห็นใจ การสื่อสารทางบวก การร่วมรู้สึก การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน การแสดงออก และการให้ความสำคัญกับบุคคลอื่น (Devito, 2003: 71) ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติของการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ เกิดการปรับปรุงการปฏิบัติงาน สมาชิกมีการรับฟังและเข้าใจกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ความร่วมมือ มีการประชุมวางแผน ติดต่oprสานงาน เพื่อจะได้รับผลสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว และทำให้สมาชิกในทีมเกิดความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างนวัตกรรมการทำงานหรือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ดียิ่งขึ้น (Romig, 1996: 145)

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงพลังงาน มีหน้าที่ผลิตและจำหน่ายพลังงานไฟฟ้าให้แก่การไฟฟ้านครหลวง การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และผู้ใช้พลังงานไฟฟ้ารายอื่นตามที่กฎหมายกำหนดรวมทั้งประเทศใกล้เคียง ซึ่งถือว่าเป็นองค์กรขนาดใหญ่ โครงสร้างองค์กรแบ่งออกหลายฝ่าย

บุคลากรมีจำนวนมาก และเนื่องจากสภาพการปฏิบัติงานของพนักงานในปัจจุบันไม่บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ดีเท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกันและประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน ซึ่งปัญหาที่องค์กรกำลังประสบอยู่คือการทำงานเป็นทีมและการสื่อสารที่ไม่มีประสิทธิภาพ หลายครั้งที่งานเกิดความผิดพลาดหรือเกิดความล่าช้ามักพบว่าเกิดจากการสื่อสารและประสานงานกันของผู้ปฏิบัติงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการสื่อสารที่ดีจะมีผลให้เกิดความเข้าใจ ความร่วมมือ การประสานงานที่ดี และเป็นกลยุทธ์ที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการ ปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและเกิดผลสำเร็จแก่องค์กร

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาผลของโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีต่อการทำงานเป็นทีมของพนักงาน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้จะเป็นการเพิ่มทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลให้กับพนักงานเพื่อให้องค์กรสามารถทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบการทำงานเป็นทีมของพนักงานกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการทดลอง
2. เพื่อเปรียบเทียบการทำงานเป็นทีมของพนักงานหลังการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงการทดลอง (Experimental research) เพื่อศึกษาผลของการใช้โปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีต่อการทำงานเป็นทีมของพนักงาน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พนักงาน สังกัดกองระบบควบคุมและทดสอบฝ่ายก่อสร้างระบบส่ง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำนวน 120 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พนักงาน สังกัดกองระบบควบคุมและทดสอบ ฝ่ายก่อสร้างระบบส่ง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ที่มีคะแนนการทำงานเป็นทีมน้อยที่สุดและสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย จำนวน 30 คน จากนั้นสุ่มพนักงานที่มีคะแนนใกล้เคียงกันเป็นคู่ ๆ (Matched-paired) แล้วจับสลากเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 15 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการทำการทดลอง คือ โปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยผู้วิจัยสร้างโดยการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดของ Devito (2003: 145) 7 องค์ประกอบ ได้แก่ การสื่อสารแบบเปิดเผย การเห็นอกเห็นใจ การสื่อสารทางบวก การร่วมรู้สึก การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การแสดงออกและการให้ความสำคัญกับบุคคลอื่น เพื่อให้การทำงานเป็นทีมมีประสิทธิภาพใน 4 ด้าน ได้แก่ การติดต่อสื่อสาร การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การติดต่อประสานงาน และการมีความคิดสร้างสรรค์ ตามแนวความคิดของ Romig (1996: 26) โดยจัดทำเป็นแผนการจัดกิจกรรมที่ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1

จัดฝึกอบรมทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อการทำงานเป็นทีม ขั้นที่ 2 นำทักษะการสื่อสารไปปฏิบัติ ขั้นที่ 3 ขึ้นสรุปและประเมินผล จากนั้นนำโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรม แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ แล้วนำไปทดลองใช้กับพนักงานที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อพิจารณาความยากง่ายลำดับขั้นตอน การใช้ภาษา เวลา และอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำกิจกรรมของพนักงาน และนำโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ทดลองใช้แล้วมาปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปใช้จริงกับกลุ่มทดลอง โดยโครงสร้างของโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 โครงสร้างของโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคล

กิจกรรม	วัตถุประสงค์
ครั้งที่ 1 (6 ชั่วโมง)	
1. ชี้แจงวัตถุประสงค์ รายละเอียดในการฝึกอบรม แนะนำวิทยากร และกิจกรรมการสร้างสัมพันธภาพ	เพื่อแนะนำการวิจัย และสร้างสัมพันธภาพก่อนทำการวิจัย
2. อบรมให้ความรู้	เพื่ออบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคล
3. กิจกรรม "อยากบอกความจริงให้โลกรู้" เป็นสถานการณ์จำลองแนวคิดเรื่อง "การเป็นคนเปิดเผย"	เพื่อสร้างความไว้วางใจแก่สมาชิกในทีมและเพิ่มทักษะด้านการติดต่อสื่อสาร
4. กิจกรรม "ใครเล่าจะเข้าใจเรา" เป็นสถานการณ์จำลองแนวคิดเรื่อง "การเห็นอกเห็นใจ"	เพื่อฝึกการแสดงความเห็นอกเห็นใจ และการเข้าใจความรู้สึกและอารมณ์ของผู้อื่น และการสื่อสารออกไป
5. กิจกรรม "คิดดี พูดดี" เป็นสถานการณ์จำลองแนวคิดเรื่อง "การสื่อสารทางบวก"	เพื่อฝึกการมีทัศนคติที่เป็นบวกต่อตนเองและผู้อื่น และการสื่อสารที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้อื่นในทางบวก
6. กิจกรรม "ใจเขาใจเรา" เป็นสถานการณ์จำลองแนวคิดเรื่อง "การร่วมรู้สึก"	เพื่อฝึกการฟังสมาชิกในทีม การแสดงพฤติกรรมการร่วมรู้สึกในการให้ความสนใจผู้อื่น ให้เกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือกันภายในทีม
7. กิจกรรม "ถ้อยทีถ้อยอาศัย" เป็นสถานการณ์จำลองแนวคิดเรื่อง "การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน"	เพื่อให้มีการสื่อสารที่มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น และสามารถเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดีในทีม ก่อให้เกิดการประสานงานและให้ความร่วมมือกันภายในทีม
8. กิจกรรม "น้ำใสใจจริง" เป็นสถานการณ์จำลองแนวคิดเรื่อง "การแสดงออก"	เพื่อฝึกการแสดงออกทางความคิดและความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อนสมาชิก ฝึกการใช้ I message และเกิดการแสดงออกทางความคิดที่สร้างสรรค์ขึ้นภายในทีม
9. กิจกรรม "คุณคือคนสำคัญ" เป็นสถานการณ์จำลองแนวคิดเรื่อง "การให้ความสำคัญกับบุคคลอื่น"	เพื่อฝึกการให้ความสำคัญต่อเพื่อนสมาชิก เช่น การให้ความเกรงใจ และฝึกการเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของทีม กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการปรับปรุงการทำงาน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์
10. กิจกรรมระดมความคิด สรุปลความรู่ท่ได้จากการทำกิจกรรม และสรุปลแนวทางการสื่อสารในพัฒนาการทำงานเป็นทีม	เพื่อนำปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ มาอภิปราย สมาชิกได้เสนอแนะแนวทางการสื่อสารท่เหมาะสมและให้นำไปทดลองปฏิบัติ และสรุปลความรู่ท่ได้รับ เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงาน ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านการให้ความร่วมมือ ด้านการประสานงานท่ดี และด้านความคิดสร้างสรรค์
ครั้งที่ 2 (3 ชั่วโมง) 11. สรุปลความรู่ท่ได้รับและกำหนดแนวทางสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อกำหนดแนวทางการทำงานเป็นทีม	เพื่อกำหนดแนวทางสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อกำหนดแนวทางการทำงานเป็นทีมเพื่อนำไปเป็นแนวทางการปฏิบัติในหน่วยงานต่อไปประเมินตนเองในการสื่อสารระหว่างบุคคล และแบบสังเกตพฤติกรรมการสื่อสารระหว่างบุคคล
ครั้งที่ 3 (3 ชั่วโมง) 12. ประเมินโปรแกรมอบรมสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อกำหนดแนวทางการทำงานเป็นทีม และให้ข้อเสนอแนะ	เพื่อบทวนกิจกรรมทั้งหมดแลกลเปลี่ยนความคิดเห็นประเมินตนเองในการสื่อสารระหว่างบุคคลและแบบสังเกตพฤติกรรม และปิดกลุ่มการทำวิจัย

2.2 เครื่องมือท่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามการทำงานเป็นทีม โดยผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกใช้แบบสอบถามการทำงานเป็นทีม ของ ธัญพร สาครเย็น (2559: 88) เนื่องจากมีความเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างและสามารถประเมินการทำงานเป็นทีมของพนักงานได้ครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การติดต่อสื่อสาร การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การติดต่อประสานงาน และการมีความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ คือ ไม่ปฏิบัติ ปฏิบัติบางครั้ง ปฏิบัติทุกครั้ง จำนวน 20 ข้อ โดยนำแบบสอบถามการทำงานเป็นทีมให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อดูตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความแต่ละข้อกับจุดประสงค์ (Item-objective congruence index : IOC) ได้ค่าเท่ากับ 1.00 ทุกข้อ จากนั้นนำแบบสอบถามท่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับพนักงานท่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 คน เพื่อดูตรวจสอบการใช้ภาษา คำชี้แจงในการทำแบบสอบถาม แล้วนำมาตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถามรายข้อ พบว่า ค่าอำนาจจำแนก (r) ทั้ง 20 ข้อ อยู่ระหว่าง .385 ถึง .688 และวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของ Cronbach ได้ค่าเท่ากับ .880 แสดงว่าเป็นแบบสอบถามท่มีคุณภาพ จึงนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ก่อนการทดลอง ผู้วิจัยให้พนักงานทำแบบสอบถามการทำงานเป็นทีม

3.2 ผู้วิจัยเริ่มดำเนินการทดลอง โดยให้กลุ่มทดลองเข้าร่วมโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคล 3 ครั้ง รวมจำนวน 12 ชั่วโมง ส่วนกลุ่มควบคุมไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรม

3.3 หลังการทดลอง ผู้วิจัยให้พนักงานทำแบบสอบถามการทำงานเป็นทีม และรวบรวมคะแนนก่อนและหลังการทดลองเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการทดสอบค่าที ตามทฤษฎีแล้วใช้เมื่อกลุ่มตัวอย่างมีขนาดเล็ก ส่วนในทางปฏิบัติใช้กับกลุ่มตัวอย่างขนาดใดก็ได้ แต่มีข้อตกลงเบื้องต้นสำคัญคือกลุ่มตัวอย่างต้องมาจากประชากรที่มีการแจกแจงปกติหรือเข้าใกล้การแจกแจงปกติ (Weiss, 1995: 102) ในเบื้องต้นผู้วิจัยจึงทดสอบการแจกแจงปกติ โดยใช้ One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการแจกแจงปกติ ดังนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าทีได้ โดยผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. คະแนนการทำงานเป็นทีมของพนักงานกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า พนักงานกลุ่มทดลอง ก่อนการทดลองมีคะแนนการทำงานเป็นทีมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 1.72) และหลังการทดลองมีคะแนนการทำงานเป็นทีมเพิ่มขึ้นไปอยู่ในระดับสูง ($\bar{X}$ = 2.71) ส่วนพนักงานกลุ่มควบคุม ก่อนการทดลองมีคะแนนการทำงานเป็นทีมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 1.72) และหลังการทดลองยังคงมีคะแนนการทำงานเป็นทีมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 1.89) ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 คະแนนการทำงานเป็นทีมของพนักงานกลุ่มทดลอง (n = 15) และกลุ่มควบคุม (n = 15)

การทำงานเป็นทีม	กลุ่มตัวอย่าง	ก่อนทดลอง		แปลผล	หลังทดลอง		แปลผล
		$\bar{X}$	S.D.		$\bar{X}$	S.D.	
การติดต่อสื่อสาร	กลุ่มทดลอง	2.03	.23	ปานกลาง	2.95	.23	สูง
	กลุ่มควบคุม	1.87	.38	ปานกลาง	2.17	.38	ปานกลาง
การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	กลุ่มทดลอง	1.68	.47	ปานกลาง	2.84	.37	สูง
	กลุ่มควบคุม	1.69	.49	ปานกลาง	1.92	.32	ปานกลาง
การติดต่อประสานงาน	กลุ่มทดลอง	1.51	.50	ต่ำ	2.11	.31	ปานกลาง
	กลุ่มควบคุม	1.49	.50	ต่ำ	1.64	.48	ปานกลาง
การมีความคิดสร้างสรรค์	กลุ่มทดลอง	1.67	.47	ปานกลาง	2.95	.23	สูง
	กลุ่มควบคุม	1.84	.37	ปานกลาง	1.81	.43	ปานกลาง
รวม 4 ด้าน	กลุ่มทดลอง	1.72	.47	ปานกลาง	2.71	.45	สูง
	กลุ่มควบคุม	1.72	.46	ปานกลาง	1.89	.45	ปานกลาง

2. ผลการเปรียบเทียบการทำงานเป็นทีมของพนักงานกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการทดลอง พบว่า การทำงานเป็นทีมของพนักงานกลุ่มทดลองก่อนการทดลอง มีคะแนนเฉลี่ย 1.72 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .47 ภายหลังการทดลอง มีคะแนนเฉลี่ย 2.71 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .45 เมื่อทดสอบความแตกต่างของคะแนน

เฉลี่ยก่อนและหลังการทดลอง พบว่า หลังการทดลองพนักงานกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยทั้งรายด้านและโดยรวมสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบการทำงานเป็นทีมของพนักงานกลุ่มทดลอง (n = 15) ก่อนและหลังการทดลอง

การทำงานเป็นทีม	การประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	t	p
การติดต่อสื่อสาร	หลังทดลอง	2.95	.23	12.969**	.000
	ก่อนทดลอง	2.03	.23		
การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	หลังทดลอง	2.84	.37	17.816**	.000
	ก่อนทดลอง	1.68	.47		
การติดต่อประสานงาน	หลังทดลอง	2.11	.31	5.788**	.000
	ก่อนทดลอง	1.51	.50		
การมีความคิดสร้างสรรค์	หลังทดลอง	2.95	.23	16.809**	.000
	ก่อนทดลอง	1.67	.47		
รวม 4 ด้าน	หลังทดลอง	2.71	.45	19.415**	.000
	ก่อนทดลอง	1.72	.47		

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3.ผลการเปรียบเทียบการทำงานเป็นทีมของพนักงานหลังการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม จะเห็นว่า หลังการทดลองการทำงานเป็นทีมของพนักงานกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ย 2.71 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .45 สำหรับพนักงานกลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ย 1.89 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน .45 เมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยของทั้งสองกลุ่ม พบว่า หลังการทดลองพนักงานกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยทั้งรายด้านและโดยรวมสูงกว่าพนักงานกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบการทำงานเป็นทีมของพนักงานหลังการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลอง (n = 15) และกลุ่มควบคุม (n = 15)

การทำงานเป็นทีม	กลุ่มตัวอย่าง	$\bar{X}$	S.D.	t	p
การติดต่อสื่อสาร	กลุ่มทดลอง	2.95	.23	12.969**	.000
	กลุ่มควบคุม	2.17	.38		
การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	กลุ่มทดลอง	2.84	.37	17.816**	.000
	กลุ่มควบคุม	1.92	.32		
การติดต่อประสานงาน	กลุ่มทดลอง	2.11	.31	5.788**	.000
	กลุ่มควบคุม	1.64	.48		
การทำงานเป็นทีม	กลุ่มตัวอย่าง	$\bar{X}$	S.D.	t	p
การมีความคิดสร้างสรรค์	กลุ่มทดลอง	2.95	.23	16.809**	.000

	กลุ่มควบคุม	1.81	.43		
รวม 4 ด้าน	กลุ่มทดลอง	2.71	.45	20.822**	.000
	กลุ่มควบคุม	1.89	.45		

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผลการวิจัย

1. หลังการทดลอง พนักงานกลุ่มทดลองมีการทำงานเป็นทีมสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสูงกว่าพนักงานกลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่าโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถพัฒนาการทำงานเป็นทีมของพนักงานได้ ซึ่งการทดลองครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนในโปรแกรม เป็นการส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างบุคคล เสริมสร้างทัศนคติและการรู้สึกมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของทีม ตามที่ Devito (2004: 44) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการสื่อสารระหว่างบุคคลว่าเพื่อให้เกิดการเรียนรู้การเข้าใจตนเองและผู้อื่น สร้างสัมพันธภาพที่ดีเพื่อจูงใจและมีอิทธิพลในการโน้มน้าวจิตใจ การพูดคุยเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อผ่อนคลายลดความตึงเครียด เกิดการช่วยเหลือและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันจึงจะประสบความสำเร็จได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ระวีรัฐ รุ่งโรจน์ (2559: 78) ที่ศึกษาพบว่านักศึกษาที่มีความสามารถในการสื่อสารระหว่างบุคคลหลังการเข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรมเชิงจิตวิทยาเพื่อพัฒนาความสามารถในการสื่อสารระหว่างบุคคล และมีคะแนนสูงกว่านักศึกษาที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรมฝึกอบรม

นอกจากนี้ ยังพบว่าหลังจากที่พนักงานได้ฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคล ทำให้พนักงานมีการแบ่งปันข้อมูลแก่กันในเรื่องงาน มีการประชุมปรึกษาหารือ และให้ข้อคิดเห็นและสรุปเป็นข้อตกลงร่วมกัน มีความไว้วางใจภายในทีมงาน เต็มใจที่จะประสานการทำงานของตนให้สำเร็จตามเป้าหมาย และมีความสนใจในการพัฒนาการสื่อสารของตนเองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตามที่ Romig (1996: 167) กล่าวว่าการทำงานที่องค์การจะประสบความสำเร็จจะต้องมีการทำงานเป็นทีมที่มีประสิทธิผล การติดต่อสื่อสารเป็นอันดับแรกของการปรับปรุงการปฏิบัติงานของทีมงาน สมาชิกต้องเกิดการรับฟัง มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ความร่วมมือ มีการวางแผนติดต่อประสานงาน มีการประชุมทีมเพื่อจะได้รับผลสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว และทำให้สมาชิกในทีมเกิดความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างนวัตกรรมการทำงานหรือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้การทำงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ดียิ่งขึ้น

2. เมื่อพิจารณาการทำงานเป็นทีมรายด้าน สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ด้านที่ 1 การติดต่อสื่อสาร เมื่อพนักงานได้รับความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคลและฝึกทำกิจกรรมตามแนวคิดเรื่องการเป็นคนเปิดเผย เป็นการสร้างความไว้วางใจแก่สมาชิกในทีม ทำให้พนักงานเกิดการเรียนรู้ สามารถที่จะพูดอย่างตรงไปตรงมาตามความเป็นจริงในเรื่องที่กำลังสื่อสารออกไปได้อย่างเต็มใจ พนักงานรู้จักสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้ดีขึ้น กิจกรรมตามแนวคิดเรื่องการเห็นอกเห็นใจ ทำให้พนักงานได้เข้าใจถึงการรู้สึกเช่นเดียวกับคนที่สื่อสารด้วย มีการแสดงความรู้สึกร่วมในประสบการณ์ที่ผู้อื่น และได้แสดงความเห็นอกเห็นใจเพื่อนพนักงานด้วยกันมากขึ้น และกิจกรรมเรื่องการสื่อสารทางบวก พนักงานมีทัศนคติที่ดี

เกิดความพอใจและภาคภูมิใจในตนเองและชื่นชมยินดีต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ โดยการแสดงออกทางสีหน้า รอยยิ้ม และคำพูด มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับเพื่อนร่วมงานได้รับรู้มากขึ้น ได้แสดงความรู้สึกลักษณะอย่างจริงใจและสื่อสารออกไปในทางบวก เกิดการปรับปรุงการปฏิบัติงาน เกิดการรับฟัง และมีความเข้าใจซึ่งกันและกันในปัญหาของทีมงานที่ปฏิบัติ และสามารถช่วยกันแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น ซึ่งทำให้การติดต่อสื่อสารของพนักงานมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

ด้านที่ 2 การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หลังจากที่พนักงานได้ฝึกปฏิบัติตามสถานการณ์จำลองไปแล้ว 3 กิจกรรม จะเห็นได้ว่าพนักงานมีความสามารถในการสื่อสารดีขึ้น พอได้ฝึกกิจกรรมตามแนวคิดเรื่องการร่วมรู้สึก เพื่อฝึกการฟังและการแสดงพฤติกรรมการร่วมรู้สึกในการให้ความสนใจผู้อื่นให้เกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือกันภายในทีม พบว่าพนักงานได้ร่วมมือกันทำงาน มีการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารและร่วมกันตัดสินใจกันภายในทีม ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ทองทิพภา วิริยะพันธ์ (2551: 66) ที่กล่าวว่าการทำงานเป็นทีมให้ประสบความสำเร็จนั้น สมาชิกในทีมงานทุกคนจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างใกล้ชิด มิใช่ต่างคนต่างทำงานเฉพาะในหน้าที่ของตนให้สำเร็จเท่านั้น ทีมงานควรจะต้องมีการสื่อสารเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องราวต่าง ๆ ระหว่างกัน ทั้งในเรื่องของงาน เช่น การวางแผนงาน ขั้นตอนวิธีการปฏิบัติงานการแก้ไขปัญหาหรือความผิดพลาดที่เกิดขึ้นเป็นต้น และเรื่องส่วนตัว เช่น มีการแลกเปลี่ยนทัศนคติ ความคิดเห็น ปรัชญาหรือ หรือการขอความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ การปรับทุกข์ ฯลฯ เพื่อแสดงความเป็นมิตรสร้างความเข้าใจ สร้างความร่วมมือ สร้างความผูกพันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการสื่อสารพูดคุยระหว่างกันนี้จะส่งผลให้ทีมงานมีความรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวกันมากยิ่งขึ้นได้

ด้านที่ 3 การติดต่อประสานงาน เมื่อพนักงานได้ฝึกปฏิบัติตามแนวคิดเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันใช้ทักษะในการสื่อข้อความหรือพูดคุยระหว่างกัน เพื่อให้เกิดความพึงพอใจซึ่งกันและกัน มีการสื่อสารที่มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่นและสามารถเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดีในทีม การฝึกทักษะการแสดงออก พนักงานได้มีการแสดงออกทางความคิดและความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อนสมาชิกมากขึ้น พนักงานได้มีการพูดคุยติดต่อประสานงานและวางแผน จัดประชุมทีมกันบ่อยขึ้น ทำให้งานสำเร็จตามเป้าหมายอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และพบว่าการพัฒนาในด้านนี้จะสูงขึ้นเพียงเล็กน้อย เพราะเกิดจากสภาพแวดล้อมและลักษณะการปฏิบัติงาน พนักงานทำงานต่างพื้นที่กันมีโอกาสพบปะกันโดยเฉลี่ยเดือนละ 2 ครั้ง จะสื่อสารกันผ่านไลน์กลุ่มและอีเมล ทำให้หลังการทดลองพนักงานมีการพัฒนาในด้านนี้สูงขึ้นไม่มากนัก

ด้านที่ 4 การมีความคิดสร้างสรรค์ หลังจากที่พนักงานได้ฝึกปฏิบัติผ่านไปแล้ว 6 กิจกรรมแล้ว กิจกรรมการให้ความสำคัญกับบุคคลอื่น เป็นกิจกรรมสุดท้ายที่ให้พนักงานได้ฝึกแสดงการให้ความสนใจและฟังในสิ่งที่ผู้อื่นพูด ทำให้พนักงานได้เข้าใจและให้ความสำคัญ เพราะหากปราศจากการให้ความสำคัญกับผู้อื่นแล้วพนักงานจะไม่สนใจหรือให้ความร่วมมือกับเป้าหมายส่วนรวมและให้ความสำคัญกับบุคคลอื่น เมื่อพนักงานฝึกทักษะครบทั้ง 7 กิจกรรม จะเห็นว่าพนักงานเกิดความเข้าใจสามารถนำทักษะต่าง ๆ มาปรับใช้ได้ เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างนวัตกรรมการทำงานและสามารถปฏิบัติแตกต่างไปจากงานที่ทำอยู่ เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ทำให้เกิดกระบวนการคิดใหม่ ๆ ก่อให้เกิดประโยชน์และนำไปปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ มนตรี ประชากรธัญญกิจ (2558: 34) ศึกษาพบว่าการติดต่อสื่อสารองค์กร

ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม คือ รูปแบบการติดต่อสื่อสารหรือกระบวนการที่มนุษย์เชื่อมโยงความรู้สึกและความนึกคิดให้ถึงกัน เพื่อให้เกิดการตอบสนองซึ่งกันและกัน การถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ อาทิ ข่าวสารข้อมูลหรือการแลกเปลี่ยนข้อมูลความเป็นมาข้อเท็จจริง ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นหรือทางเลือกต่าง ๆ จากผู้ส่งสารไปที่ผู้รับสาร ดังนั้น ทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคลจึงเป็นทักษะที่ช่วยให้สมาชิกในทีมมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ สร้างเสริมสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน สมาชิกมีความไว้วางใจซึ่งกันและกันและเต็มใจให้ความช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานซึ่งส่งผลดีต่อการทำงานเป็นทีม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การดำเนินโปรแกรมฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคล ควรนำไปจัดตามโครงสร้างของงานแต่ละแผนกบูรณาการการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

2.1 จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า พนักงานที่เข้าร่วมโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลมีคะแนนการทำงานเป็นทีมเพิ่มขึ้น ดังนั้น หัวหน้าหน่วยงานจึงควรนำโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีต่อการทำงานเป็นทีมของพนักงาน ทำเป็นคู่มือหรือนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างองค์ความรู้ในหน่วยงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

2.2 ควรมีการส่งเสริมให้พนักงานได้มีกิจกรรมสัมพันธ์ฝึกทักษะการสื่อสารอยู่เป็นประจำจะช่วยให้ประสิทธิภาพการสื่อสารในหน่วยงานและพัฒนาการทำงานเป็นทีมได้

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการนำเอาโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีต่อการทำงานเป็นทีมของพนักงานไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายอื่น

3.2 ควรทำการศึกษาการทำงานเป็นทีมหลังการฝึกทักษะการสื่อสารในระยะยาวออกไป เช่น 3 เดือน หรือ 6 เดือน เพื่อศึกษาว่าโปรแกรมการฝึกการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ส่งผลดีต่อการทำงานเป็นทีมในระยะยาวหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

ทองทิพภา วิริยะพันธุ์. (2551). *การบริหารทีมงานและการแก้ปัญหา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สหธรรมิก.

ธัญพร สาครเย็น. (2559). “อิทธิพลของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและรูปแบบการสื่อสารที่มีต่อการทำงานเป็นทีมของพนักงานสายงานวิชาการ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด”. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

มนตรี ประชากรธัญญกิจ. (2558). “การศึกษาการติดต่อสื่อสารองค์กร วัฒนธรรมองค์กร และภาวะผู้นำที่มีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของ บริษัท บางกอกคอมพิวเตอร์เซลล์ จำกัด”. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

- ระวีรัฐ รุ่งโรจน์. (2559). “การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยใช้โปรแกรมฝึกอบรมเชิงจิตวิทยา”. **ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิเชียร วิทยอุดม. (2554). **ทฤษฎีองค์การ**. กรุงเทพฯ: ธนัธการพิมพ์.
- สุทธิชัย ปัญญโรจน์. (2556). “การตลาดเชิงสร้างสรรค์”. **วารสาร TPA News**, 17(119): 43-44.
- Devito, J. A. (2003). **Human communication: The basic course**. (9th ed.). Boston: Pearson Education.
- Devito, J. A. (2004). **The Interpersonal communication book (10th ed.)**. Boston: Pearson Education.
- Romig, D. A. (1996). **Breakthrough teamwork: Outstanding result using structured teamwork**. Chicago: Irwin.
- Weiss, M. R. (1995). **The provisions of social relationships**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

การศทษาเปรยบเทยบมอกษะในปรรชญาอุปนทกบนิพนานในทศนะ ของพทททาสภทภ

A COMPARATIVE STUDY OF MOKSA IN UPANISHAD PHILOSOPHY AND NIBBAHA IN BUDDHADASA BHIKKHU'S VIEWS

พรวนรูง อารจรทต (คต)¹, พรวลตภทต ยุตตธร², วทเชยร ชาบุดรบนทรท³

Phra Wanrung Thāvaracitto (Khongdee)¹, Phra Palad Kitti Yuttidharo², Wichian Chabutbuntrik³

วทยาลยสงษบุรีรมย มหาวทยาลยมหาจุฬาลงกรณราชวทยาลย¹-³

Buriram Buddhist Collage, Mahachulalongkornrajavidyalaya University¹-³

E-mail: wanrung195@gmail.com

ดรรบพทความ: 8 พคจภยาน 2565; แกไขบพทความ: 18 ธันวาคม 2565; ดอรบรตพมพ: 18 ธันวาคม 2565;

บทคัตยอ

วทยานพนธรอร “การศทษาเปรยบเทยบมอกษะในปรรชญาอุปนทกบนิพนานในทศนะของพทททาสภทภ” มวตฤประสงค 3 ประการ คอ 1) เพอศทษามอกษะในปรรชญาอุปนท 2) เพอศทษานิพนานในทศนะของพทททาสภทภ 3) เพอศทษาเปรยบเทยบมอกษะในปรรชญาอุปนทกบนิพนานในทศนะของพทททาสภทภ โดยการศทษาจากพรวตรภฏค คัมภรททางพรวทศศนา เอกสารวษาการและงานวทยททเกยวข้อง และวเคราะหขอมูลดวยวธการเชยพรวรณนา ผลการวทยพวว่า 1. มอกษะในปรรชญาอุปนท หมายถึง การหลุดพ้นจากทุกขในสงสารวฏ คอ วจรแหงการภทและตาย แลวเขาไปพนหนงเดยวกับพรวมนน ซงพนนุดมการณสงสุดของปรรชญาอุปนท ส่ววธการภฏบตเพอเขาถงมอกษะในปรรชญาอุปนทนนตองภฏบตตามหลักโยคะ 3 คอ กรรรมโยคะ ญาณโยคะ และภกตโยคะ 2. นิพนานในทศนะของพทททาสภทภนน หมายถึง เยน โดยทจยเอนพรวะปราศจากไฟราคะ ไฟโทสะ และไฟโมหะพลาณ หรือความวาง ไดแก ภาวะทจยวางจากภเลศตวภ-ของภ ไมภทข้นมาในขณะนน ๆ จยจยอยูกกับความวาง หรือจยไดสมผสกับนิพนาน ส่ววธการภฏบตเพอเขาถงนิพนานนน ตองภฏบตตามหลัก วปสสนากรรรมฐาน ใน 2 แนวทาง คอ 1) ผกกสมาธวปสสนาตามวธธรรมาต 2) ผกกสมาธวปสสนาตามรบบแบบเฉพาะ 3. ความเหมอนและความแตกตางของมอกษะในปรรชญาอุปนทกบนิพนานในทศนะของพทททาสภทภม 3 ประเด็น กลาวคอ 1) ความหมายของมอกษะในปรรชญาอุปนทกบนิพนานในทศนะของพทททาสภทภ มีความเหมอนกันกลาวคอ ความหลุดพ้นจากทุกข 2) ประภทของมอกษะในปรรชญาอุปนทกบนิพนานในทศนะของพทททาสภทภ มีความเหมอนกันกลาวคอ พนวธการทางปญญาเพอเขาถงเปาหมายอันสงสุด และ 3) วธการภฏบตเพอเขาถงมอกษะในปรรชญาอุปนทกบนิพนานในทศนะของพทททาสภทภ มีความแตกตางกัน กลาวคอ ในปรรชญาของอุปนทระบวไววตองภฏบตตามหลักโยคะ ส่วในทศนะของพทททาสภทภซ้ว ตองภฏบตตามหลักวปสสนากรรรมฐาน

คําสําคัญ: การศทษาเปรยบเทยบ, มอกษะในปรรชญาอุปนท, นิพนานในทศนะของพทททาสภทภ

Abstract

The research title "A Comparative Study of Moksha in Upanisad Propitiatory and Nibbana in Buddhadasa Bhikkhu's Views" has 3 objectives; 1) to study Moksha in the Upanisad philosophy, 2) to study Nibbana in the view of Buddhadasa Bhikkhu and 3) to comparing study of Moksha in Upanisad philosophy and Nibbana in the view of Buddhadasa Bhikkhu. This research studies of Tripitaka, Buddhist texts, academic documents and involving research. Those data are analyzed by descriptive method. The research's result shown that 1. Moksha in Upanisad philosophy meant liberation from suffering in the cycle of life or cycle of birth and death. It united with Brahman, which was the ultimate ideology of Moksha philosophy. The practical way to reach Moksha in Upanisad philosophy would follow 3 Yogas; Karma Yoga, Gnaya Yoka and Bhakti Yoka. 2. Nibbana in the view of Buddhadasa Bhikkhu meant calmness. Our mind liberated from lust, anger and delusion. Sometimes, this condition called emptiness, which our mind was free from defilement, so our mind was emptiness or experienced Nibbana. The practical way to reach Nibbana would follow 2 meditations; practice meditation followed natural way and practice meditation followed particular form. 3. The similarity and difference between Moksha in Upanisad philosophy and Nibbana in the view of Buddhadasa Bhikkhu could conclude into 3 points: 1) the meaning of the Moksha in Upanisad philosophy and Nibbana in the view of Buddhadasa Bhikkhu were the same, namely, liberation from suffering, 2) the type of Moksha in Upanisad philosophy and Nibbana in the view of Buddhadasa Bhikkhu were the same, namely, the way to reach ultimate goal using wisdom, and 3) the practical methods to reach Moksha in Upanisad philosophy and Nibbana in the view of Buddhadasa Bhikkhu were deferent. Upanisad philosophy focused on following Yoga way, but Buddhadasa Bhikkhu's view was follow meditation.

Keyword: A Comparative Study of, Moksa in Upanishad Philosophy and Nibbana, in Buddhadasa Bhikkhu's Views"

บทนำ

ในปรัชญาอุปนิษัท โมกษะคือการหลุดพ้นจากทุกขในสังสารวัฏ (การเวียนว่าย ตาย เกิด) ซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้เกิดทุกขในสังสารวัฏเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย เพราะเมื่อมีการเกิดอีกก็ต้องเข้ามาสู่วังวนของความแก่ ความเจ็บ และความตาย โมกษะเป็นสัจธรรมสูงสุด ซึ่งเป็นภาวะที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นอมตภาวะกระจายอยู่ทั่วไปเหมือนธรรมชาติ คือ เป็นสภาวะที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และไม่มีใครสามารถกำหนดและเปลี่ยนแปลงได้โดยประการทั้งปวง คือ ทรงตัวอยู่ตามธรรมชาติเป็นอมตะภาวะ ซึ่งมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เป็นภาวะอาตมอันรู้แจ้งในตัวเอง กล่าวคือตัวพรหมนั้นเอง คือ โมกษะ หรือความหลุดพ้น เป็นสภาวะที่มีอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างอยู่แล้ว คือ มีมาตั้งนานแล้วเหมือนธรรมชาติมีอยู่แล้ว ไม่เคยเปลี่ยนแปลง โมกษะจึงไม่ใช่ความรู้เกี่ยวกับสิ่งสูงสุด แต่โโมกษะเป็นสิ่งสูงสุดของชีวิตมัตถ์ หรือ เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต (จรูญ วงศ์สายัณห์, 2519: 5-6) โโมกษะ คือ การที่อาตมอันหลุดพ้นจากการผูกพันยึดติดกับร่างกาย ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ทั้งมวล ชีวิตมัตถ์เป็นตัวตนย่อย หรือวิญญาณที่มีอยู่ในสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ วิญญาณของมนุษย์และสรรพสัตว์ ย่อมเกิดมาจากวิญญาณสากล คือ ปรมาตม หรือพรหม เมื่อวิญญาณที่ออกมาจากปรมาตม หรือพรหมแล้วต้องเข้าไปสถิตอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิตนับชาติไม่ถ้วนและต้องมีลักษณะสภาวะที่ไม่เหมือนกันจนกว่าจะเข้าถึงความหลุดพ้น กระบวนการนี้เรียกว่า การเวียนว่ายตายเกิด หรือสังสารวัฏ ชีวิตมัตถ์ เทียบได้กับคำว่า จิต วิญญาณ ของมนุษย์แต่ละคน ชีวิตมัตถ์ต้องเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏ เมื่อชีวิตมัตถ์ถึงซึ่งความหลุดพ้น จึงกลับเข้าร่วมกับพรหมัน คัมภีร์อุปนิษัท ซึ่งเป็นตอนสุดท้ายของคัมภีร์พระเวท พาทรายณะได้รวบรวมคำสอนของอุปนิษัทในหนังสือของเขาที่มีชื่อว่า พรหมสูตร เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ พรหมัน (S. Radhakrishnan, 1996: 430) ซึ่งถือว่า “พรหมัน” เป็นอันติมสัจจ์ คือ สัจธรรมสูงสุดตามทัศนะของปรัชญาอุปนิษัท

ปรัชญาอุปนิษัท เน้นทางอภิปรัชญา โดยสอนให้ค้นคว้าเชิงลึก เกี่ยวกับพระเจ้าและตัวตนของมนุษย์ เพื่อพิจารณาถึงสภาวะแห่งจิต จนเกิดความรู้แจ้งว่า ความจริงนั้นมีเพียงหนึ่งเดียว นั่นคือพรหมัน อภิปรัชญาของอุปนิษัท เป็นประเภทสัจนิยม เชิงจิตนิยม ปรัชญาของอุปนิษัทยังสอนว่า ในตัวของมนุษย์สามารถแยกออกได้เป็น 2 สิ่ง คือ สิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ร่างกายซึ่งเป็นสิ่งสมมุติ และเป็นวัตถุภายนอก และสิ่งที่เป็นนามธรรม คือ สิ่งที่อยู่ภายใน ได้แก่ ภาวะแห่งจิต คือ อาตมอัน แนวคิดทั้งเชิงอภิปรัชญา ตรรกวิทยา และญาณวิทยาในอุปนิษัท ล้วนมีความเกี่ยวข้องกัน การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนของจริยศาสตร์ อันจะทำให้เราเข้าใจถึงความจริงแท้ ที่ว่าเมื่อบรรลุโโมกษะ สามารถกำจัดกิเลส หรือมลทินในใจอันเป็นเหตุให้ต้องเวียนว่าย ตาย เกิดได้แล้ว ชีวิตมัตถ์จะเข้าสู่สภาวะดั้งเดิมที่ตนเองออกมา ความจริงนี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการปฏิบัติตามวิธีทางที่กล่าวสอนไว้ ในคัมภีร์อุปนิษัททั้ง 3 วิธี คือ กรรมโยคะ ชญานโยคะ และภักติโยคะ

โโมกษะ เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต (จรูญ วงศ์สายัณห์, 2519: 5-6) โโมกษะจึงเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของอาตมอัน เป็นสิ่งที่ป็นนิรันดร์ แต่ถูกปิดบังไว้ด้วย “อวิชชา” อวิชชา คือความไม่รู้ตามความเป็นจริงของชีวิต ความไม่รู้นี้เองเป็นเครื่องผูกมัดให้หมู่สัตว์ต้องเวียนว่าย ตาย เกิด ผูกพันอยู่กับความทุกข์ และความทรมานของชีวิต (ไพฑูรย์ พัฒนยิ่งใหญ่, 2530: 45) ดังนั้นเมื่ออวิชชาถูกกำจัดหมดสิ้นไปแล้ว โโมกษะย่อมถูกรู้แจ้งได้ โโมกษะจึงเป็นชีวิตที่เป็นนิรันดร์ และสูงสุด เป็นสภาวะที่มีอยู่ในเนื้อแท้ของอาตมอัน โโมกษะหรือการหลุด

พันในทัศนะของปรัชญาพราหมณ์-ฮินดู จึงหมายถึงธรรมชาติ หรือสภาวะที่เป็นอมตะของอาตมันของแต่ละบุคคล เป็นการรู้แจ้งธรรมชาติที่แท้จริงของอาตมัน ที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล เป็นการค้นพบความจริงที่มีอยู่นานแล้วที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง การบรรลุโมกษะจึงเป็นการยอมรับความจริงของสัจธรรมสูงสุดที่เป็นอมตะที่มีอยู่แล้ว การที่อาตมันย่อยหรือชีวาตมันนี้เข้าไปรวมกับปรมาตมัน จึงจะเรียกว่า “โมกษะ” หรือการพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ปรมาตมันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง ไม่มีรูปร่างปรากฏ มีอยู่ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เป็นศูนย์รวมแห่งวิญญานสากลทั้งปวง เป็นความจริงแท้ หรือสัจธรรมเพียงสิ่งเดียว ส่วนโลกและสรรพสิ่ง ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงมายาหรือภาพลวงตาที่มีอยู่เพียงชั่วคราวเท่านั้น

โมกษะนั้นมีความสำคัญสูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เพราะเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวาตมัน เป็นอุดมคติสูงสุดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยเฉพาะปรัชญาอุปนิษัท ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับผู้บรรลุถึงโมกษะว่า เป็นผู้ที่บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตบนโลกมายา ผู้ที่จะบรรลุถึงโมกษะนั้น จะได้กลับไปรวมกับพรหมมัน ชัวนิรันดร์ ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดให้ได้พบกับความแก่ ความเจ็บและความตายอีกต่อไป ซึ่งชาวฮินดูเชื่อว่า โมกษะ เป็นจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต และเป็นจุดศูนย์รวมของวิญญานสากล คือ ผู้เข้าถึงโมกษะแล้วจะได้ไปรวมกับพรหมมัน ชัวนิรันดร์ ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดในภพไหน ๆ อีกต่อไป การที่จะเข้าถึงโมกษะได้นั้น ในปรัชญาอุปนิษัท มีวิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึง เรียกว่าโยคะ 3 คือ กรรมโยคะ 1 ชญาณโยคะ 1 และภักติโยคะ 1 กรรมโยคะ คือ การปฏิบัติด้วยการประกอบกรณงานตามหน้าที่ด้วยความขยันขันแข็ง แต่ทำงานด้วยจิตใจสะอาดสว่างสงบ ไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น ผู้ที่ปฏิบัติเรียก กรรมโยคิน ชญาณโยคะ คือ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในปรมาตมันว่าเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่ วิญญานที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล (ชีวาตมัน) เป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันกับปรมาตมัน หรือ วิญญานสากล ผู้ปฏิบัติเรียกว่า ชญาณโยคิน ภักติโยคะ (สุนทร ณ รั้งสี, 2530: 52-53) ภักติโยคะ คือ ความจงรักภักดีต่อเทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือ ผู้ปฏิบัติเรียกว่า ภักติโยคิน

โมกษะเป็นปลายทางสูงสุดของชีวาตมัน ชีวาตมันเทียบได้กับคำว่า จิต วิญญานของมนุษย์แต่ละชีวาตมันต้องเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏตลอดไป เมื่อชีวาตมันถึงซึ่งความหลุดพ้นจึงกลับเข้าร่วมกับพรหมมัน จึงเป็นการพ้นจากทุกข์ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ซึ่งเป็นความสงบสุขที่แท้จริงและนิรันดร์ คือ นิรวาณะ หรือ โมกษะ (ความหลุดพ้น) ผู้หลุดพ้นจากเครื่องผูกพัน คือกรรม ได้ชื่อว่า สิทธะ หรือผู้สำเร็จ เป็นผู้ไม่มีชั้นวรรณะ ไม่รู้สึกกระหายกระเทือนต่อกลิ่น ปราศจากความรู้สึกเรื่องราว ไม่มีความรู้สึกที่เรียกว่า เวทนา ไม่มีความหิวกระหายต่อกามมายา ไม่มีความเจ็บปวด ความดีใจ ความเสียใจ ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ และไม่ตาย ไม่มีรูป ไม่มีร่างกาย ไม่มีกรรม เสวยความสงบสุขอันหาที่สุดมิได้ เป็นสันติสุขสัจจะ วิธีที่จะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางนั้นจะต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัดตามข้อปฏิบัติพื้นฐานที่เรียกว่า หลักปฏิบัติ 3 ประการ คือ โยคะ 3 ดังที่กล่าวแล้ว การหลุดพ้นหรือความเป็นอิสระของวิญญาน หรือการเข้าถึงโมกษะนั้น หมายถึงการที่วิญญานหลุดพ้นจากอึดตา และจากความไม่บริสุทธิ์ทั้งปวง ไม่กลับคืนมาเกิดใหม่อีก การหลุดพ้นถือว่าเป็นหลักความดีสูงสุดของปรัชญาอุปนิษัท ดังคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สอนว่า “ผู้ใดรู้แจ้งในอาตมันของตน ว่าเป็นหลักอาตมันของโลกพรหม แล้วผู้นั้นย่อมพ้นจากสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด และจะไม่ปฏิสนธิอีก” หมายถึงได้เข้าไปอยู่กับพรหมมัน (S. Radhakrishnan, 1996: 430) โมกษะ เป็นหลัก

ปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งชีวิต ด้วยการนำอาตมมันของตนเข้าสู่ปรมาตมัน ซึ่งในคัมภีร์อุปัชฌาย์ได้กล่าวถึงโมกษะหรือความหลุดพ้น เป็นความหมายในที่ไม่ต้องมาเกิดใหม่อีกเลย และเข้าหาถึงภาวะที่หาทุกข์มิได้ การทำให้อาตมมันเข้าสู่ปรมาตมันเป็นสิ่งเดียวกันเป็นหนทางเข้าสู่ “โมกษะ” ด้วยวิธีการใช้ความรู้แห่งปัญญา หรือสางขยะ และการลงมือปฏิบัติด้วยหลักโยคะ 3 ประการดังที่กล่าวแล้ว

ส่วนในทัศนะของพุทธทาสภิกขุท่านได้ให้ความหมายของนิพพานว่า “เย็น” คือจิตเย็นโดยปราศจาก ไฟราคะ ไฟโทสะ และไฟโทหะเผาผลาญ เย็นโดยปราศจากอวิชชาครอบงำ หรือความโง่ หรือหมายถึงความว่างจากกิเลส คือ ตัวกู-ของกู (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 143) ไม่เกิดขึ้นมาในขณะนั้น ๆ จิตจึงอยู่กับความว่าง (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 057) คือเป็นจิตที่มีนิพพานอยู่ หรือจิตได้สัมผัสกับนิพพาน ภาวะที่จิตว่างจากกิเลสคือตัวกู-ของกู ไม่เกิดขึ้นมาในขณะนั้นนั่นเอง จิตจึงอยู่กับนิพพาน (จิตอยู่กับความเย็น) ว่างในลักษณะอย่างนี้ท่านว่าเป็นความว่างทางปัญญา หรือว่างทางวิญญาน ไม่ใช่เป็นความว่างทางวัตถุ หรือว่างทางจิตที่ไม่มีความรู้สึกนึกคิดอะไรเลย จิตมีความรู้สึกนึกคิดอะไรอยู่อย่างสมบูรณ์ ร่างกายอะไรมีอยู่ แต่ไม่มีความรู้สึกในความหมายที่ว่าเป็นตัวกู-ของกูอีกต่อไป อย่างนี้เรียกว่าว่างทางปัญญา หรือว่างทางวิญญาน ความว่างที่จะดับทุกข์ได้ต้องเป็นความว่างทางปัญญาเท่านั้น

ดังนั้น เมื่อใดจิตว่างจากตัวกู-ของกู จิตก็จะว่างไปจากภพ ว่างไปจากชาติ ว่างไปจากความมี ว่างไปจากความเป็น ไม่อยากจะมี ไม่อยากจะเป็นก็ว่างไปหมด เวลานั้นเรียกว่าจิตได้สัมผัสกับ นิพพาน (จิตอยู่กับความเย็น) หรือจิตมีการพักผ่อนทางวิญญานตามสภาพเดิมแท้ของจิต เมื่อใดจิตว่างจากกิเลสตัวกู-ของกู จิตก็จะว่างไปจากภพ ว่างไปจากชาติ ว่างไปจากความมี ความเป็นไม่อยากจะมี ไม่อยากจะเป็น เวลานั้นเรียกว่าจิตได้สัมผัสกับนิพพาน หรือจิตมีการพักผ่อนทางวิญญาน ตามสภาพเดิมแท้ของจิตอีกครั้งหนึ่ง ท่านพุทธทาสภิกขุแบ่งนิพพานออกเป็น 3 ระดับ ส่วนนิพพาน 2 ระดับ คือนิพพานชั่วคราวและนิพพานที่แท้สมบูรณ์ ต่ทั้งคตินิพพานและวิชมกณนิพพาน จัดเป็นนิพพานชั่วคราว นิพพานชิมลอง หรือนิพพานชั่วสมัย (สามายิกนิพพาน) ส่วนสมุทเททนิพพาน จัดเป็นนิพพานที่แท้ที่สมบูรณ์ ซึ่งได้แก่นิพพานธาตุทั้งสอง ส่วนหลักเกณฑ์ที่ใช้แบ่งนิพพานออกเป็น 3 ระดับนั้นคือแนวคิด เรื่องจิตประภัสสรตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั่นเอง จิตประภัสสรตามธรรมชาติก็เป็น ต่ทั้งคตินิพพาน และวิชมกณนิพพาน แต่เมื่อจิตนั้นได้รับการอบรม พัฒนาจนถึงที่สุดเป็นจิตประภัสสรถาวรถึงที่สุด กิเลสที่ละได้แล้วจะไม่สามารถกลับมากำเริบได้อีก ก็เป็นสมุจเฉตนิพพาน คือ เป็นนิพพานที่แท้ที่สมบูรณ์ตามความมุ่งหมายของพุทธปรัชญาเถรวาท

ท่านพุทธทาสภิกขุรู้ว่าการที่ท่านอธิบายเรื่องจิตประภัสสรว่าเป็น นิพพาน ตามธรรมชาตินั้น คำอธิบายอย่างนี้คงไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการ โดยเฉพาะจากกลุ่มนักศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย แต่อย่างไรก็ตามท่านก็ยังยืนยันว่าลักษณะที่จิตใจว่าง จากกิเลสด้วยอาการอย่างนั้นมันทำให้จิตใจเย็น และความเย็นแห่งจิตนั่นเอง คือ ลักษณะแห่งนิพพาน จิตมีนิพพานเป็นพื้นฐานอยู่แล้วจิตแท้ ๆ บริสุทธิ์แท้ ๆ นี่เป็นประภัสสร มีนิพพานเป็นพื้นฐานเป็นปกติวิสัยของจิตอยู่แล้ว แต่มีสิ่งชั่วร้ายบางสิ่งเกิดขึ้นมาแทรกแซงชั่วขณะ ๆ เพราะฉะนั้นไม่ยากนักที่จะโล่งออกไปเสีย ท่านพุทธทาสภิกขุจึงกล่าวว่าความคิดปรุงแต่ง ที่เข้ามาใหม่ ๆ ไม่ใช่ลักษณะเดิมแท้ของจิต แต่เป็นสิ่งที่เข้ามาห่อหุ้มครอบงำจิต จึงทำให้จิตสูญเสียความเป็นจิตประภัสสร ซึ่งทำให้ไม่ให้เกิดจิตมีความพักผ่อนทางวิญญาน ตามสภาพเดิมแท้ของจิตได้

ดังนั้น การศึกษาเปรียบเทียบโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ว่าทั้งสองปรัชญาจะมีสภาวะคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ทั้งโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทและนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ นั้น มีพื้นฐานแนวความคิดบางอย่างคล้ายคลึงกันและใกล้เคียงกัน ส่งผลและมีอิทธิพลต่อกัน บางอย่างมีฐานความคิดที่แตกต่างกันไป เช่น ทัศนะพุทธทาสภิกขุ ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทไม่เชื่อเรื่องอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปาฏิหาริย์ของเทพ พรหม หรือพระเจ้า แต่เชื่อเรื่องกรรม ขณะที่ปรัชญาอุปนิษัทของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในยุคพระเวทเชื่อเรื่องพระเจ้านั้นมีพระเจ้าสูงสุด แต่แม้ทั้งสองกลุ่มปรัชญาจะมีทัศนะเรื่องความเชื่อแตกต่างกัน แต่เป้าหมายก็อันเดียวกัน คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์จากสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด และบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุด คือ โมกษะ หรือนิพพานตามทัศนะและแนวคิดของแต่ละปรัชญาไป ส่วนวิธีการปฏิบัตินั้นก็มีย่อยแตกต่างกันออกไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโมกษะในปรัชญาอุปนิษัท
2. เพื่อศึกษานิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งมีวิธีที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลตลอดถึงตำราเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งมีขั้นตอนการวิจัย โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

ขั้นรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาค้นคว้าและการรวบรวมข้อมูล จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ((Primary Source)) ในส่วนที่ว่าด้วยเรื่อง นิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ โดยศึกษาค้นคว้าจากหนังสือตำราของท่านพุทธทาสภิกขุ และจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องกับนิพพานในพุทธทาสภิกขุ
2. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา ปกรณ์วิเสส วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องตลอดทั้งงานวิจัยเอกสารและหนังสือตำราที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อที่ทำการวิจัย ซึ่งได้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศและภควัฒิตา: พระเจ้าสนทนากับบอราซอน อุปนิษัท: เส้นทางเดียวไปสู่การหลุดพ้นและ Indium philosophy.

ขั้นวิเคราะห์

วิเคราะห์ข้อมูลของโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าว มาศึกษาวิเคราะห์แยกแยะประเด็นให้เห็นความเหมือนและความต่างระหว่างโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

ขั้นสรุป

การศึกษาเปรียบเทียบโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เพื่อหาข้อสรุปและนำเสนอรายงานผลการวิจัยในรูปแบบเชิงพรรณนาต่อไป

ผลการวิจัย

1. โมกษะในปรัชญาอุปนิษัท

1) โมกษะถือว่าเป็นสัจธรรมสูงสุดในปรัชญาอุปนิษัท เป็นอมตภาวะกระจายอยู่ทั่วไปเหมือนธรรมชาติ ซึ่งเป็นภาวะที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และไม่มีใครสามารถกำหนดและเปลี่ยนแปลงได้โดยประการทั้งปวง คือ ทรงตัวอยู่ตามธรรมชาติเป็นอมตะ ซึ่งมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เป็นภาวะอาตมมันรู้แจ้งในตัวมันเอง กล่าวคือตัวพรหมนั้นเอง คือ โมกษะ หรือความหลุดพ้น เป็นสภาวะที่มีอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างอยู่แล้ว คือ มีมาตั้งนานแล้วเหมือนธรรมชาติมีอยู่แล้ว ไม่เคยเปลี่ยนแปลง โมกษะเป็นสิ่งที่สูงสุดของชีวิตมัน หรือ เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ชีวิตมัน คือ วิญญาณย่อยที่แตกมาจากวิญญาณใหญ่หรือปรมาตมันของพรหมัน นี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนแห่งร่างกายคือตัวตนอย่างหยาบ และ ส่วนแห่งจิตวิญญาณคือตัวตนอย่างสมบูรณ์ โมกษะ หมายถึง การหลุดพ้นจากทุกขในสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด โมกษะ คือ การที่อาตมมันหลุดพ้นจากการผูกพันยึดติดกับร่างกาย ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ทั้งมวล อาตมมัน บางครั้งเรียกว่า ชีวิตมันเป็นตัวตนย่อย หรือวิญญาณที่มีอยู่ในสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ วิญญาณของมนุษย์และสรรพสัตว์ ย่อมเกิดมาจากวิญญาณสากล คือ ปรมาตมัน เมื่อวิญญาณที่ออกมาจากปรมาตมัน หรือพรหมันแล้วต้องเข้าไปสิงสถิตอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิตนับชาติไม่ถ้วน และต้องมีลักษณะสภาวะที่ไม่เหมือนกันจนกว่าจะเข้าถึงความหลุดพ้น กระบวนการนี้เรียกว่า การเวียนว่ายตายเกิด หรือสังสารวัฏ ชีวิตมันเทียบได้กับคำว่า จิต วิญญาณ ของมนุษย์แต่ละคน ชีวิตมันต้องเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏตลอดไป เมื่อชีวิตมันถึงซึ่งความหลุดพ้น จึงกลับเข้าร่วมกับพรหมัน โมกษะหรือความหลุดพ้น เป็นความหมายในที่ไม่ต้องมาเกิดใหม่อีกเลย และเข้าหาถึงภาวะที่หาทุกข์มิได้ การทำให้อาตมมันเข้าสู่ปรมาตมันเป็นสิ่งเดียวกันเป็นหนทางเข้าสู่ “โมกษะ” ด้วยวิธีการใช้ความรู้แห่งปัญญาหรือสางขยะและการลงมือปฏิบัติด้วยหลักโยคะ 3 ประการดังที่กล่าวแล้ว ลักษณะหรือสภาวะของโมกษะ มีปรากฏในหลายแห่งจากโคลกในอัยยต่าง ๆ ที่กล่าวถึงความสงบในคำว่า ศานติ คือ การเข้าไปสู่ศานติย่อมเข้าไปอยู่กับพรหม อธิบายธรรมชาติของพรหมดังนี้ ปารถ ศานตินี้เป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในพรหมผู้ได้รับศานตินี้แล้วย่อมไม่ม่งมายผู้ดำรงอยู่ในศานติอันเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในพรหมนี้แล้ว ย่อมได้รับนิรวาณอันเป็นพรหม แม้ในเวลาใกล้ตาย ในการเข้าสู่ศานติเป็นความสงบที่ไม่หวั่นไหวในผัสสะทั้งปวง ทำใจเป็นปกติ หมายถึงเป็นกลางไม่หวั่นไหวมีความสม่ำเสมอในสุขและทุกข์ วางตนเสมอในทุกข์และสุข ตั้งอยู่ในภาวะแห่งพระผู้เป็นเจ้าเห็นก่อนดิน ก่อนหิน และทองคำมีสภาพเสมอกัน สิ่งที่รักและไม่รักมีสภาพเท่ากัน มีปัญญามั่นคง ตีเตียน และสรรเสริญมีสภาพเท่ากัน พ้นจากเครื่องผูกพัน คือการเกิด เป็นภูมิอันหาทุกข์มิได้ ใจไม่เดือดร้อนในทุกข์ ไม่ทะเยอทะยานในสุข และปราศจากราคะภัย โกรธไม่มีเสนหาในที่ทั้งปวง คือแม้จะได้รับความดีและชั่วนั้น ๆ แล้วก็ไม่ยินดีและไม่เสียใจ ไม่แปรเปลี่ยนด้วยบาปเสมือนใบบัวอันไม่เปียกเปื้อนด้วยน้ำ มีใจผ่องใส ไม่เศร้าโศก ไม่ปรารถนา มีความสม่ำเสมอในสรรพสิ่งไม่เสื่อม

สูญ ชี้ให้เห็นไม่ได้ ไม่มีรูปร่างมีอยู่ทั่วไป เป็นอนิจจัง ตั้งมั่นเหมือนภูเขา ไม่หวั่นไหว และเที่ยงแท้ ดังนั้นศาสนาสื่อสอนให้เห็นภาพของพรหม เมื่อบุคคลใดเข้าถึงก็เกิดความสุข เพราะอยู่เหนือกิเลส และความสุข หรือความสุขทั้งปวง เป็นภาวะที่มั่นคง ไม่หวั่นไหว พ้นจากเครื่องพันธนาการอันได้แก่การเวียนว่ายตายเกิด เข้าถึงบรมสุขอันเที่ยงแท้เป็นอมตะตลอดกาล

2) ประเภทของโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ชีวันมุกติ หมายถึง การหลุดพ้นของผู้หลุดพ้นแล้วแต่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการหลุดพ้นจากข้อผูกพันของความเป็นจริงที่ถูกปรุงแต่งขึ้น ส่วนรูปร่างยังคงมีอยู่ต่อไปแต่ไม่มีกาเปลี่ยนแปลงภายนอกมากนัก เพราะควบคุมรูปร่างภายนอกได้แล้วและรู้แจ้งความเป็นสิ่งภายนอกของรูปร่าง อีกประการหนึ่ง ชีวันมุกติ หมายถึง การหลุดพ้นของผู้หลุดพ้นแล้วแต่ยังมีชีวิตอยู่ แม้จะบรรลุโมกษะแล้ว แต่ก็ยังมีชีวิตอยู่ต่อไปจนกว่าจะสิ้นอายุ หรือสิ้นผลกรรมที่ทำไว้ในอดีต ผู้ที่บรรลุโมกษะชนิดนี้แล้ว จะไม่มีการกระทำความผิดเพิ่มขึ้นอีกต่อไป กล่าวคือ กรรมที่ทำหลังจากบรรลุโมกษะแล้วจะไม่มีผลส่งผลให้เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป โมกษะชนิดนี้เทียบได้กับ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุในทางพุทธปรัชญาเถรวาท 2) วิเทหมุกติ หมายถึง การหลุดพ้นหลังจากตายแล้ว ไม่มีรูปร่างปรากฏแล้ว สิ้นการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว กล่าวคือ ชีวตมมัน เป็นอิสระจากความเป็นจริงที่ถูกปรุงแต่งขึ้นแล้ว นอกจากนี้ยังกล่าวถึงกรรมมุกติ ซึ่งหมายถึงการหลุดพ้นตามลำดับ (ทีละเล็กทีละน้อย) เป็นการหลุดพ้นเพียงครั้งชั่วคราว ชีวตมมันยังคงเป็นไปอย่างสับสนในรูปร่าง การรับรู้ที่สูงขึ้นไปก็จะเพิกถอนออกไปจากชีวตมมัน แต่ความทรงจำเกี่ยวกับการรู้แจ้งในอาตมมันยังคงสืบเนื่องอยู่ต่อไป จนกระทั่งความไม่บริสุทธิ์ถูกกำจัดให้หมดสิ้นไป อีกประการหนึ่ง วิเทหมุกติ หมายถึง การหลุดพ้นหลังจากตายแล้ว การบรรลุวิเทหมุกตินี้ จัดได้ว่า เป็นการเข้าถึงความเป็นเอกภาพกับพรหมอย่างแท้จริง โมกษะชนิดนี้เทียบได้กับ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ในทางพุทธปรัชญาเถรวาท

3) มีวิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโมกษะเรียกว่าโยคะ 3 คือ 1) กรรมโยคะ คือ การปฏิบัติด้วยการประกอบกรณงานตามหน้าที่ด้วยความขยันขันแข็ง แต่ทำงานด้วยจิตใจสะอาดสว่างสงบ ไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น ผู้ที่ปฏิบัติเรียกว่า กรรมโยคิน 2) ชยญาณโยคะ คือ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในปรมาตมมันว่าเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่ วิญญาณที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล (ชีวตมมัน) เป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันกับปรมาตมมัน หรือวิญญาณสากล ผู้ปฏิบัติเรียกว่า ญาณโยคิน 3) ภักติโยคะ คือ การปฏิบัติเพื่อความจงรักภักดีต่อเทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือ ผู้ปฏิบัติเรียกว่า ภักติโยคิน โมกษะถือว่าเป็นสัจธรรมสูงสุดในปรัชญาอุปนิษัท เป็นอมตะภาวะกระจายอยู่ทั่วไปเหมือนธรรมชาติ ซึ่งเป็นภาวะที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และไม่มีใครสามารถกำหนดและเปลี่ยนแปลงได้โดยประการทั้งปวง คือ ทรงตัวอยู่ตามธรรมชาติเป็นอมตะภาวะ ซึ่งมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เป็นภาวะอาตมมันรู้แจ้งในตัวมันเอง กล่าวคือตัวพรหมมันนั่นเอง คือ โมกษะ หรือความหลุดพ้น เป็นสภาวะที่มีอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างอยู่แล้ว คือ มีมาตั้งนานแล้วเหมือนธรรมชาติมีอยู่แล้ว ไม่เคยเปลี่ยนแปลง โมกษะจึงไม่ใช่ความรู้เกี่ยวกับสิ่งสูงสุด แต่โมกษะเป็นสิ่งสูงสุดของชีวตมมัน หรือ เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

2. นิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

1) นิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ท่านได้ให้ความหมายว่า เย็น หมายถึงจิตที่เย็น โดยปราศจากไฟกิเลสเผาผลาญจิต คือไฟราคะ ไฟโทสะ และไฟโมหะ ดังนั้นเมื่อไฟกิเลสทั้ง 3 กองนี้ถูกกำจัดออกไป จิตก็จะพบกับความเย็นโดยอัตโนมัติตามธรรมชาติเช่นนั้นเอง เหมือนไฟที่ดับลงแล้วความเย็นก็มาแทนที่ฉะนั้น

หรือความว่าง คือ ว่างจากกิเลส คือ ตัวกู-ของกู ไม่เกิดขึ้นมาในขณะนั้น จิตจึงอยู่กับความว่าง คือนิพพาน ว่างในลักษณะเช่นนี้เป็นความว่างทางปัญญาหรือว่าง ทางวิญญาณ ไม่ใช่เป็นความว่างทางวัตถุ หรือว่างทางจิตที่ไม่มีความรู้สึกนึกคิดอะไรเลย จิตนั้นก็มีความรู้สึกนึกคิดอะไรอยู่อย่างสมบูรณ์ ร่างกายอะไรมีอยู่อย่างสมบูรณ์ครบทุกอย่าง แต่ไม่มีความรู้สึกในความหมายที่ว่าเป็นตัวกู-ของกู อย่างนี้เรียกว่าว่างทางปัญญา หรือว่างทางวิญญาณ ความว่างที่จะดับทุกข์ได้ ต้องเป็นความว่างทางปัญญาเท่านั้น ไม่ใช่ความว่างทางวัตถุหรือว่างทางจิต ดังนั้น เมื่อใดจิตว่างจากตัวกู-ของกู จิตก็จะว่างไปจากภพ ว่างไปจากชาติ ว่างไปจากความมีความเป็น ไม่อยากจะมี ไม่อยากจะเป็น เวลานั้นเรียกว่าจิตได้สัมผัสกับ “นิพพาน” คือความเย็นแห่งจิต และความเย็นแห่งจิตนั่นเอง คือ ลักษณะแห่งนิพพาน

2) ประเภทของนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ตถังคินิพพาน เป็นนิพพานเพราะการประจวบเหมาะของสิ่งนั้น ๆ นิพพานชนิดนี้ปรากฏแก่จิต โดยการประจวบเหมาะแห่งองค์ประกอบของมัน หมายความว่าอะไรก็ตาม ส่วนใหญ่ก็เป็นของภายนอกตัวเรา เป็นบุคคล เป็นสถานที่ เป็นบรรยากาศ เป็นอะไรก็ตามที่เกิดขึ้น มีความประจวบเหมาะทำให้จิตว่างจากกิเลสไปได้ชั่วขณะหนึ่ง ขณะนั้นเรียกว่าเป็น ตถังคินิพพาน เป็นนิพพานประเภทชั่วคราว ประเภทขมลอง ประเภทตัวอย่าง แล้วสภาวะนั้นก็ปรากฏแก่จิต โดยการประจวบเหมาะองค์ประกอบของมัน เรียกว่า ตถังคินิพพาน นิพพานเพราะการประจวบเหมาะขององค์นั้น ๆ ตถังคินิพพาน หมายถึง ความหลุดพ้นจากกิเลสได้ชั่วคราว 2) วิกขัมภณนิพพาน นิพพานที่ปรากฏแก่จิตโดยการบังคับจิตไว้ ในสภาวะที่มีรส หรือกิจของนิพพาน ก็หมายความว่าเมื่อทำจิตใจเป็นสมาธิถึงขนาดที่เรียกว่าเป็นฌาน ก็เรียกว่ามีรสชาติของนิพพานปรากฏ คือรสชาติของการที่ไม่มีกิเลสรบกวนนั่นเอง แม้ว่าเราจะทำสมาธิไม่ถึงฌาน จิตก็ยังมีรสสงบ มีความรู้สึกเป็นสุขในลักษณะเดียวกัน แต่ถ้าถึงฌานความสงบก็แน่นแฟ้นกว่านั้น ซึ่งจะเรียกว่าเป็น นิพพาน ประเภทวิกขัมภณนิพพาน หรือบางทีก็เรียกว่าวิกขัมภณวิมุตติ ถ้าเรียกว่าวิมุตติ หมายความว่าหลุดออกไปได้ ถ้าเรียกว่านิพพาน ก็หมายความว่าดับเย็นลงได้ วิกขัมภณะ นี้แปลว่า การบังคับเอา หรือ การบังคับไว้ โดยการบังคับจิตใจให้อยู่ในภาวะที่ทำหน้าที่ให้เกิดรสของนิพพาน คือในขณะแห่งฌานนั้น เราบังคับจิตได้ และจิตที่บังคับได้นั้น จะไปทำให้มีจิตที่เกิดรส คือความเยือกเย็นเป็นนิพพาน อย่างนี้เรียกว่าวิกขัมภณนิพพาน นิพพานเพราะการบังคับเอา วิกขัมภณนิพพาน หมายถึงความหลุดพ้นจากกิเลสได้ด้วยกำลังของฌานนั่นเอง 3) สมุจเจทนนิพพาน นิพพานจริงไม่ใช่นิพพานชั่วคราว หมายความว่า นิพพานปรากฏแก่จิต โดยการที่กิเลสได้หมดสิ้นไปจริงๆ พร้อมทั้งสมุฏฐาน ตัวกิเลสและเหตุปัจจัยให้เกิดกิเลส หรือความเคยชินแห่งการเกิดกิเลสก็ตาม ได้หมดไป อย่างนี้เป็นนิพพานจริง นิพพานถึงที่สุด ไม่ใช่นิพพานตัวอย่าง ไม่ใช่นิพพานขมลอง ไม่ใช่นิพพานชั่วคราว สองอย่างแรกนั้นเป็นนิพพานชั่วคราว ประจวบเหมาะนี้ก็เป็นคราว ๆ บังคับไว้ก็เป็นคราวๆ นี่เป็นเพียงตัวอย่างหรือขมลอง เพราะว่ามันไม่ตลอดกาล แต่ก็มีประโยชน์ที่สุด เพราะว่าถ้าได้ชิมอยู่บ่อย ๆ มันแหละเป็นอุปนิสัยปัจจัย ให้เกิดความพอใจในการที่จะถึงนิพพานตัวจริง สองอย่างแรก คือ ตถังคินิพพานและวิกขัมภณนิพพานนี้เป็นของกลับกลอก กลับไป กลับมาได้ จึงเรียกว่าเป็นกุปปธรรม กุปปธรรม แปลว่า กลับกำเริบได้ ส่วนอย่างหลังสุดท้ายนั้นเป็นอกุปปธรรมกลับกลอกไม่ได้ สำหรับเกณฑ์อันนี้ ที่เกี่ยวกับนิพพานทั้ง 3 ชนิดนี้ ให้ระลึกนึกถึงคำว่า “จิตนี้เป็นประภัสสร” ตามธรรมชาติจิตนี้เป็นประภัสสร คือ ไม่มีกิเลส ไม่เศร้าหมองเพราะกิเลส จิตเดิมนั้นรุ่งเรืองเป็นประภัสสร แต่ถ้า

เมื่อใดกิเลสเข้ามา ก็กลายเป็นจิตที่เศร้าหมอง ไม่ประภัสสร จิตที่ประภัสสรอยู่ ตามธรรมดา เหมือนเราท่านตามธรรมดานี้ จิตเป็นประภัสสรชนิดที่กิเลสยังอาจจะแทรกแซงได้ แต่ถ้าเรา ปฏิบัติจนถึงที่สุดแล้ว ความเป็นประภัสสรนั้นมันถาวร กิเลสแทรกแซงอีกไม่ได้ นี่เป็นนิพพานจริง นอกนั้นเป็นนิพพานชั่วคราว สมุทเทนิพพาน หมายถึง ความหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจอริยมรรค

3) วิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ นั้น มีวิธีปฏิบัติตามหลักวิปัสสนากรรมฐาน มีรายละเอียดตรงตาม มหาสติปัฏฐานสูตร อธิบายการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ในรูปแบบลัดสั้น มุ่งเน้นบรรลุธรรมสูงสุดเห็นแจ้งพระนิพพาน แบบขมิลง หรือนิพพานในปัจจุบันทันด่วนในชาตินี้ ที่นี้ และเดี๋ยวนี้ ไม่ต้องรอถึงวันพรุ่งนี้ มะรืนนี้ หรือชาติหน้า พุทธทาสภิกขุ ได้แบ่งวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานตามแบบของท่าน โดยใช้หลักวิปัสสนากรรมฐาน เป็น 2 แนวทาง คือ 1) ฝึกสมาธิวิปัสสนาตามวิถีธรรมชาติ แนะนำให้ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ออกจากวัตถุนิยม สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่สนองกิเลสตัณหาที่ภิชฺชี่และอุปาทานในทางโลก ให้อยู่ตามลำพังวิเวกทั้งทางกายและทางจิต เพื่อต่อการเห็นแจ้งไตรลักษณ์ และความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายที่ปรากฏ 2) ฝึกสมาธิวิปัสสนา ตามรูปแบบเฉพาะ คือ อานาปานสติ แนะนำให้ผู้ปฏิบัติเลือกปฏิบัติวิปัสสนา ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้ตามสภาวะธรรมที่ปรากฏไม่ว่าจะเห็นพิจารณา กายในกาย , เวทนาในเวทนา, จิตในจิต, หรือ ธรรมในธรรม, ซึ่งทั้ง 2 แนวทางนี้ล้วนใช้หลักธรรมอันเดียวกัน คือ ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ 4 สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 อตัมมยตา ตถตา และ สุญญตา

3. เปรียบเทียบโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

1) ความเหมือน พบว่า ทั้ง 2 ปรัชญานี้มีเป้าหมายและมีอุดมการณ์อันเดียวกัน มีจุดหมายปลายทางอันเดียวกัน คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ มุ่งสู่บรมสุขอันแท้จริงของชีวิตเช่นเดียวกัน โดยการที่จิตหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ดังนั้นทั้ง 2 ปรัชญานี้ มีมุมมองเห็นภัยคือความทุกข์อันเดียวกัน คือ การเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏ ซึ่งเต็มไปด้วยทุกข์นานาประการ เพราะเมื่อมีการเกิด ก็จะต้องพบกับความแก่ ความเจ็บ และความตายสืบเนื่องไปไม่จบไม่สิ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย พร้อมกับเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ทุกข์ได้อาศัยเกิดอีก ดังนั้นในปรัชญาอุปนิษัท การเข้าถึงบรมสุขอันแท้จริงของเขา คือ โมกษะ โมกษะหมายถึง การทำให้ชีวิตมันกลับไปรวมเป็นหนึ่งเดียวกับปรมาตมัน คือวิญญานใหญ่หรือวิญญานสากลของพรหมัน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในปรัชญาอุปนิษัท

ส่วนในทางทัศนะของพุทธทาสภิกขุ นั้น ผู้วิจัยพบว่า การเข้าถึงบรมสุขที่แท้จริงของชีวิต คือ นิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพุทธปรัชญาเถรวาทและในทางทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ดังนั้นสิ่งที่เหมือนกัน คือ จิตหรือวิญญานหลุดพ้นจากทุกข์ จากอำนาจของกิเลสทั้งปวง ทั้งในชาติปัจจุบันนี้และในชาติต่อไป

2) ความแตกต่าง พบว่า ในปรัชญาอุปนิษัท นั้น การเข้าถึงบรมสุขอันแท้จริงของเขา คือ โมกษะ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพุทธปรัชญาเถรวาท ส่วนในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ นั้น การเข้าถึงบรมสุขที่แท้จริงของชีวิต คือ นิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพุทธปรัชญาเถรวาท ดังนั้นสิ่งที่เหมือนกันก็คือความหลุดพ้นจากทุกข์ สิ่งที่แตกต่างกัน คือวิธีทางปฏิบัติ สรุปความแล้วทั้ง 2 ปรัชญาต่างก็ต้องการความหลุดพ้นจากทุกข์จากอำนาจของกิเลสทั้งปวงทั้งในชาติปัจจุบันนี้ และในชาติต่อไปเหมือนกัน ส่วนหลักการ หรือวิธีการปฏิบัตินั้นดังที่ได้กล่าวแล้ว คือ

ทั้งฝ่ายปรัชญาของอุปนิษัทและปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ โดยได้ปฏิบัติตามแนวทางของตนเอง และต่างคนต่างก็มุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางของแต่ละแนวทางของตนของตน กล่าวคือ ได้บรรลุถึงบรมสุขอันแท้จริงซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

การเปรียบเทียบความหมายของโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

1) ประเด็นความเหมือน พบว่า ความหมายของโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ กล่าวคือในปรัชญาทั้ง 2 นั้นมีอุดมการณ์อันเดียวกันและมีจุดหมายปลายทางอันเดียวกัน คือ ความพ้นจากทุกข์ มุ่งสู่บรมสุขอันแท้จริงของชีวิต โดยการพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ทั้ง 2 ปรัชญามีมุมมองเห็นภัยคือความทุกข์อันเดียวกัน คือการเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย และเป็นเหตุให้ทุกข์ได้อาศัยเกิด ในปรัชญาอุปนิษัท นั้น การเข้าถึงบรมสุขอันแท้จริงของเขา คือ โมกษะ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด ส่วนในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ นั้น การเข้าถึงบรมสุขที่แท้จริงของชีวิต คือ นิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพุทธปรัชญาเถรวาท ดังนั้นตามความหมายแล้วสิ่งที่เหมือนกัน คือ จิตหรือวิญญาณหลุดพ้นจากทุกข์ จากอำนาจของกิเลสทั้งปวง ทั้งในชาติปัจจุบันนี้และในชาติต่อไป ส่วนหลักการ หรือวิธีการปฏิบัติ นั้น ทั้งปรัชญาของอุปนิษัทและปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ อาศัยความรู้ด้วยสติปัญญา โดยได้จากการปฏิบัติตามแนวทางของตนเอง และต่างคนต่างก็มุ่งไปสู่จุดหมายปลายทาง ของแต่ละแนวทางของตนเอง กล่าวคือ เข้าไปถึงบรมสุขอันแท้จริงซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด

2) ประเด็นความแตกต่าง พบว่า โมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ เห็นว่าทั้ง 2 ปรัชญามีเป้าหมายอันเดียวกัน คือ ความหลุดพ้น แตกต่างกันโดยวิธีการปฏิบัติ กล่าวคือ ในปรัชญาอุปนิษัท การที่จะเข้าถึงโมกษะได้นั้น ต้องปฏิบัติตามหลักโยคะ 3 ประการ อันได้แก่กรรมโยคะ ชญาณโยคะ และภักติโยคะ กรรมโยคะ ส่วนทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ท่านได้ให้ความหมายของนิพพานว่า เย็น หมายถึงจิตเย็น โดยที่จิตปราศจาก ไฟราคะ ไฟโทสะ และไฟโทหะเผาหลนจิต เย็นโดยปราศจากอวิชชา ครอบงำ หรือความวุ่นวาย หมายถึงจิตว่างจากกิเลส คือ ตัวกู-ของกู ไม่เกิดขึ้นมาในขณะนั้น ๆ จิตจึงอยู่กับความว่าง คือเป็นจิตที่มี พระนิพพานอยู่ หรือจิตได้สัมผัสกับนิพพาน ภาวะที่จิตว่างจากกิเลส คือตัวกู-ของกู ไม่เกิดขึ้นมาในขณะนั้น จิตจึงอยู่กับนิพพาน ส่วนวิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานนั้น โดยใช้วิธีปฏิบัติตามหลักวิปัสสนากรรมฐาน ใน 2 แนวทาง คือ 1) ฝึกสมาธิวิปัสสนาตามวิถีธรรมชาติ 2) ฝึกสมาธิวิปัสสนา ตามรูปแบบเฉพาะ

การเปรียบเทียบประเภทของโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

1) ประเด็นความเหมือน พบว่า ประเภทของโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ในปรัชญาทั้ง 2 นั้นมีอุดมการณ์อันเดียวกันและมีจุดหมายปลายทางอันเดียวกัน คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ มุ่งสู่บรมสุขอันแท้จริงของชีวิต โดยการพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอันเดียวกัน ทั้ง 2 ปรัชญามีมุมมองเห็นภัย คือความทุกข์อันเดียวกัน ในการเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏ ในปรัชญาอุปนิษัท นั้น การเข้าถึงบรมสุขอันแท้จริงของเขา คือ โมกษะ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด ส่วนในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ นั้น การเข้าถึงบรมสุขที่แท้จริงของชีวิต คือ นิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด ดังนั้นประเภทมีความแตกต่างกัน ส่วนสิ่งที่เหมือนกัน คือ จิตหรือวิญญาณหลุดพ้นจากทุกข์ จากอำนาจของกิเลสทั้งปวง ทั้งในชาติปัจจุบันนี้และใน

ชาติต่อไป ส่วนหลักการ หรือวิธีการปฏิบัติ นั้น ทั้งปรัชญาของอุปัชฌาย์และปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ อาศัยความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาโดยได้จากการปฏิบัติตามแนวทางของตนเอง และต่างคนต่างก็มุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางของแต่ละแนวทางของตนของตน กล่าวคือ เข้าไปถึงบรมสุขอันแท้จริงซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

2) ประเด็นความแตกต่าง พบว่า ในประเด็นความแตกต่างของประเภทของโมกษะในปรัชญาอุปัชฌาย์กับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ กล่าวคือในปรัชญาทั้ง 2 นั้นมีอุดมการณ์อันเดียวกันและมีจุดหมายปลายทางอันเดียวกัน คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ มุ่งสู่บรมสุขอันแท้จริงของชีวิต โดยการพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ทั้ง 2 ปรัชญานั้นมีมุมมองเห็นภัยในสังสารวัฏคล้ายคลึงกัน เห็นภัยในการเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏอันเดียวกัน ในปรัชญาอุปัชฌาย์ นั้น การเข้าถึงบรมสุขอันแท้จริงของเขา คือ โมกษะหรือพรหมณ์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด ส่วนในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ นั้น การเข้าถึงบรมสุขที่แท้จริงของชีวิต คือ นิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด ดังนั้นประเภทมีความแตกต่างกัน ส่วนสิ่งที่เหมือนกัน คือ จิตหรือวิญญาณหลุดพ้นจากทุกข์ จากอำนาจของกิเลสทั้งปวง ทั้งในชาติปัจจุบันนี้และในชาติต่อไป ส่วนหลักการ หรือวิธีการปฏิบัติ นั้น ทั้งปรัชญาของอุปัชฌาย์และปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ อาศัยความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาโดยได้จากการปฏิบัติตามแนวทางของตนเอง และต่างคนต่างก็มุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางของแต่ละแนวทางของตนเอง กล่าวคือ เข้าไปถึงบรมสุขอันแท้จริงซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

การเปรียบเทียบวิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโมกษะในปรัชญาอุปัชฌาย์กับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

1) ประเด็นความเหมือน พบว่า ประเด็นการเปรียบเทียบวิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโมกษะในปรัชญาอุปัชฌาย์กับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ประเด็นความเหมือน โมกษะถือว่าเป็นสัจธรรมสูงสุดในปรัชญาอุปัชฌาย์ โดยมีวิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึง เรียกว่ามรรค 3 คือ 1) กรรมโยคะ คือ การปฏิบัติด้วยการประกอบการทำงานตามหน้าที่ด้วยความขยันขันแข็ง แต่ทำงานด้วยจิตใจสะอาดสว่างสงบ ไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น ผู้ที่ปฏิบัติเรียกว่า กรรมโยคิน 2) ชยยานโยคะ คือ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในปรมาตมน์ว่าเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่ วิญญาณที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล (ชีวาตมน์) เป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันกับปรมาตมน์ หรือ วิญญาณสากล ผู้ปฏิบัติเรียกว่า ชยยานโยคิน 3) ภักติโยคะ คือ การปฏิบัติเพื่อความจงรักภักดีต่อเทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือ ผู้ปฏิบัติเรียกว่า ภักติโยคิน ส่วนในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ นั้น การเข้าถึงบรมสุขที่แท้จริงของชีวิต คือ นิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด พุทธทาสภิกขุ ได้แบ่งวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานตามแบบของท่าน โดยใช้หลักวิปัสสนากรรมฐาน เป็น 2 แนวทาง คือ 1) ฝึกสมาธิวิปัสสนาตามวิถีสรรพชาติ 2) ฝึกสมาธิวิปัสสนา ตามรูปแบบเฉพาะ ดังนั้นทั้ง 2 ปรัชญา ทั้งปรัชญาอุปัชฌาย์ และปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ ต่างอาศัยความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามแนวทางของตน และต่างคนต่างก็มุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางของแต่ละแนวทางของตนเอง กล่าวคือ เข้าไปถึงบรมสุขอันแท้จริงของชีวิตซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดตามทัศนะของตน

2) ประเด็นความแตกต่าง พบว่า วิธีการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโมกษะในปรัชญาอุปัชฌาย์กับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งมีประเด็น คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์อันเดียวกัน แต่แตกต่างกันโดยวิธีการปฏิบัติ กล่าวคือ ในปรัชญาอุปัชฌาย์ การที่จะเข้าถึงโมกษะได้นั้น ต้องปฏิบัติตามหลักโยคะ 3 ในทัศนะของพุทธทาส

ภิกขุ การเข้าถึงนิพพานได้นั้นต้องปฏิบัติตามหลักวิปัสสนากรรมฐาน เป็น 2 แนวทาง คือ 1) ฝึกสมาธิวิปัสสนาตามวิถีธรรมชาติ 2) ฝึกสมาธิวิปัสสนาตามรูปแบบเฉพาะ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัยการศึกษาเปรียบเทียบโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุนี้

คัมภีร์อุปนิษัทจะอธิบายถึงโมกษะไว้ว่า คือสภาวะที่ชีวาत्मันหลุดพ้นซึ่งเป็นเครื่องพันธนาการ ที่ผูกมัดสัตว์ไว้ให้ติดอยู่ในโลก ฉะนั้น เมื่ออत्मันหลุดพ้นจากอวิชชา แล้วก็ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป แต่จะมีสภาพเดิมของมันคือสภาวะที่บริสุทธิ์แท้ ๆ เป็นสภาวะที่อยู่เหนือความสุขและความทุกข์ไม่มีความรู้สึกยินดียินร้าย ๆ แต่ก็เป็นทีที่เข้าใจกันว่ามันเป็นสภาวะที่มีอยู่และมีสภาวะเป็นนิรันดร์ตลอดไป มีความสอดคล้องกับ ทรงยศ เปี่ยมใจ ว่า ในคัมภีร์สอนเรื่องวิญญาณสูงสุดการรักษาสภาวะอย่างสม่ำเสมอ เข้าใจกฎอันลึกลับของการกระทำ คือการกระทำที่ไม่เกิดพันธะตามมาสอนวิธีการเอาชัยชนะเหนือกิเลส เช่น กามราคะ ความโกรธ และอื่น ๆ และสอนให้มนุษย์กลับไปสู่โลกของวิญญาณแบบดั้งเดิม ส่วนนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มีลักษณะและความหมายสอดคล้องกับตัทธกนิโรธ โดยท่านพุทธทาสได้นำมาศึกษาอธิบายและนำมาเสนอด้วยวิธีการและแนวคิดแบบใหม่โดยมีปัจจัยที่เป็นภูมิหลังคือการศึกษาพระพุทธานุชาของพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปที่ไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนในพระไตรปิฎก ท่านได้อธิบายผ่านชุดคำอธิบายหลายชุด เช่น สุนฺญตา ปฏิจจสมุปบาท อิทัปปัจจยตา อนัตตตตตตตต และอตัมมยตา ซึ่งสุนฺญตาก็คือจิตว่าง มีความสอดคล้องกับ พระพอง อภิวัฒน (สวัสติ) ซึ่งแนวคิดของท่านพุทธทาสในเรื่องจิตว่างนี้ท่านได้อธิบายไว้อย่างละเอียดทุกแง่มุม โดยเฉพาะการให้คำจำกัดความสุนฺญตาวา “จิตว่าง” นั้นคือเป็นสภาพที่จิตว่างจากความรู้สึกที่เป็นตัวตน-ของตน เป็นความว่างจากความทุกข์ ว่างจากกิเลสที่เป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ ว่างจากความรู้สึกว่ามีตัวเรา-ของเรา แนวคิดเช่นนี้มีความสอดคล้องกับหลักการเดิมที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายว่า ให้มีสติมองเห็นโลกตามความเป็นจริง โดยความเป็นของว่าง คือว่างจากความมีตัวเรา-ของเรา เข้าใจต่อสิ่งทั้งปวงว่าไม่ควรที่จะเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเรา หรือของเรา ท่านพุทธทาสได้เสนอแนวคิดในการดำเนินชีวิตประจำวันให้มีชีวิตอยู่ด้วยความว่าง เช่น ทำความรู้สึกที่เป็นความว่างจากตัวเราของเราแล้วทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง และทำหน้าที่เพื่อหน้าที่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เป็นการศึกษเปรียบเทียบโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การศึกษาเปรียบเทียบโมกษะในปรัชญาอุปนิษัทกับนิพพานในทัศนะของพุทธทาสภิกขุนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและเนื้อหากว้างขวางครอบคลุมหลักเหตุผลพื้นฐานจากทุกซอกทั้งหมด ทั้งวิธีการปฏิบัติและมุมมองทั้งปรัชญาอุปนิษัทและปรัชญาของพุทธทาสภิกขุ แต่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้ศึกษาควรพิจารณาแยกแยะด้วยสติปัญญาของตนเองเพื่อจะได้นำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ในชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข

2. ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ควรมีความศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคงเพื่อเป็นธงชัยของจิต เพราะธรรมชาติของจิตมนุษย์นั้นมักตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส ดังนั้นควรเลือกเอาหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้และปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อจะได้ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสและกองทุกข์ หรือไม่ก็เลือกเอาหลักธรรมคำสั่งสอนจากพุทธสาวกก็ได้ เช่นอย่างของท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) การศึกษาเปรียบเทียบอภิปรัชญาในปรัชญาอุปนิษัทกับอภิปรัชญาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
- 2) การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องจิตในปรัชญาอุปนิษัทกับจิตในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
- 3) การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องอาตมันในปรัชญาอุปนิษัทกับอัตตาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
- 4) การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทุกข์ในปรัชญาอุปนิษัทกับทุกข์ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

เอกสารอ้างอิง

- จรรณ วังศ์สายัณห์. (2519). **หลักธรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู**. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). **จิตว่าง**. กรุงเทพฯ: เพชรประกาย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). **ตัวกู-ของกู**. กรุงเทพฯ: เพชรประกาย.
- สุนทร ณ รั้งสี. (2530). **ปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ พัฒนยิ่งใหญ่. (2530). **ความคิดสำคัญในปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- S. Radhakrishnan. (1966). **Indium philosophy**. vol. II (London: George Allen & Unwin Ltd.

กลยุทธ์การพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง
สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

STRATEGIES FOR DEVELOPING LEARNER'S AMBITION IN PRAKONG SCHOOL
UNDER THE OFFICE OF THE BASIC EDUCATION COMMISSION

สำรวม คงสืบชาติ

Samruam Khongseupchat

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

Office of the Basic Education Commission

E-mail: sraimk09@gmail.com

ได้รับบทความ: 5 กันยายน 2565; แก้ไขบทความ: 1 พฤศจิกายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 1 พฤศจิกายน 2565;

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน และกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการศึกษาแบ่งเป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบการพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ระยะที่ 2 สำนวสสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ระยะที่ 3 กำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ และระยะที่ 4 ประเมินกลยุทธ์ เป็นการวิจัยแบบผสมระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และการสนทนากลุ่มจากผู้ทรงคุณวุฒิ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความต้องการจำเป็น ผลการวิจัย พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการ การพัฒนาคุณภาพครู การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การพัฒนาคุณภาพหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ และการพัฒนาคุณภาพบริบท และการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ผลการประเมินโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.93$ S.D. = .10) จากการสำวสสภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.77$ S.D. = .18) ส่วนสภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ ($\bar{X} = 4.69$ S.D. = .23) และค่าความต้องการจำเป็นพัฒนาการ

ใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน พบว่า การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มีค่าความต้องการจำเป็นสูงสุด ($PNI_{modified} = .73$) เมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และการสัมภาษณ์สถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีผลการปฏิบัติที่ดี สามารถสังเคราะห์และกำหนดได้ 23 กลยุทธ์ 54 มาตรการ 54 เป้าหมาย และ 54 ตัวชี้วัดความสำเร็จ จากผลการประเมินประสิทธิภาพของกลยุทธ์การพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โดยรวมพบว่า

ด้านความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร ความเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติ และความถูกต้องและเหมาะสม ทั้ง 23 กลยุทธ์ อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

คำสำคัญ: กลยุทธ์, การพัฒนา, การไฟ้เรียนรู้, สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

Abstract

This research aims to develop desirable characteristics of learners and formulate strategies to develop desirable characteristics of learners in Prakong schools under the Office of the Basic Education Commission. The research was divided into 4 phases i.e. Phase 1 was synthesis of components to develop desirable characteristics of learners ; Phase 2 was the exploring of current and desirable conditions for the development of desirable characteristics of learning ; Phase 3 was the defining strategies for developing in pursuing learning ; And Phase 4 was the evaluation of the strategy of qualitative research and quantitative research. The population and the sample group were school administrators and teachers in Basic Education institutions. The data collected tools were questionnaires, semi-structured interviews and group discussions from experts. Quantitative data were analyzed by percentage, mean, standard deviation. It was the mixed methodology and required values. The results showed that elements of development of desirable characteristics, pursuing learning of the learners consisted of 5 parts which consisted of development of management quality, teacher quality development, development of learner quality, curriculum quality development and learning management, the development of contextual quality and involvement of the stakeholders. The overall assessment result was at the highest level ($\bar{X} = 4.93$ S.D. = .10). From the survey, the overall current condition was moderate ($\bar{X} = 2.77$ S.D. = .18). The overall desirable condition was at the highest level in all items ($\bar{X} = 4.69$ S.D. = .23). And the need for development of the desirable characteristics of the learners was found that the development of the quality of learners had the highest essential demand value (PNImodified = .73). Analyzing of the internal environment and outside the school and interviews the educational institutions with good results as the best practice was found to have 23 strategies, 54 measures, 54 goals and 54 indicators of success. From the results of the evaluation of the effectiveness of strategies for developing desirable characteristics of learners, it was found that in terms of feasibility benefits to executives benefit to practitioners. And the accuracy and appropriateness of all 23 strategies were at the highest level.

Keywords: Strategy, Developing, Pursuing learning, Office of the Basic Education Commission

บทนำ

การศึกษาเป็นการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ โดยระบบการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา ให้เกิดความสมดุล ซึ่งการศึกษาเป็นการสร้างทุนทางปัญญา เพื่อการพัฒนา และแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยแต่ละประเทศมุ่งเน้นพัฒนาการศึกษา เพื่อให้มนุษย์มีศักยภาพเพียงพอต่อการดำรงชีวิตที่ผสมกลมกลืนระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้เกิดผลดีและบรรลุมัตถุประสงค์ขององค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน และสถานการณ์ด้านพลวัตของสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้เรียนอย่างรวดเร็วด้วยมิติที่ซับซ้อนทำให้สถานศึกษาพัฒนาผู้เรียนได้ยากยิ่งขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2559: 18 - 2) โดยการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนา และยกระดับคุณภาพคนในชาติให้ดีขึ้น และมีปัจจัยสำคัญอีกประการที่เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการจัดการศึกษา คือ กลยุทธ์การบริหารการศึกษา เพราะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทุกระดับ ให้เป็นบุคคลที่มีศักยภาพในการพัฒนาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้น คุณภาพการใฝ่เรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ตั้งเป็นประเด็นหลัก เพื่อจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนมีคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ ให้สอดคล้องสัมพันธ์กันทั้งด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ และความรู้ทางวิชาการ (วิมลมาศ เรืองพานิช, 2557: 1) โดยความสามารถในการบริหารจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถของผู้เรียนให้เป็นผู้มีความรู้ ความคิด ทักษะ และคุณธรรม เพื่อก้าวให้ทันการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน ซึ่งสถานศึกษานิยมใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อพัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้า และประสบความสำเร็จ เช่น การใช้กลยุทธ์เป็นแนวทาง หรือวิธีการทำงานที่ดี เพื่อให้องค์กรบรรลุวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่ง Vick & Heiberger (2008: 26 -23) กล่าวว่า กลยุทธ์สามารถนำมาปรับปรุงวัฒนธรรมองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และดึงดูดให้บุคลากรมาร่วมปฏิบัติงาน ซึ่งกลยุทธ์ที่ดีจะช่วยให้บุคลากรเข้าใจถึงปัจจัยหลักขององค์กร และร่วมกันปฏิบัติงานแนวใหม่ เพื่อพัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้าต่อไป จากการศึกษาเอกสาร และการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน พบว่า การที่จะพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ ต้องจัดกระบวนการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ให้มีความเหมาะสมรอบด้าน ทั้งด้านบุคลากร สถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ ดังที่บุญชม ศรีสะอาด และคณะ (2553: 118-119) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า กระบวนการที่นำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบด้วย 1) ด้านผู้บริหาร ต้องมีความรู้ ความสามารถในการบริหารการศึกษาทุกด้าน มีกระบวนการนิเทศภายในที่เป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ 2) ด้านครูผู้จัดการเรียนรู้ ต้องมีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับเนื้อหาที่จัดการเรียนรู้เป็นอย่างดี มีความสามารถในการพัฒนาหลักสูตร ตั้งใจจัดการเรียนรู้ และมีเทคนิคจัดการเรียนรู้ที่ทันสมัย จัดทำแผนการเรียนรู้ และนำไปใช้ได้จริง 3) ด้านผู้เรียนต้องตั้งใจเรียน มีระเบียบวินัยในการเรียน และมีเป้าหมายของชีวิตที่ชัดเจน 4) ด้านหลักสูตร และการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรต้องตรงกับความต้องการ และความสนใจของผู้เรียน และการเรียนรู้สอดคล้องกับชีวิตจริง โดยเน้นการคิด การปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี มีการวัดและประเมินผลหลากหลายวิธี ที่ตรงกับสภาพจริง 5) ด้านสื่อ อุปกรณ์และเทคโนโลยีทางการศึกษา ต้องทันสมัย

และเพียงพอกับความต้องการใช้งานของผู้เรียน มีห้องปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพ มีห้องสมุดที่เอื้อต่อการค้นคว้าด้วยตนเอง มีหนังสือและคอมพิวเตอร์ เพื่อการสืบค้นที่เพียงพอ และได้มาตรฐาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของปรัชญา เวสารัชช์ (2545: 4) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของกระบวนการบริหารจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพไว้ว่า ควรประกอบด้วย 1) หลักสูตร ต้องจัดให้เหมาะสมกับสถานศึกษา และท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ 2) ผู้บริหาร เป็นบุคคลสำคัญที่จะต้องบริหารงานอย่างตั้งใจ 3) ครูผู้จัดการเรียนรู้ต้องถ่ายทอดมวลประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนทันต่อเหตุการณ์ และวิทยาการที่เปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ 4) รูปแบบ และวิธีจัดการเรียนรู้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการระดมความคิด และการปฏิบัติจริง 5) สื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนรู้ ห้องปฏิบัติการและสื่อเทคโนโลยีมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน 6) ผู้เรียน ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2554: 69-70) กล่าวว่า กระบวนการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ ประกอบด้วย 1) หลักสูตร ต้องทันสมัยสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ท้องถิ่น และวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาชาติ 2) ครูผู้จัดการเรียนรู้ต้องแสวงหาความรู้ใหม่ๆ นำมาพัฒนาผู้เรียนอย่างเหมาะสม 3) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ต้องเน้นความสำคัญด้านกระบวนการคิด และการเรียนรู้กับสถานการณ์รอบตัว 4) สื่ออุปกรณ์ประกอบการเรียนรู้มีคุณภาพ และเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน 5) ผู้เรียนต้องปรับเปลี่ยนวิธีและพฤติกรรมการเรียนรู้

จากการศึกษาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ ตามแนวคิดของนักการศึกษา ตามที่ Trilling and Faded (2009: 170) พบว่า พลเมืองที่มีคุณภาพ มี 7 ประการ ได้แก่ 1) ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการแก้ปัญหา 2) การสื่อสาร สารสนเทศและการเรียนรู้เรื่องสื่อ 3) ความร่วมมือในการทำงานเป็นทีมและความเป็นผู้นำสังคม 4) ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม 5) การเรียนรู้การใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ 6) อาชีพและการเรียนรู้ด้วยตนเอง และ 7) ความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม สอดคล้องกับการวิจัยของ อภิสิทธิ์พร สถิตภาสกิจกุล และคณะ (2555: 123-123) พบว่า คุณภาพการใฝ่เรียนรู้ และทักษะของคนไทย ประกอบด้วย 1) ด้านการคิด ได้แก่ การคิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหา และคิดอย่างมีวิจารณญาณ 2) ด้านการสื่อสาร ควรมีทักษะการสื่อสารอย่างน้อยสองภาษาขึ้นไป 3) ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุปัญญา 4) ด้านการทำงานเป็นทีม 5) ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ 6) ด้านคุณธรรม จริยธรรม 7) ด้านการเรียนรู้ด้วยตนเอง และ 8) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบต่อสังคม และสอดคล้องกับผลการวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2557: 3) ได้ศึกษา เรื่อง แนวทางการดำเนินการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อม พบว่า เป้าประสงค์ของการศึกษาไทย (Goal of Education) ได้แก่ การบ่มเพาะคนไทยให้มีศักยภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความสุขและพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน เป็นสังคมอยู่ดีมีสุข (Well - Being Nation) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ตามข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษา ที่ว่าคนไทยยุคใหม่ต้องใฝ่รู้ ใฝ่เรียน คิดเป็น ทำเป็น เรียนรู้ตลอดชีวิต มีความสามารถในการสื่อสาร มีจิตสาธารณะ มีระเบียบวินัย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552 : 14) จากข้อมูลดังกล่าว พบว่า สังคมต้องการคนที่มีคุณภาพ มีความพร้อมทั้งด้านความรู้ ความคิด ทักษะและคุณธรรม ดังนั้น สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการศึกษาเริ่มแรกของการบ่มเพาะบุคคลให้มีคุณภาพ มีบทบาทหน้าที่ให้การศึกษาอบรมเด็กและ

เยาวชนของชาติ โดยการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการศึกษาให้สามารถผลิตผู้เรียนที่มีคุณภาพการใฝ่เรียนรู้สู่สังคมอย่างมีคุณภาพ สถานศึกษากำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และมีประสิทธิภาพสูงสุด

สำหรับการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีบริบทและพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน เช่นเดียวกันกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษาทั่วประเทศ ซึ่งสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรได้รับการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงดำเนินการศึกษา เรื่องกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนมีอะไรบ้าง สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนควรเป็นอย่างไร กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร โดยนำมาประเมินกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีคุณภาพอยู่ในระดับใด ที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนให้เหมาะสมกับสังคมไทยในปัจจุบันมากที่สุด ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำและนำเสนอเป็นกลยุทธ์ เพื่อพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. กำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

แบ่งออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 สังเคราะห์องค์ประกอบการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โดยดำเนินการศึกษาเอกสาร และการวิจัย สังเคราะห์และจัดกลุ่มองค์ประกอบการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบดัชนีความสอดคล้องขององค์ประกอบการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน และประเมินความเหมาะสมองค์ประกอบการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน

ระยะที่ 2 สสำรวจสภาพปัจจุบันและปัญหาการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยดำเนินการนำผลการวิจัย

ระยะที่ 3 กำหนดกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยดำเนินการนำผลการวิจัยระยะที่ 1 - 2 มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสร้างแบบสัมภาษณ์ ร.ร.ที่มีผลการปฏิบัติที่ดี จำนวน 4 โรงๆ ละ 2 คน และวิเคราะห์สภาพภายในและภายนอกโรงเรียน นำผลการวิจัยระยะที่ 1 - 2 ผลสัมภาษณ์ และผลการวิเคราะห์โรงเรียนมา กำหนดโครงสร้างกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน และกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และกลั่นกรองกลยุทธ์โดยการสนทนากลุ่ม

ระยะที่ 4 ประเมินกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยดำเนินการประเมินความเป็นไปได้ของกลยุทธ์ ความเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร ความเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติ ความถูกต้องและความเหมาะสมของกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน โดยเปรียบเทียบผลการใช้กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และประเมินความพึงพอใจของผู้บริหาร ครู นักเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีต่อกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผลการวิจัย

จากการวิจัย พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการ การพัฒนาคุณภาพครู การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การพัฒนาคุณภาพหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ และการพัฒนาคุณภาพบริบท และการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ผลการประเมินโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.93$ S.D. = .10) จากการสำรวจสภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.77$ S.D. = .18) ส่วนสภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ ($\bar{X} = 4.69$ S.D. = .23) และค่าความต้องการจำเป็นพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน พบว่า การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มีค่าความต้องการจำเป็นสูงสุด ($PNI_{modified} = .73$) เมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และการสัมภาษณ์สถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีผลการปฏิบัติที่ดี สามารถสังเคราะห์และกำหนดได้ 23 กลยุทธ์ 54 มาตรการ 54 เป้าหมาย และ 54 ตัวชี้วัดความสำเร็จ จากผลการประเมินประสิทธิภาพของกลยุทธ์การพัฒนาการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โดยรวมพบว่า ด้านความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร ความเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติ และความถูกต้องและเหมาะสม ทั้ง 23 กลยุทธ์ อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด และเมื่อประเมินความพึงพอใจของครูและบุคลากรต่อกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.67$ S.D. = .17) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อเช่นกัน

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาคุณภาพการใ้เรียนรู้ของผู้เรียน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการ โดยทางโรงเรียนมีการวางแผนการดำเนินการ ศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการพัฒนา และวิเคราะห์หาสาเหตุหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการใ้เรียนรู้ของผู้เรียนไว้อย่างเป็นระบบ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม และพัฒนาส่งเสริมให้ครูมีคุณภาพมีความตระหนัก ยึดมั่นเป้าหมายการพัฒนา ประสานความร่วมมือ นำความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของแต่ละคนมาใ้พัฒนาคุณภาพการใ้เรียนรู้ของผู้เรียนร่วมกัน มีการเสริมแรงและกระตุ้นใ้ผู้เรียนมีความสนใจ ตั้งใจ และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพการใ้เรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของบุญชม ศรีสะอาด และคณะ (2553: 118-119) พบว่า แนวทางการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีกระบวนการสู่ความสำเร็จ ในการพัฒนาผู้เรียนประกอบด้วย ด้านผู้บริหาร ควรมีความรู้ความสามารถในการบริหาร มีกระบวนการบริหารการนิเทศภายในอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ ส่วนด้านครูต้องมีความรู้ ความสามารถในการเนื้อหาวิชาที่จัดการเรียนรู้เป็นอย่างดี และสามารถพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น จัดการเรียนรู้ ได้อย่างมีประสิทธิภาพบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยด้านผู้เรียนต้องตั้งใจเรียน มีระเบียบวินัยและเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจน ซึ่งด้านหลักสูตรและการเรียนรู้ หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งของการพัฒนาผู้เรียน จัดหลักสูตรใ้ตรงกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน จะทำให้ผู้เรียนอยากเรียน และเรียนด้วยความสนุกสนาน เห็นคุณค่าของการเรียนมากขึ้น และนำไปใ้ใ้ได้ในชีวิตจริง การจัดการเรียนรู้ต้องเน้นการคิด เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี ทั้งนี้ต้องจัดประสบการณ์การเรียนรู้ใ้ผู้เรียนใ้ตรงกับความต้องการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยวัดและประเมินผลอย่างหลากหลายวิธีตรงตามสภาพจริง โดยโรงเรียนจัดหาสื่อที่ทันสมัยมีอุปกรณ์ และเทคโนโลยีทางการศึกษาพร้อมใ้ให้บริการแก่ครูและผู้เรียน โดยทางโรงเรียนใ้ได้รับความร่วมมือ ความช่วยเหลือจากชุมชนใ้มีบทบาทร่วมพัฒนาโรงเรียนทั้งวัสดุ อุปกรณ์ บุคคลและงบประมาณ นอกจากนี้โรงเรียนศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความสามารถหรือความถนัดของครู เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนใ้ได้รับการพัฒนาเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ เพื่อยกระดับคุณภาพการใ้เรียนรู้ของผู้เรียน มีการจัดหาสื่อต่างๆใ้ครูใ้ศึกษาค้นคว้า แสวงหาประสบการณ์และเพิ่มพูนความรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การพัฒนาคุณภาพการใ้เรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของปรัชญา เวสารวัธ (2545: 8) กล่าวว่า องค์ประกอบของการบริหารจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนใ้มีคุณภาพ ได้แก่ หลักสูตร ผู้บริหาร ครู รูปแบบและวิธีการเรียนรู้ สื่อ และอุปกรณ์ บรรยากาศ สิ่งแวดล้อม อาคารสถานที่ เงินทุนสนับสนุน และผู้เรียนมีความสำคัญมาก เพราะเป็นผู้รับการการศึกษา และเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษา ทั้งนี้การจัดการศึกษาจะใ้สำเร็จใ้ได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยโรงเรียนมีการวางแผน กำหนดแผนงาน โครงการ กิจกรรม เป้าหมายและระยะเวลาดำเนินการพัฒนาคุณภาพการใ้เรียนรู้ไว้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของวิโรจน์ วัฒนานิมิตกุล (2540: บทคัดย่อ) พบว่า รูปแบบการสอนช่วยส่งเสริมการใ้เรียนรู้ของผู้เรียน โดยผู้เรียนกลุ่มทดลองมีทักษะการแสวงหาความรู้มากกว่ากลุ่มควบคุม ผู้เรียนกลุ่มทดลองมีเจตคติต่อการแสวงหาความรู้และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตหลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม นอกจากนี้โรงเรียนมีการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในการจัดการเรียนรู้ เพื่อ

ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ของครูในการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ โดยมีการวัดและประเมินผลตามตัวชี้วัด ส่งเสริมและสนับสนุนครูให้จัดการเรียนรู้เสริมอย่างเข้มให้กับผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของศิริวิมล ชูชีพวัฒนา (2556: 78-81) พบว่า พฤติกรรมใฝ่เรียนรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง การมุ่งอนาคตและการได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว และการส่งเสริมบรรยากาศในการเรียนรู้จากครูอยู่ในระดับมาก และพฤติกรรมใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เมื่อจำแนกตามระดับชั้นเรียน การติดตามดูแลการเรียนจากผู้ปกครอง และการมีพื้นที่ในการเรียนรู้ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อจำแนกตามเพศ ระดับคะแนนเฉลี่ย และประเภทของผู้เรียนไม่พบความแตกต่าง

จากการสำรวจสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า สภาพปัจจุบันการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรณีโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจสืบเนื่องมาจากโรงเรียน (อำเภอขานี) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังไม่มีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน และไม่สามารถดำเนินการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนให้เกิดประสิทธิผลได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร สภาพปัจจุบันในการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งโดยรวมและรายองค์ประกอบการปฏิบัติจึงอยู่ในระดับปานกลางทุกองค์ประกอบ โดยองค์ประกอบด้านการพัฒนาคุณภาพครูมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แต่ในอนาคตโรงเรียน (อำเภอขานี) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความคาดหวัง หรือความประสงค์ให้การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนอยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อทั้งกรณีโดยรวมและรายข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของอุดมสิน คันธภูมิ (2558: 192 -193) ได้พัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน สำหรับโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่า สภาพปัจจุบันเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนสภาพที่พึงประสงค์เครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยรวมมีสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูสังฆรักษ์ธรรม ธรรมรัตน์ (2561: 84-87) พบว่า สภาพพฤติกรรมใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนระดับประถมศึกษา อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ภาพรวม มี 5 ด้าน พบว่า ความคิดเห็นของผู้เรียนอยู่ในระดับมาก โดยผู้เรียนมีพฤติกรรมความรักเรียนตามหลักไตรสิกขา ตามความคิดเห็นของผู้เรียน ภาพรวมด้านพฤติกรรมความรักเรียนตามหลักไตรสิกขา อยู่ในระดับมาก ส่วนพฤติกรรมความอยากรู้ตามหลักไตรสิกขา ความคิดเห็นของผู้เรียน ภาพรวมด้านพฤติกรรมความอยากรู้ตามหลักไตรสิกขาอยู่ในระดับมาก และได้ส่งเสริมพฤติกรรมใฝ่เรียนรู้ สำหรับผู้เรียนประถมศึกษา อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี แสดงออกถึงความตั้งใจเพียรพยายามในการเรียน แสวงหาความรู้ จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เมื่อพิจารณาค่าความต้องการจำเป็นในการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน องค์ประกอบที่มีค่าความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ องค์ประกอบการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน รองลงมา ได้แก่ องค์ประกอบการพัฒนาคุณภาพครู ส่วนที่มีค่าความต้องการจำเป็นต่ำสุด ได้แก่

องคัประกอบการพัฒนาคณภาพหลักรูตรและการจัดการเรียนรูั้ ทึ้นี้ อาจเป็นเพราะว่าในปัจจุบันการดำเนินกิจกรรมพัฒนาคณภาพการใ้เรียนรูั้ของผู้เรียน โรงเรียน (อำเภอชานี) สังกัดสำนังานคณกรรมการศึกษาชั้นพื้นฐาน ยังไม่บรรลุเป้าหมายได้นึ้เป็นเพราะโรงเรียนขาดการกำกับ ดิดตามและประเมินผล เพื่อพัฒนาคณภาพผู้เรียน จึงทำให้คณภาพการจัดการเรียนรูั้ เพื่อพัฒนาคณภาพผู้เรียนด้อยประสิทธิภาพลง ซึ่งครูในฐานะผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ต้องได้รับการพัฒนา และใช้เทคนิควิธีการถ่ายทอดความรู้ให้หลากหลาย จึงมีค่าความต้องการจำเป็นอยู่ในลำดับรองลงมา ส่วนองคัประกอบการพัฒนาคณภาพหลักรูตรและการจัดการเรียนรูั้ เป็นสิ่งที่โรงเรียนดำเนินการอยู่แล้วและมีการปรับปรุงทุกปีการศึกษา จึงมีค่าความต้องการจำเป็นต่ำสุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสันติ พันธพุม (2564: 67 - 68) ได้ทำการวิจัยการพัฒนาแบบการจัดการเรียนรูั้ตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมคณลักษณะใ้เรียนรูั้ของผู้เรียนโรงเรียนเทศบาล 5 ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการ ควรเร่งพัฒนางานวิชาการโรงเรียนก่อนอย่างอื่น เพราะต้องการให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมคณภาพการใ้เรียนรูั้ของผู้เรียนให้ดีขึ้น โดยใช้รูปแบบ "3PCT Model" ประกอบด้วย การวางแผน การมีส่วนร่วม การแก้ไขปัญหาคอนสามารถในการปฏิบัติและถ่ายโยงความรู้ เมื่อเปรียบเทียบคะแนนมีความต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ.01 จากการประเมินผลและปรับปรุงรูปแบบ พบว่า ความรู้ ความเข้าใจในการจัดการเรียนรูั้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมคณภาพการใ้เรียนรูั้ ทักษะและการแสดงออกบนฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และเมื่อถอดบทเรียน ผู้เรียนควรได้รับการบริการจากแหล่งเรียนรูั้ที่หลากหลาย มุ่งดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีกับผู้เรียน ส่วนการกำหนดกลยุทธ์ทึ้ 5 ด้าน ทึ้นี้ อาจเป็นเพราะว่า แนวทางการพัฒนาคณภาพการใ้เรียนรูั้ของผู้เรียน โดยทั่วไปมีองคัประกอบการพัฒนาคณภาพการใ้เรียนรูั้ของผู้เรียน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาคณภาพการบริหารจัดการ 2) ด้านการพัฒนาคณภาพครู 3) ด้านการพัฒนาคณภาพผู้เรียน 4) ด้านการพัฒนาคณภาพหลักรูตรและการจัดการเรียนรูั้ และ 5) ด้านการพัฒนาคณภาพบริบทและการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับชัฎฐาภรณ์ อร่ามรุณ (2555: บทคัดย่อ) พบว่า กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนังานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และเขต 2 มี 14 กลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์ส่งเสริมศักยภาพในการวางแผนบริหารงานวิชาการของบุคลากรทุกฝ่าย กลยุทธ์ปรับปรุงระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการวางแผนบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพกลยุทธ์พัฒนาระบบการจัดทำแผนการบริหารงานวิชาการแบบมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพกลยุทธ์ปรับโครงสร้างการบริหารให้เอื้อต่อการบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพ กลยุทธ์สรรหาและพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในการงานวิชาการที่รับผิดชอบ กลยุทธ์เพิ่มศักยภาพของผู้บริหารงานวิชาการด้านภาวะผู้นำ ทำงานเป็นทีม นิเทศภายใน สร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคลากร และการบริหารงบประมาณ กลยุทธ์พัฒนาครูฝ่ายวิชาการและครูผู้จัดการเรียนรูั้ให้มีความสามารถในการจัดการเรียนรูั้ การวิจัยและงานที่รับผิดชอบ กลยุทธ์พัฒนาระบบการขับเคลื่อนแผนการบริหารวิชาการไปสู่การปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพ กลยุทธ์พัฒนาสื่อแหล่งเรียนรูั้ เทคโนโลยีสารสนเทศภายในและภายนอกโรงเรียนให้เอื้อต่อการบริหารวิชาการ กลยุทธ์ปรับปรุงหลักรูตรโรงเรียนสนองตอบความต้องการของท้องถิ่น และ

สอดคล้องกับหลักสูตร แกนกลาง กลยุทธ์ส่งเสริมให้มีการประเมินการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและนำผลไปใช้ กลยุทธ์ปรับปรุงระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้มีภูมิคุ้มกันทางสังคม กลยุทธ์พัฒนาระบบการติดตาม และประเมินผลด้านการบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพ และกลยุทธ์พัฒนาการนำผลการติดตามและประเมินผลด้านการบริหารงานวิชาการไปใช้วางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา และสอดคล้องกับผลการวิจัยของราตรี ศรีไพรวรรณ (2556: บทคัดย่อ) ได้พัฒนากลยุทธ์การบริหารสู่ความเป็นเลิศ ของโรงเรียนมาตรฐานสากล ระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับประถมศึกษาประกอบด้วย กลยุทธ์หลัก 3 กลยุทธ์ เรียงลำดับตามความต้องการจำเป็น (ค่า $PNI_{modified}$) ได้แก่ 1) กลยุทธ์ผูกใจผู้ปฏิบัติงาน ประกอบด้วยกลยุทธ์รอง 5 กลยุทธ์ ได้แก่ (1.1) กลยุทธ์การจัดทำแผนพัฒนาเส้นทางความก้าวหน้าในวิชาชีพ (1.2) พัฒนาระบบพี่เลี้ยง (1.3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเสริมสร้างวัฒนธรรมขององค์กร (1.4) พัฒนาโรงเรียนนำอยู่และปลอดภัย และ(1.5) สร้างเสริมขีดความสามารถของบุคลากร 2) กลยุทธ์ปรับปรุงการบริหารผลการดำเนินการ ประกอบด้วย กลยุทธ์รอง 3 กลยุทธ์ ได้แก่ (2.1) พัฒนาระบบสารสนเทศผลการดำเนินการ (2.2) พัฒนาระบบการวัดผลการดำเนินการ และ (2.3) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกองค์กร และ 3) กลยุทธ์ปรับปรุงระบบและกระบวนการ ประกอบด้วย กลยุทธ์รอง 4

กลยุทธ์ ได้แก่ (3.1) ออกแบบระบบงาน และกระบวนการทำงานให้พร้อมต่อภาวะฉุกเฉิน (3.2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนในการออกแบบงานและกระบวนการทำงาน (3.3) พัฒนาระบบการทำงาน โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม และ(3.4) พัฒนาระบบควบคุมภายใน นอกจากนี้สอดคล้องกับพิเชษฐ ยังตรง (2560: บทคัดย่อ) ได้วิจัยกลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในศตวรรษที่ 21 พบว่า สภาพและปัญหาการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนในโรงเรียน ศตวรรษที่ 21 โรงเรียนมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ มาตรการ แนวทาง เน้นด้านความรู้ และด้านคุณธรรมมากกว่าด้านการคิดและด้านทักษะ มีสื่อ เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนไม่เพียงพอ กับความต้องการของผู้เรียน มีระบบการนิเทศการจัดกระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลเน้นด้านความรู้มากกว่าด้านความคิด ด้านทักษะ และด้านคุณธรรม ครูส่วนหนึ่งมีทักษะในการจัดการเรียนรู้ และสอดคล้องกับปิลันญา วงศ์บุญ (2550: 67 - 68) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนยอแซฟอุปถัมภ์ พบว่า ผู้เรียนมีคุณภาพการใฝ่เรียนรู้อยู่ในระดับสูง โดยมีคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ด้านการคิดริเริ่มสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ ความอยากรู้ อยากเห็น ความมีเหตุผล ความเพียรพยายาม ความตั้งใจอย่างมีสติและการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ตามลำดับ โดยมีคุณภาพการใฝ่เรียนรู้แตกต่างกัน โดยผู้ชายมีคุณภาพการใฝ่เรียนรู้สูงกว่าผู้หญิงอย่างมีนัยสำคัญสถิติที่ระดับ .01 และผู้เรียนที่อยู่ในระดับชั้นต่างกันมีคุณภาพการใฝ่เรียนรู้แตกต่างกัน ส่วนตัวแปรกับระดับชั้นไม่ส่งผลให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ต่อคุณภาพการใฝ่เรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อประเมินกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ผลการประเมินประสิทธิภาพกลยุทธ์ในด้านความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร ความเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติ ความถูกต้องและเหมาะสม ทั้ง 23 กลยุทธ์ อยู่ในระดับมากถึงระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความเป็นไป

ได้มีผลการประเมินประสิทธิภาพโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านความเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร ความถูกต้องและเหมาะสม และความเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติ มีผลการประเมินประสิทธิภาพโดยรวมอยู่ในระดับมากตามลำดับ และเมื่อพิจารณาเป็นรายกลยุทธ์ พบว่า กลยุทธ์ที่มีผลการประเมินประสิทธิภาพทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 4 กลยุทธ์ ได้แก่ 1) กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการ จำนวน 2 กลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์ที่ 5 ยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการศึกษาให้มีความคล่องตัวอย่างเป็นรูปธรรม และกลยุทธ์ที่ 6 ปรับโครงสร้างนโยบายสู่การปฏิบัติที่เป็นอิสระอย่างหลากหลายและครอบคลุมการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพครู จำนวน 1 กลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์ที่ 11 เพิ่มมาตรการให้ครูและบุคลากร ผลิตและใช้สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยี จัดการเรียนรู้ที่หลากหลายให้คุ้มค่า และกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ จำนวน 1 กลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์ที่ 18 พัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีและสภาพท้องถิ่นบูรณาการเข้ากับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านการประเมินประสิทธิภาพของกลยุทธ์ ดังนี้

ด้านความเป็นไปได้ของกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1 พบว่า โดยรวมผลการประเมินประสิทธิภาพกลยุทธ์อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายกลยุทธ์ พบว่า กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการ ส่วนกลยุทธ์ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพบริบทและการมีส่วนร่วม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ากลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้นั้น โรงเรียนมีการพัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และการเปลี่ยนแปลงทุกปีการศึกษา จึงมีความเป็นไปได้สูงสุด ส่วนกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพบริบทและการมีส่วนร่วม ของโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็ก เป็นการพัฒนาที่ต้องใช้ทรัพยากรจากหลายฝ่าย เช่น งบประมาณ แรงงาน และบุคลากร เป็นต้น และส่วนใหญ่ผู้ปกครองประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับจ้างทั่วไป มีรายได้น้อยจึงสนับสนุนช่วยเหลือโรงเรียนได้ไม่มาก ส่งผลให้ความเป็นไปได้นี้มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

ด้านความเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารของกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า โดยรวมผลการประเมินประสิทธิภาพกลยุทธ์อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายกลยุทธ์ พบว่า กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพครูมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาได้แก่ กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการ ส่วนกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ทั้งนี้เนื่องจากความเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารสูงสุด คือ การพัฒนาคุณภาพครู หากครูเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถทันสมัยและหลากหลายในการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ก็จะส่งผลให้การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุเป้าหมาย ส่วนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เนื่องจากผู้เรียนเป็นผู้รับบริการจากโรงเรียน หากแหล่งบริการหรือโรงเรียนมีคุณภาพจะส่งผลให้ผู้เรียนส่วนใหญ่มีคุณภาพด้วย

ด้านความเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติของกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า โดยรวมผลการประเมิน

ประสิทธิภาพกลยุทธ์อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายกลยุทธ์ พบว่า กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพครู ส่วนกลยุทธ์ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินงานจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพการบริหารจัดการ ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนให้เกิดประสิทธิภาพ ผู้ปฏิบัติจึงต้องอาศัยคุณภาพการบริหารจัดการมากที่สุด ส่วนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนนั้น เป็นผลลัพธ์ที่มาจากการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการและการพัฒนาคุณภาพครู ตามลำดับ

ด้านความถูกต้องและเหมาะสมของกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนโรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า โดยรวมผลการประเมินประสิทธิภาพกลยุทธ์อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายกลยุทธ์ พบว่า กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพครูมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ส่วนกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนต้องอาศัยครูผู้จัดการเรียนรู้หรือเป็นผู้ปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ทันสมัย มีจิตวิทยาในการจัดการเรียนรู้และพัฒนาการของผู้เรียนเป็นอย่างดี ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพครูจึงมีความถูกต้องและเหมาะสมสูงสุดในการนำไปพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เนื่องจากผู้เรียนเป็นผู้รับบริการ ได้รับความรู้และประสบการณ์ เพื่อพัฒนาศักยภาพ เพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และเมื่อปรับปรุงแก้ไขกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ได้จริงจากการประชุมระดมสมองของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อตรวจประเมินกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และได้นำกลยุทธ์ไปใช้พัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน พบว่า ผลการเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ความสามารถด้านการอ่าน (Reading Test : RT) ของผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยรวมปีการศึกษา 2564 เพิ่มขึ้นจากปีการศึกษา 2563 ร้อยละ 4.03 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าคะแนนเฉลี่ยปีการศึกษา 2564 เพิ่มขึ้นจากปีการศึกษา 2563 ทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นสูงสุด ได้แก่ ด้านอ่านรู้เรื่อง ร้อยละ 5.27 รองลงมา ได้แก่ ด้านอ่านออกเสียง ร้อยละ 2.80 ซึ่งมีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระดับประเทศทั้งรายด้านและโดยรวม และค่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ความสามารถพื้นฐานของผู้เรียนระดับชาติ (National Test : NT) ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยรวมปีการศึกษา 2564 เพิ่มขึ้นจากปีการศึกษา 2563 ร้อยละ 3.85 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าคะแนนเฉลี่ยปีการศึกษา 2564 เพิ่มขึ้นจากปีการศึกษา 2563 ทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นสูงสุด ได้แก่ ภาษาไทย ร้อยละ 7.58 รองลงมา ได้แก่ คณิตศาสตร์ ร้อยละ 0.11 ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนิรันดร์ ตั้งธีระบัณฑิตกุล และคณะ (2543: บทคัดย่อ) พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ การเปิดรับสื่อมวลชน นิสัยรักการอ่าน การเสริมแรงของผู้ปกครอง การเสริมแรงของครู ตัวแปรทั้ง 6 นี้ มีอำนาจการพยากรณ์ที่มีผลต่อคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ในระดับมาก โดยได้สร้างสมการพยากรณ์ทั้งคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐานไว้ด้วย และผลการวิจัยของจันทร์ดี แสงหาว (2558: 149-151) พบว่า ครู

ภาษาไทย ผู้เรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความต้องการหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมเพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โดยรวมอยู่ในระดับหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมเพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและการใฝ่รู้ของผู้เรียน ในการประเมินผล การกำหนดวิธีการประเมินผล และการบริหารจัดการซึ่งผลการประเมินคุณภาพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ผู้เรียนมีทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและลักษณะการใฝ่รู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความคิดเห็นต่อการเรียนด้วยหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนผลการเปรียบเทียบค่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (Ordinary National Education Test : O - NET) ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยรวมปีการศึกษา 2564 ลดลงจากปีการศึกษา 2563 ร้อยละ 4.99 เมื่อพิจารณาเป็นรายวิชา พบว่า ค่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐานเพิ่มขึ้น 1 วิชา และลดลง 3 วิชา โดยวิชาที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยปีการศึกษา 2564 เพิ่มขึ้นจากปีการศึกษา 2563 สูงสุด ได้แก่ วิชาคณิตศาสตร์ ร้อยละ 6.25 ส่วนวิชาที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยปีการศึกษา 2564 ลดลงจากปีการศึกษา 2563 มากที่สุด ได้แก่ วิชาวิทยาศาสตร์ ร้อยละ 11.23 รองลงมา ได้แก่ วิชาภาษาอังกฤษ ร้อยละ 10.50 และวิชาภาษาไทย ร้อยละ 4.49 ตามลำดับ ซึ่งปีการศึกษา 2564 วิชาภาษาไทยมีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระดับประเทศ ทั้งนี้ เนื่องจากในปีการศึกษา 2564 เกิดการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ไม่เต็มที่ การประกาศหยุดเรียนบอຍเพื่อเฝ้าระวังและป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรค ดังนั้น จึงมีผลต่อระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของมาลินี ระถิ (2557: 171-178) พบว่า ครูมีปัญหาในการจัดการเรียนรู้ในระดับมาก และมีความต้องการแนวทางการพัฒนาทักษะการสอนเขียนสื่อความในระดับมากที่สุด ผู้เรียนมีคะแนนทดสอบทางการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด และมีคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ และรูปแบบการเรียนการสอนเขียนสื่อความ และเสริมสร้างคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น โดยมีการสอดแทรกกิจกรรมเสริมสร้างลักษณะการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนอยู่ในแต่ละขั้นตอนกิจกรรม และนอกจากนี้รูปแบบการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนมีคะแนนทดสอบการเขียนสื่อความหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สามารถเสริมสร้างคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนได้ในระดับที่สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด และผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และผลการวิจัยของดวงฤทัย รวะวินทร์ (2557: บทคัดย่อ) พบว่า การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะใฝ่เรียนรู้ สำหรับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียงความสำคัญจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านมีนิสัยรักการอ่าน ด้านมีความอยากรู้ อยากเห็น ด้านมีความตั้งใจอย่างมีสติ ด้านเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น ด้านชอบค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ด้านมีนิสัยชอบจดบันทึก ด้านมีเหตุผลตามลำดับ และเมื่อประเมินความพึงพอใจของครูและบุคลากรต่อกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาระดับโรงเรียนทั้งผู้บริหารสถานศึกษา ครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับทางโรงเรียน ควรให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ตรงกันจึงจะทำให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่ใฝ่เรียนรู้ และเห็นผลในทางปฏิบัติ

1.2 ผู้บริหารและผู้นำทางการศึกษาที่มีบทบาทและหน้าที่ในการจัดการศึกษาควรใช้ภาวะผู้นำ และใช้ศักยภาพในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมในการพัฒนาผู้เรียน จัดสรรทรัพยากรให้กับโครงการที่คุ้มค่า เพื่อให้ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์แห่งตนสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการนำเอาผลการวิจัยไปใช้

2.1 กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน โรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรนำไปสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษาในทิศทางเดียวกัน และผลักดันให้ผู้เรียนมีความภูมิใจในตนเองที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณภาพการใฝ่เรียนรู้และเป็นบุคคลที่มีศักยภาพ

2.2 การจัดหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ควรปรับหลักสูตรให้เหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น บูรณาการหลักสูตรของโรงเรียนที่มีการปรับสมดุลของหลักสูตรแกนกลางหลักสูตรท้องถิ่นและกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนรวมกันเป็นหลักสูตรที่เหมาะสม โดยผ่านการเรียนรู้และลงมือปฏิบัติ กิจกรรมต่างๆ ทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตรตามบริบทอย่างเหมาะสมด้วยวิธีการและรูปแบบที่หลากหลาย ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ควรส่งเสริมความรู้ควบคู่คุณธรรม จริยธรรม โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญควรได้รับการส่งเสริมอย่างยิ่ง

2.3 ผู้เรียนควรเป็นผู้กำกับกับการเรียนรู้และรับผิดชอบตนเอง โดยวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ จากแหล่งที่หลากหลายและเข้าใจหลักสูตรของโรงเรียนที่มีการเตรียมผู้เรียนสามารถแข่งขันและสร้างความเป็นเลิศได้

3. ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 กำหนดตัวบ่งชี้พฤติกรรมที่จะทำให้บรรลุถึงคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ในระดับการศึกษาอื่น เช่น การกำหนดคุณภาพผู้เรียนให้มีความรับผิดชอบและมีความตระหนักถึงบทบาทการเป็นผู้เรียนที่ดี

3.2 ควรนำกลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนไปทดลองใช้ในโรงเรียนอื่น เพื่อสร้างผู้เรียนที่มีลักษณะเด่นด้านการใฝ่เรียนรู้ให้เห็นเป็นคุณลักษณะที่เด่นชัดที่เด่นชัด

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2559). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาภาคบังคับ ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2560 – 2564). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กฤษมันต์ วัฒนารงค์. (2552). เทคนิคการสร้างแรงจูงใจใฝ่เรียนรู้. เล่มที่ 7. เทคโนโลยีการศึกษาวิชาชีพ ปีที่ 21.
- บุญชม ศรีสะอาด และคณะ. (2553). ผลงานการวิจัยเรื่องปัญหาและแนวทางการพัฒนาศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 11. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- _____. (2553). การวิจัยเบื้องต้น ฉบับปรับปรุงใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (2545). ชุดฝึกอบรมครู : ประมวลสาระหลักการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูปการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- พิศพลิน เขียวหวาน และคณะ. (2546). เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรการวัดประเมินผลคุณธรรมจริยธรรม ตาม พ.ร.บ.2542. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิมลมาศ เรืองพานิช. (2557). ผู้บริหารเขาเป็นกันอย่างไร. สืบค้น 9 ตุลาคม 2563, จาก <http://jobsDB.com>.
- ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม. (2551). กลยุทธ์การพัฒนาผู้เรียน : ประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง. กรุงเทพฯ: สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).
- สุรัสวดี อินทร์ชัย. (2554). การสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการส่งงานและผลสัมฤทธิ์ด้วยการใช้บทเรียนสำเร็จรูปอิเล็กทรอนิกส์ในรายวิชาความรู้เบื้องต้นทางรัฐประศาสนศาสตร์. รายงานการวิจัย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่.
- อภิสิทธิ์พร สถิตภาคีกุล และคณะ (2555). รายงานการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรการผลิตครูในศตวรรษที่ 21 : กรณีศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- อารี พันธมณี. (2545). ฝึกให้คิดเป็น คิดให้สร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: ไยไหม.
- Piaget. (1974). Changing Roles and responsibilities of the Elementary School Principals. Dissertation Abstracts International.
- Trilling and Faded. (2009). 21th Century Skill : Learning for life in our times. California : Jossey-Bass.

Vick and Heiberger. (2008). **The academic job search handbook**. 4thed.

Philadelphiana : University of Pennsylvania Press.

Wheelen and Hunger. (2004). **Strategic Management and Business Policy**. 9thed.

Upper Saddle River, NJ : Pearson.

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของโรงเรียนบ้านประคอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ACTIVE LEARNING MANAGEMENT OF BAN PRAKHONG SCHOOL UNDER THE OFFICE OF THE BASIC EDUCATION COMMISSION

สำรวม คงสืบชาติ

Samruam Khongseupchat

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

Office of the Basic Education Commission

E-mail: sraimk09@gmail.com

ได้รับบทความ: 5 กันยายน 2565; แก้ไขบทความ: 1 พฤศจิกายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 23 ธันวาคม 2565;

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีความมุ่งหมาย เพื่อประเมินการปฏิบัติการนิเทศภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการทำงาน ผลผลิต รวมทั้งความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้อง ด้วยรูปแบบการประเมินแบบ CIPP Model โครงการพัฒนาคุณภาพวิชาการ โดยจัดการเรียนรู้เชิงรุกของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มประชากรที่เป็นผู้ให้ข้อมูลมีทั้งสิ้น 11 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้จัดการเรียนรู้ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินประกอบด้วย แบบสอบถาม จำนวน 4 ฉบับ เก็บรวบรวมข้อมูลก่อนดำเนินโครงการ ระหว่างดำเนินโครงการ และหลังจากสิ้นสุดโครงการ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากการประเมินโครงการพัฒนาคุณภาพวิชาการ โดยจัดการเรียนรู้เชิงรุกปีการศึกษา 2564 สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ครั้งนี้ สรุปได้ว่า มีด้านที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ และด้านความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้จัดการเรียนรู้ที่มีต่อโครงการ สำหรับด้านที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านปัจจัย ด้านผลผลิต และความพึงพอใจของผู้เรียน

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้เชิงรุก, การจัดการ, สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

Abstract

This studies were intended to assess the supervision operations within the school environment, preliminary factors, work processes, productivity and satisfaction of stakeholders involved with the CIPP Model. The academic quality development project by active learning management in Basic School under the Office of the Basic Education Commission consisted of 11 informants, including school administrators and learning manager. The assessment tools consisted of 4 questionnaires. The data were collected prior to the project implementation, during the project and after the project ends. The information was collected by inquiry method. The quantitative data were analyzed by percentage, mean and standard deviation from the assessment of academic quality development projects by active learning management for the academic year 2021 at Basic School Under the Office of the Basic Education Commission. It was concluded that the highest level evaluation were the environment, process productivity project objectives and goals and the satisfaction of school administrators and learning managers towards the project. The aspects of factor, productivity, and student satisfaction were at a high level respectively.

Keywords: Active learning, Management, The office of the basic education commission

บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพ เนื่องจากสังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ดังนั้น รัฐจึงต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ มีพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวอยู่ได้อย่างมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้กล่าวว่า การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญของงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาการ การฝึกอบรม และการสืบสานทางวัฒนธรรม เพื่อพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรมและมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543: 5-9) ดังนั้น การจัดการศึกษาถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมผู้เรียนให้ได้รับการพัฒนาตามธรรมชาติอย่างเต็มศักยภาพ โดยสถานศึกษาขั้นพื้นฐานประเมินด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น พัฒนาการของผู้เรียน และการทดสอบจากกระบวนการจัดการเรียนรู้ ความประพฤติ การร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา โดยสถานศึกษาขั้นพื้นฐานส่งเสริม และพัฒนาครูให้สามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน นอกจากนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 ได้ระบุว่า คนไทยทุกคน ทุกช่วง

วัยต้องได้รับการศึกษาและพัฒนาให้มีความเจริญงอกงามทุกด้าน เพื่อเป็นต้นทุนทางปัญญาในการพัฒนาทักษะ คุณลักษณะ สมรรถนะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งนำไปสู่ความมั่นคงของสังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า ทัดเทียมนานาประเทศของโลกศตวรรษที่ 21 โดยการจัดการศึกษา มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ 2) เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองดี มีคุณลักษณะ ทักษะและสมรรถนะที่สอดคล้องกับทบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและยุทธศาสตร์ชาติ 3) เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม รู้รักสามัคคี และร่วมมือผืนกำลังพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) เพื่อนำประเทศไทยก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง และลดความเหลื่อมล้ำภายในประเทศ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 1) นอกจากนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดเป้าหมายด้านผู้เรียน โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานต้องผ่านการรับรองผลการประเมินจากสำนักงานประเมินมาตรฐานการศึกษา รอบที่ 4 และได้รับข้อเสนอแนะให้พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จากสาเหตุดังกล่าว สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจึงได้ประชุมผู้เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาดังกล่าวร่วมกัน และได้ข้อสรุปแนวทางแก้ปัญหา โดยกรอบทิศทางและกลยุทธ์การพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานประจำปีงบประมาณ 2564 ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการวางแผนกลยุทธ์ที่ได้จากการระดมความคิดเห็นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทุกระดับและทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก วิเคราะห์พันธกิจและศักยภาพ รวมทั้งผลการดำเนินงานการพัฒนาการจัดการศึกษาที่ผ่านมาเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ และการพัฒนาสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้ ดังนี้ วิสัยทัศน์ (Vision) “สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นแหล่งเรียนรู้คุณภาพ ที่ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี โดยครูมืออาชีพ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้เรียนมีคุณภาพผ่านเกณฑ์มาตรฐาน” และกำหนดพันธกิจ (Mission) ดังนี้ 1) จัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข 2) พัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถ ความเป็นเลิศทางวิชาการ เพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน 3) พัฒนาศักยภาพและคุณภาพผู้เรียนให้มีความสมรรถนะตามหลักสูตร และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 4) สร้างโอกาส และความเสมอภาคให้ผู้เรียนทุกคนได้รับบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึง และเท่าเทียม 5) พัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นมืออาชีพ 6) จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 7) ปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษา โดยใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี โดยมีเป้าประสงค์หลัก (Goal) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 35) ดังนี้ 1) ผู้เรียนมีความรักในสถาบันหลักของชาติ และยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ มีจิตสาธารณะและทัศนคติที่ถูกต้องของการเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ 2) ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ คิดริเริ่มและสร้างสรรค์นวัตกรรม มีความสมรรถนะตามหลักสูตรมีคุณลักษณะและสภาวะของผู้เรียนเหมาะสมตามวัยสามารถพึ่งตนเอง ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเป็นพลเมืองที่ดี 3) ผู้เรียนที่มีความสามารถ

พิเศษด้านศิลปะ ดนตรี กีฬา วิทยาศาสตร์และด้านอื่นๆ ได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพ สร้างความสามารถในการแข่งขัน 4) ผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ทุรกันดาร ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง เท่าเทียมและมีคุณภาพ 5) ผู้บริหาร ครู และบุคลากรเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และมีจรรยาบรรณตามมาตรฐานวิชาชีพ 6) สถานศึกษาจัดการศึกษา เพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 7) สถานศึกษาขั้นพื้นฐานบริหารจัดการเชิงบูรณาการ มีการกำกับ ติดตาม ประเมินผล มีข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ และรายงานผลอย่างเป็นระบบ ใช้นวัตกรรม งานวิจัย และเทคโนโลยี ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ. 2559: 17-25) ซึ่งสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดแนวทางสู่ความสำเร็จไว้ 5 กลยุทธ์ ดังนี้ 1) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาตามหลักสูตร และส่งเสริมความสามารถด้านเทคโนโลยี เพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ 2) ส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรม ความสำนึกในความเป็นชาติไทย และวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) บริการทางการศึกษาให้ทั่วถึง ครอบคลุมผู้เรียนให้ได้รับโอกาสพัฒนาเต็มศักยภาพ 4) พัฒนาครูเป็นทรัพยากรบุคคลมืออาชีพ และ 5) พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลและการกระจายอำนาจ ซึ่งสอดคล้องกับอัตลักษณ์สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้ “ผู้เรียนดี เก่ง มีศิลปะในการดำรงชีพ” ด้วยเอกลักษณ์ “สถานศึกษาขั้นพื้นฐานรวมพลัง รวมความรู้ เชิดชูศิลปะกับชีวิตที่พอเพียง” โดยสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้เสนอโครงการพัฒนาคุณภาพวิชาการ (แผนปฏิบัติการโรงเรียนบ้านประคอง ปีงบประมาณ 2564: 26 - 27).

จากแนวคิดของนักการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินโครงการ ผู้ศึกษาได้เลือกใช้รูปแบบการประเมินแบบชิปปี้ (CIPP Mode) ตามแนวคิดของ สตัฟเฟิลบีม (POK 1977: 261-265) ซึ่งเป็นรูปแบบการประเมินโดยใช้หลักของเหตุผลต่างๆ ไป อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินกับการตัดสินใจ และแสดงให้เห็นถึงกระบวนการประเมินเป็นขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนการวิเคราะห์กิจกรรมและข้อมูลที่จะประเมิน เพื่อสนองความต้องการของผู้ตัดสินใจ ขั้นตอนการรวบรวมสารสนเทศ

(Information) ที่ต้องการ ขั้นการเสนอสารสนเทศให้แก่ผู้ตัดสินใจ ด้วยวิธีการดังกล่าวนี้ เชื่อว่าการตัดสินใจจะมีความสมเหตุสมผลในการบรรลุเป้าหมายเกิดประสิทธิผลอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ แบบจำลองประเภทนี้สามารถยืนยันการประเมิน เพื่อให้รายละเอียดต่างๆ ซึ่งช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ โดยเฉพาะการประเมินผลโครงการ จึงมีลักษณะเป็นแบบการประเมินแผนได้ทันทั่วถึง และมีการประเมินสรุปรวมหลังสิ้นสุดโครงการแล้ว เพื่อบ่งชี้ผลสัมฤทธิ์ของโครงการเป็นแบบจำลองที่เหมาะสม ที่ใช้เป็นกรอบความคิดในการประเมินแบบชิปปี้ (CIPP Model) จึงเป็นที่นิยมใช้ เพราะผู้ประเมินจะได้ข้อดี ข้อบกพร่อง และประสิทธิภาพของโครงการที่จะประเมินได้เป็นอย่างดี ซึ่งนับได้ว่าเป็นการรับข่าวสารแบบสะสม ยังเป็นแบบจำลอง ที่เข้าใจง่าย สะดวกในการปฏิบัติ (Stufflebeam & Shinkfield. 1985: 334-336) ดังนั้น การดำเนินงานตามโครงการพัฒนาคุณภาพวิชาการ โดยจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ผ่านมานั้น ได้ประเมินผลการดำเนินงานของโครงการ ดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลจากการประเมินไปใช้ในการตัดสินใจที่จะพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขการดำเนินงานการบริหารจัดการ การ

จัดการเรียนรู้และคุณภาพผู้เรียน ในระดับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดประสิทธิผล อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ศึกษา

ในศตวรรษที่ 21 เป็นยุคของข้อมูลข่าวสารและการเปลี่ยนแปลง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้การสื่อสารไร้พรมแดน การเข้าถึงแหล่งข้อมูลสามารถทำได้ทุกที่ทุกเวลา ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งองค์ความรู้เกิดขึ้นมากมายทุกวินาที ทำให้อัฒนาวิชาที่มีมากเกินกว่าที่จะเรียนรู้จากห้องเรียนได้หมด ซึ่งการจัดการเรียนรู้แบบเดิมไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ที่ได้จากการเรียนในชั้นเรียนไปปฏิบัติได้ดี ดังนั้นต้องปรับเปลี่ยนวิธีจัดการเรียนรู้ให้ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถแสวงหาความรู้ และประยุกต์ใช้ทักษะต่างๆ สร้างความเข้าใจด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน โดยการร่วมมือระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ซึ่งผู้จัดการเรียนรู้ต้องลดบทบาทแต่เพิ่มกระบวนการ และกิจกรรมที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วม ในการทำกิจกรรมต่างๆ อย่างหลากหลายมากขึ้น เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จากที่กล่าวมาพบว่าการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) เป็นหลักการสำคัญของ Brain - based learning ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) เป็นหลักการสำคัญของ Brain - based learning

เซลล์สมองของมนุษย์สามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย 1 พันล้านล้านวงจร ถ้าเชื่อมโยงแล้วจะแข็งแรงและเร็วขึ้นเรื่อยๆ ตามจำนวนครั้งที่ใช้ โดยสมองจะเก็บข้อมูล จำข้อมูล คิดและบันทึกไว้ได้ยาวนาน ซึ่งสมองส่วนในทำงานเกี่ยวกับความอยู่รอด ตอบสนองสิ่งแวดล้อมได้ทันทีทันใด ช่วยให้มีชีวิตอยู่รอด เรียนรู้ความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตได้ มี 3 ส่วนสำคัญได้แก่ ส่วนที่ 1 ทาลามัส (Thalamus) เป็นส่วนรับรู้ รับข้อมูลที่ผ่านประสาทสัมผัสทั้งหมด และตรวจข้อมูลที่รับมาเป็นเรื่องความเป็นความตายหรือไม่ ถ้าเป็นก็จะส่งคำสั่งให้ร่างกายตอบสนองทันที ส่วนที่ 2 อมิกดาลา (Amygdala) ส่วนนี้โยงความรู้สึกเข้ากับข้อมูล ถ้ารู้สึกกลัวหรือทำไม่ได้ สมองจะกั้นข้อมูลไว้ไม่ส่งผ่านไปยังการเรียนรู้ ส่วนที่ 3 ฮิปโปแคมปัส (Hippocampus) เป็นตัวเชื่อมส่งข้อมูลไปยังส่วนการเรียนรู้ความจำระยะยาว โดยตรวจสอบข้อมูลการเรียนรู้ที่ดำเนินการอยู่สัมผัสได้และมีความหมายหรือไม่ ถ้าสัมผัสได้และมีความหมายก็จะเก็บในความจำระยะยาว ถ้าการเรียนรู้ซับซ้อน ข้อมูลจะถูกส่งไปยังสมองส่วนนอกที่เรียกว่า เซรีบรัม และคอร์เทกซ์ (Cerebrum and cortex) เป็นส่วนสำคัญที่ทำหน้าที่คิด และการเรียนรู้ด้านต่างๆ

2. การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) กับการทำงานของสมองและการเรียนรู้ของมนุษย์

ความสำคัญของข้อมูลที่สัมผัสรับรู้ได้ จะมีประโยชน์ในชีวิตจริงของผู้เรียน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ดี การออกแบบการเรียนรู้ การจัดกิจกรรม และการตั้งเป้าหมายการเรียนรู้ ครูจึงควรนำบทเรียนที่เกี่ยวกับเรื่อง

ในชีวิตจริงและชี้ประโยชน์ถึงตัวผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสนใจเรียนต่อข้อมูลที่มีความหมายต่อชีวิต สมองจะตอบสนองและตัดสินใจเพิ่มเติมให้ข้อมูลเหล่านี้มีความหมายจริง สัมผัสได้จริง ทำได้จริง จึงส่งข้อมูลเหล่านี้สู่กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเชื่อบริเป็นส่วนของความคิดอย่างมีเหตุผล การสร้างสรรค์ การขยายเป็นภาพรวม ถ้าเรียนจบแล้วมีความรู้สึกที่ดี ประสบผลสำเร็จสามารถนำเสนอได้ นำไปใช้ในชีวิตจริงได้ เป็นประโยชน์ต่อตนเองสำคัญต่อตนเองและสังคม สมองก็จะเก็บข้อมูลความรู้ เหล่านี้ไว้ได้นาน การทำให้เซลล์สมองเชื่อมโยงกันเป็นวงจรซ้ำบ่อยๆ เรียกว่า การทบทวน โดยฮิบโปแคมปัส เป็นส่วนหลักของสมองที่ทำงานเกี่ยวกับความจำ ถ้ามีความสำคัญก็จะนำไปสู่ความจำระยะยาว โดยผ่านกระบวนการเชื่อมโยงข้อมูล ความรู้ การนำเสนอได้ดีและมีความหมายต่อชีวิต ซึ่งวิธีการนำไปสู่ความจำระยะยาวมี 3 ระดับ ดังนี้

ระดับแรก สมองใช้วิธีทบทวนแบบซ้ำ ทำเหมือนเดิมซ้ำๆ ท่องซ้ำๆ ข้อมูลที่เก็บไว้จะเป็นข้อมูลแบบจำ และท่องได้ ซึ่งเป็นความรู้แบบไม่มีความหมาย เพียงแต่บอกได้ ระบุดได้ ทำซ้ำแบบเดิมได้ แต่อธิบายเพิ่มเติมไม่ได้ เป็นความจำเฉพาะ ความรู้เฉพาะ

ระดับที่สอง สมองใช้วิธีทบทวนแบบนำเสนอ โดยนำข้อมูลที่ได้รับและความรู้ที่มีอยู่มาอธิบายด้วยคำพูด นำเสนอเป็นภาพยังใช้ข้อมูลเดิมเพียงแต่เปลี่ยนลำดับ เปลี่ยนคำพูด เปลี่ยนวิธีมอง สมองใช้วิธีการเรียงลำดับภาพ หรือโยงกับข้อมูลเดิมที่มีอยู่ตามความสนใจ นำข้อมูลเดิมมายกตัวอย่างเพิ่มเติม ขยายความ และแปลความ ความรู้ระดับนี้เรียกว่า ความเข้าใจ เนื่องจากความรู้ระดับนี้สัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ ในลักษณะตัวอย่างเพิ่มเติม จึงง่ายต่อการระลึกถึง นำมาใช้ง่ายกว่าความรู้ระดับจำ

ระดับที่สาม สมองใช้วิธีทบทวนแบบถักทอ นำข้อมูลที่ได้ใหม่มาสัมพันธ์เปรียบเทียบกับข้อมูลเดิม โดยสมองดึงข้อมูลเดิม วิธีคิด วิธีเรียนรู้ที่มีอยู่เดิม ความคิดรวบยอดต่อตนเอง ความรู้สึกที่สัมพันธ์กับข้อมูลใหม่มาใช้ถักทอกลายเป็นความรู้ที่กว้างขวางขึ้น ความรู้ที่สมองสร้างเพิ่มเติม ทั้งการสัมผัส และความรู้ที่สร้างขึ้นมีความเป็นเจ้าของความรู้ และส่งไปที่ความจำระยะยาวได้ง่ายและเป็นอัตโนมัติ มีความหมายต่อชีวิตและมีประโยชน์สูง ความรู้เหล่านี้เก็บได้นาน นำมาใช้ได้รวดเร็ว เป็นความรู้ที่พึงประสงค์ พึงปรารถนาในการเรียนรู้ จึงควรกำหนดเป็นเป้าหมายการเรียนรู้ในการจัดการศึกษาทุกระดับ ความรู้ที่เก็บได้นานจึงใช้สมองทั้ง 2 ด้าน ทั้งเหตุผลและจินตนาการ เครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้สมองทบทวนข้อมูลที่ได้รับมานำเสนอเป็นภาพ แผนภูมิ หรือแสดงความสัมพันธ์ เปรียบเทียบ เชื่อมโยง สรุปความเข้าใจ เป็นผังกราฟิก (Graphic organizer) ซึ่งเป็นเครื่องมือช่วยคิดนำไปสู่ความเข้าใจที่คงทน และจำได้นาน ความจำระยะยาวเป็นที่เก็บความรู้ต่างๆ สามารถใช้ได้ทันที ซึ่งมี 2 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 ความรู้ที่ติดอยู่กับเนื้อหา

1.1 ความรู้เกี่ยวกับการรู้จักสิ่งของ สิ่งนี้คืออะไร ชื่ออะไร เรียกว่าอะไร

1.2 ความรู้เกี่ยวกับภาพต่อเนื่องสัมพันธ์ เหตุการณ์ที่มีองค์ประกอบหลายอย่างเชื่อมโยงกันเป็นลำดับ

ประเภทที่ 2 ความรู้ที่ไม่ติดอยู่กับเนื้อหา

2.1 ความรู้เกี่ยวกับอารมณ์และความรู้สึก ความรู้เหล่านี้ถูกนำไปใช้โดยกระบวนการกลั่นกรองทางอารมณ์ ซึ่งมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ถ้าความรู้ที่เกิดจากความรู้สึกเชิงบวก สมองก็จะเรียนรู้ได้ดี แต่ถ้าเป็นความรู้สึกเชิงลบ สมองจะกลัวความล้มเหลว ไม่ยินดีเรียน และไม่ยินดีตอบสนอง

ดังนั้น การพัฒนาบุคคลจึงต้องเร่งสร้างความคิดรวบยอดเชิงบวกต่อตนเอง ให้เกิดผลอย่างชัดเจน โดยเน้นให้บุคคลเลือกงานที่ตรงหรือใช้ความสามารถเด่นๆ ของตนเอง เพื่อให้เกิดผลสำเร็จ และความรู้สึกประสบความสำเร็จมากขึ้น ซึ่งการใช้ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกนำไปสู่การเรียนรู้เชิงบวก เป็นผลการเรียนด้านจิตพิสัย หรือพัฒนาการทางอารมณ์ และจิตใจ

2.2 ความรู้ด้านกลไกทางกาย เป็นความรู้ที่กล้ามเนื้อและระบบประสาท ตอบสนองในรูปการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การเดิน การวิ่ง และการแสดงท่าทางต่างๆ ถ้าบุคคลได้รับการฝึกฝนจะสามารถแสดงได้อย่างอัตโนมัติ ถ้าผ่านการฝึกฝนแบบทวนซ้ำจำได้ แสดงได้ และเพิ่มความหมาย ความสำคัญของการแสดงด้วย จะถูกนำไปสู่ความจำระยะยาว กลายเป็นความรู้ด้านกลไกทางกาย หรือความชำนาญ หรือช่างฝีมือต่างๆ

2.3 ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการ เป็นความรู้ที่ตกผลึกเกิดเป็นความถนัดทางการเรียนรู้ รวมถึงวิธีการเรียนรู้ วิธีคิด กระบวนการคิดแบบต่างๆ กระบวนการหาความคิดรวบยอด กระบวนการสร้างค่านิยม กระบวนการคิดแก้ปัญหา กระบวนการลงมือทำงาน กระบวนการวางแผนกระบวนการพัฒนาต่างๆ เป็นการเรียนรู้แบบถักทอ แบบภาพรวมเป็นระบบ และความรู้แตกฉานทุกแง่มุมจนเกิดปัญญา เช่น หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรอิงมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งเน้นการพัฒนาความสามารถที่มีอยู่เดิมของผู้เรียนให้เกิดความสามารถทั้ง 3 มิติ ได้แก่ มิติการคิดวิเคราะห์ มิติคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และมิติทักษะกระบวนการตามตัวชี้วัดกำหนด ดังนี้

1. คุณลักษณะของพลโลกในศตวรรษที่ 21 ตามปณิญาว่าด้วยการจัดการศึกษาของ UNESCO ได้แก่

1.1 Learning to know หมายถึง การเรียนเพื่อให้มีความรู้ในสิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ ได้แก่ การรู้จักการแสวงหาความรู้ การต่อยอดความรู้ที่มีอยู่ และการสร้างความรู้ขึ้นใหม่

1.2 Learning to do หมายถึง การเรียนเพื่อปฏิบัติหรือลงมือทำ ซึ่งนำไปสู่การประกอบอาชีพจากความรู้ที่ได้ศึกษามารวมทั้งการปฏิบัติเพื่อสร้างประโยชน์ให้สังคม

1.3 Learning to live together หมายถึง การเรียนรู้เพื่อการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข ทั้งการดำเนินชีวิตในครอบครัว สังคม และการทำงาน

1.4 Learning to be หมายถึง การเรียนรู้เพื่อให้รู้จักตนเองอย่างถ่องแท้ รู้ถึงศักยภาพ ความถนัด ความสนใจของตนเอง สามารถใช้ความรู้ ความสามารถตนเองให้เกิดประโยชน์ ต่อสังคม เลือกแนวทางการพัฒนาตนเองตามศักยภาพ วางแผนการเรียนต่อ การประกอบอาชีพ ที่สอดคล้องกับศักยภาพของตนเองได้

2. ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จากการศึกษา พบว่ามีการศึกษาได้กล่าวไว้ ดังนี้

Bernie Trilling and Charles fade (2009) ได้กล่าวทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 คือ 3Rs + 7Cs ซึ่ง 3Rs หมายถึง ทักษะการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย การอ่าน (Reading) การเขียน (Writing) และคิดเลขเป็น (Arithmetic)

3. การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) กับการออกแบบการเรียนรู้ตามแนว Backward Design (BwD)

ในศตวรรษที่ 21 เป็นยุคสังคมแห่งการเรียนรู้ภายใต้กระแสแห่งโลกยุคดิจิทัล ดังนั้น การจัดการศึกษา จึงต้องสร้างนวัตกรรมที่มีความหลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ ซึ่งเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว “ห้องเรียนกลับด้าน” จึงกลายเป็นนวัตกรรมและมุมมองหนึ่งของตัวอย่างจากประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้นในวงการการศึกษา เป็นวิธีการใช้ห้องเรียนให้เกิดคุณค่าแก่ผู้เรียน โดยฝึกประยุกต์ความรู้ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบ “รู้จริง (Mastery learning)” และเป็นวิธีจัดการเรียนรู้เพื่อยกระดับและคุณค่าแห่งวิชาชีพครูที่ปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งให้เกิดขึ้นผ่านสื่อเทคโนโลยีที่นำมาใช้ ดังนี้

Backward Design เป็นการทำงานแบบแก้ปัญหา เป็นภาพใหญ่เชิงระบบ เกิดเป็นความรู้ระดับสูงตามสภาพจริง ทั้งการคิด การลงมือทำและค่านิยม นำความรู้และทักษะในระดับหลักการไปบูรณาการและประยุกต์กลายเป็นบุคลิกภาพ หรือเป็นความรู้ฝังแน่น (Enduring understanding) สามารถนำไปเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้เอง จัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องออกแบบการเรียนรู้แบบย้อนกลับ จากการจัดการเรียนรู้ที่เริ่มจากนำทฤษฎีการปฏิบัติ ทำให้ไม่เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้เรียนไม่เกิดการเรียนรู้ ไม่เข้าใจ จึงไม่เกิดความรู้ ต้องย้อนกลับ โดยเริ่มจากการใช้คำถามกระตุ้นหรือให้ผู้เรียนคิด ลงมือทำ แสดงออกด้านค่านิยม เชิงบวกจนผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งหลังจากการคิด หลังจากการทำอย่างมีค่านิยม เพื่อสรุปเป็นความคิดรวบยอด หลักการ และทฤษฎีโดยผู้เรียนเอง ผู้เรียนสามารถนำหลักการที่ตกผลึกเป็นเครื่องมือเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ตลอดชีวิต และหลักการดังกล่าวไปพัฒนางาน พัฒนาวิชาชีพทุกสาขา ให้เป็นนวัตกรรมที่มีคุณค่าต่อสังคมและตนเองได้ตลอดเวลา Lifelong learning"

4. ลักษณะสำคัญของการเรียนแบบรู้จริง (Mastery learning) ดังนี้

1. ผู้จัดการเรียนรู้กำหนดวัตถุประสงค์อย่างละเอียดในการเรียนรู้เนื้อหาสาระ มีการจัดกลุ่มวัตถุประสงค์และกำหนดสิ่งสำคัญที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติให้ได้ เพื่อแสดงว่าเกิดการเรียนรู้จริงในสาระนั้นๆ วัตถุประสงค์ดังกล่าวต้องจัดเรียงจากสิ่งที่เป็นพื้นฐานไปสู่สิ่งที่ซับซ้อน หรือจัดเรียงจากง่ายไปหายาก
2. ผู้จัดการเรียนรู้มีการวางแผนจัดการเรียนรู้ สำหรับผู้เรียนแต่ละคนให้สามารถตอบสนองความถนัดที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจใช้สื่อการเรียนรู้ วิธีจัดการเรียนรู้ หรือเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ทางการเรียนรู้ที่กำหนด
3. ผู้จัดการเรียนรู้แจ้งให้ผู้เรียนเข้าใจจุดมุ่งหมาย วิธีการเรียนรู้ ระเบียบกติกา ข้อตกลงต่างๆ ในการทำงานให้ชัดเจน

4. ผู้เรียนดำเนินการเรียนรู้ตามแผนจัดการเรียนที่ผู้จัดการเรียนรู้จัดให้มีการประเมินการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ โดยผู้จัดการเรียนรู้คอยดูแล และให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล
5. หากผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งที่กำหนดไว้แล้ว จึงจะมีการดำเนินการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ต่อไป
6. หากผู้เรียนไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้จัดการเรียนรู้ต้องมีการวินิจฉัยปัญหาและความต้องการของผู้เรียน และจัดโปรแกรมจัดการเรียนรู้เพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่บรรลุผลและประเมินผลอีกครั้งหนึ่ง หากสามารถทำได้จึงให้เรียนรู้ในวัตถุประสงค์ถัดไป
7. ผู้เรียนดำเนินการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดจนบรรลุครบทุกวัตถุประสงค์ ซึ่งผู้เรียนอาจใช้เวลาต่างกันตามความถนัด และความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน
8. ผู้จัดการเรียนรู้มีการติดตามความก้าวหน้าในการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของผู้เรียน และเก็บข้อมูลการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นรายบุคคล และมีการใช้ข้อมูลในการวางแผนจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนต่อไป

สรุป

จากการประเมินโครงการหลังการดำเนินงาน โดยรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 4 ด้าน และระดับมาก จำนวน 2 ด้าน ดังนี้

1. ด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ของโครงการ เป้าหมายของโครงการและการเตรียมการภายในโครงการ พบว่า วัตถุประสงค์ของโครงการ ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้จัดการเรียนรู้มีความคิดเห็นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน สามารถปฏิบัติได้จริงตามความต้องการของสถานศึกษา ซึ่งโครงการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นโครงการที่แก้ปัญหาการจัดการเรียนรู้ หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ วิธีการดำเนินงาน ระยะเวลาดำเนินงานผู้จัดการเรียนรู้ และผู้บริหารมีความเห็นว่ามีเหมาะสมในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ ผู้จัดการเรียนรู้ และผู้บริหารมีความเห็นว่าการจัดบรรยากาศในการดำเนินงานเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

2. ด้านปัจจัย ได้แก่ ความเหมาะสมด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้และงบประมาณ ผู้จัดการเรียนรู้และผู้บริหารมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน บุคลากรมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก บุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ผู้จัดการเรียนรู้และผู้บริหารมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ซึ่งจำนวนบุคลากรที่ร่วมดำเนินโครงการมีความเหมาะสมและเพียงพอ มีความสะดวกและรวดเร็วในการเบิกจ่ายงบประมาณ เพื่อใช้ดำเนินงานตามโครงการ สื่อ วัสดุในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพียงพอ เหมาะสม อาคารสถานที่ ห้องปฏิบัติงานตามโครงการมีความเหมาะสมและเพียงพอ มีแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก มีการพัฒนาผู้จัดการเรียนรู้ให้มีความรู้ด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก มีงบประมาณในการดำเนินงานจัดการเรียนรู้ อย่างเพียงพอ ผู้จัดการเรียนรู้ และผู้บริหารมีความเหมาะสมในระดับมาก

3. ด้านกระบวนการ ได้แก่ การดำเนินโครงการ กิจกรรมการดำเนินงานตามโครงการ การนิเทศ กำกับ ติดตาม และการประเมินผล ผู้บริหารและผู้จัดการเรียนรู้มีความคิดเห็นว่ามีเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า มีการประชุมครูก่อนดำเนินงานจัดการเรียนรู้เชิงรุก มีการสรุปและจัดทำรายงานผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ผู้บริหารนิเทศ กำกับ ติดตาม สนับสนุน และส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก บุคลากรมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก จัดการเรียนรู้ที่หลากหลายโดยมีการบูรณาการจัดการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ มีการวิเคราะห์และนำผลมาพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง มีการนำสื่อต่างๆ ไปใช้ในการดำเนินงานจัดการเรียนรู้เชิงรุก อย่างเพียงพอ ดำเนินงานจัดการเรียนรู้เชิงรุกทุกกลุ่มสาระ มีการสรุปและจัดทำรายงานผลการดำเนินงานในภาพรวมของสถานศึกษามีการดำเนินกิจกรรมที่กำหนดในโครงการทุกกิจกรรม ผู้จัดการเรียนรู้และผู้บริหารมีความคิดเห็นว่ามีเหมาะสม ในระดับมากที่สุด สำหรับการจัดบรรยากาศการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นกันเอง ผู้จัดการเรียนรู้และผู้บริหารมีความคิดเห็นว่ามีเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

4. ด้านผลผลิต ได้แก่

4.1 วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการในภาพรวมผู้จัดการเรียนรู้ และผู้บริหารสถานศึกษา มีความคิดเห็นว่ามีเหมาะสมในระดับมากที่สุด โดยพบว่า มีความคิดเห็นว่ามีเหมาะสมจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ผู้เรียนสร้างผลงานได้ทุกกลุ่มสาระ ผู้เรียนมีการพัฒนาทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ ผู้จัดการเรียนรู้ นำความรู้จากการพัฒนาไปจัดการเรียนรู้เชิงรุก ไปใช้จัดการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ ผลงานผู้เรียนมีคุณค่า สร้างความภาคภูมิใจให้ผู้เรียน ผู้จัดการเรียนรู้ และสถานศึกษา ผลงานที่ผู้เรียนจัดทำ สามารถนำเข้าประกวด แข่งขันได้รับรางวัล สำหรับด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ระหว่างผู้เรียนในสถานศึกษา ผู้จัดการเรียนรู้ และผู้บริหารสถานศึกษา มีความคิดเห็นว่ามีเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

4.2 ความพึงพอใจของผู้จัดการเรียนรู้และผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับความพึงพอใจจากมากไปหาน้อย ได้แก่ สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีการประชุมวางแผนเพื่อกำหนด ขั้นตอน เป้าหมาย วิธีการจัดการเรียนรู้เชิงรุกอย่างชัดเจน สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบ ทำหน้าที่จัดการเรียนรู้เชิงรุก สถานศึกษาได้ปฏิบัติการจัดการเรียนรู้เชิงรุกตามแผนปฏิบัติงานและขั้นตอนที่กำหนดไว้ ผู้จัดการเรียนรู้เชิงรุกทำการจัดการเรียนรู้อย่างจริงจัง สถานศึกษาให้ความรู้ด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง ผู้จัดการเรียนรู้เชิงรุกได้ใช้เทคนิคการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและวิธีการจัดการเรียนรู้เชิงรุกได้อย่างถูกต้อง ผู้บริหารสถานศึกษาให้คำปรึกษา ส่งเสริม สนับสนุน สร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้จัดการเรียนรู้เชิงรุก และผู้เรียนที่สร้างผลงาน สถานศึกษาได้นำผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไปวางแผนปรับปรุงการดำเนินงานให้ดีขึ้น ผู้จัดการเรียนรู้ และผู้บริหารสถานศึกษา มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด สำหรับด้านจัดการเรียนรู้เชิงรุกเป็นโครงการปฏิบัติร่วมกันของผู้จัดการเรียนรู้เชิงรุกและผู้เรียน และสถานศึกษาได้นำผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุกมาเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาความดีความชอบ ผู้จัดการเรียนรู้ และผู้บริหารสถานศึกษา มีความพึงพอใจในระดับมาก

4.3 ด้านความพึงพอใจของผู้เรียน พบว่า ในภาพรวมผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในระดับมาก เรียงลำดับความพึงพอใจจากมากไปหาน้อย ดังนี้ผู้จัดการเรียนรู้ให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนรู้เชิงรุกแก่ผู้เรียน ผู้จัดการเรียนรู้เป็นที่ปรึกษา แนะนำ การสร้างผลงานตลอดโครงการ ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อรางวัลที่สถานศึกษาได้รับจากผลงานที่เป็นตัวแทนเข้าประกวด ผู้เรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อผลงานที่ได้จัดทำ และผู้อำนวยการสถานศึกษามีการติดตามให้คำแนะนำแก่ผู้จัดการเรียนรู้และผู้เรียน ผู้เรียนมีความพึงพอใจในระดับมาก สำหรับด้านผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สถานศึกษามีการจัดให้มีการนำเสนอผลงานแก่บุคคลภายนอก สถานศึกษาจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อสืบค้นข้อมูล และสถานศึกษามีการสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ในการสร้างผลงาน ผู้เรียนมีความพึงพอใจในระดับมาก

จากการประเมินโครงการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สถานศึกษาชั้นพื้นฐาน ครึ่งนี้ พบว่า มีด้านที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้จัดการเรียนรู้ที่มีต่อโครงการ และผลการประเมินอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านปัจจัยและความพึงพอใจของผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2559). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศึกษาภาคบังคับ ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2560 – 2564)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- โรงเรียนบ้านประคอง. (2564). **แผนปฏิบัติการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ 2564**. อุดรธานี. บุรีรัมย์: สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2553). **วิธีวิทยาการประเมิน: ศาสตร์แห่งคุณค่า**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). **ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด**. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว: กรุงเทพฯ.
- สำนักงานศึกษาธิการภาค 3. (2563). “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)”. **รายงานวิจัย**. ราชบุรี: สำนักงานศึกษาธิการภาค 3
- Bernie Trilling and Charles fade. (2009). **CENTURY SKILLS 21st ed**. San Francisco : Josey-Bass.
- Bonwell & Eison. (1991). **Active Learning : Creating Excitement in the Classroom**. ASHE – ERIC higher Education Report No. 1. Washington, DC.
- Bonwell. (2003). **Active Learning : Creating Excitement in the Classroom**. (online)Available. <http://www.active-learning-site.com>. 15/04/2563.

- Mc Kinney. (2008). **Developing Teachers for High – poverty schools : The role of the internship experience.** Urban Education. (online), Available. <http://www.eric.ed.go.15/04/2563>.
- PDK National Study Committee on Evaluation. (1977). **Educational Evaluation and Decision Making.** Indiana : Phi Delta Kappa.
- Sheffield Halam University. (2000). **Acting Teaching and Learning** Approaches in Science. Workshop ORIC Bangkok.
- Sherman. (2004). **Science and Science teaching.** Westpart : Greenwood Press.
- Silberman. (1996). **Acting Learning.** Boston : Allyn & Bacon.
- Stufflebeam, Danial L. and Shinkfield, A.J. (1985). **Systematic Evaluation.** Massachusette : Kluwer-Nijhoff.

พุทธจริยธรรมครอบครัวในทิศ 6 กับสังคมไทยยุคดิจิทัล

FAMILY BUDDHIST ETHICS IN THE 6 DIRECTIONS AND THAI SOCIETY IN THE DIGITAL TIME

พระปัญกร ปญญารโ (จันทร์ประแดง)

PhraPanyakorn Panyataro (Chanpradaeng)

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

E-mail: Crubanoom@gmail.com

ได้รับบทความ: 9 กันยายน 2565; แก้ไขบทความ: 20 พฤศจิกายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 21 พฤศจิกายน 2565;

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธจริยธรรมครอบครัวในทิศ 6 กับสังคมไทยยุคดิจิทัล ผลการศึกษาพบว่า พุทธจริยธรรม กล่าวคือหลักธรรมที่ควรประพฤติในพระพุทธศาสนาเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้ยึดถือปฏิบัติต่อกันได้อย่างถูกต้อง ในทิศ 6 ได้อธิบายและความสำคัญกับบุคคลประเภทต่างๆ อยู่รอบตัวเรา เปรียบเสมือนทิศทั้ง 6 สังคมไทยยุคดิจิทัล กล่าวคือสังคมที่มีความเจริญทางด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ หรือขาดการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง จึงเกิดปัญหาต่างๆ เช่น การหย่าร้าง การเด็กถูกทอดทิ้ง เป็นต้น แม้ว่าครอบครัวจะเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดในสังคม ที่มีส่วนในการปลูกฝัง ค่านิยม ถ่ายทอดวัฒนธรรม และแนวคิดต่างๆ แต่จริงแล้วตามหลักพระพุทธศาสนาได้อธิบายคำสอนเรื่องทิศ 6 ที่พึงปฏิบัติต่อกัน และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัถิมทิศ ได้แก่ บิดาและมารดา ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด และให้ความอุปการะเรตั้งแต่แรกเกิด บุตรและธิดาจึงควรให้ท่านอยู่ในทิศเบื้องหน้า ปฏิบัติต่อท่านด้วยการเลี้ยงดูแล ช่วยการงาน ประพฤติตนเป็นทายาทที่เหมาะสม เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ และปจฉิมทิศ ได้แก่ สามเณรและภรรยา ผู้มีบทบาทในการสนับสนุน เกื้อกูลและให้กำลังใจแก่กัน หากมีบุตรและธิดาเป็นกำลังเสริมให้กัน สามเณรภรรยาไม่ควรดูหมิ่น และนอกใจ ส่วนภรรยาไม่ควรนอกใจ ดูแลการงานในบ้านให้เรียบร้อย และช่วยรักษาทรัพย์สมบัติ ดังนั้นสังคมไทยยุคดิจิทัล ควรนำหลักพุทธจริยธรรมมาเป็นแนวทางการสร้างครอบครัวที่อบอุ่นต่อไป

คำสำคัญ: จริยธรรมครอบครัว, ทิศ 6, สังคมไทย, ยุคดิจิทัล

Abstract

This article aims to study Buddhist family ethics in the sixth direction and Thai society in the digital era. The results showed that Buddhist Ethics, that is, the principles that should be practiced in Buddhism for family members to adhere to and treat each other properly. around us It is like the 6 directions of Thai society in the digital era. That is to say, a society that is more materialistic than spiritual. or lack of applying Buddhist principles to practice properly This leads to problems such as divorce, child neglect, etc. Although the family is the smallest unit in society. that has contributed to the cultivation of values pass on culture and concepts But in fact, according to Buddhism, the teachings on the six directions should be practiced with each other. and can be used in daily life In particular, the Puratthimathi, which is the father and mother, who gave birth to and support us from birth Sons and daughters, therefore, should put you in the front direction. Treat you with care, help with work, behave as the right heirs. When you pass away, make merit and dedicate the merits to me and the last one is husband and wife who play a role in supporting. support and encourage each other If there are sons and daughters to support each other Husbands should honor their wives. Do not disrespect and be unfaithful, and the wife should not be unfaithful. Take care of the work in the house. and help preserve the property Therefore, Thai society in the digital era should continue to adopt Buddhist ethics as a guideline for creating a warm family.

Keywords: Family Ethics, Six directions, Thai Society Digital age.

บทนำ

การเกี่ยวข้งกันของผู้คนในสังคม จนก่อให้เกิดการรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์ต้องการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก็เพื่อประโยชน์ของการดำรงชีวิตในด้านต่างๆ ก่อให้เป็นชุมชน หมู่บ้าน และประเทศชาติจริยธรรมครอบครัวในเรื่องทิศ 6 เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักปฏิบัติที่ดีที่บุคคลในสังคมควรปฏิบัติต่อกัน ประเทศไทยเป็นหนึ่งในดินแดนที่เรียกว่า สุวรรณภูมิเป็นดินแดนอยู่ในภูมิภาคอุษาคเนย์ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นดินแดนที่ขนาบด้วยมหาสมุทร 2 แห่ง ได้แก่ มหาสมุทรแปซิฟิกเป็นเส้นทางติดต่อถึงจีน และมหาสมุทรอินเดีย เป็นเส้นทางติดต่อถึงอินเดีย และดินแดนตะวันออกกลาง เชื่อมโยงถึงอาหรับ เปอร์เซีย และกรีก-โรมัน ฯลฯ ภายหลังต่อมาไปถึงยุโรปด้วย (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 72) ดินแดนสุวรรณภูมิได้รับเอาพระพุทธศาสนาในครั้งที่พระโสณเถระและพระอุตตรเถระได้เดินทางมาเผยแผ่ศาสนาหลังจากการสังคายนาครั้งที่ 3 เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าสู่สุวรรณภูมิการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่องทิศ 6 ที่ปรากฏในสังคโลกสูตร (ที.ปา. 11/198-204/202-206) เป็นพระสูตรที่แสดงถึง

หลักความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมประเภทต่างๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ประดุจทิศต่างๆ ที่อยู่รอบตัว อันประกอบด้วยมารดาบิดา ครูอาจารย์ สามเณรภรรยา มิตรสหาย คนใช้หรือลูกจ้างกับนายจ้าง และสุดท้ายพระสงฆ์หรือนักบวชกับชาวบ้าน ซึ่งในปัจจุบันนี้การดำรงชีวิตในรูปแบบใหม่มนุษย์ให้ความสำคัญกับเรื่องวัตถุ เครื่องอำนวยความสะดวกมากกว่าเรื่องศีลธรรม เพราะว่าสังคมโลกมุ่งพัฒนาแต่ด้านเทคโนโลยี เพื่อนำมาพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสบายให้มนุษย์ เทคโนโลยียิ่งทันสมัยมากเท่าไร ความสะดวกสบายของมนุษย์ยิ่งมากขึ้น และที่สำคัญราคาก็แพงมากขึ้น เพราะหลงในความสะดวกสบาย จึงต้องดิ้นรนมากขึ้น ต้องทำงานมากขึ้น เพื่อให้ได้เงินมากขึ้น เพื่อรถ เพื่อบ้าน เพื่อสิ่งอำนวยความสะดวกใหม่ๆ มนุษย์จึงห่างเหินจากศีลธรรม สุขความอบอุ่นทางใจกลายเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญ

เมื่อมนุษย์ไม่ให้ความสำคัญในด้านศีลธรรม จริยธรรมครอบครัวยุคใหม่ในเรืองทิศ 6 ซึ่งในบทความนี้หมายถึง จริยธรรมของมารดาบิดากับบุตรและจริยธรรมของสามีภรรยา ซึ่งเป็นสังคมในระดับๆ ที่มีความสำคัญกับสังคมใหญ่ๆ ถูกมองข้ามหรือไม่ให้ความสำคัญ ปัญหาต่างๆ จึงเกิดขึ้นตามมา เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาเด็กกำพร้า ปัญหาเด็กติดยา ปัญหาเด็กเรียนไม่จบ เป็นต้น ได้ทวีความรุนแรงในสังคมยุคดิจิทัลนี้ ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะเขียนบทความเรื่องพุทธจริยธรรมครอบครัวยุคใหม่ในเรืองทิศ 6 ในประเทศไทยกับสังคมยุคดิจิทัล

ทิศ 6 ในฐานะเป็นพุทธจริยศาสตร์

1. ความรู้เบื้องต้นของพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของหลักการประพฤติปฏิบัติที่ดี ที่ควรปฏิบัติตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท หมายความว่าพุทธจริยศาสตร์ เป็นทฤษฎี เป็นแนวคิดเรื่องการประพฤติปฏิบัติที่ดีปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์ เป็นกฎระเบียบเป็นพันธกรณีทางศีลธรรมของประชากรในสังคม พุทธจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากการคิดค้นของพระพุทธเจ้า พุทธจริยศาสตร์กับจริยศาสตร์ตะวันตกมีความแตกต่างกัน เพราะพุทธจริยศาสตร์เป็นหนึ่งในจริยศาสตร์ตะวันออก ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของปรัชญาตะวันออกนั้น นอกจากจะคิดค้นหาทฤษฎีที่สมเหตุสมผลควรปฏิบัติตามแล้ว ในการคิดค้นหาทฤษฎีนั้น นักคิดหรือนักปรัชญาตะวันออกนอกจากจะคิดแล้วยังลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีที่ตนได้คิดค้นขึ้นมาแล้วก็ลงมือปฏิบัติตามแล้วประสบผลสำเร็จตามจุดหมายแล้ว จึงนำทฤษฎีของตนไปสอนให้คนอื่นปฏิบัติตามจะเห็นได้จากพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่าง

พุทธจริยศาสตร์ ถือว่าเป็นวิชาที่มีส่วนในการอธิบายคำสอนในพุทธศาสนา เพื่อการบูรณาการกับแนวคิดของศาสตร์สมัยใหม่ เพราะเป็นการนำคำสอนมาอธิบายบนฐานคิดของจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์สมัยใหม่ที่เกิดขึ้นมาเพื่ออธิบายการกระทำ (action) พฤติกรรม (behavior) นิสัยและอุปนิสัย (habit) ของบุคคลในสมัยปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย เมื่อนำหลักการในพุทธศาสนามาผสมกับแนวคิดทางจริยศาสตร์จึงก่อให้เกิดศาสตร์ที่เรียกว่า พุทธจริยศาสตร์ ได้นำคำสอนทั้งที่เป็นแนวคิดและหลักการเชิงปฏิบัติในพระพุทธศาสนาสู่การอธิบายถึงการกระทำ พฤติกรรม นิสัยและอุปนิสัยของบุคคลในสมัยปัจจุบัน ได้เป็นระบบอย่างสมเหตุสมผล (โสวิทย์ บำรุงศักดิ์, 2563: 19)

พุทธจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักการแห่งการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์เพื่อให้เกิดความสุข ความสงบในสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่ควรทำ เพราะฉะนั้นมนุษย์ถูกเรียกว่าเป็นสัตว์ประเสริฐจึงต้องมีหลักการแห่งวิถีชีวิตที่ต่างจากสัตว์ประเภทอื่น หลักการดังกล่าวเรียกว่าคุณธรรม ศีลธรรมหรือจริยธรรม แต่โดยนัยแห่งความหมายแล้วก็คือจริยศาสตร์ หลักการแห่งความประพฤติหรือวิถีปฏิบัติของมนุษย์ นักปราชญ์ได้แบ่งลำดับความสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ไว้เป็นขั้นตอน 3 ระดับ คือ

1. พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐานหรือขั้นต้นเรียกว่าเป็นหลักการแห่งมนุษยธรรมที่ทุกคนจะต้องเว้นและต้องปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ 1) เบญจศีลหรือศีล 5 หมายถึง ธรรมชาติหรือกฎเกณฑ์ในการรักษากายวาจาให้เป็นปกติ ให้เรียบร้อย ให้มีระเบียบแบบแผน ที่ดีงามซึ่งเป็นข้อปฏิบัติในการละเว้นจากการกระทำไม่ดี (ความชั่ว) 5 ประการ คือ (1) เว้นจากการปลงชีวิตสัตว์และเบียดเบียนสัตว์ทุกชนิดให้ตกไป (2) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ (3) เว้นจากการประพฤติดินทางกามารมณ์ (4) เว้นจากการพูดเท็จพูดไม่เป็นความจริง (5) เว้นจากการดื่มน้ำเมาเสพของมีเมาทุกประเภท (ที.ปา. 11/33/90) 2) เบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรม หมายถึงธรรมที่ดีงาม ธรรมที่ทำให้บุคคลให้เป็นคนสมบูรณ์ซึ่งเป็นธรรมที่ต้องประพฤติตามมี 5 ประการ คือ (1) เมตตาและกรุณา คือ ความรักปรารถนาให้เขามีความสุขและสงสารเขา อยากให้เขาพ้นจากทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ 1 (2) สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงหรือประกอบอาชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ 2 (3) การมสังวร คือ การสำรวมในกาม มีสติรู้จักควบคุมตนเอง ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กับศีลข้อที่ 3 (4) สัจจะ คือ ความสัตย์ ความจริง ความซื่อตรงมีความประพฤติไม่คดโกง คู่กับศีลข้อที่ 4 (5) สติสัมปชัญญะ คือ การระลึกได้รู้สึกตัวเสมอและรู้จักยั้งคิด ระมัดระวังไม่ประมาทมัวเมาในกิจทั้งหลาย คู่กับศีลข้อที่ 5 (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 9)

นอกจากเป็นหลักการให้เว้นหรือเป็นข้อห้ามแล้ว ยังมีหลักการที่ต้องปฏิบัติตามซึ่งเป็นหลักการคู่กันจัดเป็นกัลยาณธรรม แปลว่า “ธรรมอันดี” ธรรมอันงาม หมายถึง คุณธรรมที่ดีงาม ธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติของกัลยาณชน ผู้ประพฤติกัลยาณธรรมเป็นปกตินอกจากจะได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณชนแล้ว ชีวิตของผู้นั้นย่อมสงบสุข ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีศัตรูโดยตรง คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจากลักทรัพย์ เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากดื่มสุราเมรัย และประพฤติพรหมจรรย์ คือ เว้นจากการเมถุนธรรม โดยอ้อมได้แก่เบญจศีล เบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของมนุษย์ที่ทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ และทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์โลกประเภทอื่น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2556: 10)

2. พุทธจริยศาสตร์ระดับกลางในขั้นนี้หมายถึงหลักการในระดับกลางเป็นหลักการดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมเพื่อให้เกิดความสุข ความสงบ เรียกว่าหลักการแห่งกุศล กรรมบถ หมายถึง ทางสร้างคุณดีหรือทางทำความดีเพื่อไปสู่ความสุข ความสงบ ซึ่งเป็นธรรมที่สมบูรณ์ที่มนุษย์ควรประพฤติ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท กล่าวคือ

1) การประพฤติดีทางกาย (กายสุจริต) 3 อย่าง คือ (1) เว้นจากการฆ่าการเบียดเบียนสัตว์ทุกประเภท มีแต่เมตตาความสงสารและช่วยเหลือเหล่าสัตว์ (2) เว้นจากการลักทรัพย์ไม่ถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นมิได้ให้ มีความเคารพในกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของคนอื่น (3) เว้นจากการประพฤติดินทางกามารมณ์ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของตัณหา

2) ความประพฤติดีทางวาจา (วจีสุจริต) 4 อย่าง คือ (1) เว้นจากการพูดเท็จ หรือพูดไม่เป็นจริง เพราะเหตุของตน ของผู้อื่นหรือเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ต่างๆ (2) เว้นจากการพูดส่อเสียดหรือพูด กระทบกระทั้งคนอื่น แต่ควรพูดเพื่อสมานคนที่แตกร้างให้กลับมาสมานสามัคคีสร้างไมตรีที่ดีต่อกัน (3) เว้น จากการพูดหยาบ พูดแต่คำสุภาพ อ่อนหวานไพเราะต่อผู้ฟัง (4) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไม่มีสาระ ควรพูดแต่คำสัตย์ คำจริง มีเหตุผลมีสาระถูกต้องตามกาลเทศะ

3) การทำดีทางใจ (มโนสุจริต) 3 อย่าง คือ (1) ไม่อยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน กล่าวคือไม่ มีความโลภอยากได้ในสมบัติของผู้อื่น (2) ไม่มีจิตคิดร้ายหรือคิดอยากได้ ดีกว่าคนอื่นโดยไม่ชอบธรรม มีแต่ ความปรารถนาให้สรรพสัตว์ไม่มีเวรภัยต่อกัน มีแต่ความสุขความสงบ (3) ไม่มีความเห็นผิด มีแต่ความเห็นชอบ เช่น ทำดีต้องได้ดีและทำชั่วต้องได้ชั่ว

3. พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง ซึ่งหมายถึงหลักการปฏิบัติของมนุษย์เพื่อการบรรลุคุณธรรมขั้นสูงหรือ หลักการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสเรียกว่า อริยมรรค กล่าวคือ ทางที่ประเสริฐ 8 ประการ

1) สัมมาทิฐิ มีความเห็นชอบ หมายถึงความรู้ในอริยสัจ ความรู้แจ้งในไตรลักษณ์หรือรู้ใน กุศลกับอกุศลหรืออีกนัยหนึ่งความรู้แจ้งในปฏิจลสมุปบาท

2) สัมมาสังกัปปะ มีความดำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมสังกัปปะ หมายถึง มีความดำริปลอดจาก กาม ดำริในการเสียสละไม่ติดอยู่ในการที่ปรนเปรอสนองความอยากของตน อพยาบาทสังกัปปะ มีความดำริใน การพยาบาล มีความนึกคิดประกอบด้วยเมตตา ไม่ขัดเคือง หรือเพ่งมองในแง่ร้ายต่อคนใดคนหนึ่ง อวิหิงสา สังกัปปะ มีความดำริปลอดจากการเบียดเบียน ดำริที่ประกอบด้วยกรุณาไม่คิดร้ายหรือมุ่งทำลายผู้อื่น

3) สัมมาวาจา มีการเจรจาชอบ หมายถึง การประพฤติชอบในวจีสุจริต 4 อย่าง

4) สัมมากัมมันตะ มีการกระทำชอบ หมายถึง การประพฤติชอบในกายสุจริต 3 อย่าง

5) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพหรือเลี้ยงชีวิตชอบ หมายถึงการเว้นจากมิจฉาชีพ 5 อย่าง กล่าวคือ (1) ค้าขายอาวุธ (2) ค้าขายมนุษย์ (3) ค้าขายสัตว์เพื่อนำไปฆ่า (4) ค้าขาย น้ำเมาและ (5) ค้าขายยา พิษ

6) สัมมาวายามะ มีความพยายามชอบ หมายถึงมีความเพียรชอบ 4 อย่าง กล่าวคือ (1) เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว (2) เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นไม่ให้เกิดขึ้น (3) เพียร ทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น (4) เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและเจริญยิ่งขึ้น

7) สัมมาสติ เพียรระลึกชอบ ได้แก่สติปัฏฐาน 4 ซึ่งหมายถึงที่ตั้งของสติหรือการตั้งสติกำหนด พิจารณาส่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงในสิ่งนั้นที่มันเป็นของมันเอง กล่าวคือ การตั้งสติกำหนด พิจารณากาย การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา การตั้งสติกำหนด พิจารณาจิตและการตั้งสติกำหนดพิจารณา ธรรม

8) สัมมาสมาธิ จิตตั้งมั่นชอบ ได้แก่ ฌาน 4 กล่าวคือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติย ฌานและจตุตถ ฌาน การบำเพ็ญสติและวิริยะก็จัดเป็นสมาธิ เปรียบได้กับความราบเรียบสงบนิ่งของน้ำมันในถ้วย ความคิดที่ ราบเรียบก็เปรียบเหมือนพลังที่ปรับให้เสมอกันของกำลังม้า ทั้ง 4 ตัว ที่สำหรับเทียมรถเรียกว่าสมาธิ

นอกจากนี้ อริยมรรค สรุปลงในไตรสิกขา กล่าวคือ หลักการที่จะต้องปฏิบัติเพื่อฝึกหัดอบรมทางกาย วาจาและจิตใจ เพื่อพัฒนาสติปัญญาให้สูงขึ้นจนสามารถบรรลุถึงโลกุตตรธรรม (พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ จันทาโก (ประมวน พานิช), ชัยรัตน์ ทองสุข, ศิริธรรมาภรณ์ สังสทชาติ, สุวิน ทองปั้น และจรัส ลีภา, 2562: 10-11) จะเห็นว่าพุทธจริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการประพฤติปฏิบัติที่ดีที่ถูกต้อง มี 3 ระดับ แบ่งเป็นการปฏิบัติที่ดีที่ควรปฏิบัติได้ดังนี้คือ การปฏิบัติดี ได้แก่ พุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐานหรือขั้นต้นและพุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง ส่วนการปฏิบัติที่ดีที่ถูกต้อง คือ พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง ดังกล่าวทำให้ทราบว่าพุทธจริยศาสตร์มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายและมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีการพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลาจึงสามารถพัฒนาตนได้ตามหลักการพุทธจริยศาสตร์เพื่อความสุขและความสงบในสังคมบทความนี้ผู้เขียนมุ่งศึกษาหลักการปฏิบัติหรือการทำหน้าที่ต่อกันของครอบครัวระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดา และสามีกับภรรยา ในทศ 6 ซึ่งเป็นพุทธจริยศาสตร์ระดับพื้นฐานหรือขั้นต้นในสภาวะของสังคมยุคดิจิทัล

2. แนวคิดเรื่องทศ 6

ทศ 6 หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแนวคิดหรือหลักปฏิบัติที่บุคคลในสังคมควรจะประพฤติปฏิบัติต่อกัน ทศ 6 เป็นพุทธจริยศาสตร์ที่บุคคลในสังคมควรปฏิบัติต่อกัน แนวคิดเรื่องทศ 6 นี้ พระพุทธเจ้าทรงเปรียบบุคคลต่างๆ เป็นทศ 6 ทศ ใน 6 ทศนี้มีบุคคล 12 ประเภท ที่กระทำหน้าที่ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ต่อกันคือ (1) ทศเบื้องหน้าคือ มารดาบิดา (2) ทศเบื้องขวาคือ ครูหรืออาจารย์ (3) ทศเบื้องหลังคือ บุตรภรรยา (4) ทศเบื้องซ้ายคือ มิตร (5) ทศเบื้องต่ำคือ มิตร (6) ทศเบื้องบนคือ สมณพราหมณ์หรือภิกษุสงฆ์ (ที.ปา. 16/198/87-88) ทศ 6 นี้ พระพุทธเจ้าทรงให้ตัวเราหรือตัวบุคคลแต่ละคนนั้นเป็นศูนย์กลางที่แวดล้อมด้วยบุคคลในฐานะต่างๆ หมายความว่าบุคคล 1 คนนั่นเองคือ ทศ 6 คือบุคคล 1 คนอยู่ในสังคมด้วยฐานะต่างๆ เป็นมารดาบิดา หรือเป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อน เป็นต้น

จริยศาสตร์ครอบครัวในคำสอนเรื่องทศ 6 หมายถึง การกระทำหน้าที่ต่อกันระหว่าง มารดาบิดากับบุตรธิดา การกระทำหน้าที่ระหว่างสามีกับภรรยา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างมารดาบิดาและบุตรธิดา

การประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดานั้น เป็นการประพฤติปฏิบัติที่ต่อกันตามหลักพุทธจริยศาสตร์ คือ หลักการประพฤติปฏิบัติที่มารดาบิดาควรปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตนมี 5 ประการ คือ (1) ห้ามจากความชั่ว (2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา (4) หากรรยาที่สมควรให้ และ (5) มอบทรัพย์ให้ในสมัย ส่วนบุตรธิดาเมื่อมารดาบิดาประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ควรที่เป็นประโยชน์กับตนเช่นนั้นแล้วควรประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ควรต่อท่านด้วยหลักการประพฤติปฏิบัติ 5 ประการดังนี้ คือ (1) ทานเลี้ยงเรามา เราควรเลี้ยงท่านตอบ (2) รับทำกิจของท่าน (3) จักดำรงวงศ์ตระกูล (4) ปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรเป็นผู้รับทรัพย์มรดก และ (5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน (ที.ปา. 16/199/88)

2. การประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างสามีและภรรยา

การประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างสามีและภรรยามีดังนี้ คือ สามีควรประพฤติปฏิบัติต่อภรรยา 5 ประการคือ (1) ด้วยยกย่องว่าเป็นภรรยา (2) ด้วยไม่ดูหมิ่น (3) ด้วยไม่ประพฤตินอกใจ (4) ด้วยมอบความเป็น

ใหญ่ให้ และ (5) ด้วยให้เครื่องแต่งตัว ส่วนบุตรภรรยาเมื่อสามีประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ควรที่เป็นประโยชน์กับตนเช่นนั้นแล้ว ควรประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ควรต่อสามีด้วยหลักการประพฤติปฏิบัติ 5 ประการดังนี้ คือ (1) จัดการงานดี (2) สงเคราะห์คนข้างเคียงสามีดี (3) ไม่ประพฤตินอกใจสามี (4) รักษาทรัพย์ที่สามีหามาให้ และ (5) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง (ที.ปา. 16/201/89)จะเห็นว่า หลักปฏิบัติเรื่องทิศ 6 เป็นการประพฤติปฏิบัติที่บุคคลควรประพฤติปฏิบัติต่อตนเองและบุคคลอื่นๆ ในสังคม จริยศาสตร์ครอบครัวที่ได้กล่าวมานี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักปฏิบัติเรื่องทิศ 6 การปฏิบัติต่อกันระหว่างคนในครอบครัวในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลมาจนถึงในยุคที่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่เมืองไทยนั้น เป็นสมัยที่สังคมยังเจริญด้วยศีลธรรมในใจของมนุษย์เวลาผ่านมาถึงในยุคปัจจุบันนี้สังคมได้เปลี่ยนแปลงมาตามยุคสมัย มนุษย์ได้พยายามพัฒนาทางด้านวัตถุมากขึ้น ทำให้ด้านวัตถุมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาในด้านเทคโนโลยีและได้นำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเหล่านั้นมาพัฒนาอุปกรณ์เครื่องใช้เครื่องอำนวยความสะดวกเพื่อนำมาตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทำให้มนุษย์หันไปให้ความสนใจกับเรื่องความสะดวกสบายในด้านร่างกายและดิ้นรนทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นมาด้วยวิธีใดก็ตาม โดยไม่สนใจว่าจะถูกต้องตามหลักกฎหมายกระเป๋ยของสังคมหรือไม่ ทั้งยังไม่ให้ความสนใจและให้ความสำคัญเรื่องศีลธรรมเลย

สังคมยุคดิจิทัล

โลกได้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาแล้วหลายยุคหลายสมัย ไม่ว่าจะเป็นยุคดึกดำบรรพ์ ยุคหิน ยุคทองเหลือง ยุคเหล็ก ยุคโบราณ จนถึงยุคปัจจุบันที่เรียกว่ายุคดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมของสังคมไทยถึงปัจจุบันสามารถสรุปได้ 3 ยุคใหญ่ๆ คือ ยุคเกษตร ยุคอุตสาหกรรม และยุคดิจิทัลคือในยุคปัจจุบันนี้เอง

ปัจจุบันโลกก้าวเข้าสู่ยุคสังคมดิจิทัลที่เทคโนโลยีดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือ สนับสนุนการทำงานดังที่ผ่านมาอีกต่อไป หากแต่จะหลอมรวมเข้ากับวิถีชีวิตอย่างแท้จริง และจะเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมหรือรูปแบบกิจกรรม รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ไปอย่างสิ้นเชิง (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559: 1) เห็นได้จากความแพร่หลายของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ซึ่งเป็นรูปแบบการสื่อสารข้อมูล ที่มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีรูปแบบการสื่อสารที่หลากหลายและเพิ่มมากขึ้น เช่น การใช้งานอินเทอร์เน็ต และสมาร์ทโฟน (แสงเดือน ผ่องพุด, 2556: 97) คำว่า “สังคมวิทยาดิจิทัล” (Digital Sociology) ปรากฏใช้เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 2009 โดยนักสังคมวิทยาในช่วงนั้นใช้คำดังกล่าวเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงเทคโนโลยีดิจิทัลในฐานะที่มีอิทธิพลต่อการวิจัยและการเรียนการสอนทางสังคมวิทยา (Wynn, 2009) ต่อมาในปี ค.ศ. 2010 Neal (2010) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “Expanding Sentience : Introducing Digital Sociology for moving beyond Buzz Metrics in a World of Growing Online Socialization” โดยใช้แนวคิดสังคมวิทยาดิจิทัลในการอธิบายเรื่องธุรกิจโลก จนกระทั่งในปี ค.ศ. 2015 ได้มีการตีพิมพ์หนังสือเรื่อง “Digital Sociology” (Lupton, 2015) และยังมีการจัดงานประชุมทางวิชาการเป็นครั้งแรกในหัวข้อ “Digital Sociology” (ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2562: 46) ถึงแม้ว่าคำว่า “สังคมวิทยาดิจิทัล” จะยังไม่มีคำบัญญัติไว้ในสารานุกรมคำศัพท์สังคมวิทยา แต่นักสังคมวิทยาก็ยังคงให้

ความสนใจที่จะทำวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและอินเทอร์เน็ต ดึงเห็นได้จากการวิจัยเกี่ยวกับประเด็นทางสังคม (Lupton, 2013a; Lupton, 2013b) เช่น ชุมชนออนไลน์ (Online Communities) และอัตลักษณ์ในโลกเทคโนโลยีสารสนเทศ/โลกไซเบอร์ (Cyberspace and Cyber-Identities) โดยการศึกษาในประเด็นเหล่านี้ บางครั้งอาจใช้คำอื่นแทนคำว่า สังคมวิทยาดิจิทัล เช่น สังคมวิทยาแห่งอินเทอร์เน็ต (Sociology of the Internet) สังคมวิทยาชุมชนออนไลน์ (Sociology of Online Communities) สังคมวิทยาสื่อสังคมออนไลน์ (Sociology of Social Media) และสังคมวิทยาวัฒนธรรมโลกไซเบอร์ (Sociology of Cyberculture) สังคมวิทยาอินเทอร์เน็ต (Sociology of the Internet) สังคมวิทยา ICTs (Sociology of ICTs) อินเทอร์เน็ตศึกษา (Internet Studies) สื่อใหม่ศึกษา (New Media Studies) และสังคมวิทยาอิเล็กทรอนิกส์ (E-Sociology) ทั้งนี้ สังคมวิทยาดิจิทัลมีความหมายที่แตกต่างไปจากคำดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากสังคมวิทยาดิจิทัลไม่ได้เน้นแค่ประเด็นอินเทอร์เน็ต หรือวัฒนธรรมโลกไซเบอร์เท่านั้น แต่ยังศึกษาถึงผลกระทบของสื่อดิจิทัลในหลากหลายประเภท ในปัจจุบันแนวคิดนี้ยังพยายามที่จะอธิบายถึงการใช้ดิจิทัลในสังคมปัจจุบันในรูปแบบต่างๆ เช่น เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality : AR) (ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2562: 47)

จะเห็นว่า สังคมในยุคนี้เรียกได้ว่า เป็นสังคมที่ก้าวข้ามมาอยู่ในยุคของดิจิทัล สังคมดิจิทัลที่เวลานี้ นั่นคือ สังคมที่เกิดขึ้นบนโลกออนไลน์ สามารถเชื่อมต่อกันได้และโลกออฟไลน์ ใช้โดยปราศจากการเชื่อมต่อ ที่เชื่อมโยงกันอย่างลงตัว ผู้คนสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ สอดคล้องกับไลฟ์สไตล์ของตนเองได้ ทั้งในรูปแบบบุคคลและแบบเครือข่าย เมื่อไหร่ก็ได้และที่ไหนก็ได้ โดยอำนาจในการออกแบบอยู่ในมือ ของผู้บริโภคโดยสมบูรณ์ สังคมดิจิทัลเป็นบทสรุปจากวิวัฒนาการของผู้บริโภค ทุกองค์ประกอบในสังคมถูกเพาะบ่มมาจนมีความพร้อม และก้าวเข้าสู่ความเป็นดิจิทัลด้วยตนเองอย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจหรือโดยธรรมชาติก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนสังคมดิจิทัล ได้แก่ อุปกรณ์ดิจิทัลพกพา ผู้บริโภคสามารถเข้าสู่โลกออนไลน์ได้ทุกที่ทุกเวลา และเริ่มต้นทุกอย่างได้ด้วยตนเอง กิจกรรมดิจิทัลจากการสื่อสารผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์สู่กิจกรรมที่เชื่อมโยงผู้บริโภคเข้าไว้ด้วยกัน โดยมีเป้าหมายที่ไม่ใช่การเชื่อมโยง หากแต่เป็นการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ และผู้บริโภคสัญชาติดิจิทัล พฤติกรรมมีลักษณะเฉพาะร่วมกันและสอดคล้องกันทั่วโลก ดำเนินชีวิตในสังคมดิจิทัลและเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนสังคมดิจิทัลซึ่งได้เปลี่ยนวิถีชีวิตที่มีต่อตนเองไปโดยสิ้นเชิง ซึ่งพฤติกรรมในสังคมดังกล่าวจัดเป็นสังคมยุคดิจิทัล

จริยธรรมครอบครัวในทศ 6 กับสังคมไทยยุคดิจิทัล

1. จริยธรรมระหว่างมารดาบิดากับบุตร

จริยธรรมหรือหลักการประพฤติดุติปฏิบัติที่มารดาบิดาควรปฏิบัติต่อบุตรธิดาพระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ว่ามี 5 ประการ คือ (1) ห้ามจากความชั่ว (2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา (4) หาภรรยาที่สมควรให้ และ (5) มอบทรัพย์ให้ในสมัย ส่วนบุตรธิดาเมื่อมารดาบิดาประพฤติดุติปฏิบัติในสิ่งที่ควรที่เป็นประโยชน์กับตนเช่นนั้นแล้วควรประพฤติดุติปฏิบัติสิ่งที่ควรต่อท่านด้วยหลักการประพฤติดุติปฏิบัติ 5 ประการดังนี้ คือ (1) ทา

นเลียงรามา เราควรเลียงทานตอบ (2) รับทำกิจของท่าน (3) จักดำรงวงศ์ตระกูล (4) ปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก และ (5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน (ที.ปา. 16/199/88)

ที่กล่าวมานี้เป็นจริยธรรมที่ดีที่ควรปฏิบัติต่อกันระหว่างมารดาบิดากับบุตร ในยุคสมัยที่ศีลธรรมรุ่งเรืองหลักปฏิบัตินี้ได้รับการใส่ใจและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แต่เมื่อเวลาผ่านไป เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรมในสังคมไทย ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาสังคมไทยได้ผ่านกระบวนการพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงมาแล้ว 3 ยุค คือยุคเกษตรกรรม ยุคอุตสาหกรรม และยุคข้อมูลข่าวสารที่ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีต่างๆ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ชีวิตได้อย่างมากมาย เหนือสิ่งอื่นใดทำให้ชีวิตและสังคมรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า สังคมยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งหมายถึงโลกที่เชื่อมโยงถึงกันหมด ทำให้การเปิดรับกระแสความคิดและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากสังคมในอดีต ชีวิตและสังคมในปัจจุบันจึงเปิดรับเอากระแสวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามาอย่างไม่หยุดยั้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อย่างรวดเร็ว เช่น ด้านวัตถุ หรือเทคโนโลยี ด้านจิตใจ แนวคิด ความเชื่อ พฤติกรรมของบุคคลในสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่เป็นผู้รับวัฒนธรรมแบบยุคยุคดิจิทัล ที่เน้นอิสระเสรีและสิทธิหน้าที่ของบุคคลเป็นสำคัญ แต่ให้ความสำคัญต่อจารีตประเพณี วัฒนธรรมน้อยลงที่เห็นปรากฏชัดได้แก่ การแสดงออกถึงความรัก การมีเพศสัมพันธ์ และการสมรส เป็นต้น” (โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, 2556: 228) สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสวัตถุนิยมที่เน้นหลักไปที่ความสะดวกสบายทางกายหรือความสุขทางกายมากกว่าความสุขด้านด้านจิตใจ ผลที่ตามมาคือคนขาดศีลธรรมในการดำเนินชีวิตในสังคมเริ่มจากสังคมเล็กๆ อย่างครอบครัว มารดาบิดากับบุตรก็ห่างเหินกันไปทำให้ขาดความอบอุ่น ความรักที่มารดาบิดามอบให้บุตรจึงเป็นความรักที่เน้นไปที่การหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้บุตร เพื่อชดเชยความใกล้ชิดความอบอุ่นทางจิตใจที่ขาดหายไปสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งหลายคือ โทรศัพท์ ทีวี คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เป็นต้น (พระนรินทร์ สีสเตโช, ผศ.ดร.จรัส ลีกา, พระสมบัติ ฐิตญาโณ, สัณญา ศราตรา, 2561: 391) ในปัจจุบันสิ่งต่างๆ ที่กล่าวมานั้นรวมกันอยู่ในโทรศัพท์เครื่องเล็กๆ เครื่องเดียว นอกจากนั้นบ้านและรถเป็นสิ่งที่มารดาบิดายุคข้อมูลข่าวสารหรือยุคปัจจุบันนี้พยายามหาให้เพื่อทดแทนความอบอุ่นที่ขาดหายไป

2. จริยธรรมระหว่างสามีภรรยา

สามีและภรรยา ในฐานะเป็นคู่ชีวิตกัน ต่างฝ่ายจึงเป็นผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องหลังหรือปัจจัยมิตจะต้องมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติและแสดงความเกื้อกูลสงเคราะห์ระหว่างกันด้วยดี โดยที่บุคคลทั้ง 2 สถานะนั้นจะต้องปฏิบัติต่อกัน การเป็นสามีที่ดี สังคมไทยเป็นสังคมที่ยกย่องผู้ชายให้เป็นผู้นำครอบครัว เมื่อแต่งงานแล้วผู้เป็นสามีจะต้องตระหนักในบารมีของตน สามีที่ดีจะต้องมีความพร้อมในการเป็นผู้นำครอบครัวและมีความตั้งใจในการสร้างหลักฐานความมั่นคงให้ครอบครัวอย่างจริงจัง ที่สำคัญต้องปฏิบัติตนเป็นสามีที่ดีของภรรยา (อภิรักษ์ โพธิ์สาน, 2551: 93) และการเป็นภรรยาที่ดี ภรรยาได้ชื่อว่าเป็นบุคคลสำคัญในบ้าน เพราะเป็นผู้ที่สามียกย่อง ให้เกียรติและมอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ ภรรยาที่ดีจึงจะต้องปฏิบัติตนให้สมกับฐานะนั้น โดยการทำหน้าที่ของตนด้วยดี จริยธรรมระหว่างสามีภรรยาหรือการประพฤติปฏิบัติต่อกันระหว่างสามีและภรรยาจากเรื่อง ทิศ 6 ในพระพุทธศาสนา หน้าที่ของสามีพึงปฏิบัติต่อภรรยา พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงในสังคาลสูตรไว้ 5 ประการ คือ 1) พึงให้เกียรติยกย่องภรรยา 2) ไม่ดูหมิ่น ดูแคลน 3) จงรักภักดี ไม่ประพฤตินอกใจ 4) พึงมอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ 5) พึงให้ของขวัญและให้เครื่องแต่งตัว และในส่วนหน้าที่ภรรยาพึงปฏิบัติ

ต่อสามี พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงในสังคาลสูตรไว้ 5 ประการ เช่นกัน 1) ควรจัดการงานดี 2) พึงสงเคราะห์คนข้างเคียงทั้งสองฝ่ายดี 3) จงรักภักดี ไม่ประพฤตินอกใจ 4) พึงรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ 5) พึงขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง (ที.ปา. 11/201/203)

ภรรยาผู้อยู่ในทิศเบื้องหลัง เพราะเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลังสามีฉะนั้นผู้เป็นสามีพึงต้องบำรุงภรรยาของตนด้วยการยกย่องให้เกียรติในฐานะที่เป็นภรรยาไม่ดูหมิ่น ไม่ประพฤตินอกใจ ทั้งยังต้องมอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ และต้องรู้จักหาเครื่องประดับมามอบตามโอกาสอันควร ในส่วนภรรยาก็ต้องยอมอนุเคราะห์สามีด้วยการทำหน้าที่ เช่น จัดการงานบ้านให้เรียบร้อย รู้จักสงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่าย ไม่ประพฤตินอกใจสามี ต้องรู้จักการจัดเก็บและรักษาทรัพย์ที่สามีหามา และเป็นคนขยันไม่เกียจคร้านในการงาน สามีภรรยาอยู่กินกันด้วยความรัก เป็นผู้สร้างครอบครัว จะมั่นคงถาวรก็ต้องมีศีลธรรม มีปัญญาและความรักมาหล่อเลี้ยงชีวิต สามีและภรรยาจะครองชีวิตคู่ด้วยกันอย่างมีความสุขได้ ควรมีสถาบัน 4 ประการ อันได้แก่ มิตรภาพเสมอกัน มศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน และมีปัญญาเสมอกัน ในส่วนคุณค่าที่เกิดขึ้นสำหรับชีวิตคู่ก็มีความสำคัญ เพราะสามีและภรรยาเป็นเสาหลักของสถาบันครอบครัว เป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ ดังนั้นคุณค่าที่เกิดขึ้นสำหรับชีวิตคู่คือการรับทราบและการปฏิบัติหน้าที่ที่ของตน ซึ่งจะหลักประกันในชีวิตเรื่องความสุขในครอบครัว

สัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว สามารถสร้างได้โดยการสื่อสารที่ดีต่อกัน มีเวลาอยู่ร่วมกัน อย่างคุ้มค่า แบ่งปันกับใส่ใจซึ่งกันและกัน แต่จากสถานการณ์ของสังคมสมัยนี้ ทำให้เราต้องหันมาทำความเข้าใจกับสภาพปัญหา และให้ความสำคัญอย่างจริงจัง “การมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ภายในครอบครัว” เป็นปัจจัยที่คอยเกื้อหนุนให้คนในครอบครัวมีความรัก ความผูกพัน มีความเข้าใจกัน อภัยให้กัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อยามที่ต้องเผชิญหน้ากับอุปสรรค ก่อให้เกิดเป็นครอบครัวอันอบอุ่น แต่สัมพันธภาพที่อ่อนแอจะส่งผลให้ครอบครัวนั้นขาดความอบอุ่นและมีการหย่าร้างในอัตราที่สูงขึ้น ความจริงนี้เกิดขึ้นกับสังคมไทยโดยเฉพาะในด้านบทบาทหน้าที่ของครอบครัว ในการที่ต้องอบรมเลี้ยงดูลูก ให้การดูแลผู้สูงอายุ และการหาเลี้ยงครอบครัวของสมาชิกวัยแรงงาน

การพัฒนาคุณภาพของคนในสังคม รู้จักเรียนรู้จากประสบการณ์ และปลูกฝังให้รู้ซึ่ง และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ได้อย่างแท้จริง อาจนำมาใช้ในสังคมที่เสื่อมโทรม คือพุทธศาสนิกชนได้มีหลักธรรมนำทางในการใช้ชีวิตท่ามกลางวิกฤตต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างรู้เท่าทันความกล้วหน้าของเทคโนโลยี ในยุคดิจิทัลที่มีต่อรูปแบบการดำเนินชีวิต ครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน ที่แตกต่างไปจากครอบครัวในสังคมไทยในอดีต ซึ่งปัจจุบันสมาชิกในครอบครัวมีเวลาให้กันน้อยมาก พ่อแม่ส่วนใหญ่ทำงานวันละ 7-10 ชั่วโมง และมีความรู้สึกห่างเหินกับลูก (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2554: 15-16) ขณะเดียวกันเด็กในสังคมไทยยังคงอยู่ในวัฒนธรรมกิน ดื่ม ช้อป ซึ่งชี้ให้เห็นว่าปัจจุบันวัยรุ่นใช้เวลาอยู่กับผู้ปกครองน้อยมาก และวิถีชีวิตอยู่ในห้างสรรพสินค้า ซึ่งความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล ทำให้เกิดกระแส “เครือข่ายสังคมออนไลน์” ที่ได้แพร่เข้ากลุ่มพื้นที่ความเป็นส่วนตัว ของหลายคนภายในเวลารวดเร็ว โดยเฉพาะเฟสบุ๊ก ไลน์ ยูทูบ ทวิตเตอร์ บล็อก และอินสตาแกรม เป็นต้น ซึ่งผลการสำรวจที่ผ่านมาพบว่าวัยรุ่นในสังคมไทยมีการใช้โทรศัพท์มือถือในรูปแบบออนไลน์ เป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารหลักกับครอบครัวและ

เครือข่ายเพื่อนสนิท และใช้โซเชียลเน็ตเวิร์ก ในการติดต่อกับผู้คนในวงกว้าง (อารยา สิงห์สวัสดิ์, 2552: 3) ผู้ปกครองส่วนใหญ่ ไม่ขึ้นกับอาชีพหรือรายได้ ล้วนสนับสนุนกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของเยาวชนตามแนวคิดแบบ Constructionism ที่เน้นให้เยาวชนเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้เครื่องมือด้านเทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต โดยผู้ปกครองจำนวนมากไม่ทราบและไม่สนใจว่าเยาวชนใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเพื่ออะไร ขณะเดียวกันกลุ่มที่ตอบว่าทราบนั้น ได้ข้อมูลจากคาดเดา โดยส่วนใหญ่เข้าใจว่าเยาวชนใช้อินเทอร์เน็ต เพื่อการค้นคว้าด้านการศึกษา ในขณะที่ข้อมูลที่ได้จากเยาวชนส่วนใหญ่ใช้เพื่อวามบันเทิง ด้านการเล่นเกมที่รุนแรง หรือลามก สนทนากับคนแปลกหน้า หรือค้นหาข้อมูลที่ไม่เหมาะสม ซึ่งสาเหตุหนึ่งมาจากความละเลยของสถานศึกษา ความอ่อนแอของภาครัฐ ในการเผยแพร่ระบบป้องกันภัย ที่ผลิตให้ใช้ภายในประเทศ และการขาดความรู้ด้านเทคนิคของผู้ปกครอง ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบการใช้งาน หรือให้คำแนะนำเพื่อป้องกันภัยได้ (สุวิมล วงศ์สิงห์ทอง และคณะ, 2552: 4)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า มนุษย์ได้พยายามพัฒนาทางด้านวัตถุมากขึ้น ทำให้ด้านวัตถุมีความก้าวหน้าขึ้นมาในด้านเทคโนโลยีและได้นำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเหล่านั้นมาพัฒนาอุปกรณ์เครื่องใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกเพื่อนำมาตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทำให้มนุษย์หันไปให้ความสนใจกับเรื่องความสะดวกสบายในด้านร่างกายและดิ้นรนทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นได้มาด้วยวิธีใดก็ตาม คนส่วนมากในยุคนี้จึงไม่ให้ความสำคัญกับความถูกต้องตามหลักกฎหมายระเบียบของสังคมและความถูกต้องทางศีลธรรมเท่าที่ควร จะเห็นได้จากข่าวสารทางสื่อต่างๆ

สรุป

จะเห็นได้ว่า พุทธจริยธรรม กล่าวคือหลักธรรมที่ควรประพฤติในพระพุทธศาสนาเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้ยึดถือปฏิบัติต่อกันได้อย่างถูกต้อง ในทศ 6 ได้อธิบายและความสำคัญกับบุคคลประเภทต่างๆ อยู่รอบตัวเรา เปรียบเสมือนทศทั้ง 6 สังคมไทยยุคดิจิทัล กล่าวคือสังคมที่มีความเจริญทางด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ หรือขาดการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง จึงเกิดปัญหาต่างๆ เช่น การหย่าร้าง การเด็กถูกละเมิด เป็นต้น แม้ว่าครอบครัวจะเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดในสังคม ที่มีส่วนในการปลูกฝังค่านิยม ถ่ายทอดวัฒนธรรม และแนวคิดต่างๆ แต่จริงแล้วตามหลักพระพุทธศาสนาได้อธิบายคำสอนเรื่องทศ 6 ที่พึงปฏิบัติต่อกัน และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัตถิมทศ ได้แก่ บิดาและมารดา ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด และให้ความอุปการะเรตั้งแต่แรกเกิด บุตรและธิดาจึงควรให้ท่านอยู่ในทิศเบื้องหน้า ปฏิบัติต่อท่านด้วยการเลี้ยงดูแล ช่วยการงาน ประพฤติตนเป็นทายาทที่เหมาะสม เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ และปจฉิมทศ ได้แก่ สามเณรและภรรยา ผู้มีบทบาทในการสนับสนุน เกื้อกูลและให้กำลังใจแก่กัน หากมีบุตรและธิดาเป็นกำลังเสริมให้กัน สามเณรยกย่องภรรยา ไม่กล่าวดูหมิ่น และนอกใจ ส่วนภรรยามีควรนอใจ ดูแลการงานในบ้านให้เรียบร้อย และช่วยรักษาทรัพย์สมบัติ

การที่มนุษย์ในสังคมยุคดิจิทัลให้ความสำคัญกับสิ่งอำนวยความสะดวกมากเกินไป จนเป็นสิ่งที่ต้องมีให้ได้ ถ้าไม่มีถือว่าเป็นคนไม่มีความสามารถ เป็นสิ่งที่น่าอับอาย จึงทำให้เกิดเป็นปมด้อยของคนในยุคดิจิทัล ฉะนั้น การได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ว่าจะทางที่ถูกต้องหรือในทางที่ผิดจึงไม่ใช่เรื่องสำคัญ ของเพียงให้ได้มา ทำให้

จิตใจของมนุษย์ยุคนี้ห่างเหินจากศีลธรรม มารดาบิดากับบุตรก็ห่างเหินกันไป หลากๆ ครอบครัวต้องจ้างคนมาเลี้ยงบุตรของตน หลากครอบครัว เอาไปฝากคนอื่นเลี้ยง หลากๆ ครอบครัวต้องทิ้งให้ลูกตนเองอยู่บ้านนอกกับตา ยาย หรือ ปู่ ย่า ส่วนตนเองต้องไปทำงานตามเมืองใหญ่ๆ จนบางครั้งกลับมาบ้านลูกกลับไม่รู้จักมารดาบิดาของตนจริงๆ กับเข้าใจว่าปู่ ย่า หรือ ตา ยาย นั้นเป็นมารดาบิดาจริงๆ ของตน ในส่วนสามีภรรยาเมื่อไปทำงานด้วยจุดหมายคือ เพื่อเงิน เพื่อรถ เพื่อบ้าน เพื่อสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อชีวิตที่ดี เมื่อจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งเหล่านี้ บางคนถึงกับไม่สนใจศีลธรรมขอให้ได้มาไม่ว่าโดยวิธีใดก็ได้ไม่ได้สนใจ สามีภรรยาบางครั้งถึงกับทำผิดจริยธรรมของสามีภรรยา ไม่ซื่อสัตย์ นอกใจสามีภรรยาของตนเพื่อแสวงหาซึ่งความสุขสบายทางกาย

จากที่กล่าวมานี้ จริยธรรมครอบครัวในยุคดิจิทัลนี้กลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญน้อยกว่าความสุขสบายทางกาย มารดาบิดาก็เน้นเลี้ยงบุตรด้วยเงินด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกมากกว่าความอบอุ่นทางใจ สามีภรรยาที่ให้ความสำคัญทางวัตถุมากกว่าทางจิตใจ สุดท้ายก็เกิดการนอกใจและหย่าร้าง เกิดปัญหาในครอบครัวตามมาอีกมากมาย จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องควรมีแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อความสุขของสังคม วิธีการแก้ไขควรเน้นที่การพัฒนาด้านจิตใจให้มากขึ้น โดยใช้หลักพุทธจริยธรรมเข้ามาพัฒนาจิตใจของประชาชนในสังคมให้มากขึ้น เมื่อการพัฒนาด้านวัตถุกับด้านจิตใจเกิดความสมดุลมากขึ้น ดังนั้นสังคมไทยยุคดิจิทัลควรนำหลักพุทธจริยธรรมมาเป็นแนวทางการสร้างครอบครัวที่อบอุ่นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). **แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ. (2562). “สังคมวิทยาจิตวิทยา : แนวคิดและการนำไปใช้”, **วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี**, ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน): 65.
- พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ จันทาโม (ประมวน พานิช), ชัยรัตน์ ทองสุข, ศิริธราภรณ์ สังสหาดี, สุวิน ทองปั้น และจรัส ลีกา. (2562). “พุทธจริยศาสตร์เพื่อความสุขในสังคม”, **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณแก่น**, ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนเมษายน-มิถุนายน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2556). **คำวัด : พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ: เลี่ยงเชียง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์.พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- พระนรินทร์ สีสเตโช, ผศ.ดร.จรัส ลีกา, พระสมภาร ฐิตญาณ, สัญญา ศราตรา. (2561). “หน้าที่ของมารดาบิดาในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วารสารวิชาการธรรมทรรศน์**, ปีที่ 18 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม) ฉบับพิเศษ.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2546, 31 ตุลาคม). สนามบินสุวรรณภูมิ สะท้อนความเป็นมา 3 พันปี ของ “สยามประเทศ ไทย” ในสุวรรณภูมิ. **มติชนสุดสัปดาห์**, 24(1211), 72.
- แสงเดือน ผ่องพุฒ. (2556). **สื่อสังคมออนไลน์ : แนวทางการนำมาประยุกต์ใช้**. [online], แหล่งที่มา: http://digitalasia.co.th/wpcontent/uploads/2016/12/66_85991_0_004.pdf. [15 กรกฎาคม 2565]
- โสวิทย์ บำรุงศักดิ์. (2563). **พุทธจริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ร้อยเอ็ด: เอ็มมี ค็อปปี เซนเตอร์ (Emmy Copy Center).
- _____. (2556). **จริยศาสตร์**, ขอนแก่น: เอ็มมี ค็อปปี เซนเตอร์ (Emmy Copy Center).
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2554). **รายงานสถานการณ์ครอบครัว**. [online], แหล่งที่มา: <http://www.womenfamily.go.th> [15 มิถุนายน 2565]
- สุวิมล วงศ์สิงห์ทอง และคณะ. (2552). **วิกฤตสังคมไทย : แนวทางป้องกันภัยเยาวชนจากการใช้อินเทอร์เน็ตใน ที่พักอาศัย**. **วารสารร่มพญักษ์**, ปีที่ 27 ฉบับที่ 2 (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม).
- อารยา สิงห์สวัสดิ์. (2552). **เด็กติดเกมภัยร้ายโลกไซเบอร์**. [online], แหล่งที่มา: <http://www.thaihealth.or.th> [15 มิถุนายน 2565]
- อภิญวัฒน์ โพธิ์सान. (2551). **พุทธศาสนแนวปฏิบัติเพื่อชีวิต**. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย มหาสารคาม.

วิกฤตวัฒนธรรม เปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตสังคมไทยในยุคดิจิทัล CULTURAL CRISIS CHANGING THE WAY OF LIFE THAI SOCIETY IN THE DIGITAL AGE

ประทวน วันนิจ¹, มนูญ สอนโพนงาม²

Pratoun Wannit¹, Manoon Sonphonngam²

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์¹⁻²

Rajabhat Buriram University¹⁻²

E-mail: thammonoon@gmail.com

ได้รับบทความ: 7 ตุลาคม 2565; แก้ไขบทความ: 14 ธันวาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 14 ธันวาคม 2565;

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง วิกฤตวัฒนธรรม เปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตสังคมไทยในยุคดิจิทัล มีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนสภาพวัฒนธรรมในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จากอดีตถึงปัจจุบัน และแนวทางการคงอยู่ของวัฒนธรรมไทยบทความนี้ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิชาการ รวบรวมวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เทียบเคียงแนวคิด ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ มาบูรณาการในการนำเสนอ ด้วยความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี ยุคดิจิทัลการสื่อสารไร้พรมแดน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมข้ามชาติ ส่งผลกระทบกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ดั้งเดิม การเปลี่ยนคุณค่า ภูมิปัญญา ความรู้สึก วัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมถูกรวบรวมนำมาขึ้นวิกฤต ซึ่งวัฒนธรรมกลับกลายเป็นตัวคุณค่าที่เปลี่ยนสินค้าให้เป็นความนิยมเชิงธุรกิจตามชนชาติพันธุ์อื่น ส่งผลต่อวิถีชีวิตคนในสังคมเดิมขาดความเป็นตัวตน ความเป็นแก่นสารวัฒนธรรมเพียงอาศัยความรู้สึกเรื่องชาตินิยมเข้ามา เพราะชาตินิยมหรือความเป็นไทยต่างๆเหล่านี้ ได้ถูกระบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิต หากมองอีกแง่หนึ่งเพื่อความอยู่รอดและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่สังคมไทยไม่สามารถยับยั้งการไหลบ่าของวัฒนธรรมข้ามชาติได้ หากเพียงปรับเปลี่ยนแนวคิดรับเอาวัฒนธรรมปรับใช้ให้เหมาะสมกับสังคมไทย ซึ่งในอนาคตอันใกล้ ประมาณ 20 – 30 ปี ข้างหน้า ความเป็นโลกาภิวัตน์จะขยายตัวลงไปสู่เบื้องล่างมากขึ้น ดังนั้นหนทางเพื่อความคงอยู่ของวัฒนธรรมความเป็นไทยที่ล้ำหลังจำต้องปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา ด้วยการพัฒนาทักษะในการนำเครื่องมือ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาทิ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ แทปเล็ต ไอแพด โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และสื่อออนไลน์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการสื่อสาร การปฏิบัติงาน และเพื่อพัฒนากระบวนการทำงานร่วมกัน เพื่อความอยู่รอด อยู่ได้อย่างมีความสุข และยั่งยืน

คำสำคัญ: วิกฤตวัฒนธรรม, วิถีชีวิต, ยุคดิจิทัล

Abstract

Academic article on cultural crisis Change the way of life in Thai society in the digital age. have a purpose to reflect the changing cultural conditions in society from past to present and guidelines for the persistence of Thai culture. This article uses methods to study information from documents and academic works. Collect, analyze, synthesize data, compare concepts social science theory be integrated into the presentation with the advancement in technology To the digital age, communication without borders There was an exchange of learning about cultural ways across nations. affecting the traditional living culture transforming values, wisdom, feelings, and culture into commodities Cultural identities are critically dominated. Where culture becomes a value that turns a product into a business popular among other races. affecting the way of life of people in the old society, lacking identity The essence of culture is based on a sense of nationalism. Because of these nationalism or Thainess The capitalist system has played a role in life. If looking at the other side, to survive and to be cognizant of the changes that Thai society cannot suppress the shoulders of transnational cultures. If only adjusting the concept of accepting the culture and adapting it to suit Thai society In the near future, about 20-30 years in the future, globalization will expand to the bottom. Therefore, the way for the persistence of the backward Thai culture must be adjusted over time. By developing skills in using tools, equipment and digital technologies that exist today such as computers, phones, tablets, iPads, computer programs. and online media used for maximum benefit in communication, work and to develop a collaborative process to survive live happily and sustainably.

Keywords: Cultural crisis, Way of life, Digital age

บทนำ

สภาพการณ์ของสังคมไทยจากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองหรือสังคมชนบท ทุกด้านการเปลี่ยนแปลงส่งผลต่อการดำรงชีวิตในสังคม เช่น การบริโภค การแต่งกาย การสื่อสาร ที่อยู่อาศัย ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมลงโดยอิทธิพลของสื่อที่มากครอบงำ ที่เรียกกันติดปากว่า “ยุคดิจิทัล” ทำให้เกิดปัญหาสังคมด้านต่างๆ มากมาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนจุดวิกฤตวัฒนธรรมของสังคมไทยนับวันจะเริ่มหมดคุณค่า หมดความเป็นไทยแท้ ที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้น และสืบทอดกันมา นับได้ว่าเป็นเรื่องที่น่าวิตกและสำคัญยิ่ง หากปล่อยไว้วิถีทางวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาครอบงำ โดยไม่มีการปรับเปลี่ยน หรือขาดการควบคุมดูแลของ

หน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน ผลท้ายสุดสังคมไทยจะไม่มีแม้แต่ความเป็นไทยเหลืออยู่เลย “อัตลักษณ์ของสังคมไทย” จะไม่มีอีกต่อไป (สนธิ สมัการและสุพรรณิ ไชยอำพร, 2538: 36)

สังคมไทยมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาแห่งการดำรงชีวิต ซึ่งบรรพบุรุษได้สั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีวิตมาโดยตลอด การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจะมีวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามแต่ละ ท้องถิ่น ซึ่งจะเห็น ได้ในเรื่องของวิถีชีวิต ประเพณี ภาษา การแต่งกาย อาหารการกิน ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อเรื่องการนับถือบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดหรือใช้พิธีกรรมซึ่งเป็นรูปธรรมมาเป็นสัญลักษณ์แทนแนวความคิดที่เป็นนามธรรม เพื่อให้เกิดการรับรู้และเข้าใจได้ง่ายขึ้น พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่คนในสังคมสร้างขึ้นเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นกลวิธีที่มนุษย์คิดขึ้นตามความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ เทวดา และความเชื่อทางศาสนา กล่าวคือมนุษย์เชื่อว่าถ้าประกอบพิธีกรรมเช่นสรงบูชาสิ่งที่มีอำนาจหรือสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นย่อมจะบันดาลหรือช่วยให้มนุษย์บรรลุผลหรือวัตถุประสงค์ตามความเชื่อและความต้องการที่ตั้งเอาไว้ พิธีกรรมจึงเป็นแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของประเพณี ที่คนในสังคมสร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักความมั่นคงทางจิตใจ เมื่อประกอบพิธีกรรมใดพิธีกรรมหนึ่งไปแล้ว ผู้ทำพิธีกรรมนั้น ย่อมมีความสุขใจและมีความหวังในชีวิต เพราะเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวังไว้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2547: 64) ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นวิถีชีวิตของสังคมไทยในอดีต แต่ปัจจุบันก็มีสังคมไทยบางชุมชนยังคงความเป็นวิถีดั้งเดิม แม้โลกจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดก็ตาม ก็ถือว่าเป็นส่วนน้อยในสังคมยุคดิจิทัล

ประเทศไทยเริ่มการพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่ที่เรียกกันว่า “ทันสมัย” มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (อรศรี งามวิทย์พงษ์, 2546: 85) แต่การเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยนั้นยังมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบทและสังคมไทยในภาพรวมน้อยมาก จากข้อจำกัดด้านการคมนาคม การสื่อสาร และกระบวนการของผู้นำ ประเทศไทยเพิ่งมาเปิดรับการเป็นสังคมสมัยใหม่อย่างเต็มที่ในยุคหลังถึงพุทธกาล คือเมื่อประเทศไทยเริ่มพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามแบบตะวันตกด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2504-2509 สืบเนื่องต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน การเปลี่ยนในยุคสมัยนี้ เกิดผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ อันเป็นผลจากความก้าวหน้าเทคโนโลยี รวมไปถึงการคมนาคมที่สะดวกสบายมากขึ้น (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2549: 66) จะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ดังต่อไปนี้

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างด้านเศรษฐกิจไปสู่การพึ่งพาตลาด

การพัฒนาเศรษฐกิจฯ ที่รัฐกำหนดขึ้นในยุคไปสู่ความทันสมัยตามแผนพัฒนาฯ มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อความเจริญเติบโตหรือความมั่งคั่งทางวัตถุ ด้วยเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมและบริการตามแบบประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นต้นแบบของความทันสมัยที่รัฐต้องการ โดยมุ่งเน้นการขยายตัวของเมืองใหญ่ที่มีความทันสมัย จุดมุ่งหมายทั้ง 2 ประการนี้ ได้กระทบต่อวิถีชีวิตของชาวชนบทในระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ที่เน้นการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ พึ่งพากันเองภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ตามวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ได้รับอิทธิพลจากหลักธรรมพุทธศาสนา เนื่องจากในยุคพัฒนานี้ รัฐเชื่อว่าในระบบเศรษฐกิจแบบชุมชนที่ผ่านมาเป็นลักษณะปล่อยตามบุญตามกรรม ปราศจากการจัดการ ไม่มีการวางแผน ไม่มีการแบ่งหน้าที่ จากปรากฏการณ์เช่นนี้ รัฐ

สะท้อนความเชื่อในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การใช้ที่ดิน น้ำ ป่า เกิดขึ้นอย่างปราศจากการจัดการดูแลอย่างถูกวิธี เนื่องจากชาวบ้านขาดแคลนความรู้ ทักษะเทคโนโลยี การจัดการทรัพยากรสมัยใหม่ และเชื่อว่าสถานการณ์นี้คือสาเหตุของการหมดไปและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และมีผลให้การเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจทำไม่ได้ จึงนำไปสู่วงจรแห่งความยากจนของคนในชนบท (อรศรี งามวิทย์พงษ์, 2546: 63)

จากความเชื่อดังกล่าวของรัฐ จึงทำให้เกิดแผนงาน โครงการจำนวนมากๆ เพื่อสร้างสิ่งที่รัฐคิดว่าชนบทขาดแคลนและทำให้ด้อยพัฒนา โดยเฉพาะการขาดแคลน “ความรู้” ในการพัฒนาเศรษฐกิจให้มั่นคงรัฐจึงได้เข้าไปเป็นผู้วางแผน จัดการแบบเบ็ดเสร็จ โดยที่ประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติตามอย่างเดียว เริ่มจากการเปลี่ยนแปลงการผลิตภาคเกษตรกรรมจากการผลิตเพื่อกินในครัวเรือน ที่มีความหลากหลายตามประโยชน์การบริโภคและใช้สอยในวิถีชีวิตของชุมชน มาเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อส่งออกขายต่างประเทศ เช่น ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ข้าวโพด อ้อย ฯลฯ และใช้สารเคมีควบคุมการจัดการกับธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ฯลฯ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้ปริมาณมากตามต้องการ ในด้านกายภาพหรือระบบนิเวศมีการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่า โดยการถางป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ การตัดถนนเพื่อความมั่นคงในยุคปราบปรามคอมมิวนิสต์และความสะดวกในการขนย้ายผลผลิตสู่ตลาดโลก แนะนำสินค้าอุปโภคบริโภคจากตลาดภายนอกเข้าสู่ชุมชน มีการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้าให้แก่ เศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพดังกล่าว จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งการผลิตและการบริโภคของชุมชนดั้งเดิมโดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนก่อนยุคทันสมัย ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคม ระบบค่านิยม ประเพณี ความสัมพันธ์ทางสังคม (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2549: 63)

การเปลี่ยนแปลงค่านิยมสู่วัตถุนิยม

การที่รัฐและกลไกของรัฐใช้กรอบความคิดของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยในการมองชุมชนก่อนยุคทันสมัย ทำให้ขาดความเข้าใจในกระบวนทัศน์และวัฒนธรรมของชาวชนบท จึงเห็นว่าชาวชนบทขาดระบบค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนา กล่าวคือไม่มีคุณสมบัติเหมือนกับชาวตะวันตก อาทิ ความขยันขันแข็ง อดทน ดังเช่นการวิเคราะห์ความสำเร็จ - ไม่สำเร็จของระบบสหกรณ์ที่รัฐจัดตั้งขึ้นในชนบทว่าเกิดจากความไม่ขยัน ไม่เสียสละ ไม่อดทน ไม่เห็นแก่ส่วนรวมของชาวบ้าน ในทัศนะ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เห็นว่าปัญหาค่านิยมนิสัย ความเชื่อ จารีตของชาวชนบทเป็นปัจจัยสำคัญมากที่สุดที่จะต้องปรับเปลี่ยน “การปฏิวัติประการแรกที่เราจะต้องทำในเรื่องเกษตรกรรม คือเปลี่ยนนิสัยและความเคยชินของเกษตรกร ที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ หรือคอยรับแต่ผลงานที่ธรรมชาติบันดาลให้ เราจะต้องเพิ่มนิสัยกระตือรือร้นชวนขวนขวายให้มากขึ้นในเกษตรกรของเรา ให้เกษตรกรของเรายอมรับของใหม่วิธีใหม่ โดยมุ่งหน้าแต่จะรักษาจารีตอยู่อย่างเดียว” (สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะรัฐมนตรี, 2507: 98) ในทัศนะของนักวิชาการผู้จัดทำแผนพัฒนาฯ นั้น ชาวชนบทยากจนและด้อยพัฒนา เนื่องจากมีค่านิยมไม่ช่วยตนเอง คิดแต่การพึ่งพาผู้อื่น ดังปรากฏในวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาท้องถิ่นในแผนพัฒนาฯ ว่ารัฐจะต้อง “เปลี่ยนแปลงแนวความคิดของชาวชนบทเสียใหม่ให้รู้จักช่วยตนเองในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเองและท้องถิ่น โดยรัฐดำเนินการกำจัดค่านิยมเดิมพร้อมกับการ

สร้างค่านิยมใหม่ผ่านการจัดการศึกษาที่สร้างระบบคุณค่าใหม่ต่อชนบทเมือง พร้อมกับการรณรงค์ค่านิยมใหม่ด้วยคำขวัญในยุคของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย คือ “งานคือเงิน เงินคืองานบันดาลสุข” เป็นคำขวัญที่สร้างค่านิยมใหม่ให้แก่ชีวิตไม่ว่าชนบทหรือในเมือง ว่าเงิน (รายได้) คือที่มาของ “ความสุข” ของบุคคล โดยนิยามความสุขในวิถีชีวิตทันสมัย คือเพียบพร้อมทางวัตถุ ทรัพย์สิน สุขสบายทางกายภาพและสังคมตะวันตก (มาตรฐานอเมริกัน / American Standard) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเองไม่ได้ บุคคลจะต้องทำงานเร่งเพิ่มผลผลิตตามแนวทางของรัฐ เพื่อเพิ่มรายได้ให้หายากจน (ทางวัตถุ/รายได้) เมื่อมีรายได้เพิ่มย่อมมีความสุข ดังนั้นหากไม่มีเงินก็ไม่มีความสุข อ้างถึงใน (สนธิ สมัตการและสุพรรณิ ไชยอำพร, 2538: 45)

การโฆษณาชวนเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลมากต่อการยอมรับการพัฒนาเศรษฐกิจตามแบบใหม่ คือสนับสนุนเศรษฐกิจแบบ “เจริญเติบโต” (Growth) ของรัฐอย่างมาก เพราะมนุษย์ล้วนปรารถนาความสุข และความสุขในคำขวัญนี้จะไม่ใช่ว่าสิ่งที่ยากเย็นเกินความสามารถของบุคคล คือทำงานการเกษตร ซึ่งชาวชนบททำอยู่แล้วแต่เดิม หากเปลี่ยนวิธีการผลิต ซึ่งรัฐโฆษณาว่าได้ผลและมีประสิทธิภาพดี โดยมีตัวอย่างให้เห็น เช่น การปฏิวัติเขียวในฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย ที่เริ่มมาก่อนประเทศไทย และได้ผลคือความมั่งคั่งของผลผลิตจริง รัฐได้ประดิษฐ์วาทกรรมที่ผูกโยงความร่ำรวย ความสุข ให้สัมพันธ์ไปกับการมีความรู้ตามแบบของรัฐ เช่น “การศึกษาดี มีเงินใช้ ไร้โรคภัย พาให้สุขสมบูรณ์” และสร้างความเชื่อว่าการไม่มีความรู้สมัยใหม่คือสาเหตุสำคัญที่สุดซึ่งทำให้ยากจน ไร้ความสุข ตามแนวคิดของวัฏจักรความจน “โง่-จน-เจ็บ” ที่เผยแพร่กันอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-5 ค่านิยมใหม่นี้ ได้เปลี่ยนแปลงระบบคุณค่าในเรื่องของความสุขจากที่เคยมีอยู่ในสังคมไทย เช่น ความสุขจากการมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อแบ่งปันให้กัน ความอบอุ่นในครอบครัว-ชุมชน การสร้างสรรค์งานศิลปะ ฯลฯ ลดทอนเหลือเป็น “ความสุขแบ่งแยกส่วนให้เป็นวัตถุล้วนๆ และอย่างเป็นปัจเจกนิยม ส่งเสริมให้บุคคลมุ่งแสวงหารายได้เพิ่ม เพื่อหาความสุขจากวัตถุในแบบตัวใครตัวมัน” ค่านิยมดังกล่าวยังปรากฏชัดเจนในยุคปัจจุบันและมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้นตามกระแสโลกาภิวัตน์ บนฐานสังคมยุคใหม่เป็นวาทกรรมใหม่ “สังคมยุคดิจิทัล” การเปลี่ยนแปลงค่านิยมไปสู่ความทันสมัยทางวัตถุและปัจเจกนิยมของบุคคล มีผลกระทบโดยตรงต่อค่านิยมด้านจิตวิญญาณ และความสัมพันธ์เชิงสังคม ซึ่งเป็นฐานสำคัญของประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมอื่นๆ ที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ทางจริยธรรมของบุคคลในชุมชน มีผลให้กระบวนการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณ ชุมชนนิยมเสื่อมสลายลงเป็นลำดับ (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2542: 12)

กระบวนการโลกาภิวัตน์ในฐานะเป็นพัฒนาการของระบบทุนนิยม

ในประเด็นที่เกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ในแง่วัฒนธรรมนั้น โลกาภิวัตน์ซึ่งมีการกล่าวถึงในปัจจุบัน แท้ที่จริงแล้วคือกระบวนการพัฒนาการที่ต่อเนื่องของระบบทุนนิยมนั่นเอง ซึ่งไม่ใช่เป็นอะไรที่ใหม่ กล่าวคือระบบทุนนิยมนี้มีพัฒนาการที่ก้าวออกมาในหลายระดับ

โดยขั้นตอนแรก เริ่มต้นด้วยการเข้ามาหาประโยชน์กับทรัพยากรในประเทศอื่นที่ผ่านกลไกของระบบอาณานิคม เช่น จักรวรรดินิยมเข้ามาในเชียงใหม่ ก็เอาไม้สักหรือทรัพยากรต่างๆออกไป หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการมาถลุงทรัพยากรของประเทศอื่น

ขั้นตอนที่สองของระบบทุนนิยมก็คือ พยายามที่จะเอาประโยชน์จากแรงงานในสังคมอื่น หมายความว่า ใช้กลไกตลาดเข้ามาหาประโยชน์จากแรงงาน ในรูปแบบการใช้แรงงานในการทำการผลิต ผ่านการส่งสินค้าออก เช่น ปลูกพืชเพื่อส่งออก การทำอุตสาหกรรมเพื่อส่งออก ฯลฯ ทั้งหมดนี้คือกระบวนการของการมาเอาประโยชน์จากแรงงาน ภายหลังจากที่ผ่านขั้นตอนการมาเอาประโยชน์จากทรัพยากรแล้วก็เข้าสู่ขั้นตอนของการมาเอาประโยชน์จากแรงงาน แต่ไม่ได้หมายความว่าทั้งทรัพยากร ยังคงสืบเนื่องมาเรื่อยๆ

ขั้นตอนที่สาม หลังจากการเอาประโยชน์จากแรงงานแล้ว ก็พยายามที่จะมาหาประโยชน์จากทุนรูปแบบต่างๆที่มีอยู่ในสังคมและในด้านอื่นๆเพราะทุนนิยมพัฒนาขึ้น ก็จะสร้างทุนบางอย่างขึ้นมา ซึ่งอาจเป็นเงินทุนเพื่อให้เกิดดอกเบี้ย หรือเป็นทุนทางปัญญาในรูปของข่าวสารเพื่อขายลิขสิทธิ์ เป็นต้น และขั้นตอนสุดท้ายของพัฒนาการทุนนิยมก็คือ การมาเอาประโยชน์จากวัฒนธรรม โลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ทุนนิยมได้พัฒนามาสู่ระดับขั้นนี้ กล่าวคือ เป็นขั้นตอนที่พยายามจะเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า เมื่อก่อนนั้น เวลาซื้อขายสิ่งของกันและกัน อาจมีการเอาประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน หรืออะไรต่างๆเหล่านี้ แต่ปัจจุบันนี้ไม่ใช่แล้ว ทุนนิยมจะมาหาประโยชน์โดยการเปลี่ยนวัฒนธรรมหรือเรื่องของคุณค่าจิตใจให้กลายเป็นสินค้า ดังที่เราได้พบกันอยู่เป็นประจำ กรณีที่เราไปซื้อของต่างๆ เราก็ไม่ได้ซื้อเฉพาะของสิ่งนั้น อันที่จริงแล้วเราไม่แน่ใจว่าเราไปซื้ออะไร ระหว่างของที่เป็นของจริงๆ กับสิ่งที่ถูกเอาคุณค่าหรือความหมายใส่เข้าไป เช่น เราไปกินแฮมเบอร์เกอร์ กินไก่ KFC อันนี้ไม่รู้ว่าจะเราไปกินตัวแฮมเบอร์เกอร์ กินไก่ KFC หรือว่าไปกินรสนิยมแบบอเมริกัน (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2548: 66)

กระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าในกระแสโลกาภิวัตน์

เมื่อเราเปลี่ยนคุณค่าหรือความรู้สึกและวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าแล้ว ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือ ทำให้เราคิดว่า ความหมายกลายเป็นของจริงมากกว่าตัวสินค้าซึ่งเป็นสิ่งของ ความหมายกลับกลายเป็นตัวคุณค่าที่เปลี่ยนสินค้านั้นกลายเป็นของจริง เป็นสิ่งที่มีแก่นสาร นั้นเมื่อมีชาวเรือนายโอรสจะมาเมืองไทย เราก็มีความรู้สึกต่อต้านโดยอาศัยความรู้สึกเรื่องชาตินิยมเข้ามา เพราะชาตินิยมหรือความเป็นไทยต่างๆเหล่านี้ ได้ถูกระบบทุนนิยมซึ่งนอกจากจะเปลี่ยน “วัฒนธรรม” ให้เป็น “สินค้า” แล้ว ยังกลับสร้างให้ “ความคิด” เป็น “จริง” ขึ้นมา โดยใช้ทักษะในการนำเครื่องมือ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาทิ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ แท็บเล็ต ไอแพด (iPad) โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ฯลฯ และสื่อออนไลน์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการสื่อสาร การปฏิบัติงาน และการทำงานร่วมกัน หรือใช้เพื่อพัฒนากระบวนการทำงาน ดังนั้นมิใช่เป็นเรื่องแค่ว่าจิตใจ ความรู้สึก แต่เป็นเรื่องที่เป็นของจริง สามารถจับต้องได้ (เอก ตั้งทรัพย์ วัฒนา, 2548: 14)

ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่ใช่สิ่งใหม่ แม้ที่จริงแล้ว ใช้คำอธิบายในความคิดแบบมาร์กซิสต์หรือความคิดแบบโพสต์โมเดิร์น (Postmodernism) สามารถอธิบายด้วยวิธีไหนก็ได้ทั้งนั้น ถ้าจะอธิบายแบบมาร์กซิสต์ สถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปนี้ ในภาษามาร์กซิสต์เรียกว่า fetishism กล่าวคือ ทำให้วัฒนธรรมหรือคุณค่าเหล่านี้มีอำนาจเหนือตัวคน เช่น เงินตรา ซึ่งเป็นสิ่งที่เราผลิตขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยน เป็นเรื่องของมูลค่าต่างๆ แต่ปรากฏว่าในกระบวนการทางวัฒนธรรม เรากลับเปลี่ยนให้ตัวเงินตรานั้นมีอำนาจ

เหนือตัวคนซึ่งเป็นผู้ผลิตเงินตราตัวเอง ดังนั้นในเวลานี้ เงินตราจึงไม่เป็นเพียงเครื่องมือของมนุษย์เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนเท่านั้น แต่เงินตราได้กลายเป็นเจ้าเหนือมนุษย์เพราะเราไม่ได้มองเงินตราเป็นสื่อ แต่เรามองว่าเงินเป็นพระเจ้า ปรากฏการดังกล่าวเป็นกระบวนการ การเปลี่ยนให้วัฒนธรรมและคุณค่านั้นมาเป็นเจ้าของเหนือตัวคนซึ่งเป็นผู้ผลิตหรือสร้างสิ่งนั้นอีกทีหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าในเรื่องความเป็นไทย ที่เราคิดว่าเป็นของเรา เราพัฒนาขึ้นมา แต่ปรากฏว่าความเป็นไทยมาอยู่เหนือตัวคน ซึ่งจะมีผลกระทบในแง่ที่มาลดทอนความเป็นมนุษย์ลงไป จนมองไม่เห็นความเป็นคน เพราะยึดติดอยู่กับคุณค่าที่ถูกครอบงำเหล่านั้น (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2549: 41)

กระบวนการที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ กำลังผ่านเข้ามาอยู่ในกระแสความเคลื่อนไหวของระบบทุนนิยมปัจจุบัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือขณะนี้เรากำลังเข้าสู่สภาวะที่เรียกว่า “กระบวนการโลกาภิวัตน์” เข้าสู่ระบบทุนนิยมที่สามารถเปลี่ยนทุกอย่างให้เป็นสินค้า ได้กลายเป็นสิ่งที่ครอบงำตัวคนได้หมด จนแทบไม่เห็นคุณค่าของความเป็นคนหลงเหลืออยู่แล้ว ภายใต้กระแสของระบบทุนนิยม ที่สามารถทำได้ถึงเพียงนี้ก็เพราะมีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีของการสื่อสาร กล่าวคือ ในอดีตนั้นทุนนิยมไม่สามารถทำได้กว้างไกลขนาดนี้ เพราะการสื่อสารไม่รวดเร็วไม่กว้างขวางเหมือนปัจจุบัน เช่น โซเชียล เทคโนโลยีดิจิทัลหรืออีเมล เป็นต้น เทคโนโลยีเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่สำคัญของระบบทุนนิยม ซึ่งทำให้โลกาภิวัตน์มีอำนาจอย่างที่ได้กล่าวไปแล้ว ส่วนคำที่กล่าวว่า “กระแสโลกาภิวัตน์ทำลายความเป็นไทย” นั้นแท้จริงแล้วกระแสโลกาภิวัตน์ทำลายความเป็นไทยอย่างที่เราควบคุมได้ และสามารถสร้างความเป็นไทยชนิดที่เป็นสินค้าขึ้นมา เพราะฉะนั้นเวลานี้ ความเป็นไทยที่ขายกันไปทั่วโลกนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องของคนไทย คนใดคนหนึ่ง ไม่สามารถควบคุมได้ คุณสามารถไปกินอาหารไทยที่ไหนในโลกก็ได้ แต่พอกินแล้วจะไทยหรือไม่ไทยนั้นเราควบคุมไม่ได้ เช่น ที่ปารีส ปรากฏว่าคนเวียดนามเปิดร้านอาหารไทยและก็กลายเป็นความป็นไทยที่ควบคุมไม่ได้ เพราะความหมายกลายเป็นสินค้าไปแล้ว (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2548: 89)

ปัจจุบันวัฒนธรรมตะวันตก มีอิทธิพลเหนือวัฒนธรรมไทยมากขึ้นเรื่อยๆ จนมีผลกระทบต่อพฤติกรรมทางสังคมของคนไทย เช่น การรับเอาแนวคิดและค่านิยมแบบตะวันตกเข้ามาจะทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปโดยละเอียดหรือมองไม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทยเดิม โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางจิตใจจนทำให้เกิดปัญหาทางวัฒนธรรมทางจิตใจด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความกตัญญู รู้คุณ ความเอื้ออาทร ความรัก ความสามัคคี และวัฒนธรรมด้านต่างๆ เหล่านี้บางอย่างกำลังเสื่อมความนิยมและสูญหายไป จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเลือกสรรว่าวัฒนธรรมไทยเดิมที่ดีงาม กำลังถูกกลืนโดยวัฒนธรรมตะวันตก ส่วนใดที่คุณค่ามีเหตุผลควรแก่การอนุรักษ์ สืบทอดต่อมา เช่น ยิ้มแย้มแจ่มใส ความคิดที่เป็นอิสระ ช่างคิด ช่างประดิษฐ์ เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชาติต่อไป การปรับตัวรับของใหม่ เดินทางสายกลาง ไม่ชอบความรุนแรง การประสานความร่วมมือ ประเด็นสำคัญความรักใคร่ เอื้ออาทร พึ่งพาอาศัย อยู่ร่วมกับธรรมชาติ เป็นต้น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546: 55)

วิถีชีวิตของชาวไทยได้รับอิทธิพลจากต่างชาติตลอดเวลา ในด้านวัตถุที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ เครื่องใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกในครอบครัว การแต่งกาย อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เป็นต้น ในด้านแนวความคิดที่มีการเปลี่ยนแปลง เช่น ค่านิยมในเรื่อง ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจผู้อื่นลดน้อยลง

กลายเป็นการเห็นแก่ตัว แกร่งแย่งชิงดีชิงเด่นเพื่อความอยู่รอดของตนเองแบบชาวตะวันตก ความสัมพันธ์แบบไทยที่ก่อให้เกิดความอบอุ่นเปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์แบบทุนนิยม เป็นต้น

โดยสรุป สภาพของสังคมยุคโลกาภิวัตน์ มีลักษณะเด่นคือ มนุษย์มีทักษะในการนำเครื่องมือ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาทิ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ แทปเล็ต ไอแพด (iPad) โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ฯลฯ และสื่อออนไลน์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการสื่อสาร การปฏิบัติงาน และการทำงานร่วมกัน หรือใช้เพื่อพัฒนากระบวนการทำงาน และเทคโนโลยีทางการคมนาคมสื่อสารก้าวหน้า ทำให้มนุษย์ซึ่งตกอยู่ตามส่วนต่างๆ ของโลกสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ผู้คนทั่วไปมีเสรีภาพมากขึ้น มีการเดินทางพบปะกันมากขึ้น ขอบเขตของประเทศที่เคยปิดกั้นประชากรของตนก็เปิดกว้างออก ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมหรือความนิยมวัฒนธรรมของตนเองก็ลดลง และน่าจะมีแนวโน้มที่จะลดลงเรื่อยๆ

ลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ จะเป็นไปอย่างรวดเร็วมากกว่ายุคใดของมนุษยชาติ โดยมีแนวโน้มของการประสมประสานกันมากขึ้น (Cultural Integration Assimilation) แต่การเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นไปอย่างทั่วถึงในระบบเดียวกัน แม้ว่าจะมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยในการเผยแพร่ข่าวสารๆ อันได้แก่ พวกเครื่องจักรคำนวณ (Computer) และเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ (Electronic) ก็ตามแต่ประชาชนบางส่วนโดยเฉพาะกลุ่มที่ยากจนซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ก็ยังถูกปิดกั้นจากสิ่งเหล่านี้อยู่ และบางสังคมก็ยังมียุทธศาสตร์ปิดกั้นเสรีภาพเพื่อรักษาสถานภาพเดิมของกลุ่มผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจในสังคมในคงอยู่ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างไม่สม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม การเรียกร้องสิทธิต่างๆ อย่างเป็นกระบวนการจะมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำทางความคิดและการติดยึดอยู่ในความเชื่อดั้งเดิมลดน้อยลง หรือเปลี่ยนแปลงในอัตราที่เร็วขึ้น เป็นที่คาดกันว่า โลกใน 20-30 ปี ข้างหน้าจะเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์อย่างเต็มที่ นั่นก็หมายความว่า แนวความคิดวิถีชีวิตที่สร้างสรรค์และมีคุณภาพต่อการดำรงอยู่ของมนุษยชาติอย่างแท้จริงจะเป็นไปได้อย่างแพร่หลาย ความยากจน การเอารัดเอาเปรียบผู้ยากไร้ ด้อยโอกาสจะลดน้อยลง เช่นเดียวกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมของมนุษยชาติ หรือวัฒนธรรมสากล (Universal Culture) น่าจะเกิดขึ้นได้แม้ว่าความแตกต่างในวิถีชีวิตของคนในแต่ละสังคมจะยังคงมีอยู่ แต่ผู้คนโดยทั่วไปจะมีความแตกต่างเหล่านั้นด้วยความอดกลั้นมากกว่าเดิม และใช้ประโยชน์จากความแตกต่างทางวัฒนธรรมเพื่อขยายโลกทัศน์ของตนมากกว่ามองว่าเป็นศัตรู หรือฝ่ายตรงกันข้ามที่ต้องปราบปรามหรือกำจัดให้หมดสิ้นไป ถ้าเราพิจารณาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของมนุษย์จากอดีตอันยาวนานประมาณหนึ่งล้านปีมาแล้ว เราก็จะพบความจริงที่ว่ายุคแรกเริ่มของมนุษย์นั้นเป็นเรื่องของวัฒนธรรมของสังคมโดดเดี่ยวดำรงชีพโดยการแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติโดยตรง คือการหาของป่าและล่าสัตว์ (hunting and gathering) มาเป็นเวลาหลายแสนปี กว่ามนุษย์จะรู้จักเอาพืชมาปลูกและเอาสัตว์มาเลี้ยง (plant and animal domestication) อันเป็นการเริ่มต้นวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมเมื่อประมาณหมื่นกว่าปีมาแล้ว จากนั้นเมื่อประมาณ 200 กว่าปีมานี้เองที่มนุษย์ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม (Industrialization) ที่สร้างความเจริญทางวัตถุให้มนุษย์เป็นอันมาก การนำความรู้ทาง

วิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการผลิตทรัพย์สินหรือเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติสิ้นเปลืองกว่าสมัยเดิมๆ มากมายจนเมื่อเร็วๆ นี้ ก่อนถึงยุคโลกาภิวัตน์มนุษย์จึงได้ริเริ่มตระหนักถึงความสูญเสียของสภาพแวดล้อมธรรมชาติในการนำเอามาพัฒนาเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม และเริ่มเรียกร้องรวมทั้งแสวงหามาตรการใหม่ที่ดีกว่าเดิม ทำอย่างไรมนุษย์จึงจะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจได้โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมธรรมชาติลงไปอย่างมากมายเช่นที่กำลังเป็นอยู่ในหลายๆ สังคมของมนุษย์ปัญหานี้ยังคงท้าทายความสามารถของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน แม้ว่าพัฒนาการทางเทคโนโลยีจะเจริญก้าวหน้ามาก แต่พัฒนาการทางด้านจิตใจโดยเฉพาะจิตสำนึกต่อสภาพแวดล้อมคงจะต้องพัฒนากันอีกมาก (อมรา พงศาพิชญ์, 2547: 67)

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ทุกฝ่ายหันกลับมามองถึงสภาพปัญหา เหตุและผลที่ก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนจุดวิกฤตของวัฒนธรรม ที่เป็นหนทางนำไปสู่ความเสื่อม และเพื่อบูรณาการวัฒนธรรมที่ดั่งามให้คงอยู่สืบไป ซึ่งเมื่อปีพุทธศักราช 2542 ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542: 66) และ แผนปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา 2564 ได้มีการปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติ โดยเนื้อหาแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง กระบวนทัศน์ การศึกษาที่ต้องให้มีความเกี่ยวพันกับกระบวนการเรียนรู้งานวัฒนธรรมควบคู่กันไป โดยนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นระดับรากหญ้าของสังคมที่มีจำนวนมากนับได้ว่าเป็นรากฐานอันสำคัญที่บ่งบอก หรือชี้ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลง การปฏิรูปการศึกษารั้งนี้ ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงฐานความคิด ฐานทัศนคติ ของชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ พร้อมการดำรงชีพด้วยฐานการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผสมผสานหลักวิชาการ อันส่งผลประโยชน์แก่ชุมชน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2542: 66)

การปฏิรูปการศึกษาก็เป็นเพียงหนทางหนึ่งเท่านั้น จะบูรณาการวัฒนธรรมเอาไว้แต่ผู้ที่มีโอกาสเข้าไปศึกษาเรียนรู้โดยตรง คงเป็นเพียงเยาวชนในวัยเล่าเรียนเท่านั้น คนในชุมชนนอกรั้วโรงเรียนก็ไม่มีโอกาสด้วยเหตุนี้สภาวัฒนธรรมได้เล็งเห็นผลอันต่อเนื่องที่จะทำให้อวัฒนธรรมที่ดั่งามแพร่หลายไม่กระจุกอยู่ในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จึงได้เปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นมีเวทีสนทนา ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมจะได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบและตัดสินใจในการดำรงงานด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วยคนในท้องถิ่นเอง เป็นการสร้างจิตสำนึก สร้างความรู้ความเข้าใจ ทำให้เกิดความมั่นใจและสำนึกถึงพลังของตนเองสามารถร่วมกัน เพื่อป้องกัน แก้ปัญหาและพัฒนาวัฒนธรรมของท้องถิ่นเอาไว้บนเงื่อนไขของจิตสำนึกของความเป็นคนในท้องถิ่นที่ต้องคิดต้องลงมือทำ โดยนัยยะของสภาวัฒนธรรมมีเจตนาต้องการขยายวัฒนธรรมที่ดั่งามของแต่ละท้องถิ่นให้เกิดการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนเพื่อความเป็นหนึ่งเดียว เพื่อการพัฒนาโครงสร้างวัฒนธรรม อันส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในแง่เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม การเมือง ไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ทรงคุณค่าสืบไป ซึ่งที่กล่าวมาถือว่าเป็นแนวทางที่จะรอดพ้นจากปัญหา และวิกฤตด้านวัฒนธรรมของสังคมไทยในปัจจุบัน แต่ถ้ากลับมามองอีกมุมหนึ่ง จะเห็นได้ว่าทั้งการปฏิรูปการศึกษา การขยาย วัฒนธรรมที่ดั่งาม รวมถึงการพัฒนาวัฒนธรรมของสภาวัฒนธรรมนั้นเป็นเพียงหน่วยงานหนึ่งๆ เท่านั้น ที่สะท้อนเจตนารมณ์ความคาดหวังที่จะให้ “วัฒนธรรมไทยที่ดั่งามคงอยู่ และรอดพ้นจากการครอบงำของวัฒนธรรมตะวันตก” โดยนัยยะทั้งสองหน่วยงานเป็นการสร้างความคิดแนวใหม่ ที่เข้าไปในทิศทางเดียวกัน ฉะนั้นเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อความเป็นอิสระในการพัฒนาและการสร้างสรรค์งานด้านวัฒนธรรม ทั้งนี้เจตนารมณ์ยังคงเหมือนเดิม เพื่อสืบสาน,

ประสานงาน เป็นศูนย์กลางในข้อมูลข่าวสารให้ความรู้ เผยแพร่งานด้านวัฒนธรรมที่ดั่งามให้คงอยู่เพื่อคนรุ่นหลังต่อไป (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546)

สรุป

ด้วยความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี สู่ยุคดิจิทัลการสื่อสารไร้พรมแดน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมข้ามชาติ ส่งผลกระทบกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ดั้งเดิม การเปลี่ยนคุณค่า ภูมิปัญญา ความรู้สึก วัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมถูกรวบงำถึงขั้นวิกฤต ซึ่งวัฒนธรรมกลับกลายเป็นตัวคุณค่าที่เปลี่ยนสินค้าให้เป็นความนิยมเชิงธุรกิจตามชนชาติพันธุ์อื่น ส่งผลต่อวิถีชีวิตคนในสังคมเดิมขาดความเป็นตัวตน ความเป็นแก่นสารวัฒนธรรมเพียงอาศัยความรู้สึกเรื่องชาตินิยมเข้ามา เพราะชาตินิยมหรือความเป็นไทยต่างๆเหล่านี้ ได้ถูกระบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิต หากมองอีกแง่หนึ่งเพื่อความอยู่รอดและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่สังคมไทยไม่สามารถยับยั้งการไหลบ่าของวัฒนธรรมข้ามชาติได้ หากเพียงปรับเปลี่ยนแนวคิดรับเอาวัฒนธรรมปรับใช้ให้เหมาะสมกับสังคมไทย ซึ่งในอนาคตอันใกล้ ประมาณ 20 – 30 ปี ข้างหน้า ความเป็นโลกาภิวัตน์จะขยายตัวลงไปสู่เบื้องล่างมากขึ้น ดังนั้นหนทางเพื่อความคงอยู่ของวัฒนธรรมความเป็นไทยที่เล่าหลังจำต้องปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา ด้วยการพัฒนาทักษะในการนำเครื่องมือ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาทิ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ แทปเลต ไอแพด โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และสื่อออนไลน์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการสื่อสาร การปฏิบัติงาน และเพื่อพัฒนากระบวนการทำงานร่วมกัน เพื่อความอยู่รอด อยู่ได้อย่างมีความสุข และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์.(2546). ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.พี. คอมมิวนิเคชั่น.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542). 1999 จุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย : จากโลกาภิวัตน์สู่ ชุมชน. กรุงเทพฯ: เอดิสันเพลส โปรดักส์.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2549). จุดเปลี่ยนประเทศไทยเศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: บริษัทสยาม เอ็ม แอนด์ พี จำกัด.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2549). จุดเปลี่ยนประเทศไทย เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์. (พิมพ์ครั้งที่ 1), สยาม เอ็มแอนด์ พี พับลิชชิ่ง จำกัด.
- สนธิ สมัตถการและสุพรรณิ ไชยอำพร. (2538). สังคมไทย ภาวะปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต. (พ.ศ. 2535-2550) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (2548). โลกาภิวัตน์ บรรษัทข้ามชาติ บรรษัทภิบาล และความรับผิดชอบต่อสังคมของบรรษัท. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2547). มนุษย์กับวัฒนธรรม ในสังคมและวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัตลักษณ์ท้องถิ่นสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ LOCAL IDENTITY TO CREATIVE TOURISM MANAGEMENT

พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ(ทรงราชย์)¹, ภักดี โพธิ์สิงห์²

Phrakhrubaidikawichan Wisuttho(Songrasri)¹, Phakdee Phosing²

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม¹⁻²

Rajabhat Mahasarakham University¹⁻²

E-mail: phrakhrubaidikawichan1987@gmail.com

ได้รับบทความ: 30 กันยายน 2565; แก้ไขบทความ: 28 พฤศจิกายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 30 พฤศจิกายน 2565;

บทคัดย่อ

การสร้างอัตลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างตัวตนของชุมชนให้มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวเกิดความแปลกใหม่ที่ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว ซึ่งอยู่ในรูปแบบของวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ศิลปะ วัฒนธรรม และสินค้าวัฒนธรรม เป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในชุมชนให้รู้สึกหวงแหนมีความเป็นเจ้าของชุมชน โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและความมีอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าเพื่อให้เกิดรายได้ ผสมกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งมีกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรม และเกิดความประทับใจให้แก่ทั้งสองฝ่าย อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดการที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนซึ่งจะช่วยสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ท้องถิ่น, การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

Abstract

Creating a unique local identity is important in creating a community identity that is unique, unique, and in tandem with rapid social change. which is in the form of way of life, living, art, culture and cultural products It creates pride for people in the community to feel cherished and belonging to the community. by bringing local wisdom and local identity to create value for income combined with creative tourism management with activities that tourists participate in. There is interaction between each other, exchange of knowledge between cultures. and made an impression on both sides It is also an important tool for strengthening the community, it is essential that appropriate and effective management is

required. It requires cooperation from all parties involved as a key driving mechanism that will help build a local identity towards sustainable creative tourism management.

Keywords: Local Identity, Creative Tourism Management

บทนำ

สังคมไทยกำลังอยู่ท่ามกลางของกระแสโลกาภิวัตน์พร้อมกับกระแสระบบทุนนิยมที่วัฒนธรรมอันหลากหลายกำลังถูกหล่อหลอมให้เป็นหนึ่งเดียว ทำให้เกิดกระแสความสนใจและให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรม รัฐบาลจึงมีนโยบายส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นรื้อฟื้น และอนุรักษ์วัฒนธรรมของตน อันเนื่องมาจากผลกระทบด้านวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ และระบบทุนนิยมที่เข้ามาพร้อมกับกระแสดังกล่าว ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยเติบโตมากขึ้น รัฐจึงได้เริ่มเข้ามาส่งเสริมการอนุรักษ์ และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างจริงจัง ส่วนหนึ่งก็เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันก็เพื่อรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ รัฐจึงมีนโยบายให้ชุมชนท้องถิ่นมีการอนุรักษ์ ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน (ดวงกมล เวชวงศ์, 2554: 76) ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ได้เป็นอย่างมากจากทรัพยากรที่มีมากมายและความหลากหลายไม่ว่าจะเป็น ชาติพันธุ์ ธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ย่อมกล่าวได้ว่า สิ่งน่าสนใจมีหลายประเภททั้งเกิดขึ้นตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งในแต่ละภูมิภาคก็มีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน โดยวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีศิลปวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ได้มีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม สืบเนื่องมาเป็นเวลานาน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560: 50)

การส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในท้องถิ่นต่าง ๆ ของรัฐ โดยสนับสนุนให้นาวัฒนธรรมท้องถิ่นอันหลากหลายเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว ประกอบกับการเข้ามาของการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งในสังคมไทยเกิดการตื่นตัว ลูกขึ้นมาฟื้นฟู ประดิษฐ์ และสร้างสรรค์วัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นใหม่ แสดงถึงความรู้สึกของกลุ่มหรือความเจริญงอกงามที่แสดงออกมาในรูปแบบของภาษา คติ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะที่มีการสืบทอดปฏิบัติ และมีการยอมรับในระดับบุคคลและสังคม (ทรงคุณ จันทจร พิสิษฐ์ บุญไชย และไพรัช ถิตย์ผาด, 2552: 45) เพื่อใช้เป็นสินค้ารองรับการเข้ามาเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวและมีการปรับเปลี่ยน อัตลักษณ์ไปตามบริบท สถานการณ์ และเงื่อนไขต่าง ๆ ในขณะเดียวกันก็ยังคงธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ดั้งเดิมของตน แต่ในทางตรงกันข้ามก็มีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่ถูกกลืนวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เดิมของตนไปเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่สังคมไทยเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ที่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีได้กระจายเข้าสู่ทุกพื้นที่ในประเทศไทย (ยศ สันตสมบัติ, 2551: 23)

อัตลักษณ์ชุมชน เป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ก่อตัวขึ้นมา ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งนั้นได้ถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจที่จะมาท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ๆ ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ.ชุมชน.ขนบธรรมเนียม.ประเพณี.วัฒนธรรมและวิถีชีวิต.นำไปสู่การพัฒนาต่าง.ๆ.ให้มีความโดดเด่น.น่าสนใจ.อันเป็นอัตลักษณ์

เฉพาะตัวที่สามารถบ่งบอกความเป็นตัวตนของชุมชน เกิดการพัฒนาควบคู่ไปกับการคำนึงถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการจดจำและเกิดความประทับใจ และทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นมีจุดขายที่ไม่เหมือนใคร (อินทรา พงษ์นาค, 2557 : 90)

ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่เริ่มระบาดตั้งแต่ช่วงเดือนธันวาคม 2562 ที่ผ่านมา และยังไม่สามารถระบุได้ว่าจะสิ้นสุดเมื่อใดนั้น ทำให้การท่องเที่ยวโลกหยุดชะงักลง จากอัตราการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ติดลบร้อยละ 22.7 จากช่วงเวลาเดียวกันในปี 2562 และหยุดนิ่งอย่างต่อเนื่องจนถึงเดือนเมษายน 2563 ด้วยการลดลงของนักท่องเที่ยวสูงถึงร้อยละ 97 เมื่อเทียบกับเดือนเดียวกันในปี 2562 ซึ่งถือเป็นช่วงตกต่ำที่สุดในรอบ 10 ปี และแน่นอนว่าย่อมส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมา เช่นเดียวกับการท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยคนไทยที่ลดลงอย่างมาก แต่ในช่วงปี 2563 ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ซึ่งกระทบต่อการเดินทางท่องเที่ยวและส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยหยุดชะงัก ดังนั้น ในการบรรลุเป้าหมายสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศด้านการท่องเที่ยวต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 22 ในปี 2565 จึงเป็นประเด็นท้าทายอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทยที่ต้องรับมือจากความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นโดยเฉพาะการมีมาตรการรองรับการแพร่ระบาดของโรคติดต่อร้ายแรงหรือโรคอุบัติใหม่ เป็นต้น ในช่วงปี 2561 – 2562 สัดส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวในเมืองรองต่อรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งหมดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่จากผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ในช่วงปี 2563 ที่ผ่านมานั้น ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทยลดลงอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ภาครัฐและเอกชนมีมาตรการสนับสนุนและกระตุ้นการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในเมืองรองเพื่อการกระจายและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ส่งผลให้รายได้จากการท่องเที่ยวเมืองรองในปี 2563 มีอัตราเพิ่มขึ้นอยู่ที่ร้อยละ 20.55 ซึ่งมากกว่าปี 2562 ที่ผ่านมา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561: 226 - 275)

สาระสำคัญของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 ประกอบด้วย 5 สาระสำคัญในการพัฒนาก่อนจะนำเสนอกรอบยุทธศาสตร์ ซึ่งสาระสำคัญทั้ง 5 ด้านมีดังนี้ 1) การเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำซึ่งทำได้โดยการยกระดับคุณภาพความหลากหลายของสินค้าการบริการด้านการท่องเที่ยว การเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว และการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวโดยเน้นการเพิ่มค่าใช้จ่าย ต่อครั้งของนักท่องเที่ยว 2) การเติบโตอย่างมีคุณภาพ ซึ่งทำได้โดยส่งเสริมคุณภาพในการเติบโตของการท่องเที่ยวระหว่างกลุ่ม ส่งเสริมคุณภาพในการเติบโตระหว่างพื้นที่ท่องเที่ยว โดยเน้นการกระจายการพัฒนาการท่องเที่ยวในเมืองท่องเที่ยวรองและพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น และส่งเสริมคุณภาพในการเติบโตระหว่างช่วงเวลาและฤดูกาล 3) การสร้างการเติบโตบนพื้นฐานความเป็นไทย ซึ่งทำได้โดยพัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์และวิถีไทย เสริมสร้างความเข้าใจถึง อัตลักษณ์ความเป็นไทยในหมู่นักท่องเที่ยว และเสริมสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และการเป็นเจ้าบ้านที่ดี 4) การส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้ สู่ประชาชนทุกภาคส่วน โดยทำให้การท่องเที่ยวเป็นแหล่งเพิ่มรายได้ และกระจายรายได้แก่ประเทศพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาคโดยเฉพาะพื้นที่ใน

เมืองและชนบท และสร้างประโยชน์แก่ธุรกิจใญ่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง 5) การพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการส่งเสริมความยั่งยืนของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการเชิดชูอัตลักษณ์ของประเทศไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น และมุ่งเน้นการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยง (กรมการท่องเที่ยว, 2560: 27)

นอกจากนั้น รูปแบบการท่องเที่ยวที่หลายหน่วยงานของไทยกำลังให้ความสำคัญอย่างมากในปัจจุบัน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่พัฒนาต่อยอดจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มุ่งเน้นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจากชุมชน และส่งเสริมการผลิตสินค้าท้องถิ่นป้อนสู่ตลาด เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว (Wurzburger, 2010 อ้างถึงใน Richards and Raymond, 2000) ตัวอย่างกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น การเรียนภาษาท้องถิ่น การทอผ้า การวาดภาพวาด การแกะสลักและการทำอาหารพื้นบ้าน เป็นต้น (ภัณณิ แก้วสง่า, 2555: 112) การท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปจึงส่งผลต่อนักท่องเที่ยวและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงเศรษฐกิจในท้องถิ่น ตลอดจนการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมถิ่นนั้นๆ รวมถึงการรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนมาสู่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งมุ่งเน้นการเรียนรู้ ศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมจากชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างมูลค่าให้กับท้องถิ่นและเพิ่มทุนประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวตลอดจนเกิดการผลิตสินค้าท้องถิ่นซึ่งเป็นการกระจายได้ให้ชุมชนจากที่ได้กล่าวมานั้นรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นี้สามารถสร้างความยั่งยืนให้แก่การท่องเที่ยวได้ อย่างไรก็ตามลักษณะของการท่องเที่ยววัฒนธรรมที่สามารถเพิ่มมูลค่าได้นั้นต้องควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งจะประกอบไปด้วย กระบวนการทางด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม องค์กรชุมชน การเรียนรู้และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่จะสามารถพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมไปในทางที่ดีขึ้นในด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นั้นมุ่งเน้นความจริงแท้ของชุมชน การสร้างคุณค่าจากวิถีชีวิต นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ร่วมกับเจ้าบ้านผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ (อรอุมา เทพละสกุล และนาฬิกา อดิภักดิ์, 2555: 78) เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง เมื่อกลับมามองที่ชุมชนเอง ที่ชุมชนนั้นได้รับประโยชน์ที่เอื้อมาจากการท่องเที่ยวในแง่ของการธำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นสืบไป ดังนั้น จึงควรเร่งหาแนวทางเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นองค์รวมอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้ง ควรใช้โอกาสจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เตรียมความพร้อมและยกระดับแหล่งท่องเที่ยว ชุมชน และผู้ประกอบการในพื้นที่ ให้มีสินค้าและบริการรูปแบบใหม่ที่น่าสนใจผ่านอัตลักษณ์ท้องถิ่น และมีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวตามแนวทางชีวิตวิถีใหม่ หรือ New Normal รวมถึงสร้างความเชื่อมั่นและการรับรู้ เพื่อให้ไทยเป็น Top of Mind สำหรับนักท่องเที่ยวคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

อัตลักษณ์ท้องถิ่น

คำว่า “อัตลักษณ์” ไม่มีบันทึกไว้ในพจนานุกรม แต่มีตำราหลายเล่มให้ความหมายคำว่า “อัตลักษณ์” ไว้ว่าคุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล สังคม ชุมชนหรือประเทศ

นั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่นและศาสนา ฯลฯ “อัตลักษณ์” มาจากภาษาบาลีว่า อตต ผสมกับคำว่า ลักษณะ โดยที่ “อัตตะ” มีความหมายว่า ตัวตนของตน ส่วน “ลักษณะ” หมายถึงสมบัติเฉพาะตัว หากมองเพียงแค่ว่า “อัตลักษณ์” จึงเหมาะจะนำมาใช้หมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่า ส่วนคำว่า “เอกลักษณ์” มีคำว่า “เอก” ซึ่งหมายถึงหนึ่งเดียว จึงน่าจะหมายความว่าลักษณะหนึ่งเดียว (ของหลาย ๆ สิ่ง) หรือลักษณะที่ของหลาย ๆ สิ่งมีร่วมกัน ซึ่งเป็นความหมายแรกตามพจนานุกรม ยุริฉัตร บุญสินธิ (2546: 65) กล่าวว่าอัตลักษณ์คือ ลักษณะเฉพาะลักษณะพิเศษที่สามารถบ่งบอกตัวตนของสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้น

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2547: 32-33) ได้กล่าวถึงความหมายของอัตลักษณ์ว่า อัตลักษณ์ (identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ identitas เดิมใช้คำว่า idem ซึ่งมีความหมายว่าเหมือนกัน (the same) อย่างไรก็ตามโดยพื้นฐานภาษาอังกฤษแล้ว อัตลักษณ์มีความหมายสองนัยยะด้วยกัน คือความหมายเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป นั่นคือการตีความความเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบกันระหว่างคนหรือสิ่งซึ่งในสองแง่มุมมอง คือความคล้ายคลึงและความแตกต่าง (Richard Jenkins, 1996 : 3 - 4 ใน ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2547: 33) นอกจากนั้น แล้ว Jenkins ยังชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายของ Berger and Luckmann (1967: 173) ใน ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2547: 33) ที่ว่าอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม ครั้นเมื่อตกผลึกแล้วอาจมีความคงที่ปรับเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลักกล่าวโดยอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ว่าเป็นใครและคนอื่นเป็นใครนั่นคือการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตัวเราเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอด อัตลักษณ์ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่นๆ ด้วย

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ (2553: 157) ให้ความหมายว่า อัตลักษณ์ หมายถึง จิตสำนึกที่เกิดจากการนิยามตัวเองภายใต้กระบวนการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ จากการเคลื่อนไหวและพัฒนาพื้นที่สัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น และบริบททางสังคมที่แตกต่างหลากหลาย

เสรี พงศ์พิศ (2553: 89) กล่าวถึงอัตลักษณ์ว่า หมายถึง สำนึกว่าเราเป็นใคร และเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร มีลักษณะเฉพาะอะไร รวมทั้งคนอื่นมองว่าเราเป็นใคร เป็นการสร้างขอบเขตของบุคคล เพื่อแสดงออกถึงอำนาจ หรือการได้มาซึ่งอำนาจ

สุจรรยา โชติช่วง (2554: 90) ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์ หมายถึง คุณสมบัติของบุคคลหรือสิ่งของที่แสดงออกถึงความเป็นตัวตน เป็นสำนึกที่บุคคลรับรู้ และรู้ว่าตัวเขาเป็นใคร มีลักษณะเป็นอย่างไร มีวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ แบบแผนพฤติกรรม และลักษณะนิสัยอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่น กลุ่มอื่น สิ่งอื่นอย่างไร บุคคลอาจมีอัตลักษณ์หลายๆ อย่างในตัวตนก็ได้ การจะรับรู้ว่ามีอัตลักษณ์อย่างไรพิจารณาจากการแสดงออกผ่านทางตัวแทนความมีตัวตนในรูปของสถานะของ บุคคล เพศ สภาพตำแหน่ง หน้าที่ บทบาททางสังคม ซึ่งเรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของปัจเจก หรืออัตลักษณ์ส่วนบุคคล ส่วนการแสดงออกผ่านสัญลักษณ์อะไรบางอย่างที่มีความหมายเป็นที่เข้าใจร่วมกัน และการแสดงออกทางพิธีกรรม ประเพณี

วัฒนธรรม ตำนาน เรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ และปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นส่วนที่เรียกว่า “อัตลักษณ์ทางสังคม” หรือ “อัตลักษณ์ที่คนในสังคมมีร่วมกัน”

ชลธิชา.มลาหอม (2555: 23) กล่าวว่า อัตลักษณ์ชุมชน หมายถึง รากเหง้าหรือวัฒนธรรมทางสังคมที่ถูกหล่อหลอมให้เกิดขึ้นมาและใช้ในการยึดเป็นภูมิปัญญา.ชนบธรรมเนียมประเพณีในการปฏิบัติในสังคมนั้น ๆ.ซึ่งมีความโดดเด่นหรือความแตกต่างกับชนบธรรมเนียมประเพณี.และวัฒนธรรมในสังคมอื่น ๆ.ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มชุมชน “ความเป็นชุมชน” จึงเป็นเรื่องของความเป็นตัวตน หรือบางคนอาจเรียกว่า อัตลักษณ์ (Identity) ซึ่งความเป็นตัวตนอันหลากหลายปรากฏในหลายรูปลักษณะที่มีความหมายเพราะเป็นความพยายามบอกคนอื่นให้รู้ว่า “ฉันเป็นใคร” ซึ่งเป็นเรื่องของการเชื่อมโยงตัวเองกับคนอื่นในสังคม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือสิทธิ นั่นคือได้รับการยอมรับว่าตัวเองมีความชอบธรรม (อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์, 2544: 21)

จากความหมายของนักวิชาการต่างๆ สรุปได้ว่า อัตลักษณ์ท้องถิ่น หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการทางสังคมและมีลักษณะเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา เป็นความสำนึก ความคิดเห็น ความรู้สึกทั้งที่คนในสังคมมีต่อท้องถิ่น และมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว โดยมีขั้นตอนในการการสร้างและสืบทอดต่อกันมา

อัตลักษณ์ท้องถิ่นสู่นโยบายการจัดการท่องเที่ยว

1. แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (5) ประเด็นการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2561-2580) องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ ได้คาดการณ์ว่าในปี พ.ศ.2573 จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางทั่วโลก 1.8 พันล้านคน หรือขยายตัวในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 3.3 ต่อปี จึงนับเป็นโอกาสที่ดีของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยในการพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวทั่วโลก โดยการแสวงหาสินค้าและบริการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่ไทยมีศักยภาพ มีความหลากหลาย และกระจายอยู่ ทุกภูมิภาคของประเทศ รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อนามาส่งเสริมพัฒนาให้เต็มตามศักยภาพและสร้างสรรค์คุณค่าให้สอดคล้องกับทิศทางและแนวโน้มของตลาดยุคใหม่ ตลอดจนยกระดับมาตรฐาน ความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบนิเวศ และทรัพยากรที่เอื้อต่อการเติบโตของการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ เพื่อกระจายโอกาสในการสร้างรายได้ไปสู่ชุมชนและเมืองอย่างทั่วถึงและยั่งยืน บรรลุเป้าหมายด้านรายได้และการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561: 87)

ประเทศไทยตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะกลไกหลักในการช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยในปี 2560 การท่องเที่ยวของไทยสามารถสร้างรายได้กว่า 2.75 ล้านล้านบาท และมีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว (Travel & Tourism Competitiveness Index) อยู่ในอันดับที่ 34 จาก 136 ประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาของไทยสามารถเพิ่มขีดความสามารถของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมท่องเที่ยววันนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามสถานการณ์โลกและพฤติกรรมของผู้บริโภค อุตสาหกรรม

ท่องเที่ยวของไทยจึงต้องมีการปรับตัวตามกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป และวางแผนการพัฒนา ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อรักษาและพัฒนาขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวของประเทศ

แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นการท่องเที่ยว ให้ความสำคัญกับการรักษาการเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวระดับโลกจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง โดยจะต้องพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระบบ มุ่งเน้นนักท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพ สร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และมุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวในสาขาที่มีศักยภาพ แต่ยังคงรักษาจุดเด่นของประเทศ ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม อัตลักษณ์ความเป็นไทย ตลอดจนให้คุณค่ากับสิ่งแวดล้อมไว้ได้ ทั้งนี้ การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะ 20 ปี ในระยะแรกให้ความสำคัญกับการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง วางรากฐานด้านการท่องเที่ยวที่เน้นมาตรฐานและคุณภาพระดับสากล สิ่งสำคัญที่สุดคือการสร้างความเชื่อมั่นในเรื่องความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว การบังคับใช้กฎหมายให้เกิดความปลอดภัย และไม่ให้นักท่องเที่ยวถูกเอารัดเอาเปรียบ แล้วจึงกระจายการท่องเที่ยวทั้งในมิติของพื้นที่ และรายได้สู่ชุมชน ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดของการท่องเที่ยวในการเป็นเครื่องมือในการลดความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาในระยะแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560 - 2564) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว การสนับสนุนสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุล และยั่งยืน พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสินค้าและบริการอย่างยั่งยืน โดยการส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐ เอกชนและชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการ ตั้งอยู่บนพื้นฐานการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งในเชิงอัตลักษณ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและสิ่งแวดล้อมในระดับพื้นที่ ได้แก่ การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ นักท่องเที่ยว การส่งเสริมการลงทุนในพื้นที่ การส่งเสริมสร้างสรรค์นวัตกรรมด้านการท่องเที่ยว และสนับสนุนผู้ประกอบการ ให้ใช้นวัตกรรมในการผลิตสินค้าและบริการ การดูแลรักษาและปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นต้น (ตุลยราศรี ประเทพ, 2558: 78)

3. วิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2579 สร้างการเติบโตบนพื้นฐานความเป็นไทยโดยเน้นการพัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์และวิถีไทย เสริมสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนถึงอัตลักษณ์ความเป็นไทยและเสริมสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและการเป็นเจ้าบ้านที่ดีสำหรับประชาชนทุกระดับ (ตุลยราศรี ประเทพ, 2558: 76)

4. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - 2564 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560: 90) การพัฒนาภาคบริการและการท่องเที่ยว 1) ส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์และเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทยที่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตชุมชน อาทิ การท่องเที่ยว เชื่อมโยงกับหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งจะเป็นการกระจายรายได้ไปสู่คนในชุมชนและท้องถิ่นทั่วประเทศอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมรวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศเพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ตลอดจนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้

เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพจากทั่วโลก 2) พัฒนากลุ่มคลัสเตอร์ท่องเที่ยวตามศักยภาพของพื้นที่ เชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความต้องการของตลาด อาทิ การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวทางทะเล การท่องเที่ยวสีเขียว การท่องเที่ยวเชิงศิลปะและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและการท่องเที่ยวกลุ่มมุสลิม 3) พัฒนาความเชื่อมั่นและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของการท่องเที่ยวไทยในสายตาโลก 4) ดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดทั้งเชิงรับและเชิงรุกในตลาดเป้าหมายทั้งตลาดศักยภาพเดิมและตลาดใหม่ โดยมุ่งเน้นนักท่องเที่ยวคุณภาพเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้เกิดความคุ้มค่าต่อประสบการณ์มากกว่าการท่องเที่ยวที่คุ้มค่าเงิน รวมทั้งสนับสนุนให้คนไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้นเพื่อลดการพึ่งพิงตลาดต่างประเทศ 5) พัฒนาทักษะฝีมือบุคลากรในภาคบริการและการท่องเที่ยว จัดฝึกอบรมมัคคุเทศก์ภาษาต่างประเทศทั่วประเทศ และ 6) พัฒนาระบบคมนาคมขนส่งให้เกิดความเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่ายทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ

การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เป็นแนวคิดที่ถูกนำเสนอโดย Raymond และ Richards โดยให้คำนิยามไว้ว่า การท่องเที่ยวซึ่งมอบโอกาสให้กับผู้เดินทางในการพัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ของตน ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่ได้ท่องเที่ยว ซึ่งจากคำนิยามนั้น ผู้ท่องเที่ยวจะต้องมีความผูกพันกับรูปแบบของวัฒนธรรมในจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว ในรูปแบบของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่หลากหลาย เช่นการร่วมในการทำงานฝีมือทำอาหาร งานศิลปะของท้องถิ่นนั้นๆ เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในช่วงปีที่ผ่านมา คำว่า “ความสร้างสรรค์” หรือ “ความคิดสร้างสรรค์” มีบทบาทในสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งถูกจัด เป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่จะช่วยสร้างรายได้ให้กับประเทศ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความสร้างสรรค์ สำหรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงการออกแบบรูปลักษณ์สินค้าหรือบริการ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์เพียงเท่านั้น แต่หากกล่าวถึงความสร้างสรรค์ในแบบ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” แล้วนั้น ยังหมายรวมถึง วิธีการเที่ยวของนักท่องเที่ยวอีกด้วย (Richards & Raymond, 2000: 134)

สำหรับการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพื่อมุ่งไปสู่รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์นั้น ภารกิจการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ขององค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้เริ่มต้นขึ้น โดยในเบื้องต้นจะเป็นการนำเสนอแนวคิด การจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ แก่ชุมชนเกิดเป็นต้นแบบของแนวทางการดำเนินงานด้านการพัฒนาท่องเที่ยว เพื่อหารูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ พร้อมกับประเมินผลลัพธ์ หรือประโยชน์ที่ผู้มีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนจะได้รับทั้งที่สามารถจับต้องได้ เช่น รายได้ และที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความสามัคคี ความหวงแหนในท้องถิ่น ตลอดจนศึกษาผลดีผลเสีย ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ต่อการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยที่ผ่านมาชุมชน ในประเทศไทยได้มีการนำแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการ

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาเป็นแนวทางเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในแหล่งท่องเที่ยวสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวสร้างสรรค์

การจัดการการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมจะเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์อย่างชัดเจน และเป็นกระบวนการสำคัญในการก่อเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศในชุมชน ทั้งจากการร่วมคิดร่วมทำสร้างกระบวนการกลุ่ม เมื่อมีการจัดการอย่างเป็นระบบและประสบความสำเร็จแล้ว ยังสามารถขยายผลไปในพื้นที่ข้างเคียงและพื้นที่อื่น ๆ ได้ แหล่งท่องเที่ยวและชุมชน จะเป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายจนกลายเป็นพลังในการสร้างฐานความรู้สำหรับการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยว สร้างสรรค์ มีรากฐานจากชุมชนสร้างสรรค์และต้องใช้ทุนทางสังคมต่าง ๆ เพื่อสร้างการท่องเที่ยวสร้างสรรค์

1. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2556: 77) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และเอกลักษณ์ของชุมชนหรือสถานที่นั้น ๆ จากประสบการณ์ตรง หรือร่วมสร้างประสบการณ์ดีดีกับเจ้าของวัฒนธรรม หรือมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ ทั้งจากการพูดคุย ทดลองทำ และการใช้ชีวิตร่วม

ธีระ สนิเตชารักษ์ และ นาฬิกาติภัก แสงสนิท (2556: 81) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การนำวัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งที่ดึงดูดใจของชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมมาสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ให้มีความน่าสนใจ ภายใต้ความเข้มแข็งของชุมชนที่จะยังคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนให้เป็นที่ดึงดูดของนักท่องเที่ยวมาเที่ยวอย่างยั่งยืนจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน

จากความหมายดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้หรือมีส่วนร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรมซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยนักท่องเที่ยวสามารถใช้ชีวิตร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม ได้ทดลองทำหรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม รวมถึงการพูดคุยและเรียนรู้กับวัฒนธรรมเหล่านั้น

2. คุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สามารถแสดงองค์ประกอบของคุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 6 ประการได้แก่ (Richards, 2010: 102)

1. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เพิ่มทักษะให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งการพัฒนาทักษะของนักท่องเที่ยวสามารถเกิดขึ้นได้จากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ในกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านการทำศิลปะโคมไฟล้านนาจังหวัดเชียงใหม่โดยสามารถสร้างทักษะด้านการประดิษฐ์โคมไฟที่เป็นศิลปะพื้นบ้านให้กับนักท่องเที่ยว หรือในกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านการปรุงอาหารพื้นบ้านเป็นต้น นักท่องเที่ยวจะได้ทักษะเพิ่มเติมจากการมีส่วนร่วมในการร่วมลงมือทำในกิจกรรมดังกล่าว

2. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีสินค้าหลักคือ “ทักษะและประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว” ประสบการณ์จะกลายเป็นสินค้า โดยที่ไม่เบียดเบียนทรัพยากรจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อมาเป็นสินค้าให้นักท่องเที่ยวต่อไป

3. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนจากการขายทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จับต้องได้สู่ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จับต้องไม่ได้แต่คงไว้ซึ่งประสบการณ์และทักษะ สิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นสินค้าทดแทนที่ทรงคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว

4. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนจากสินค้าที่เป็นวัฒนธรรมระดับสูงไปสู่สินค้าที่เป็นวัฒนธรรมประจำวัน โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ง่าย ชุมชนสามารถใช้วิถีชุมชนที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันนำเสนอเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ ส่งผลให้วัฒนธรรมชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

5. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนท้องถิ่นโดยที่นักท่องเที่ยวจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งเป็นวิถีประจำวัน หรือวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งสามารถแบ่งปันและสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ ให้แก่ทั้งชุมชน และตัวนักท่องเที่ยวเอง

พิมพ์พิสุทธิ์ อ้วนล้ำ (2558: 83) ได้เสนอหลักเกณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Basic of Creative Tourism) ดังนี้

1. เป็นความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่ได้เลียนแบบใครและเป็นต้นแบบอย่างแท้จริง (Originality) และมีความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Authenticity)

2. มีการจินตนาการ (Imagination) และมีความจรรโลงใจ (Inspiration) ที่แสดงออกเป็นความคิดอย่างสร้างสรรค์

3. มีองค์ความรู้ (Knowledge) ผ่างไว้ด้วยศิลปะ (Arts) และกลิ่นอายของวัฒนธรรมท้องถิ่น

4. เกิดจากการฉลาดคิด (Ingenuity) กลายมาเป็นประดิษฐ์นวัตกรรม (Inventiveness)

5. เป็นทรัพย์สินทางปัญญาของคนในชุมชน (Intellectual Assets)

ภูริวัจน์ เดชอุ่ม (2556: 329-364) ได้เสนอ กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในบริบทของประเทศไทย การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือการจัดการจากความรู้ทางตรง (First hand knowledge) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายจะช่วยให้เกิดทุนทางสังคม (Social capital) เพิ่มขึ้นจากทุนทางสังคมที่เป็นมรดกตกทอดและทำให้กลไกการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาอัตลักษณ์และทำความเข้าใจคุณค่าของวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อาศัยทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหลักดังนั้น จุดเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการค้นหาอัตลักษณ์ (Identity) หรือการเรียนรู้ตนเองซึ่งครอบคลุมการวิเคราะห์ฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต ศิลปะ ประเพณี ภูมิปัญญา ตลอดจนความหลากหลายทาง

ธรรมชาติการสร้างควมตระหนักและความภาคภูมิในคุณค่าของวัฒนธรรมเปรียบเสมือนการสร้างรากฐานที่เข้มแข็งและจุดยืนที่มั่นคงของสังคม โดยเชื่อมโยงกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

2. ขั้นตอนที่ 2 การค้นหาความโดดเด่นและสร้างความแตกต่างแม้ว่าผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวจะไม่มีสิ่งใดมาทดแทนได้อย่างสมบูรณ์ แต่มีข้อเสียคือสามารถลอกเลียนแบบได้ง่ายดังจะเห็นได้จากผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันซึ่งสามารถพบเห็นได้ทั่วไป อาทิ รายการนำเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวประเภทตลาดน้ำหรือตลาดบกที่สร้างขึ้นใหม่ สินค้าที่ระลึก ดังนั้น การค้นหา ความโดดเด่นหรือการสร้างเอกลักษณ์ (Uniqueness) รวมถึงการสร้างควมแตกต่าง (Differentiation) จึงเป็นการป้องกันการถูกลอกเลียนแบบและทำให้นักท่องเที่ยวจำแนกลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชนได้

3. ขั้นตอนที่ 3 การหยั่งรู้ความต้องการของตลาดในเชิงลึกการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์หลีกเลี่ยงที่จะหยิบยืมแนวคิดทางด้านการตลาดมาประยุกต์ไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปสู่ตลาดแบบแยกเป็นส่วนเล็กๆ (Fragmented Market) ความต้องการผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบเชิงอารมณ์ในสัดส่วนสูง รวมถึงความต้องการของผู้บริโภคที่มีลักษณะเป็นปัจเจกนิยมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ผู้บริโภคยุคใหม่มักจะปิดบังอำพรางความรู้สึกนึกคิด โดยเฉพาะการพูดนั้นจะไม่ถือเป็นสิ่งที่บ่งชี้ความต้องการที่แท้จริง ดังนั้น การวิเคราะห์หรือทำความเข้าใจตลาดยุคใหม่จึงไม่สามารถใช้วิธีการทั่วไป (การใช้แบบสอบถามหรือการสัมภาษณ์) ได้อีกต่อไป การทำความเข้าใจตลาดการท่องเที่ยวยุคใหม่จึงปรับไปสู่การทำความเข้าใจในเชิงลึก หรือการหยั่งรู้ เพื่อค้นหาความต้องการที่แท้จริงของนักท่องเที่ยว (Customer insight)

4. ขั้นตอนที่ 4 การสร้างเสริมคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวคำว่า “คุณค่า (Value)” ถูกนำมาใช้ในบริบททางการบริหารจัดการตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เรียกว่า “การจัดการคุณค่า (Value management)” “การวิเคราะห์คุณค่า (Value Analysis)” และเป็นที่มาของ “วิศวกรรมคุณค่า (Value Engineering)” แนวคิดวิศวกรรมคุณค่ามีวัตถุประสงค์หลัก คือ การเพิ่มองค์ประกอบที่สามารถสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์เพื่อกระตุ้นให้ลูกค้ารู้สึกถึงมูลค่าของผลิตภัณฑ์ที่เพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันก็ลดต้นทุนการผลิตด้วย โดยทั่วไป การเสริมสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวจะใชการออกแบบ (Design) โดยเริ่มต้นตั้งแต่การออกแบบแนวคิด (Concept design) การออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ (Product and packaging design) การออกแบบบริการ (Service design) รวมถึงการออกแบบประสบการณ์ (Experience design) ที่นักท่องเที่ยวพึงจะได้รับจากผลิตภัณฑ์นั้นๆ

5. ขั้นตอนที่ 5 การปรับเปลี่ยนกลวิธีการพัฒนาตลาดกลวิธีการพัฒนาตลาดในปัจจุบันเปลี่ยนจากการมุ่งขายผลิตภัณฑ์แบบมวลชน (Mass product) มาสู่การส่งมอบคุณค่าด้วยผลิตภัณฑ์ที่มีความจำเพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้นที่เรียกว่า “การตลาดที่ใช้คุณค่าเป็นฐาน” (Value-based marketing) เมื่อนำกลวิธีในการพัฒนาตลาดลักษณะนี้ประยุกต์กับการพัฒนาตลาด การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะหมายถึงการเชื่อมคุณค่าของความดั้งเดิมและความเป็นตัวตนเข้ากับควมทันสมัยอย่างกลมกลืน และก่อให้เกิดแก่นคุณค่าที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวยุคใหม่

3. กระบวนการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Process of Creative Tourism)

1. นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม (Active Participation) และเรียนรู้ประสบการณ์ (Learning Experience) ในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (Interaction)
2. นักท่องเที่ยวมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดสร้างสรรค์และประสบการณ์ กับชุมชนในท้องถิ่นในขณะเดียวกันก็ได้รับความรู้ประสบการณ์ ช่วยเพิ่มความชำนาญให้แก่นักท่องเที่ยวด้วย
4. ประเภทการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)
 1. ประเภทมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อันเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ สถาปัตยกรรม แบ่งเป็นกลุ่มย่อย คือ
 - 1.1 กลุ่มแสดงออกทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (Traditional Cultural Expression) เช่น ศิลปะงานฝีมือ เทศกาล งานประเพณีต่าง ๆ
 - 1.2 กลุ่มที่ตั้งทางวัฒนธรรม (Cultural Sites) เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น
 2. ประเภทศิลปะ (Arts) เป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานของ ศิลปวัฒนธรรม แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ
 - 2.1 งานศิลปะ (Visual Arts) เช่น การวาดภาพ รูปปั้น และวัตถุโบราณ เป็นต้น
 - 2.2 ศิลปะการแสดง (Performing Arts) เช่น การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การแสดงนาฏศิลป์ การแสดงละคร เป็นต้น
3. ประเภทวิถีชีวิต (Lifestyles) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต การดำรงชีวิต หรือวิถีการทำมาหากินของคนในชุมชนท้องถิ่น หรือชาวพื้นเมือง แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ
 - 3.1 วิถีชีวิตของสังคมเมือง เช่น ย่านสำเพ็ง ย่านเยาวราช ย่านบางลำพู ย่านเมืองเก่า น่าน หมู่บ้านไทยทรงดำ ภูเก็ตพลินธุ์ ย่านเมืองเก่าอำเภอเมืองยโสธร ย่านถนนนางงาม สงขลา เป็นต้น
 - 3.2 วิถีชีวิตสังคมชนบท เช่น หมู่บ้านหนองเอะ - หนองสิม ตำบลเกษม อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ตลาดน้ำดำเนินสะดวก การเลี้ยงนกเขา อำเภอจะนะ จังหวัด สงขลา การทำนา การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผาตำบลปทุม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น
4. ประเภทสื่อ (Media) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารกับกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ หรือสื่อสารกับนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ
 - 4.1 งานสื่อสิ่งพิมพ์ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Publishing and Printed Media) เช่น คู่มือท่องเที่ยว นิตยสารการท่องเที่ยว หรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่มีส่วนสร้างความน่าสนใจเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว หรือแหล่งท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจและสามารถสื่อในสิ่งที่มีคุณค่าให้เกิดความน่าสนใจ เป็นต้น
 - 4.2 งานโสตทัศน (Audiovisual) สื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ วิทยุ หรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจการเป็นมาของต้นแบบ (Originality) ความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Authenticity) ของแหล่งท่องเที่ยว หรือสถานที่นั้น ๆ เป็นต้น
5. ประเภทการตอบสนองความต้องการของลูกค้า (Functional Creation) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการแตกต่างกัน แบ่งเป็น 3 กลุ่มย่อย คือ

5.1 กลุ่มการออกแบบ (Design) เช่น การออกแบบห้องพักในโรงแรม รีสอร์ท การออกแบบสินค้าของที่ระลึกให้มีอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่น หรือผลิตภัณฑ์จากแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ

5.2 กลุ่มสื่อสมัยใหม่ (New Media) เช่น ระบบดิจิทัล โซฟต์แวร์ เกมส์ต่าง ๆ

5.3 กลุ่มบริการทางความคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism Services) เช่น การบริการทางสถาปัตยกรรม โฆษณา นันทนาการ และบริการแนวคิดเชิงสร้างสรรค์ อื่น ๆ

สรุป

ท่ามกลางของกระแสโลกาภิวัตน์พร้อมกับกระแสระบบทุนนิยม ที่วัฒนธรรมอันหลากหลายกำลังถูกหล่อหลอมให้เป็นหนึ่งเดียว ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยเติบโตมากขึ้น รัฐจึงได้เริ่มเข้ามาส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างจริงจัง ส่วนหนึ่งก็เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันก็เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นต่างๆไว้ แนวคิดอัตลักษณ์ท้องถิ่นถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นแนวทางการส่งเสริมนโยบายจากภาครัฐ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นพลวัตซึ่งจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น เนื่องจากมีความเข้าใจความเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นของตนเองมากที่สุด ประกอบกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งมีกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรม และเกิดความประทับใจให้แก่ทั้งสองฝ่าย โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนซึ่งจะช่วยสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีประสิทธิภาพ จะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจให้แก่ทุกฝ่ายได้แก่ ภาคชุมชน ภาคเอกชน ภาครัฐ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2560). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศ พ.ศ. 2560 – 2564**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: พิมพ์ฉบับปรับปรุง.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560 - 2564)**. กรุงเทพฯ: องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2556). **รายงานสรุปฉบับผู้บริหาร โครงการศึกษาตลาดท่องเที่ยวกลุ่มประเทศอาเซียน**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ชลธิชา มาลาหอม. (2555). “อัตลักษณ์ชุมชนรากฐานสู่การศึกษา”. **วารสารครุศาสตร์**. 9(1),41.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2553). **อัตลักษณ์ชุมชน : Community Identities**. สงขลา: นำศิลป์โฆษณา.
- ดวงกมล เวชวงศ์. (2554). “กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยวนในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านหัตถกรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้ำ: ศึกษากรณีชุมชนยวนตำบลต้นตาล อำเภอสายบุรี จังหวัดกระบี่”. **วารสารวิทยบริการ**. 22(3), 113.

- ตุลยราศรี ประเทพ. (2558). “รูปแบบผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม”.
วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2547). การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ในวาทกรรมอัตลักษณ์.
กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- ภัยมณี แก้วสง่า, นิศาชล จานงศรี. (2555). “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : ทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยว
ไทย”. *Suranaree J. Soc. Sci.* 6(1), 93-111.
- ยศ สันตสมบัติ. (2551). อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐบาลใน
สังคมไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สุจรรยา โชติช่วง. (2554). “การศึกษาสภาพการพัฒนาด้านอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของสถานศึกษาสังกัด
สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต1”. การศึกษาค้นคว้าอิสระ. พิษณุโลก:
มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เสรี พงศ์พิศ. (2553). กินอยู่พอดีมีความสุข. กรุงเทพฯ: พลังปัญญา.
- อรอุมา เทพละสกุล และ นาฬิก อติภัก (2555). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : การรับรู้ของนักท่องเที่ยว
ความ พร้อมของเจ้าของกิจกรรม และความเป็นไปได้ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใน
ประเทศไทย. (28 เมษายน 2565)สืบค้น จาก <http://www.dasta.or.th>.
- อาภรณ์ จันทรสมวงศ์. (2544). พลวัตชุมชนไทยในสมัยโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: โครงการประสานงานวิจัย
เพื่อพัฒนาสังคม.
- อินทิรา พงษ์นาค. (2557). “อัตลักษณ์ชุมชนเมืองโบราณอุททองเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัด
สุพรรณบุรี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- Richards, G. (2010a). Creative Tourism and Local Development. In Wurzbarger, R. (Ed.). *Creative
Tourism A Global Conversation how to provide unique creative experiences for
travelers worldwide: at presentat the 2008 Santa Fe & UNESCO International
Conference on Creative Tourism in Santa Fe.*(pp. 78–90). New Mexico. USA.
- Richards, G., & Raymond, C. (2000). Creative Tourism. *ALTAS News*, 23: 16-20.

หมู่บ้านศีลห้า: ความร่วมมือที่ต้องประสานยั่งยืน THE FIVE PRECEPTS VILLAGE: A COLLABORATION FOR SUSTAINABILITY

พระอธิการอำพน จารุโณ (ดาราสาสตร์)¹, พระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ (ใจตรง)²
Phraathikan Amphon Jarupho (Darasas)¹, Phra Pornsawan Thitiyano (Jaitrong)²
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์¹
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus¹
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ²
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Sisaket Sangha College²
E-mail: Darasas11355@gmail.com

ได้รับบทความ: 12 พฤศจิกายน 2565; แก้ไขบทความ: 3 ธันวาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 14 ธันวาคม 2565;

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นการนำเสนอหลักการและแนวทางเกี่ยวกับศีล 5 เพื่อส่งเสริมหมู่บ้านศีล 5 กับความร่วมมือที่ยั่งยืนขององค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ตามพระดำริสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามั่งคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺณ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้ให้คณะสงฆ์ทั่วประเทศผลักดันดำเนินโครงการหมู่บ้านศีล 5 เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ให้หน่วยงานทั่วประเทศทุกระดับสร้างความปรองดองสมานฉันท์กับคนในชาติ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้คนในสังคมมีคุณธรรมจริยธรรมต่อการดำเนินชีวิต ไม่ละเมิดสิทธิกันและกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกันจึงนำยุทธศาสตร์ การสร้างค่านิยมและจิตสำนึกให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรม กับการส่งเสริมให้ประชาชนน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาพัฒนาคุณภาพชีวิต ควบคู่กับนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล 5 เพื่อใช้แก้วิกฤตปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคม อีกทั้งยังจะก่อให้เกิดการสร้างและพัฒนาคนให้ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ร่มเย็น จึงจะได้อีกชื่อว่า หมู่บ้านศีล 5

คำสำคัญ: หมู่บ้านศีลห้า, ความร่วมมือ, ยั่งยืน

Abstract

This article aimed at presenting the principles and the approaches concerning the Five Precepts in Promoting the Five precepts Observation of the Villages with the sustainable cooperation of organizations and agencies involved: as the idea of Supreme Patriarch Somdejphramaharachamungalajarn (Chuang Varapunno) , he encouraged the sangha throughout the country to carry out the Project on Five Precepts Observation of the Villages to be relevant to the policy of National Council for Peace and Order (NCPO). Its policy was to encourage all the agencies in any level to build harmony and unity with the nationals to promote the morality and ethic for living their lives so as to neither violate the mutual rights nor take advantage of each other. Therefore, he brought the strategy on creating value and conscience to make people aware of morality and ethic including the principle of sufficiency economy to improve the quality of their lives along with the Buddhist doctrines: the five precepts for solving problems in the society leading to build and develop people to live their lives together in social inclusion peacefully and happily, so it deserved so-called Five Precepts Observation of the Villages.

Keyword: The Five Precepts Village, collaboration, sustainable.

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบันได้เกิดขึ้น และขยายเป็นวงกว้าง มีผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมตามมา ทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นไปด้วยความลำบาก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ล้วนส่งผลให้มนุษย์ต้องปรับสภาพไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้มนุษย์ที่มีความเห็นแก่ตัว ไม่มีศีลธรรมอยู่ในจิตใจ เอาเปรียบกัน ใช้อำนาจ ความรู้ความสามารถกดขี่ข่มเหงกับผู้ที่อยู่ได้อำนาจ ทำให้สังคมเกิดการแบ่งแยกเป็นกลุ่มต่าง ๆ เช่น คนรวยกับคนจน เจ้านายกับลูกน้อง เป็นต้น อีกทั้ง ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันในทุก ๆ หน่วยงาน การทำผิดกฎหมายบ้านเมือง เกิดปัญหาอาชญากรรม ค้ายาเสพติด มั่วสุมอบายมุข ตลอดจนการฆ่าปล้นทรัพย์บ้าง ฆ่าข่มขืนบ้าง ฯ ที่กล่าวมาล้วนแต่เกิดจากมนุษย์ที่ไม่มีศีลธรรม นี่คือนิยามของปัญหาที่มนุษย์และชุมชน ตลอดจนสังคมประเทศชาติ ต้องตระหนักและหันมาแก้ไขเปลี่ยนแปลงปัญหาเหล่านี้อย่างจริงจัง

ประเทศไทยนั้นมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนาน โดยเป็นสถาบันหลักและเอกลักษณ์ของชนชาติไทย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลาอันช้านาน ซึ่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น มุ่งส่งเสริมให้มีการคิดอย่างมีเหตุผล และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข(คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552: 2) ในการรักษาศีลจะทำให้คนหรือสังคมนั้นมีความสงบสุข

รุ่มเย็น เพราะศิลปะเป็นข้อปฏิบัติในเชิงปฏิเสธเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจา ให้สงบเรียบร้อย เมื่อผู้รักษาศีล มีความประพฤติเรียบร้อยทางกาย ทางวาจา ศีลย่อมกลายเป็นธรรม อันเป็นพื้นฐานของผู้รักษาศีล เพื่อการพัฒนาคุณธรรมในระดับสูงขึ้นไป ฉะนั้น ผู้ที่ถือปฏิบัติตามศีลธรรม จะมีจิตใจที่ดี ไม่คิดร้ายต่อคนอื่น ไม่เบียดเบียนคนอื่น อันจะส่งผลให้ชุมชน สังคม ประเทศชาติ มีความสงบสุขร่มเย็น อยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนต่อไปได้

หลักการของศีล ๕

พระพุทธเจ้าได้วางข้อปฏิบัติพื้นฐานสำหรับฆราวาสที่อยู่ครองเรือน เพื่อในการดำรงชีวิตอย่างสงบสุข ไม่มีการเบียดเบียน ไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน มีอยู่ 5 ข้อ ดังนี้

1. เว้นจากปาณาติบาต คือ ไม่ทำลายชีวิต จับเอาสารว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย

2. เว้นจากอทินนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขามิได้ให้ หรือไม่ลักขโมย จับเอาสารว่า ความประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์

3. เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร คือ ไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย จับเอาสารว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน

4. เว้นจากมสุสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ จับเอาสารว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหก หลอกลวง ตัดรอนประโยชน์หรือแกล้งทำลาย

5. เว้นจากของเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ ไม่เสพของมึนเมาจับเอาสารว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทพลั้งพลาดมัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549: 769-770)

ศีล 5 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นคุณธรรมสำคัญอย่างหนึ่งในสังคมมนุษย์ทรงแสดงว่าเป็นนิจศีล คือ ศีลที่พึงปฏิบัติเป็นประจำ เมื่อได้ทราบถึงความหมายของศีลได้อย่างถูกต้องแล้ว ศีล ถือว่าเป็นปกติของความเป็นคน ในการรักษาศีลจำเป็นต้องมีแรงบันดาลใจมากพอที่จะต้านกับกิเลสได้ กำลังใจเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับรู้ถึงผล หรืออานิสงส์ของการรักษาศีล

อานิสงส์ของการรักษาศีลโดยรวมนั้นก็จะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่สงบเรียบร้อย มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาโปรดอุบาสกอุบาสิกา ชาวตำบลบ้านปาฏลิกาม โดยสรุปได้ ดังนี้

อานิสงส์ข้อที่ 1 ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวง ซึ่งมีความไม่ประมาท เป็นต้น

อานิสงส์ข้อที่ 2 กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป

อานิสงส์ข้อที่ 3 เข้าไปหาบริษัทใด ๆ เช่น ชัตติยบริษัท พราหมณ์บริษัท คหบดีบริษัท

สมณบริษัท ย่อมเป็นผู้แก่กล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้น ๆ

อานิสงส์ข้อที่ 4 ย่อมไม่หลงลืมสติ

อานิสงส์ข้อที่ 5 หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (วิ.ม. (ไทย), 5/285/99)

สำลี รักษุที กล่าวถึง ผลของผู้ปฏิบัติตามหลักการของศีลว่า ผู้รักษาศีล ศีลย่อมรักษาเราไม่ให้ตกในที่ชั่วนานอน พอสรุปได้ ดังนี้

ศีลข้อที่ 1 การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนั้น ทำให้เป็นคนมีอายุยืน ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน ไม่มีใครคิดที่จะปองร้าย มีแต่คนรักคนเมตตาปราณี คอยโอบเอื้อเอื้อใจ และได้รับการสงเคราะห์ อนุเคราะห์อยู่เสมอ

ศีลข้อที่ 2 จะเป็นคนรักษาทรัพย์สินได้ดี ไม่มีใครคิดที่จะลักขโมย ไม่มีใครมาเอาไรต์เอาเปรียบ คอยโกงกิน มีแต่คนคอยช่วยเหลือ ให้ความช่วยเหลือ ดูแลทรัพย์สินสมบัติให้ ไม่ให้เกิดความเสียหาย ไม่ว่าจะเกิดภัยใด ๆ ก็ไม่อาจทำลายให้สูญสิ้น เช่น วาตภัย อัคคีภัย โจรภัย อุทกภัย เป็นต้น

ศีลข้อที่ 3 จะเป็นคนมีสุขภาพกาย สุขภาพใจดี ไม่พะวง ไม่กังวลกับลูกกับเมีย ลูกเมียไม่สร้างความลำบากใจ คนในครอบครัวมีความรักสามัคคีปรองดอง รักกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสามภรรยาไม่นอกใจ ไม่มีใครมาทำให้กลัดกลุ้มเสียใจ คนที่อยู่ในความปกครองก็ว่านอนสอนง่าย มีภรรยาก็ไม่เป็นคนมักมากในกาม มีลูกก็เชื่อฟังอยู่ในโอวาท

ศีลข้อที่ 4 ทำให้เป็นคนพูดจาไพเราะมีวาทีศิลป์ พูดแล้วมีอำนาจ มีพลัง มีความคลั่งเหมือนมีมนต์ศักดิ์สิทธิ์อยู่ในวาจา พูดกับใครแล้วมีเสน่ห์ มีเสียงดังเสียงดีก้องกังวาน สดใส พลังเสียง ก้องดังไกลไม่แหบพร่า

ศีลข้อที่ 5 เป็นคนมีสติปัญญาดีเลิศ มีความคิดความอ่านเหนือกว่าคนทุศีลทั่วไป ร่างกายสะอาด สดใส ผิวพรรณเปล่งปลั่ง ไม่เป็นคนคิดมาก ไม่คิดฟุ้งซ่าน ไม่เป็นโรคประสาท โรคบ้า ไม่เป็นคนจู้จี้ขี้บ่น มีสติสัมปชัญญะมั่นคง ไม่ขี้หลงขี้ลืม (สำลี รักษุที, 2549: 120-121)

จากที่กล่าวมานั้น ถ้าบุคคลใดได้นำหลักศีล 5 หรือประเพณีปฏิบัติตาม ตั้งตนงดเว้นตามกรอบขององค์แห่งศีล ไม่ละเมิด กระทำลงไป ก็จะทำให้บุคคลนั้นมีความสุข มีความเจริญงอกงามในชีวิต ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ไม่ลำบากใจ มีครอบครัวที่อบอุ่น สามัคคี ซื่อสัตย์ต่อกันและกัน แม้อยู่ต่อหน้าและลับหลังก็ตาม และยังส่งผลให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีสติปัญญารอบรู้ในหน้าที่การงาน สามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคได้ดี เป็นบุคคลที่น่ายกย่อง น่าเคารพนับถือสมกับเป็นคนที่ดีว่า “เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐ”

ความเปลี่ยนแปลงของสังคมในสมัยปัจจุบันนี้ ทำให้มนุษย์มีคุณธรรมประจำตัวลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ อาจจะพูดได้ว่า **ขาดคุณธรรม** ก็ไม่ได้ ซึ่งมีผลกระทบหลายด้าน เช่น ปล่อยตัวเอง ให้ดำเนินชีวิตไปตามความต้องการของกิเลสตัณหา ที่อยู่ในจิตใจ ทำให้เกิดความอยากได้ อยากมีอยากเป็นอะไรต่าง ๆ ที่กิเลสต้องการ จนทำให้ความขาดความยับยั้งชั่งใจ นึกคิดถึงความถูกต้อง ขอบธรรม ไม่พิจารณาถึงเหตุผล ไม่ยำเกรงต่อบาปอกุศล ไม่ละอายใจเมื่อทำความชั่ว ไม่กลัวกฎหมายบ้านเมือง ก่อแต่เวรภัยอย่างไม่สิ้นสุด ขาดข้อธรรมที่ดีที่สุด คือ “ขันติ” ไม่มีความอดทนต่อสิ่งที่มากระทบ ขาดความมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ฉะนั้น เมื่อคุณธรรมที่เป็นหลักในการส่งเสริมคุณความดีในตัวบุคคลลดน้อยลง ย่อมจะส่งผลให้เกิดการละเมิดศีล 5 ได้ ไม่สามารถควบคุมสติ ที่มีกาย วาจา ใจอยู่ในกรอบของศีล 5 อีกทั้ง ในปัจจุบันคนเรามักเข้าใจว่า การรักษาศีล 5 นั้น ทำได้ยากเพราะการดำรงชีวิตอยู่ทุกวันนี้ต้องเจอกับการละเมิดหรือทำผิดศีล 5 อยู่เสมอ อย่างเห็นได้ชัด เช่น การฆ่าสัตว์ เป็นต้น ซึ่งอาจจะพูดได้ว่า ความเข้าใจต่อการรักษาศีล 5 ของคนในปัจจุบันนั้น มุ่งแต่เอา

ความหมายที่ตรงประเด็นในหลักศีล 5 มากจนเกินไป จึงทำให้ตัวเองคิดว่าละเมิดศีล 5 ไปแล้ว อันที่จริงตามหลักของพระพุทธศาสนาสอนให้เรา “ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง” จนทำให้ตนเองขาดความมั่นใจและมีสติในการดำรงชีวิต แม้เหตุผลที่ว่ามาดังกล่าว ถึงความเข้าใจผิดต่อการละเมิดศีล 5 ของคนในปัจจุบัน แต่ก็เชื่อว่าความเข้าใจนั้นไม่ถูก เพียงแต่มุ่งเข้าใจในความหมายของศีลแต่ละข้อมากเกินไปและตรงประเด็นเกินไป จนทำให้มองหลักของศีล 5 ในด้านลบ หรือไม่กล้าที่จะรักษาศีลนั้นเลย ถ้ามองลึก ๆ เข้าใจแยกแยะเหตุและผลจะเห็นว่า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อสัตว์โลกอย่างหาที่สุดมิได้ พระองค์ทรงวางแนวทางของฆราวาสผู้ที่อยู่ครองเรือนมีเพียง 5 ข้อเท่านั้น คือ “ศีล 5” มี 1) ไม่ฆ่าสัตว์ 2) ไม่ลักทรัพย์ 3) ไม่ประพฤติผิดกาม 4) ไม่พูดเท็จ 5) ไม่ดื่มสุรา (น้ำเมา) ศีลทั้ง 5 ข้อนี้ ล้วนแต่มีองค์แห่งศีล หมายถึง ข้อพิจารณาว่า การกระทำในสิ่ง ๆ นั้น ละเมิดศีล 5 แล้วหรือไม่ ยกตัวอย่าง เช่น เราเดินไปเหยียบสิ่งมีชีวิตตายลงโดยที่เราไม่ได้เจตนาหรือตั้งใจ ลักษณะแบบนี้ก็ไม่เข้าข่ายว่าละเมิดศีล 5 เป็นต้น เพราะฉะนั้น การที่บุคคลใดจะละเมิดศีล 5 ก็ต้องมีเจตนาตั้งใจที่จะกระทำในสิ่ง ๆ นั้นจริง ๆ และคำว่าละเมิดศีล 5 นั้น ก็ต้องล่วงละเมิดโดยเจตนาทั้ง 5 ข้อ ถึงจะเข้าข่ายคำว่าละเมิดศีล 5 หมายความว่า ถ้าละเมิดศีลเพียง 1 ข้อ ก็ไม่ถือว่าละเมิดศีล 5 เพียงแต่ศีล 5 นั้น บกพร่องหรือต่างพร้อยไม่สมบูรณ์ เป็นต้น และสามารถที่จะประพฤติปฏิบัติกลับมาก่ออยู่ในกรอบแห่งศีล 5 ได้เช่นเดิม เพื่อที่จะรักษาชำระล้างบาป-อกุศลที่ทาลงไปให้เบาบางลงได้ เพราะฉะนั้นแล้ว เมื่อบุคคลในปัจจุบันได้เข้าใจความหมายของการรักษาศีลที่แท้จริงอย่างลึกซึ้งและมีเหตุผล ได้หันมาประพฤติปฏิบัติดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 อย่างมีสติปัญญา พิจารณาแยกแยะถูกผิด จะทำให้บุคคลนั้นมีคุณธรรม รู้รักสามัคคี แบ่งปันช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน และส่งผลให้หมู่บ้าน ชุมชน สังคม ตลอดจนถึงประเทศชาติ มีความสงบสุขร่วมเย็น เจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป ซึ่งศีลมีความสำคัญ ดังนี้

1. “ศีลเป็นกำลังหาสิ่งเปรียบมิได้” หมายความว่า ศีลเป็นพลังและมีกำลังที่ยอดเยี่ยมไม่มีวัดดูอื่นใดที่จะมีกำลังเทียบเท่าได้ เพราะสามารถต่อสู้กำจัดกิเลสสาร ผลักดันนำคนที่มีศีลให้บรรลุถึงสุคติโลกสวรรค์ และพระนิพพานได้

2. “ศีลเป็นอาวุธสูงสุด” หมายความว่า ศีลเป็นเครื่องประหารที่สามารถตัดสังกิเลสธรรมคือ สิ่งที่จะมาทำให้เกิดความเศร้าหมองใจได้ เพราะเมื่อมีศีลแล้วก็จะงดเว้นไม่ทำบาปทุจริตทางกายและทางวาจา อันเป็นเหตุให้เกิดความผ่องแผ้วทางใจ

3. “ศีลเป็นอารมณ์ประเสริฐสุด” หมายความว่า ศีลเป็นเครื่องประดับที่สำคัญและสามารถประดับได้ทุกคน และตลอดกาล เป็นคนที่น่าเข้าใกล้น่ากราบนำไหว้นาคบหา น่าไว้วางใจเพราะมีเครื่องประดับดี คือ มีศีล

4. “ศีลเป็นเกราะที่น่าอัศจรรย์” หมายความว่า ศีลนี้สามารถป้องกันอันตราย ป้องกันศัตรู และป้องกันเวรภัยได้

5. “ศีลเป็นสะพานที่มีกำลังมาก” หมายความว่า ศีลเป็นสะพานพิเศษที่มีกำลังสำหรับเป็นฐานรองรับผู้คนในการข้ามห้วงน้ำใหญ่ในอบาย และห้วงน้ำใหญ่ในสังสารวัฏ ศีลจึงเป็นสะพานที่เหมาะสมสำหรับก้าวข้ามกิเลส และกองทุกข์ต่าง ๆ แล้วให้ถึงความพ้นทุกข์ได้โดยไมยาก

6. “ศีลเป็นกลิ่นหอมชั้นเยี่ยม” หมายความว่า ศีลนี้เป็นเหตุให้ผู้มีศีลรักษา มีชื่อเสียงหอมฟุ้งขจร ขยายไปทุกทิศทาง ทั้งทวนลมและตามลม ทำให้ผู้คนทั่วไปนิยมนับถือ นำคบหาสมาคมจนถึงเข้ามากราบไหว้ บูชาเพื่อเป็นสิริมงคล

7. “เป็นเครื่องลูบไล้อันประเสริฐ ซึ่งเป็นเหตุให้บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล หอมฟุ้งไปทั่วทุกทิศ” หมายความว่า ศีลนี้เป็นเครื่องลูบไล้ที่มีคุณค่าประเสริฐกว่าเครื่องลูบไล้ทั่วไป เพราะเมื่อลูบไล้ด้วยศีล คือ มีศีลประดับตัวประดับใจแล้ว จะทำให้ผู้นั้นหอมฟุ้งอบอวล มีชื่อเสียงเกียรติคุณขจรไป

8. “ศีลเป็นข้าวห่อชั้นยอด” หมายความว่า ศีลเปรียบเหมือนข้าวห่อ ซึ่งคนเดินทางหรือคนทำงาน นอกบ้านนิยมนำติดตัวไปด้วย เมื่อครั้งหิวขึ้นมาก็นำออกมาทานได้ คนผู้มีศีลก็เป็นเช่นนั้นเมื่อเดินทางไกลในสังสารวัฏ ก็จะไม่ลำบากในที่ที่ตนไป เพราะมีข้าวห่อคือศีลเลี้ยงตนตลอดกาล

9. “ศีลเป็นเสบียงเดินทางชั้นเยี่ยม” หมายความว่า ศีลนั้นนอกจากเป็น ข้าวห่อชั้นยอดแล้วยังใช้เป็นเสบียงอันยอดเยี่ยมสำหรับเดินทางในสังสารวัฏด้วย โจรผู้ร้ายก็แย่งชิงไม่ได้ เพราะไม่ใช่ เป็นของสาธารณะเหมือนเสบียงทั่วไป ทั้งหนุนให้ได้รับความสำเร็จในกิจที่ปรารถนาได้ทุกอย่าง

10. “ศีลเป็นพาหนะอันประเสริฐยิ่งนัก ซึ่งพาไปได้ทั่วทุกทิศ” หมายความว่า ศีลนี้สามารถนำพาให้เดินทางไปได้สะดวก เหมือนเดินทางด้วยยานพาหนะทั่วไป แต่ศีลนี้เป็นพาหนะ ที่วิเศษกว่า คือสามารถนำพาไปได้ทุกทิศทาง ไม่ว่าจะเป็นที่ควรไปหรือไม่ควรไป เมื่อพาไปแล้วก็ทำให้สะดวกสบายในทุกสถาน ถึงจุดหมายปลายทางที่ประสงค์ได้แน่นอน (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558: 54-56)

พัฒนาการศีล ๕ กับสังคมไทย

เมื่อสังคมไทยเกิดปัญหามากมายในเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมต่างๆ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางปัญหามีช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยมากขึ้นและเกิดการขัดแย้งกันในสังคม เช่น แนวคิดของประชาชนที่แตกต่างส่งผลให้เกิดความไม่สงบในสังคม หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญยิ่งในสังคมไทย ที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์และพัฒนาชุมชน สังคม ให้มีความเจริญมั่นคง มีความสงบสุข ร่มเย็น โดยการนำหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของคนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ คือ ศีล 5 เพราะศีล 5 จะช่วยควบคุมพฤติกรรมต่างๆ ทางกาย วาจาให้เรียบร้อย ซึ่งเป็นการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558: 175) สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺญ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้มีดำริและผลักดันให้คณะสงฆ์ทั่วประเทศ ดำเนินโครงการหมู่บ้านศีล 5 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปและพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับนโยบายคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยกระบวนการดำเนินโครงการจะเน้นการบูรณาการความร่วมมือทั้งองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐ การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน ซึ่งที่ผ่านมาหลายพื้นที่ในประเทศไทยสามารถสร้างรูปแบบการพัฒนาความปรองดองสมานฉันท์ด้วยหลักศีล 5 ที่ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการสร้างความปรองดองสามัคคี ในชุมชนได้อย่างแท้จริง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557: 5) ศีลของผู้อยู่ครองเรือนหรือ ศีลของคฤหัสถ์ ได้แก่ ศีล 5 ซึ่งเป็นศีลสำหรับอุบาสกอุบาสิกาเรียกว่า “นิจศีล” บ้าง เพราะทุกข้อล้วนแต่ควรปฏิบัติตลอดเวลาเป็น

นิจ เรียกชื่อว่า “เบญจศีล” บ้าง เพราะจำแนกไว้ให้รักษากำหนด 5 ข้อ และเรียกชื่อว่า “มนุษยธรรม” บ้าง เพราะเป็นคุณธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์เป็นเครื่องจำแนกแยกแยะมนุษย์ให้ต่างจากสัตว์ทำให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่ถึงกระนั้นก็ตามหลักการรักษาศีล จำต้องรู้ความหมายของคำว่า “ผิดศีล” ควบคู่ไปด้วย

ดังนั้น หลักศีล 5 ที่สังคมไทยได้ถือปฏิบัติกันมา ถึงการไม่เบียดเบียนทำร้ายชีวิตและร่างกาย ไม่ละเมิดต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ไม่ละเมิดต่อคุ้มครองของกันและกัน ไม่ใช่จากทำร้ายหลอกลวงและไม่คุกคามต่อความรู้สึกของผู้อื่น ด้วยความสูญเสียสติสัมปชัญญะ เนื่องจากยาเสพติดที่ทำให้เกิดความประมาท และไม่ไว้วางใจ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562: 16) หลักการรักษาศีลก็หมายถึงการตั้งใจเจตนาที่จะงดเว้นจากการกระทำผิดในแต่ละข้อ ๆ ที่บัญญัติไว้ เรียกว่า “วิริติ” มีอยู่ 3 ข้อด้วยกัน คือ

1) สัมปัตตวิริติ ได้แก่ เจตนางดเว้นซึ่งเกิดขึ้นในทันทีทันใด ที่ประจวบกับเหตุที่จะทำให้เสียศีล หมายความว่า เดิมไม่ได้ตั้งใจว่าจะรักษาศีล ไม่ได้สมาทาน แต่เมื่อพบกับเหตุที่ตนจะล่วงศีลได้จึงคิดงดเว้นขึ้นมาในขณะนั้น เช่น เห็นสัตว์ที่พอจะฆ่าได้ คิดจะฆ่าแต่เว้นไม่ฆ่า ดังนี้ เป็นต้น

2) สมาทานวิริติ ได้แก่ การงดเว้นด้วยการสมาทาน หมายความว่า เราตั้งใจไว้ก่อนว่าเราจะรักษาศีล ครั้นไปพบเหตุการณ์อันชวนให้ล่วงศีลได้ ก็ไม่ล่วง เพราะถือว่าตนได้สมาทานศีลไว้จะล่วงก็เสียตาย กลัวศีลขาด จึงงดเว้นการล่วงศีล ดังนี้ เป็นต้น

3) สมุจเฉทวิริติ ได้แก่ การงดเว้นโดยเด็ดขาด หมายถึงการงดเว้นของที่ท่านผู้สันนิเสสที่เรียกว่า พระอริยเจ้า ศีลห้านั้น คนจะล่วงได้ก็เพราะจิตมีกิเลส ทำให้อยากทำผิด ที่นี้พระอริยเจ้าท่านละกิเลสได้แล้ว จึงหมดปัญหาที่จะผิดศีล ไม่ผิดอีกแล้ว เพราะฉะนั้น ศีลของท่านจึงมีอยู่ตลอด ไม่มีเวลาขาด ไม่มีเวลาเศร้าหมอง (พระมหาสิทธิการ, 2543: 151)

ส่วนความหมายของคำว่า “ผิดศีล” นั้น ในทางพระพุทธศาสนา คุณ โทชนธ์ ได้กล่าวไว้ 4 ระดับ ดังนี้

1) คำว่า “ศีลขาด” หมายถึง การที่ผู้รักษาศีล ประพฤติล่วงละเมิดศีลครบร้อยละ 100 ผ่าฝืนทุกองค์ของศีล หาความบริสุทธิ์ของศีลไม่ได้ เหมือนกับเสื้อผ้าที่เปื้อนยุ่ยจนใช้นุ่งห่มไม่ได้

2) คำว่า “ศีลทะลุ” หมายถึง การที่ผู้รักษาศีล ประพฤติล่วงละเมิดศีลร้อยละ 50 ไม่ครบทุกองค์ของศีล เหมือนเสื้อผ้าที่ขาดวันปักปิดบังร่างกายไม่มี

3) คำว่า “ศีลต่าง” หมายถึง การที่ผู้รักษาศีล ประพฤติล่วงละเมิดศีลประมาณร้อยละ 30 รักษาได้บ้าง ไม่ได้บ้าง เหมือนเสื้อผ้าที่มีรอยต่างดำชัดเจน ใส่ได้แต่ไม่สวยงาม

4) คำว่า “ศีลพร้อย” หมายถึง การที่ผู้รักษาศีล ประพฤติล่วงละเมิดศีลประมาณร้อยละ 20 ไม่ได้ตั้งใจฝ่าฝืนข้อห้าม แต่ทำผิดเพราะความประมาทเลินเล่อ ความไม่รู้ เหมือนกับเสื้อผ้าที่มีจุดดำจาง ๆ ต้องตั้งใจมองจึงจะเห็นรอยต่างนั้น (คุณ โทชนธ์, 2545: 183)

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายความหมายของศีลไว้ว่า ศีล หมายถึง ความเป็นปกติ หรือปกติภาวะตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติ คือ ไม่เดือดร้อนไม่กระวนกระวายไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรกความเศร้าหมองใด ๆ เกิดขึ้น (พุทธทาสภิกขุ, 2539: 56-57) การ

ดำเนินชีวิตภายใต้กรอบศีล 5 ถือเป็นศีลขั้นพื้นฐานที่ทุกคนสามารถประพฤติปฏิบัติได้ เพื่อใช้เป็นบันไดที่จะนำไปสู่การพัฒนาหมู่บ้าน ให้เป็นหมู่บ้านศีล 5 ได้ตลอดถึงยกระดับการพัฒนาไปสู่ระดับสังคม ประเทศชาติต่อไป

การประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนไว้เป็นหลักให้ยึดถือปฏิบัติกันสืบมา คือ ศีล 5 ตั้งแต่ในสมัยสังคมอินเดีย จนกลายเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับนักบวชทั่วไป ศีล 5 มีความสำคัญมากในชีวิต โดยศีลเป็นสิ่งที่ควบคุมการแสดงออกทางกาย วาจา เนื่องจากพบว่า ผู้คนมากมายมีความสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ศีลยังช่วยสร้างความเป็นอยู่และสังคมให้เรียบร้อย เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตและสามารถสร้างชีวิตที่งดงาม เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตได้ (พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), 2552: 24-25)

หมู่บ้านศีล ๕ กับความร่วมมือที่ต้องประสานอย่างยั่งยืน

เมื่อกล่าวถึง “หมู่บ้านศีล 5” ซึ่งมีความสอดคล้องกับนโยบายของคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่มอบหมายภารกิจให้ส่วนราชการสร้างความปรองดองสมานฉันท์แก่ประชาชนในชาติให้เกิดความสงบสันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีล 5 มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยการให้ทุกภาคส่วนในประเทศร่วมมือกันเริ่มจากครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น ในการนี้สิ่งที่จะทำให้หมู่บ้านนั้นเป็นหมู่บ้านศีล 5 ได้ ต้องอาศัยการพัฒนาในตัวบุคคลก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวให้ข้อคิดไว้ว่า การที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดี บรรลุจุดหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาทางด้านวัตถุอย่างเดียวไม่ได้ ยังจะทำให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543: 135) การที่จะทำให้หมู่บ้านศีล ๕ เกิดขึ้นมาได้นั้นต้องมีแนวทาง มีกระบวนการประสานงานกับภาคีเครือข่ายหรือหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้อง โดยอาศัยความร่วมมือเข้ามามีส่วนร่วมต่อการพัฒนาหมู่บ้าน ให้เกิดพลังทั้งสามด้านขึ้นเรียกว่า “พลังบวร”

คำว่า บวร มาจากคำว่า บ้าน, วัด, โรงเรียน/ราชการ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม คือ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์” ซึ่งมีการบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานในพื้นที่ให้การสนับสนุนกับการดำเนินงานหรือกิจกรรมของชุมชน/หมู่บ้าน ส่งผลให้เกิดความสามัคคีและความร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติตามหลักศีลธรรม ๕ ข้อ คือ เว้นการฆ่า เว้นการขโมย เว้นการลวง-ละเมิด เว้นการโกหก เว้นการดื่นของเมา เป็นต้น โดยมีแนวทางในการประสานพลังบวรให้เกิดความร่วมมือกันอย่างยั่งยืน อาศัยวัด บ้าน โรงเรียน หน่วยงานราชการ ซึ่งมีผู้นำทุกระดับเน้นสร้างจิตสำนึกให้กับประชาชน บุคลากร หรือเด็กนักเรียนเยาวชน ให้มีคุณธรรมจริยธรรมต่อการดำเนินชีวิตร่วมกับสังคม ตามยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร ดังนี้ (กรมการศาสนา, 2563: 6)

ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างค่านิยมและจิตสำนึกให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

- 1) ร่วมจัดทำแผนส่งเสริมคุณธรรมของชุมชน
- 2) ร่วมจัดทำธรรมนูญชุมชนคุณธรรม
- 3) ร่วมรณรงค์ส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาศีล ๕

- 4) ร่วมจัดกิจกรรมทางศาสนา/อบรมคุณธรรมจริยธรรมในวันสำคัญต่าง ๆ
- 5) จัดทำโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเข้าวัดวันพระ สวดมนต์ รักษาศีล ๕
- 6) นำนักเรียนเข้าวัดในวันพระ ปฏิบัติธรรมในช่วงเข้าพรรษา
- 7) จัดกิจกรรมตามประเพณีและความเชื่อเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลหรือเฉลิมพระเกียรติ
- 8) จัดอบรมให้ความรู้เรื่องศาสนพิธี และมารยาทชาวไทย
- 9) จัดอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน เข้าค่ายพุทธบุตร บวชศีลจาริณี

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมให้ประชาชนน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนี้

- 1) จัดประชุมหรือจัดวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้เรื่อง ความพออยู่ พอกิน และพอเพียง
- 2) ส่งเสริมให้พระสงฆ์บรรยายธรรมเรื่อง ความพอเพียง ในวันพระหรือโอกาสอื่น ๆ
- 3) ส่งเสริมให้โรงเรียนจัดตั้งชมรมพอเพียง หรือการเก็บออมเพื่อเป็นทุนการศึกษา
- 4) แกนนำทุกส่วนร่วมจัดตั้งเวทีประชาคมให้ความรู้เรื่อง “การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี”

- 5) จัดกิจกรรมส่งเสริมการเก็บออมเงิน เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน
- 6) จัดตลาดนัดผลิตภัณฑ์ชุมชนคุณธรรม มาแลกเปลี่ยนในราคาถูก
- 7) จัดตลาดนัดพอเพียงในโรงเรียน นำผักที่เด็กปลูกมาจำหน่ายเพื่อเสริมรายได้

ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนชุมชนด้วยพลังบวรที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ถือเป็นแนวทางของการเสริมสร้างให้คนในชุมชนหรือหมู่บ้านตลอดถึงนักเรียน บุคลากร ในหน่วยงานนั้น ๆ เกิดความเข้มแข็งในครอบครัว ชุมชน เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เกิดจิตสำนึกที่ดี มีจิตอาสา สามารถทำให้หมู่บ้านสังคม และประเทศชาติ มีการพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ประชาชนมีความสุข มีจิตใจที่ดี มีศีลธรรม ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะอาศัยการประสานงานทั้งสามองค์กรจึงทำให้เกิดแรงผลักดันด้านจิตใจ ความคิดแรงกระตุ้นทางด้านปัญญาก็ส่งเสริมให้สูญเสียซึ่งความตระหนี่ความเห็นแก่ตัว ตลอดถึงทำให้ลดอัตตา คือความยังยึดติดในตัวตน ในศักดิ์ศรี ลาภยศ ซึ่งเหล่านี้เป็นบ่อเกิดให้คนมีความเห็นแก่ตัว เห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม ทำให้ผู้คนขาดศีลธรรม สังคมต้องมีการจัดระเบียบ เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข (ยุทธนา เพียรเวช, 2548: 125) ฉะนั้นยุทธศาสตร์ทั้ง ๒ นับว่ามีความจำเป็นต่อการพัฒนาสังคมให้มีความสุขร่มเย็น ประชาชนดำเนินชีวิตภายใต้หลักศีล ๕ อย่างมีสติ มีความรอบคอบ ส่งผลให้ครอบครัว หมู่บ้าน สังคม มีความเจริญมั่นคงด้วยพลังบวรอย่างแน่นอน

สรุป

ศีล 5 ถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิต ในทางพระพุทธศาสนาได้แนะนำให้ประพฤติปฏิบัติ ทั้งในระดับตัวบุคคลตลอดถึงในระดับสังคม เพราะจะช่วยให้การดำเนินชีวิตที่อยู่ในกรอบฐานของศีล 5 นี้ เป็นไปในทางที่ถูกต้อง ทำให้ตนเองและผู้อื่นรู้สึกปลอดภัยอยู่เสมอ ซึ่งมีคุณค่ามากทางจิตวิญญาณ ก็เพราะว่า ศีล เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้มนุษย์พัฒนาพฤติกรรมตนเอง

และสังคมให้ดีขึ้น ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้นำชุมชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และผู้นำประเทศ ตลอดจนหน่วยที่เกี่ยวข้องช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรในสังกัดการดูแลของตนทุกระดับ มีจิตสำนึกร่วมรับผิดชอบสังคมร่วมกัน เกิดเป็นพลัง “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน ราชการโดยอาศัยการประสานงานจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมต่อประชาชนหรือบุคลากรในองค์กรให้มีคุณธรรม รัฐบาล บุญคุณโทษ ตามแนวทางยุทธศาสตร์ คือ สร้างค่านิยมและจิตสำนึกให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรม และส่งเสริมให้ประชาชนน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ “ศีล 5” อีกทั้งเพื่อสนองพระดำริของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญญ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ดำริให้คณะสงฆ์ทั่วประเทศผลักดันดำเนินโครงการหมู่บ้านศีล 5 เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ให้หน่วยงานทั่วประเทศทุกระดับสร้างความปรองดองสมานฉันท์กับคนในชาติ ฉะนั้น ศีล 5 จึงเป็นปัจจัยหลักที่จะช่วยให้ชุมชน สังคมประเทศชาติ มีความปรองดองสามัคคีกัน และสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ทั้งนี้เพราะได้รับความร่วมมือจากพลังบวรทั้งสาม องค์กร ช่วยกันพัฒนาส่งเสริมให้คนในหมู่บ้านหรือชุมชนให้มีเข้มแข็ง ซึ่งเป็นบันไดขั้นแรกที่จะทำให้สังคมสงบสุขดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 จึงสมกับได้ให้ชื่อว่า “หมู่บ้านศีล 5 กับความร่วมมือที่ยั่งยืน”

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2563). **แนวทางการดำเนินงานโครงการชุมชนคุณธรรมขับเคลื่อนด้วยพลังบวร**. กระทรวงวัฒนธรรม: กรมการศาสนา.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). **พระไตรปิฎกศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รายวัน.
- คุณ โทจันทร์. (2545). **พระพุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2539). **ทาน ศีล ภาวนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต.). (2543). **พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). **ภูมิธรรมชาวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2558). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.
- _____. (2549). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). (2558). **ศีล 5 รักษาโลก**. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระมหาสิทธิการ. (2543). **หลักสัจธรรมและธรรมศึกษาขั้นตรี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ เลียงเชียงเพียรเพื่อพุทธศาสน์.
- ยุทธนา เพียรเวช. (2548). **พุทธทาสสอนอะไร ทำไม อย่างไร**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2562). **ธรรมะฉบับเรียนลัด**. (พิมพ์ครั้งที่ 41). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2557). **คู่มือการดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5”**. นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำลี รักสุทธี. (2549). **ศีลสุดยอดวินัยของศาสนาพุทธ**. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.

เวสสุวรรณมหาเทพผู้มั่งคั่งผู้พิทักษ์พุทธศาสนา

WESSUWAN THE GOD WHO IS WEALTHY AND PROTECTS BUDDHISM

พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ¹, พระอธิการวิชาญ อาทโร (มวลงทอง)²,
พระสุเทิด ทิปงโร (งามประจบ)³, พระครูศรีปริชากร⁴, อธิราช พวงจันทร์⁵
PhrakhrubaidikaWichan Wisuttho¹, Phra AthikanWichan Artharo(Muanthong)²,
Phra Suthoed Teepangkaro(ngamprachob)³, Phrakrusreepreechakorn⁴, Theerathip Phuangjantra⁵
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์¹⁻⁵
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus¹⁻⁵
E-mail: Wichansongrasri@gmail.com

ได้รับบทความ: 30 พฤศจิกายน 2565; แก้ไขบทความ: 22 ธันวาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 22 ธันวาคม 2565;

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของท้าวเวสสุวรรณ บทบาทหน้าที่ของท้าวเวสสุวรรณที่มีในพระพุทธศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณในสังคมไทย และอิทธิพลของท้าวเวสสุวรรณที่มีในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า ท้าวเวสสุวรรณจัดเป็นมหาเทพที่มีเรื่องราวปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นจำนวนมาก บทบาทหน้าที่และความสำคัญของท้าวเวสสุวรรณในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาพบว่า ท้าวเวสสุวรรณคือองค์เดียวกับท้าวเวระและท้าวไพศรพณ์ มีบทบาทหน้าที่และความสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ (1) บทบาทในการเป็นผู้คุ้มครองดูแลศาสนา (2) บทบาทในการเป็นจุดโลกบาล และ (3) บทบาทในการเป็นผู้สั่งสอนและช่วยเหลือคนทำความดี ซึ่งทั้งสามบทบาทของท้าวเวสสุวรรณมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คติการนับถือท้าวเวสสุวรรณมีปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมไทยมาตั้งแต่สมัยก่อนราชอาณาจักรไทยจนถึงปัจจุบัน โดยพบหลักฐานที่มีสัญลักษณ์เป็นรูปท้าวเวสสุวรรณทำด้วยดินเผาหรือหินสลักในดินแดนวัฒนธรรมทวารวดีทั้งในภาคกลาง และภาคอีสานและบริเวณวัฒนธรรมศรีวิชัยในภาคใต้ รูปแบบของท้าวเวสสุวรรณที่พบนี้เป็นแบบท่านั่ง โดยในภาคอีสานแสดงถึงบทบาทของท้าวเวสสุวรรณในฐานะเทพผู้รักษาทิศ ส่วนในภาคกลางและภาคใต้แสดงถึงบทบาทของท้าวเวสสุวรรณในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่ง รูปแบบของรูปเคารพและการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดจากคติการนับถือท้าวเวสสุวรรณ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของท้าวเวสสุวรรณที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมและวัฒนธรรมไทยในช่วงเวลานั้นๆ

คำสำคัญ: ท้าวเวสสุวรรณ, ท้าวเวระ, ยักษ์

Abstract

This article aims to study the history of Thao Wessuwan. The roles and duties of Thao Wessuwan in Buddhism Beliefs about Thao Sesuwan in Thai society and the influence of Thao Wessuwan in Thai society The study found that Thao Vessuwan is regarded as a great deity whose stories appear in many scriptures and commentaries. Roles, duties and importance of Thao Vessuwan in Buddhist scriptures found that Thao Wessuwan is the same body as Thao Kuvere and Thao Praisop. There are 3 roles and important roles, namely (1) the role of a religious protector, (2) the role of a Chatulokbal, and (3) the role of teaching and helping people to do good deeds. All three roles of Thao Wessuwan have appeared in Buddhist scriptures from the past to the present. The concept of respecting Thao Wessuwan has appeared in Thai society and culture since the time before the Kingdom of Thailand to the present. The evidence was found with a symbol of Thao Wessuwan made of terracotta or carved stone in the Dvaravati cultural lands both in the central region. and the Northeast and the Srivijaya cultural area in the South The form of Thao Wessuwan found is in a sitting position. In the northeastern region, it represents the role of Thao Wessuwan as the deity who guards the direction. The parts in the central and southern regions represent Thao Wessuwan's role as the god of wealth. Forms of idols and practices arising from the motto of worshiping Thao Vessuwan It reflects the role of Thao Wessuwan in the way of life of people in Thai society and culture at that time.

Keyword: Wessuwan, Kuwen, Yak

บทนำ

ในพระพุทธศาสนาท้าวเวสสุวรรณเป็นมหาเทพผู้มีบทบาทโดดเด่นในด้านการเป็นพ่อค้าผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์สินเงินทองและเป็นมหาเทพผู้คอยพิทักษ์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ท้าวเวสสุวรรณถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "ท้าวกุเวร" เป็นอธิบดีแห่งอสูร หรือเจ้าแห่งภูตผีปิศาจทั้งหลาย เป็นหนึ่งในท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ เป็นหัวหน้ายักษ์ทั้งหลาย เป็นเจ้าแห่งทรัพย์ มีหน้าที่ดูแลให้ความคุ้มครองเทพทั้งหลาย นอกจากนี้ท้าวเวสสุวรรณยังเป็นผู้มีบทบาทในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาด้วยการให้ความคุ้มครองพระภิกษุสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ในประวัติพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่าท้าวเวสสุวรรณมีส่วนในการกราบทูลพระพุทธเจ้าให้พระสงฆ์ออกปฏิบัติธรรมตามป่าเขาลำเนาไพรเจริญพุทธมนต์เพื่อเป็นเกราะป้องกันอันตรายต่างๆ อันอาจเกิดขึ้นจากเทพที่เป็นมิถิลาทมิฬที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ในพุทธศาสนาท้าวเวสสุวรรณเป็นท้าวมหาราชดูแลด้านทิศเหนือ และเป็นประธานของท้าวมหาราชทั้ง 4 บนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ในเมืองมนุษย์มักจะทำสัญลักษณ์เป็นรูปยักษ์ จะเห็นได้ตามวัด ตามถ้ำจะมีรูปปั้นยักษ์อยู่ทาง

ด้านหน้าทางเข้า ส่วนใหญ่แล้วเรามักเห็นภาพ ท้าวเวสสุวรรณ ในรูปลักษณะของยักษ์ ยืนถือกระบองยาว หรือไม้เท้าขนาดใหญ่อยู่ระหว่างขา เหมือนมีขาสามขา เนื่องจากท้าวเวสสุวรรณมีรูปร่างพิการ จึงเป็นเหตุให้พระพรหมตั้งชื่อให้ว่า "ท้าวเวส" แต่ในวรรณคดีหลายฉบับ รวมทั้งตำราโบราณ ได้กล่าวตรงกันว่า อันที่จริงแล้ว ท้าวเวสสุวรรณ เป็นยักษ์ที่มีผิวกายและพัศตราภรณ์สีเหลืองทอง จิตใจดีงาม และอุทิศตนถวายพิทักษ์รักษาพุทธสถาน และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คนไทยนับถือท้าวเวสสุวรรณผ่านการรับอารยธรรมจากอินเดีย โดยพ่อค้าจากอินเดียนำรูปเคารพท้าวเวสสุวรรณติดตัวมา ด้วยมีความเชื่อว่าเป็นเครื่องรางที่นำมาซึ่งความมั่งคั่งและความเจริญรุ่งเรืองทางการค้า คติการนับถือท้าวเวสสุวรรณในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่งร่ำรวยได้แพร่หลายไปในสังคมวัฒนธรรมทวารวดี และสังคมในวัฒนธรรมศรีวิชัยดังพบหลักฐานรูปเคารพท้าวเวสสุวรรณตามแหล่งชุมชนที่เคยเป็นเมืองท่าติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมาก่อนในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-16 (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2525: 37)

การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณในพุทธศาสนาเถรวาท จะทำให้มีความเข้าใจเรื่องท้าวเวสสุวรรณมากขึ้น และมีประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชนในการบูชาหรือเคารพนับถือท้าวเวสสุวรรณ ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของท้าวเวสสุวรรณในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ และอิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณที่มีต่อสังคมไทย ซึ่งคนไทยมีความเชื่อท้าวเวสสุวรรณเป็นเจ้าแห่งทรัพย์ เป็นเทพที่คอยพิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนาและสนับสนุนส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนทำความดี

ความเป็นมาของท้าวเวสสุวรรณ

ท้าวเวสสุวรรณเป็นมหาเทพผู้ปกครองยักษ์ ซึ่งยักษ์นั้นจัดเป็นอมนุษย์จำพวกหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530: 664) ในชาดกพระพุทธเจ้าตรัสเรื่องราวยักษ์ไว้โดยประการต่างๆ ตรัสถึงยักษ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้ากับพุทธบริษัท ทั้งแง่ดีและร้าย ในพระไตรปิฎกได้จัดเรื่องราวของยักษ์ไว้เป็นหมวดชื่อว่า ยักษ์สังยุตต์ (ส.ส.15/225/337) ยักษ์จัดเป็นอมนุษย์จำพวกหนึ่งที่มีเรื่องราวปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา มีทั้งยักษ์ดี ยักษ์ร้าย เพราะยักษ์มีหลายประเภท เช่นยักษ์เสนาบดี ยักษ์บริวารรับใช้ ท้าวเวสสุวรรณ เป็นต้น ยักษ์เหล่านี้ได้ทำกุศลกรรมและอกุศลกรรม เป็นเหตุให้เกิดมาเป็นยักษ์แตกต่างกัน ตามปกติแล้วยักษ์เป็นพวกที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ความสามารถเกินกว่ามนุษย์ธรรมดา ยักษ์มีลักษณะกึ่งเทวดาหรือจัดอยู่ในจำพวกเทวดา ยักษ์จัดอยู่ในประเภทโอปปาติกโยนิ คือ พวกที่เกิดมาแล้วมีร่างกายเติบโตทันที ในตอนเกิดไม่ต้องอาศัยอะไรทั้งหมด อาศัยแต่เพียงกรรมเก่าอย่างเดียว ถ้าหากได้ทำกรรมดีมาก่อนก็จะเกิดในกำเนิดของยักษ์ที่เป็นเทวดา ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ถ้าหากทำกรรมชั่วจะเกิดในกำเนิดของยักษ์ดิรัจฉาน ยักษ์มีได้อยู่คนเดียวเสมอ มีการรวมกลุ่มกัน หรือจัดแบ่งเป็นพวกตามลักษณะทางสังคมของยักษ์ ลำดับชั้นตามฐานะหน้าที่ และการประชุม เป็นต้น อันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของยักษ์ที่มีต่อกัน ยักษ์ทุกคนมีหน้าที่เป็นบริวารของท้าวเวสสุวรรณ ซึ่งเป็นหนึ่งในจตุโลกบาลผู้รับผิดชอบดูแลทุกข์สุขของมนุษย์และเทวดาในทิศเหนือ

ในศาสนาพุทธกล่าวถึงความเป็นมาของท้าวเวสสุวรรณ ในอดีตชาติเกิดเป็นพรหมณ์ชื่อกุเวร เป็นเจ้าของโรงหีบอ้อยทำ น้ำตาลถึง 7 โรง ได้ยกผลประโยชน์จากการทำ น้ำตาล 1 โรง ไว้ให้ทานแก่คนยากจนทั้งหลาย ต่อมากิจการดีมากจึงยกผลประโยชน์ทั้งหมดอีก 6 โรง สร้างสาธารณสถาน รักษาศีล ให้ทานและสร้าง

บุญกุศลทั่วไปจนตลอดชีวิต ด้วยผลแห่งบุญกุศลที่ทำไว้ได้ไปอุบัติเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา นามกุเวรเทพบุตร

หน้าที่และความสำคัญของท้าวเวสสุวรรณ

หน้าที่ของท้าวเวสสุวรรณในทางพุทธศาสนานั้นในฐานะที่เป็นโลกบาล ท้าวเวสสุวรรณมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับโลกมนุษย์และสวรรค์ไปพร้อม ๆ กันโดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์ท้าวเวสสุวรรณ และจุตโลกบาลองค์อื่น ๆ จะทำหน้าที่คอยปกป้องสวรรค์จากการรุกรานของศัตว์โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกอสูรโดยท้าวเวสสุวรรณทำหน้าที่อารักขาทางด้านทิศเหนือ นอกจากนี้ท้าวเวสสุวรรณ และโลกบาลองค์อื่น ๆ ยังมีหน้าที่เข้าร่วมประชุมในเทวสภาของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์พร้อมทั้งอารักขา พระอินทร์ด้วยบทบาทสำคัญของท้าวเวสสุวรรณที่เกี่ยวข้องกับโลกมนุษย์คือการตรวจตรา ความเป็นไปในโลกมนุษย์พร้อมทั้งบันทึกกรรมดีกรรมชั่วของมนุษย์ที่ทำไว้เพื่อนำไปรายงานต่อที่ประชุมของเทวสภาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์โดยท้าวเวสสุวรรณ จะออกตรวจตราในวันพระขึ้น-แรม 15 ค่ำสืบเนื่องจากคติเกี่ยวกับจุตโลกบาลนี้ศาสนาพุทธได้นำจุตโลกบาลมาทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนา หรือธรรมาบาลด้วยในพุทธศาสนาเถรวาทปรากฏท้าวเวสสุวรรณอยู่ในพุทธประวัติหลายตอนในฐานะผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา และเป็นผู้คอยช่วยเหลือพระพุทธเจ้า ตลอดจนถึงพุทธบริษัทตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพาน โดยมักจะกล่าวถึงนามของท้าวเวสสุวรรณและมีเรื่องราวเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณมากกว่าจุตโลกบาลองค์อื่น ในพุทธศาสนามหายาน ท้าวเวสสุวรรณผู้เป็นเทพแห่งความมั่งคั่ง นอกจากมีหน้าที่เป็นโลกบาลผู้ปกป้องรักษาโลกในทิศเหนือแล้ว ยังมีหน้าที่เป็นธรรมาบาลและยึดมั่นด้วยธรรมาบาลเป็นตำแหน่งเทียบเท่าพระโพธิสัตว์มีหน้าที่ป้องกันพระพุทธศาสนาและปราบปรามปีศาจยักษ์มารต่าง ๆ ที่เป็นศัตรูต่อพระพุทธศาสนา ส่วนยึดมั่นเป็นเทพผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา มีอำนาจปราบภูต ผีร้ายต่าง ๆ ไม่ให้ทำอันตรายมนุษย์ โดยเมื่อทำหน้าที่โลกบาลและธรรมาบาลจะมีนามว่า กุเวร เวสสุวรรณหรือไวยศวรณ เมื่อทำหน้าที่ยึดมั่นจะมีนามว่า ชัมภล (ผาสุก อินทราวุธ, 2543: 89,92)

จากการศึกษาพบว่าบทบาทหน้าที่และความสำคัญจากการศึกษาเอกสารคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเช่นพระไตรปิฎกเป็นต้น ผู้เขียนได้พบว่าในพระนามของท้าวเวสสุวรรณ ท้าวกุเวร และท้าวไพศรพณ์ มีบทบาทหน้าที่และความสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) บทบาทในการเป็นผู้คุ้มครองดูแลศาสนา 2) บทบาทในการเป็นจุตโลกบาล และ 3) บทบาทในการเป็นผู้สั่งสอนและช่วยเหลือ โดยผู้วิจัยขอนำเสนอผลการศึกษาในประเด็นบทบาทหน้าที่และความสำคัญตามชื่อที่ปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนา ดังนี้

1) ท้าวเวสสุวรรณ

ในพระไตรปิฎกได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่และความสำคัญของท้าวเวสสุวรรณในการเป็นหัวหน้าจุตโลกบาล และการเป็นผู้คุ้มครองดูแลศาสนาดังปรากฏในอภยนิยามสูตร พระสูตรต้นตปิฎกที่หมื่นนายปาฏิกวรรคว่า คตินหนึ่งขณะที่พระพุทธเจ้าประทับ ณ เคาคิฆภูมิ ใกล้กรุงราชคฤห์ ท้าวมหาราชทั้งสี่(จุตุมหาราช)⁵ พร้อมด้วยเสนารักษ์คนธรรพ์ (รุกขเทวดา)กุมภภัณฑ์และนาค เมื่อท้าวมหาราชทั้งสี่ถวายบังคมแล้ว ท้าวเวสสุวรรณ (มีนามอย่างหนึ่งว่าท้าวกุเวร) กราบทูลว่ามียักษ์ชั้นผู้ใหญ่ชั้นกลางชั้นต่ำที่เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคก็มี ไม่เลื่อมใสก็มี แต่ที่ไม่เลื่อมใสมีมาก เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม เพื่อเว้นจากฆ่าสัตว์ ลัก

ทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุตบดตีสุราเมรัย พวักยักซ์เหล่านั้ไม่เว้นจากสิ่งเหล่านั้ โดยมากจึงไม่ชอบ มีสาวกของพระผู้มีพระภาคเสพเสนาสนะอันสงัดในป่า ซึ่งพวักยักซ์ชั้นผู้นั้ใหญ่ที่ไม่เลื่อมใสในพระธรรมวินัยของพระองค์อาศัยอยู่เพื่อกุมครองรักษาเพื่อไม่ให้เบียดเบียน เพื่ออยู่เป็นสุขแห่งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ขอพระผู้มีพระภาคทรงเรียนการรักษาคืออาณานาฎิยา เพื่อทำยักซ์เหล่านั้ให้เลื่อมใส พระผู้มีพระภาคทรงรับโดยดุษณีภาพ... การเป็นจตุโลกบาล และการช่วยเหลือพระพุทเจ้าเพื่อบำเพ็ญเพียรสู่การหลุดพ้นครั้งสมัยพุทธกาลว่า ท้าวเวสสุวรรณได้ร่วมกับท้าวจตุโลกบาลนำบาตรศิลา มาทั้ง 4 ทิศ แล้วเข้ากราบทูลถวายให้ทรงรับซึ่งข้าวสัตตด้วยบาตรทิพย์ทั้ง 4 จากนั้นพระพุทองค์ทรงอธิษฐานผสานบาตรทั้ง 4 เข้าเป็นบาตรเดียวกันแล้วทรงรับข้าวสัตตด้วยบาตรนั้น ดังความว่า “พาณิขสองพี่น้องนามตปัสสะ และภัลลิกะนำข้าวสัตตก่อนสัตตผดถวายบิณฑบาตแก่พระพุทองค์ แลขณะนั้นพระพุทองค์ทรงปริวิตกว่าบาตรของตถาคตก็มีได้มี ณ กาลนั้นท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 ทราบในพุทธัธยาศัยก็นำเอาบาตรศิลาทั้ง 4 บาตร มาทั้ง 4 ทิศทิศละองค์ น้อมเข้ากราบทูลถวายให้ทรงรับซึ่งข้าวสัตตด้วยบาตรทิพย์ทั้ง 4 พระพุทองค์ทรงรับทั้ง 4 บาตร เพื่อจะรักษาปสาทรัทธาแห่งท้าวจตุมหาราช ไซ้จะทรงรับด้วยมหิจณภาพเจตนา [ความมกมาก] จึงทรงอธิษฐานผสานบาตรทั้ง 4 เข้าเป็นบาตรเดียวแล้วทรงรับข้าวสัตตด้วยบาตรนั้น” (ปรมาณูชิตชิโนรส, กรมพระ, 2552: 175-176)

2) ท้าวกูเวร

พระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏฯ กล่าวถึงพระนามท้าวกูเวรปรากฏในอาณานาฎิยสูตร พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรคโดยบรรยายกำเนิดของท้าวกูเวรว่าเมื่อพระพุทเจ้ายังมิอุบัติมีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อกูเวรพราหมณ์ทำไร้หีบอ้อยขาย ได้สร้างโรงหีบอ้อยประกอบเครื่องยนต์ 7 เครื่อง กูเวรพราหมณ์ได้ให้ผลกำไรซึ่งเกิดขึ้นที่โรงเครื่องยนต์แห่งหนึ่งแก่มหาชนที่มาแล้วได้กระทำบุญผลกำไร...ผลกำไรที่มากกว่าได้ตั้งขึ้นในที่นั้นจากโรงที่เหลื่อ กูเวรพราหมณ์เลื่อมใสด้วยบุญนั้นจึงถือเอาผลกำไรที่เกิดขึ้นแม้นในโรงที่เหลื่อให้ทานตลอดสองหมื่นปี เขาได้ถึงแก่กรรมไปเกิดเป็นเทพบุตรชื่อกูเวรในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: 135) รามายณะฉบับ รามเศ เมนอน กล่าวถึงพระนามท้าวกูเวร ปรากฏในอุตรกัณฑ์ ว่าเป็นตำแหน่งของเทพผู้เป็นหนึ่งในสี่ของจตุโลกบาล ในรามายณะ บรรยายว่า ครั้งเป็นมนุษย์ท้าวกูเวรองค์นี้ คือ เวศรวณ ผู้ซึ่งได้รับพรจากพระพรหมให้เป็นโลกบาล (รามเศ เมนอน, 2551: 664) ตามการวิเคราะห์ความเชื่อในตำนานเกี่ยวกับโลกบาลในยุคมหากาพย์ โดย ณัชพล ศิริสวัสดิ์ (2555: 104-105) กล่าวว่ามืบทบาทเป็นโลกบาลรักษาประจำทิศเหนือ เป็นเทพแห่งทรัพย์สินอันมีศักดิ์เท่าเทียมองค์อินทร์วรุณเทพ และยมเทพ ซึ่งมีความสอดคล้องกับเทวนิยายของ สมบัติ พลายน้อย (2555: 211) ที่ออกเสียงพระนามของท้าวกูเวรองค์นี้ครั้งเป็นมนุษย์ว่า ไวศรวณ คือ นอกจากปูลัสตยผู้เป็นปู่จะให้ชื่อว่า ไวศรวณ แล้วก็ยังมิชื่อว่า กูเวร อีกด้วย และต่อมาจึงได้รับพรจากพระพรหมให้เลื่อนขึ้นเป็นท้าวกูเวรดุแลโลกบาลทิศเหนือ ดังนี้ “วิศรพเป็นนามบิดา จึงออกนามา ว่าไวศรวณสรรพดี อีกตงปรากฏนามมี ทัวทั้งแดนตรีชื่อว่ากูเวรเจนนธรรม” (สมบัติ พลายน้อย, 2555: 211) มหาภารตะ ฉบับกรณูมา กุศลาสยั และ เรื่องอุไร กุศลาสยั (2555: 108) ปรากฏพระนามท้าวกูเวรในวนบรรพ โดยบรรยายถึงดินแดนของท้าวกูเวรว่า ดินแดนของท้าวกูเวรผู้เป็นเทพเจ้าแห่ง ทรัพย์สินเงินทอง อยู่บนภูเขากิลาส มีสระโบกขรณี มีบัวอันหอมประหลาด มีบิรวารได้แก่ เหล่ายักซ์และรากษสดูแลรักษาอย่างเข้มแข็งอีกทั้งยังปรากฏพระนามท้าวกูเวรว่าเป็นท้าวจตุโลกบาล ในตำนานทางฮินดูบรรยายว่าท้าวกูเวรเคย

เป็นขโมยมาก่อน คือมีเรื่องเล่าว่าตอนที่เป็มนุชย์นั้น คีนหนึ่งได้เข้าไปขโมยของในวิหารพระศิวะไล่ตะเกียงภายในวิหารได้หมดลง ต้องจุดใหม่ถึงสิบครั้ง ด้วยการจุดไฟนี้ถือว่าเป็นความดี (เหมือนจุดบูชาพระศิวะ) เลยได้ไปเกิดเป็นท้าวกุเวร

ท้าวกุเวรนี้ชาวบ้านเรียกกันว่า เวสสุวรรณ คนแต่ก่อนมักแขวนรูปเขียนเป็นพระยายักษ์ ซึ่งก็คือท้าวกุเวรหรือเวสสุวรรณนั่นเอง ทั้งนี้เพื่อป้องกันอันตรายจากผีหรือยักษ์ เพราะเวสสุวรรณเป็นใหญ่ในหมู่ยักษ์ รากษส และผี เพื่อป้องกันดูแลเด็ก และท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวรรณมีคนเป็นพาหะ คนจึงเป็นบริวารของท้าวกุเวรด้วย (ประจักษ์ ประภาพิตยากร, 2529: 12)

3) ท้าวไพศรพณ์

ในหนังสือไตรภูมิอภินิหาร กรมศิลปากร ปรากฏพระนามท้าวไพศรพณ์ เทพผู้ทำหน้าที่เป็นท้าวจตุโลกบาลประจำทิศเหนือ ซึ่งสอดคล้องกับ สมบัติ พลายน้อย (2555: 211) กล่าวว่า ในหนังสือไตรภูมิเรียกท้าวกุเวรว่า “ท้าวไพศรพณ์มหาราช” และได้พรรณนาถึงการแต่งองค์ที่แสดงว่าท้าวไพศรพณ์ร่ำรวยมากมีทองมากมายไม่รู้กว่ากี่ร้อยล้าน ซึ่งไตรภูมิอภินิหาร กรมศิลปากร บรรยายรูปลักษณะของท้าวไพศรพณ์มหาราช ดังนี้ “ท้าวไพศรพณ์มหาราช ผู้เป็นใหญ่ปกครองหมู่ยักษ์และเทวดาทั้งหลายทางทิศเหนือของกำแพงจักรวาล ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ เครื่องประดับกายของท้าวไพศรพณ์และบริวารเป็นทองเนื้อสุกงาม หมู่ยักษ์ทั้งหลายบ้างก็ถือค้อนถือสากและจามรีล้วนเป็นทองคำทั้งสิ้นไม่รู้ว่ามีกี่ร้อยล้าน หมู่ยักษ์เหล่านี้มีหน้าตานากแล้ว ท้าวไพศรพณ์มหาราชทรงม้าสีเหลืองดังทอง ขับพลนำไปถึงกำแพงจักรวาลด้านทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ เดินทางไปทางอากาศจนถึงเขายุคันธรด้านทิศเหนือ” (กรมศิลปากร, 2555: 184)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเรื่องราวของท้าวเวสสุวรรณนั้นมีปรากฏอยู่ทั้งในพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ฮินดูมีชื่อเรียกทั้ง เวสสุวรรณ, กุเวรและไพศรพณ์ แม้จะมีชื่อเรียกแตกต่างกันแต่ก็มีส่วนที่เหมือนกันคือเป็นเทพที่มีความมั่งคั่ง ร่ำรวย เป็นหนึ่งในจตุโลกบาลมีหน้าที่ดูแลทิศเหนือ ในศาสนาพุทธท้าวเวสสุวรรณมีบทบาทหน้าที่ในฐานะโลกบาลและเทพแห่งความมั่งคั่งเช่นเดียวกับศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และยังมีบทบาทในฐานะเทพผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธสถานอีกด้วย บทบาทของท้าวเวสสุวรรณในฐานะโลกบาลนั้นแบ่งได้เป็นสองส่วนคือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์และส่วนที่เกี่ยวข้องกับโลกมนุษย์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์นั้นท้าวเวสสุวรรณมีหน้าที่ร่วมกับจตุโลกบาลองค์อื่น ๆ คอยปกป้องการรุกรานของศัตรู โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกอสูร โดยท้าวเวสสุวรรณทำหน้าที่อารักขาด้านทิศเหนือ นอกจากนี้ท้าวเวสสุวรรณยังมีหน้าที่เข้าร่วมประชุมในเทวสภาของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พร้อมทั้งอารักขาพระอินทร์ด้วย (สุมังคลวิลาสินี), 2543: 152) บทบาทของท้าวเวสสุวรรณที่เกี่ยวกับมนุษย์คือการตรวจตราความเป็นไปในโลกมนุษย์ พร้อมทั้งบันทึกกรรมดีกรรมชั่วของมนุษย์ที่ทำไว้ เพื่อนำไปรายงานต่อที่ประชุมเทวสภาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ โดยท้าวเวสสุวรรณจะออกตรวจตราเองในวันพระขึ้นหรือแรม 15 ค่ำ ส่วนในวันอื่น ๆ ทรงมอบหมายให้โอรสและเสนapati เป็นผู้ช่วยตรวจตรา (พระสูตรและอรรถกถาแปล, 2544: 162)

คติความเชื่อท้าวเวสสุวรรณในสังคมไทย

ประเทศไทยตั้งแต่อดีตได้รับศาสนาพุทธมาจากอินเดียประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของประชาชนในประเทศไทยส่วนมากรับจากประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อจากอินเดียเช่นคติความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณ ศรีศักดิ์ วลลิโกดม กล่าวว่า “คติการนับถือท้าวเวสสุวรรณ ที่แพร่เข้าสู่สังคมไทยพร้อมกับการรับเอาประเพณีวัฒนธรรมจากอินเดีย โดยพ่อค้าจากอินเดียนำรูปเคารพ ท้าวเวสสุวรรณติดตัวมา ด้วยมีความเชื่อว่า เป็นเครื่องรางที่นำมาซึ่งความมั่งคั่งและ ความเจริญรุ่งเรืองทางการค้า คติการนับถือท้าวเวสสุวรรณ ในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่งร่ำรวยได้แพร่หลายไปในสังคมวัฒนธรรมไทยตั้งแต่ยุคทวารวดี และสังคมในวัฒนธรรมศรีวิชัย ดังพบหลักฐานรูปเคารพท้าวเวสสุวรรณตามแหล่งชุมชนที่เคยเป็นเมืองท่าติดต่อกับต่างประเทศมาก่อนในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-16 ทั้งในภาคกลางเช่น นครปฐม สุพรรณบุรีและในภาคใต้เช่น สงขลา นครศรีธรรมราช ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบหลักฐานการนับถือท้าวเวสสุวรรณในฐานะโลกบาลและผู้พิทักษ์รักษาพุทธศาสนาร่วมกับโลกบาลองค์อื่น ๆ ที่เรียก จตุโลกบาล ตามลัทธิพุทธมหายานและพราหมณ์-ฮินดูที่รุ่งเรืองในแถบเอเชียอาคเนย์” (ศรีศักร วลลิโกดม, 2525: 37) เอกสุดา สิงห์ลำพอง ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า “ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 เช่น รูปท้าวเวสสุวรรณสลักอยู่บนกลีบบนของปราสาทที่ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และที่ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา” (เอกสุดา สิงห์ลำพอง, 2553: 88-89) หลังจากนั้นคติการนับถือท้าวเวสสุวรรณในฐานะโลกบาลผู้ดูแลรักษาโลกประจำทิศเหนือและผู้พิทักษ์พุทธศาสนา เป็นที่นิยมแพร่หลายพร้อมกับการรับพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากลังกา ดังมีเรื่องราวมากมายเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณในพุทธประวัติปรากฏในหลักฐานต่าง ๆ นับแต่สมัยสุโขทัยลงมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์เช่นศิลาจารึก (กรมศิลปากร, 2527: 124-125, 209) พระไตรปิฎก และวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ในพระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน (สุชีพ ปุณญานุภาพ, 2539: 363-364) ได้อธิบายความในพระสูตรต้นปิฎก ที่ฉนิกาย ปาฏิภรรค ซึ่งกล่าวถึงท้าวเวสสุวรรณได้ถวายมนต์อาถรรพณ์ปริตรแก่พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งประทับอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ เพื่อให้พุทธสาวกสวดป้องกันอันตรายจากยักษ์หรือมนุษย์เบียดเบียน ใจความแห่งคำสวดเป็นคำนมัสการพระพุทธเจ้าเจ็ดพระองค์ มีพระโคตมพุทธเจ้าเป็นองค์สุดท้าย พร้อมทั้งพรรณนาคุณลักษณะของพระพุทธเจ้า และกล่าวถึงท้าวเวสสุวรรณทั้ง 4 เคารพและนมัสการพระพุทธเจ้า บทสวดนี้ได้นำมาใช้ในพระราชพิธีสมโภชฉัตรและพระราชพิธีอาพาธพินาศ ในปัจจุบันนำมาสวดในพิธีที่เรียกว่าสวดภาณยักษ์

อิทธิพลท้าวเวสสุวรรณในสังคมไทย

อิทธิพลท้าวเวสสุวรรณในสังคมและวัฒนธรรมไทยผู้เขียนวิเคราะห์จากหลักฐานด้านวรรณกรรมและศิลปกรรมที่ปรากฏในอดีตทั้งในช่วงเวลาก่อนสมัยราชอาณาจักรไทย สมัยก่อนรัตนโกสินทร์ และสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่าคติการนับถือท้าวเวสสุวรรณกล่าวโดยรวมมี 3 รูปแบบคือ ในฐานะโลกบาล ในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่งและในฐานะเทพผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา โดยในแต่ละช่วงระยะเวลาปรากฏหลักฐานที่สืบเนื่องมาจากคติการนับถือท้าวเวสสุวรรณดังนี้

ในช่วงก่อนสมัยราชอาณาจักรไทย อารยธรรมอินเดียแพร่เข้าสู่ประเทศไทยพร้อมกับศาสนา พราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา คติการนับถือท้าวเวสสุวรรณเป็นไปในลักษณะความเชื่อว่าจะอำนาจ ความสมบูรณ์มั่งคั่งในทรัพย์สินสมบัติและโชคลาภ ตลอดจนความเจริญรุ่งเรืองในการค้าขาย สิ่งปรากฏเป็น รูปธรรมอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อนี้ คือการสร้างรูปเคารพด้วยดินเผาเป็นรูปท้าวเวสสุวรรณในท่อน้ำ หรือรูปท้าว เวสสุวรรณในท่อน้ำคู่กับคชลักษณ์มีเทพีแห่งความสมบูรณ์และโชคลาภ ที่ปรากฏในภาคกลางสมัยทวารวดี และการพบ รูปเคารพท้าวเวสสุวรรณที่มีรูปลักษณะแสดงถึงฐานะเทพแห่งความมั่งคั่งในนามเทพขัมภล ซึ่งมีทั้งที่สร้างจาก สำริด และดินดิบ ในพื้นที่อันเป็นอาณาจักรศรีวิชัยอารยธรรมอินเดียที่ส่งผ่านเข้ามาทางอาณาจักรเขมรโบราณ ทำให้พบคติการนับถือท้าวเวสสุวรรณในรูปแบบของการนำท้าวเวสสุวรรณและจตุโลกบาลมาเป็นเทพผู้ พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธสถาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ดังปรากฏรูปท้าวเวสสุ วรรณที่กลีบบนเหนือปราสาทประธานของปราสาทต่าง ๆ และปรากฏรูปสลักท้าวเวสสุวรรณในท่อน้ำบนหลัง สิ่งหินบนแท่งศิลาสี่เหลี่ยมภายในปราสาทสระกำแพงใหญ่จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งหลักฐานที่ปรากฏนี้ แสดงถึงคติ การนับถือท้าวเวสสุวรรณในฐานะโลกบาลประจำทิศเหนือ และเทพผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธสถาน

ในช่วงเวลาก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ คติการนับถือท้าวเวสสุวรรณปรากฏให้เห็นจากบทบาทของท้าว เวสสุวรรณในฐานะมหाराชแห่งสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ทำหน้าที่จตุโลกบาลคุ้มครองดูแลป้องกันสวรรค์ โลก และมนุษย์ ซึ่งปรากฏคำบรรยายอยู่ในไตรภูมิอภินิหารที่เป็นพระราชนิพนธ์ของพญาสิทธิพรหมหาคชัตริย์แห่ง กรุงสุโขทัย และพบรูปหล่อลอยองค์ท้าวเวสสุวรรณที่ฐานซุ้มเรือนแก้วของพระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหา ธาตุ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพญาสิทธิพรหมนอกจากนี้ยังปรากฏนามของท้าวเวสสุวรรณอยู่ในศิลาจารึกปู ขุนจิต ขุนจอต ตลอดจนพิธีกรรมหลายอย่างที่แสดงถึงคติการนับถือท้าวเวสสุวรรณสอดแทรกอยู่ด้วย ในสมัย ยุคอยุธยา แม้ว่าผู้คนจะนับถือศาสนาพุทธ แต่ร่องรอยของศาสนาฮินดูและความเชื่อเดิมในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผี สาง เทวดา ยังคงปรากฏอยู่ทั่วไป ธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างของอาณาจักรสุโขทัยรวมถึงคติความเชื่อ และการนับถือท้าวเวสสุวรรณ สืบทอดต่อมาในอาณาจักรอยุธยาแต่เนื่องจากสงครามครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา ทำให้ หลักฐานต่าง ๆ ขาด สูญหาย กระจัดกระจายมีเหลืออยู่ให้ศึกษาไม่มากนัก แต่ร่องรอยของคติการนับถือท้าว เวสสุวรรณที่ปรากฏอยู่ในประเพณีและพิธีกรรมหลายอย่างที่สืบทอดมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น การ สวดบทอาถรรพณ์ในพระราชพิธีสมโภชพรรษา และการสวดบทภาณยักษ์ซึ่งวัดต่าง ๆ นิยมจัดขึ้นสำหรับ ชาวบ้าน ทำให้สันนิษฐานได้ว่า คติการนับถือท้าวเวสสุวรรณคงมีปรากฏแพร่หลายในอาณาจักรอยุธยา เช่นเดียวกับสุโขทัย ตัวอย่างหลักฐานที่แสดงถึงคติการนับถือท้าวเวสสุวรรณในสมัยอยุธยา ได้แก่ จารึก พลับพลาจตุรมุข เก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติวังจันทร์เกษมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีข้อความ กล่าวถึง ท้าวเวสสุวรรณและบริวารยักษ์ ขอให้ลงโทษเอาชีวิตผู้ทำกรรมชั่ว แสดงให้เห็นว่าคนในสมัยอยุธยารู้จัก ท้าวเวสสุวรรณเป็นอย่างดี และเชื่อว่าท่านสามารถให้คุณและลงโทษผู้ทำกรรมชั่วได้

ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดที่ยืนยันถึงคติการนับถือท้าว เวสสุวรรณ มีแต่สมุดภาพไตรภูมิ ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดให้จัดทำโดยมีพระราชประสงค์ให้ประชาชน ทั้งหลายมีความเข้าใจเรื่องนรกสวรรค์ได้ถูกต้อง จะได้ประกอบแต่กรรมดีละเว้นกรรมชั่ว ตามหลักคำสอนใน

พุทธศาสนา สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงธนบุรีจึงเป็นงานจิตรกรรมในพุทธศาสนาที่ปรากฏท้าวเวสสุวรรณในฐานะจตุโลกบาล

คติการนับถือท้าวเวสสุวรรณในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงสืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยา กล่าวคือ การเคารพนับถือท้าวเวสสุวรรณในฐานะโลกบาลผู้มิอำนาจเหนือภูติ ผี ปีศาจและมนุษย์สามารถจัดสิ่งชั่วร้าย และให้ความคุ้มครองป้องกันให้พ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง คติความเชื่อนี้แพร่หลายทั้งในหมู่ประชาชนและราชสำนัก ซึ่งเห็นได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำนามของท้าวเวสสุวรรณและนามของจตุโลกบาลตั้งเป็นชื่อป้อมล้อมพระราชวังที่ประทับที่พระนครคีรี และการนำนามของจตุโลกบาลมาตั้งชื่อประตูรอบพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน การนำบทสวดอาถรรพณ์ที่ท้าวเวสสุวรรณทูลถวายพระพุทธเจ้า มาเป็นส่วนสำคัญในพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ และพระราชพิธีโสกันต์

อิทธิพลบทบาทและรูปแบบของท้าวเวสสุวรรณในสมัยรัตนโกสินทร์มีทั้งในฐานะโลกบาลหรือเทพรักษาทิศ ในฐานะเทพผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธสถาน และในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่ง ดังปรากฏหลักฐานต่าง ๆ มากมาย ทั้งรูปเคารพขนาดใหญ่และรูปเคารพขนาดเล็กแบบพระพิมพ์ตลอดจนเครื่องรางของขลังที่สร้างตามคติความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณ รวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ที่นำคติความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณเข้ามาเป็นองค์ประกอบ ดังตัวอย่างหลักฐานที่ปรากฏดังนี้ 1) การนำบทสวดอาถรรพณ์ที่ท้าวเวสสุวรรณทูลถวายพระพุทธเจ้า มาเป็นส่วนสำคัญในพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ พระราชพิธีโสกันต์ แสดงถึงบทบาทของท้าวเวสสุวรรณในฐานะโลกบาลผู้คุ้มครองรักษาโลกและมนุษย์ 2) ประเพณีเกี่ยวกับการเกิดการตาย มีการปฏิบัติที่มีคติความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณเกี่ยวข้องเช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด มีการทำยันต์ท้าวเวสสุวรรณและแม่ซื้อแขวนไว้ที่เปลเด็กแสดงถึงบทบาทในการคุ้มครอง ดูแลรักษามนุษย์ การจัดทำพระเมรุมาศสำหรับประกอบถวายพระเพลิงพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง ใช้รูปปั้นท้าวเวสสุวรรณพร้อมด้วยจตุโลกบาลองค์อื่น แสดงถึงตำแหน่งแรกของสวรรค์และการอารักขาประจำตำแหน่ง 4 ทิศ 3) งานจิตรกรรมฝาผนังที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้เขียนไว้ที่พระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพุทธประวัติตอนท้าวเวสสุวรรณและจตุโลกบาลถวายบทสวดอาถรรพณ์ที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทในการเป็นผู้พิทักษ์พุทธศาสนา และงานจิตรกรรมภายในศาลหลักเมืองกรุงเทพฯ ที่เขียนภาพจตุโลกบาลไว้เหนือขอบประตูเข้าศาลหลักเมือง โดยภาพท้าวเวสสุวรรณอยู่เหนือขอบประตูด้านทิศเหนือ การนำท้าวเวสสุวรรณและจตุโลกบาลองค์อื่น ๆ มาอยู่ในตำแหน่งคุ้มกันอารักขาแก่สัญลักษณ์ความมั่นคงของบ้านเมืองคือเสาหลักเมืองนั้น นับว่าเป็นการปรับเปลี่ยนคติการนับถือจตุโลกบาลในฐานะผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธสถาน โดยการเพิ่มบทบาทผู้คุ้มครองหลักเมือง เพื่อขวัญและกำลังใจของประชาชนในยุคเริ่มพัฒนาบ้านเมือง สะท้อนให้เห็นบทบาทและความสำคัญของจตุโลกบาลที่มีอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวของสมัยรัตนโกสินทร์ 4) มีการจัดของบวงสรวงสังเวยบูชาและกล่าวอัญเชิญท้าวเวสสุวรรณ และจตุโลกบาลในพิธีกรรม และกิจกรรมอันเป็นวิถีชีวิตของคนในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นขั้นตอนแรกแล้วจึงทำพิธีในขั้นตอนต่อไป โดยมีความเชื่อว่าท่านเป็นผู้ที่ช่วยขจัดสิ่งไม่ดีและภัยอันตรายทั้งปวงมิให้เกิดขึ้นและเป็นมงคลแก่พิธี นอกจากนี้ยังมีการนำรูปท้าวเวสสุวรรณมาเป็นสัญลักษณ์ในหน่วยงานราชการเช่น ตราจังหวัดอุดรธานี และเครื่องหมายข้าราชการอัยการ 5) มีการสร้างรูปเคารพท้าวเวสสุวรรณและวัตถุมงคลที่มีรูปท้าวเวสสุวรรณ

เป็นสัญลักษณ์ในหลากหลายรูปแบบเช่น รูปหล่อลอยองค์ ฝ้ายันต์ เหรียญรูปเคารพ ตามแนวคิดของผู้สร้างซึ่งส่วนใหญ่เป็นไปตามความเชื่อและคติการนับถือท้าวเวสสุวรรณในฐานะโลกบาลประจำทิศเหนือผู้คุ้มครองรักษาให้พ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง และผู้ประทานโชคลาภทรัพย์สินสมบัติ ตามคติการนับถือในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่ง

สรุป

ผลจากการศึกษาเอกสารพบว่าบทบาทและความสำคัญของท้าวเวสสุวรรณในสังคมและวัฒนธรรมไทยที่มีปรากฏอยู่ในพระราชพิธี ประเพณีต่าง ๆ รวมถึงธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมานั้น พระราชพิธี และประเพณีบางอย่าง มิได้มีการปฏิบัติสืบทอดต่อมาถึงปัจจุบัน เช่น พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ พระราชพิธีอาพาธพินาศ และพระราชพิธีตัดไม้ข่มนาม อันอาจเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน ทั้งสภาพทางด้านเศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ส่งผลถึงแนวคิดความเชื่อ และคติการนับถือท้าวเวสสุวรรณ รวมถึงการปฏิบัติอันเกิดมาจากความเชื่อ และคติการนับถือท้าวเวสสุวรรณ แต่ก็ยังมีการปฏิบัติอีกหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่และความสำคัญของท้าวเวสสุวรรณ ที่ยังคงอยู่แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมปัจจุบัน ดังหลักฐานที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมตามภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย คติการนับถือท้าวเวสสุวรรณมีปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมไทยมาตั้งแต่สมัยก่อนราชอาณาจักรไทยจนถึงปัจจุบัน โดยพบหลักฐานที่มีสัญลักษณ์เป็นรูปท้าวเวสสุวรรณทำด้วยดินเผาหรือหินสลักในดินแดนวัฒนธรรมทวารวดีทั้งในภาคกลาง และภาคอีสานและบริเวณวัฒนธรรมศรีวิชัยในภาคใต้ รูปแบบของท้าวเวสสุวรรณที่พบนี้เป็นแบบทำนึ่ง โดยในภาคอีสานแสดงถึงบทบาทของท้าวเวสสุวรรณในฐานะเทพผู้รักษาทิศ ส่วนในภาคกลางและภาคใต้แสดงถึงบทบาทของท้าวเวสสุวรรณในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่ง รูปแบบของรูปเคารพและการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดจากคติการนับถือท้าวเวสสุวรรณสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของท้าวเวสสุวรรณที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมและวัฒนธรรมไทยในช่วงเวลานั้นๆ

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กรมศิลปากร. (2543). **มรดกไทย มรดกโลก**. กรุงเทพฯ: สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2555). **ไตรภูมิอภินิหาร**. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด.
- กรุณา กุศลาสัย และ เรืองอุไร กุศลาสัย. (2555). **มหากาพย์พุทธ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- ณัชพล ศิริสวัสดิ์. (2555). “โลกบาลในวรรณคดีพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ปรมาณูชิตชิโนรส, กรมพระ. (2552). สมุดภาพปฐมสมโพธิกถา วรรณคดีพระพุทศาสนาพากษัไทยคัมภีร์
แสดงเรื่องราวของพระพุทเจ้า. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาศูนย์หนังสือพระพุทศาสนา.
- ประจักษ์ ปรภาพิทยากร. (2529). เทวณุกรมในวรรณคดี. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ผาสุข อินทราวุธ. (2543). พุทปฏิม่าฝ่ายมหายาน. กรุงเทพฯ: อักษรสมัย.
- พระมหาประภาส แก้วสวรรค. (2540). “ยักษ์ในพระไตรปิฎก”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักรวัลลิโถม. (2525). โบราณคดีในทศวรรษที่ผ่านมา. พระนคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ศรีศักร วัลลิโถม. (2543). ลาวในเมืองไทย. เมืองศรีมโหสถ. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์เนศ พรินต์ตั้งเซ็นเตอร์
จำกัด.

RETRACTED

แนวทางการจัดการศึกษาที่ยั่งยืนของพระสงฆ์ในกลุ่มประเทศตามแนวภูเขาพนมดงรัก: ไทย กัมพูชา และลาว

SUSTAINABLE APPROACHES TO EDUCATION OF SANGHA IN THE COUNTRY
ALONG THE PHANOM DONGRAK MOUNTAIN RANGE: THAILAND CAMBODIA
AND LAOS

พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ¹, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม²

Phrakhrupariyatvisuttikhun¹, Thanarat Sa-ard-iam²

วัดโพธิ์พุทธราม ตำบลท่าตูม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์¹

Watphopruksaram Tha Tum Subdistrict, Tha Tum District, Surin Province¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus²

E-mail: epgsurin2557@gmail.com

ได้รับบทความ: 16 พฤศจิกายน 2564; แก้ไขบทความ: 26 ธันวาคม 2565; ตอบรับบทความ: 26 ธันวาคม 2565;

บทคัดย่อ

อารยธรรมพนมดงรัก เป็นอารยธรรมเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในอาณาบริเวณนี้ โดยเฉพาะอารยธรรมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางการสืบต่อของอารยธรรม ดังนั้น ในบทความนี้กำหนดวัตถุประสงค์ 4 ประเด็น 1) เพื่อนำเสนอข้อมูลพื้นฐานของอารยธรรมพนมดงรัก 2) เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวเขาพนมดงรัก 3) เพื่อนำเสนอการศึกษาของสงฆ์ตามแนวเขาพนมดงรัก และ 4) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืนของประเทศตามแนวเขาพนมดงรักโดยผ่านมิติการศึกษาสงฆ์ บทความนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า พนมมณฑล เป็นภูเขาที่ตั้งอยู่ด้านภาคอีสานใต้ของประเทศไทย เป็นพรมแดนไทยกับกัมพูชาโดยเริ่มจากที่ราบสูงโคราชทอดตัวยาวไปทางทิศตะวันออกถึงปราสาทวัดพู เมืองจำปาศักดิ์ ประเทศลาว ในสองฝั่งของพนมดงรักนี้ ปรากฏร่องรอยอารยธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีต 3,000 ปีล่วงมาแล้ว และยังคงมีกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งถิ่นฐานในแถบเทือกเขาพนมดงรักอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏศาสนสถาน คือ ปราสาทหิน แหล่งโบราณสถาน หรือวัตถุอุปกรณ์เครื่องใช้ในอดีต เช่น เครื่องมือโลหะ รวมทั้งภาพวาดยุคก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และในแง่ของวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น วัฒนธรรมข้าว การแต่งตัว วรรณกรรมต่าง ๆ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นต้น หากต้องการเห็นความยั่งยืนของการจัดการศึกษาพระสงฆ์ตามแนวเขาพนมดงรัก และมีผลเชิงรูปธรรมมากขึ้น ควรมีการบูรณาการการทำงานด้วยหลัก “บวร” คือ “บ้าน วัด หน่วยงานราชการ

หรือโรงเรียน” ของทั้ง 3 ประเทศในแถบเทือกเขาพนมดงรัก ทั้งนี้ เพื่อให้การจัดการศึกษาสงฆ์เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ โดยใช้ความเป็นวัฒนธรรมพุทธเดียวกันมาเป็นเครื่องหล่อหลอม หรือเป็นสะพานเชื่อมคนในตามแนวเขาพนมดงรักให้ได้เข้าถึงแก่นพุทธธรรมอันเดียวกัน

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, พระสงฆ์, การศึกษา, ภูเขาพนมดงรัก

Abstract

Phanom Dongrak civilization is one of the oldest civilizations in this sub-region. Especially the civilization that has Buddhism as the core, the continuation of civilization. Therefore, in this article, the author has set 4 objectives which are 1) to present basic information about the Phanom Ngaeng civilization 2) to study Buddhism in Khao Phanom Dongrak, 3) to present the monastic study of the Phanom Daeng mountain particles, and 4) to propose a sustainable development approach in Khao Phanom Dongrak through the monk's education dimension. The prostitution of this paper is a descriptive analysis. **The results showed that:** The Phanom Dongrak which used in the contemporary Thai language. It is a mountain located in the southeastern part of Thailand as the border between Thailand and Cambodia, starting from the Korat Plateau, stretching to the east to the Prasat Wat Phu in Champasak, Laos. Both sides of Phanom Dongrak show signs of embarrassment that have existed for the past 3,000 years ago, and there are still many ethnic groups inhabiting the particles of the Phanom Dong Mountains. It appears as a place of worship, namely stone castles, historic sites, or past materials such as various metal tools, including prehistoric paintings. Such as Pha Taem, Khong Chiam district Ubon Ratchathani province, and in terms of the intangible culture such as rice culture, dress culture, literature, culture related to Buddhism, etc. If we want to see the sustainability of monk education in the Phanom Ngaong mountain range and have very tangible results up. There should be an integration of work according to the “BAWORN” principle namely “families, temples, government or schools” of all three countries in almost Phanom Dong Rak mountain range. To manage monk education in the same direction and to build good relations between countries by using the same Buddhist culture as a casting machine or as a bridge connecting people in the particles to the same Buddhist essence.

Keywords: Buddhism, Sangha, Education, Khao Phanom Dongrak

บทนำ

ในบรรดาอารยธรรมที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีตของโลกนั้น อารยธรรมที่ตั้งอยู่ในแนวทิวเขาพนมดงรัก ซึ่งกั้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชา และเป็นภูเขาที่ทอดตัวยาวเริ่มจากทิศตะวันตก บริเวณที่ราบสูงโคราชทอดยาวไปทางทิศตะวันออกถึงเมืองจำปาศักดิ์ ประเทศลาว อารยธรรมนี้ในแถบนี้ เป็นอารยธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร, ลาว, ส่วย และเยอ ซึ่งเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต และยังคงอยู่ถึงปัจจุบัน ในบริเวณที่กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้อาศัยนั้นเรียกว่า “บริเวณเทือกเขาพนมดงรัก” ซึ่งเป็นภาษาเขมรถิ่นไทย และมีการเรียกในภาษาไทยในปัจจุบันว่า “ภูเขาพนมดงรัก”

ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้นได้เข้ามาเผยแผ่ศาสนาธรรมในบริเวณเทือกเขาพนมดงรักนี้ตั้งแต่ยุคพุทธศตวรรษที่ 3 ในยุคพระเจ้าอโศกมหาราช โดยพระองค์ได้ทรงสมณทูตออกมาประกาศศาสนาธรรม จำนวน 9 สาย และสายที่ 8 คือ พระโสณะและพระอุตตระไปสุวรรณภูมิ อันได้แก่กลุ่มประเทศในอุษาคเนย์ในปัจจุบัน คือ ไทย พม่า กัมพูชา และลาวในปัจจุบัน เมื่อพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากกลุ่มชาติพันธุ์ท้องถิ่นแล้ว ก็สามารถเริ่มประดิษฐานตั้งมั่นจากอดีตกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังปรากฏผ่านจากศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนบุคคลที่มีปรากฏจากอดีตมาถึงปัจจุบัน ในท่ามกลางกระแสการเคลื่อนย้ายทางวัฒนธรรมโดยมีพุทธศาสนาเป็นแกนกลางนั้น ได้มีการนำเอาอารยธรรมของชนชาวขอมพุทธวิป ซึ่งเป็นมาตุภูมิของพุทธศาสนาไปเผยแพร่ในเขตดินแดนอุษาคเนย์อีกด้วย ทั้งแนวคิดการเมืองการปกครอง ภาษา วัฒนธรรม คติความเชื่อต่าง ๆ รวมทั้งศิลปวิทยาการต่างด้วย

ในอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่ออุษาคเนย์นั้น ซึ่งหนึ่งที่ยังคงสืบเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ก็คือ เรื่องการศึกษาของพระสงฆ์ ซึ่งในบริเวณเทือกเขาพนมดงรักนั้น การศึกษาสงฆ์มีความสำคัญต่อการคงอยู่ของวัฒนธรรม สังคมของชุมชนในบริเวณเทือกเขานี้ การศึกษาสงฆ์ในแถบเทือกเขานี้ อาจจะดูเหมือนมีความแตกต่าง ในแง่ของวิธีการ และระบบการจัดการเรียนการสอน อันเนื่องมาจากการเข้าไปจัดการดูแลระบบการศึกษาโดยรัฐของแต่ละประเทศ แต่เหนือสิ่งอื่นใด สิ่งเหมือนกันของการจัดการศึกษาสงฆ์ก็คือ การมุ่งหวังสันติสุขให้บังเกิดขึ้นในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก โดยผ่านมิติของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) ให้กลายเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต นำสันติสันติสุขสู่สังคม

ดังนั้น ในบทความวิชาการนี้ ผู้เขียนจึงขอเสนอความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาในมิติของการศึกษาสงฆ์ที่อยู่ในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก ทั้งนี้ เพื่อนำเสนอมุมมองในมิติของการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ยั่งยืน ในท่ามกลางโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง ในท่ามกลางความแตกต่างของประเทศและชาติพันธุ์ แต่กลุ่มชนในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก ก็ยังคงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตราบนานเท่านานในปัจจุบัน

ข้อมูลพื้นฐานของเทือกเขาพนมดงรัก

เทือกเขาพนมดงรัก หรือทิวเขาพนมดงรัก (เขมร: ជួរភ្នំដងរែក, Chuor Phnom Dângrêk; ไทย: ทิวเขาพนมดงรัก, อักษรโรมัน: Thio Khao Phanom Dongrak, ลาว: Sayphou Damlek) มาจากภาษาเขมรว่า "พนมดงรัก" มีความหมายว่า "ภูเขาไม้คาน" เป็นภูเขาที่ทอดตัวในแนวตะวันออก-ตะวันตก เป็นพรมแดนกั้นระหว่าง ประเทศไทย และประเทศกัมพูชา (wikipedia.org, 2563: ออนไลน์)

คำว่า “พนมทองแหวก” นี้ เป็นภาษาเขมรถิ่นไทย หากมีการแยกคำออก เพื่อให้เห็นความหมายของรากศัพท์ที่แท้จริงของคำนี้ ก็จะประกอบไปด้วย “พนม+ทองแหวก” คำว่า “พนม” เป็นคำเขมร แปลว่า ภูเขา หรือ ลักษณะของสิ่งที่เป็นพุ่มยอดแหลมอย่างดอกบัวตูม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 802) ส่วนคำว่า “ทองแหวก” แปลว่า “ไม้คาน” (รายการพันสายรุ้ง ตอน พนมดงรักศึกษา 1 ภูมิศาสตร์ชาติพันธุ์ 2558) ดังนั้น เมื่อเอาสองคำมาต่อกัน ก็จะแปลว่า ภูเขาไม้คาน หรือชาวเขมรถิ่นไทยจะเรียกว่า “ไม้คานหาน้ำ” บางก็มี หรือภูเขาที่มีลักษณะทอดยาวจากตะวันตกไปตะวันออก แต่ในปัจจุบันนี้คำว่า “พนมทองแหวก” ได้เพี้ยนมาเป็น “พนมดงรัก” ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นชื่อเรียกอำเภอหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ คือ อำเภอพนมดงรัก ดังนั้น ในบริเวณของภาคอีสานมีเทือกเขาที่ยิ่งใหญ่ทอดยาวไปทางทิศตะวันออก เป็นเทือกเขาที่ยิ่งใหญ่ในอุษาคเนย์ที่มีประวัติศาสตร์เรื่องราวของผู้คนที่นี่นับเนื่องตั้งแต่ยุค 3-4 พันปีก่อนจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในบริเวณเทือกเขาพนมดงรักนี้ มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่มาตั้งแต่อดีต คือ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร, ลาว, ส่วย, และเยอ และในบริเวณดังกล่าวนี้ไม่เคยห่างหายจากการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาตั้งแต่อดีตตราบเท่าถึงทุกวันนี้

เทือกเขาพนมดงรัก เป็นเทือกเขาที่มีลักษณะทอดยาว ในบริเวณทิศเหนือหรือฝั่งบนของเทือกเขานี้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวเขมรถิ่นไทย หรือ “เขมรลือ” ส่วนด้านล่างของเทือกเขานี้เป็นที่ตั้งของเขมรล่าง หรือเขมรกำพูชา และทั้งสองฝั่งเรียกภูเขาดังกล่าวนี้ว่า “พนมทองแหวก” หรือ “พนมดงรัก” ในภาษาไทย ดังนั้น พนมทองแหวก / พนมดงรัก จึงแปลว่า เขาไม้คาน อันยาวตรง ต่อเนื่องจากที่ราบสูงโคราช คือผ่านจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ ตลอดแนว และผ่านจังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอุบลราชธานี จนกระทั่งถึงนครจำปาสักของประเทศลาวในปัจจุบัน ในส่วนของความเห็นของ เรื่อง คมขำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ซึ่งได้กล่าวไว้ในรายการพันสายรุ้ง ตอน พนมดงรักศึกษา 1 ภูมิศาสตร์ชาติพันธุ์ ระบุว่า...ในอดีตนั้น เทือกเขานี้ เรียกว่า “พนมเวง” ซึ่งแปลว่า “ภูเขายาว” แต่ภายหลังเรียกว่า “พนมทองแหวก” หรือ “พนมดงรัก” เทือกเขานี้...เป็นดินแดนเชื่อมโยงระหว่างมาตุภูมิกับมิตรภูมิ เพราะในแถบนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์เขมรอื่น ๆ อีก 12 กลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวนี้ด้วย... (รายการพันสายรุ้ง ตอน พนมดงรักศึกษา 1 ภูมิศาสตร์ชาติพันธุ์, 2558: ออนไลน์) ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์ของ สุรัตน์ เลิศล้ำ ในรายการพันสายรุ้ง ที่ได้กล่าวเอาไว้ว่า “...เทือกเขาพนมดงรักอาจจะทำให้การเคลื่อนที่ของคนในทั้ง 2 ฝั่งทั้งฝั่งไทยและฝั่งกำพูชา อาจจะช้าลงหน่อย เพราะต้องข้ามภูเขา ทั้งสองฝั่งมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่โบราณ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ทั้งสองฝั่งมีความสัมพันธ์กัน มีเรื่องเล่า มีเรื่องราว มีชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่โบราณ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์...มีการใช้ขวานหิน มีปราสาทในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ก่อนพระนคร มีปราสาทบายน นอกจากบายน ก็มีวัดพุทธ ในสมัยอยุธยา ก็มีการเผยแพร่พุทธศาสนาจากกรุงศรีอยุธยาไป เพราะฉะนั้น ก็มีความเชื่อมโยงกันตลอด ต่อเนื่อง กระทั่งถึงปัจจุบัน” ในความเห็นของ พงศ์ธันว์ ลำภาเงิน นักโบราณคดี ได้กล่าวเอาไว้ว่า “ในการขุดค้นข้อมูลทางโบราณคดีในบริเวณนี้ก็พบว่า...ในบริเวณนี้มีการตั้งรกราก ชุมชนตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ เช่น มีการค้นพบเครื่องมือหินขัดพวกนี้ เครื่องมือโลหะต่างๆ ดังนั้น เป็นตัวชี้ยืนยันได้อย่างชัดเจนว่า มีการสืบทอด หรือมีการใช้พื้นที่นี้อย่างต่อเนื่อง มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม บางครั้งก็มีมาเป็นลำดับ ๆ ...ในบริเวณดังกล่าวนี้ มีชุมชนกระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะชุมชนที่มีการทำเหมืองเกลือและถลุงแร่โลหะมาตั้งแต่โบราณ

จากประเด็นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงสรุปได้ว่า พนมมืองแหวก หรือ พนมดงรักที่ใช้ในภาษาไทยปัจจุบัน เป็นภูเขาที่ตั้งอยู่ด้านภาคอีสานใต้ของประเทศไทย เป็นเขตพรมแดนไทยกับกัมพูชาโดยเริ่มจากที่ราบสูงโคราชทอดตัวยาวไปทางทิศตะวันออกถึงปราสาทวัดพู เมืองจำปาศักดิ์ ประเทศลาว ในสองฝั่งของภูเขาพนมดงรักนี้ ปรากฏร่องรอยอารยธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีต 3,000 ปีล่วงมาแล้ว และยังคงมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาศัยตั้งถิ่นฐานในบริเวณเทือกเขาพนมดงรักอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏเป็นศาสนสถาน คือ ปราสาทหิน แหล่งโบราณสถานต่างๆ หรือวัตถุอุปกรณ์เครื่องใช้ในอดีต เช่น เครื่องมือโลหะต่าง ๆ รวมทั้งภาพวาดยุคก่อนประวัติศาสตร์ เช่นที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และในแง่ของวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) เช่น วัฒนธรรมข้าว วัฒนธรรมการแต่งตัว วรรณกรรมต่างๆ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นต้น

พระพุทธศาสนาในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก

พระพุทธศาสนาได้เริ่มเข้ามาเผยแผ่พุทธธรรมในบริเวณเทือกเขาพนมดงรักมาตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 3 ในยุคของพระเจ้าอโศกมหาราช

พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย: ราชอาณาจักรไทย หรือประเทศไทยเป็นดินแดนหนึ่งภายใต้สุวรรณภูมิ ประเทศไทยได้รับพระพุทธศาสนาจากสมณทูตสายที่ 8 คณะพระโสณะและพระอุตตรเถระ ซึ่งในกาลแห่งพระพุทธศาสนาแผ่มาสู่สุวรรณภูมินั้น ประเทศสยาม หรือประเทศไทยในปัจจุบันยังไม่ปรากฏ ซึ่งอาณาจักรที่ปรากฏอยู่ก่อนหน้าอาณาจักรสุโขทัย คือ อาณาจักรศรีวิชัย อาจักรทวารวดี อาณาจักรละโว้ หรือลพบุรี อาณาจักรเจนละ อาณาจักรฟูนัน อาณาจักรจัมปา เป็นต้น

พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัย (1792-1981) ในสมัยสุโขทัยนี้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองที่สุดในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อปี พ.ศ.1820 ได้อาราธนาพระเถระจากพระนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นแหล่งที่นิกายลังกาวงศ์กำลังเฟื่องฟูมาเผยพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัย ดังในศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 2 ว่า “พ่อขุนรามคำแหง กระทำกรโอย (ให้) ทานแก่พระมหาเถระสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวก (ฉลาด) กว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคนลูก (ขึ้นมา) แต่เมืองธรรมราช” พ่อขุนรามคำแหงทรงอาราธนาให้พระสงฆ์จากพระนครศรีธรรมราช ฟานักอยู่ที่วัดอริยัญญิก หรือ วัดป่า จึงเกิดการปกครองสงฆ์เป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายคามวาสี และฝ่ายอรัญญวาสีขึ้นมา ในยุคสุโขทัยนี้ สยามประเทศมีความปกติสุข พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง ประชาชนชอบทำบุญให้ทาน ดังมีข้อความในศิลาจารึกว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้ มีทั้งชาวแม่ ชาวเจ้า ท่วยปั่ว ท่วยนา ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิงผู้ท่วย มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา”

พระพุทธศาสนาสมัยอยุธยา (1892-2310) อยุธยาเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย (สยาม) ที่มีอายุยืนยาวที่สุด คือ เป็นราชธานี เป็นระยะเวลา 417 ปี มีพระมหากษัตริย์ถึง 34 องค์จาก 5 ราชวงศ์ พระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยานั้นแม้จะเจริญรุ่งเรืองด้วยดี มีบทบาทในพัฒนาประเทศชาติเคียงคู่กันมากับสถาบันมหากษัตริย์มาตลอดก็ตาม แต่ในบางยุคสมัย จะได้เผชิญกับปัญหาอุปสรรคบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคเล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 16 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์จะต้องเผชิญภัยคุกคามจากชาติตะวันตกทั้งในด้านความมั่นคง การเมือง เศรษฐกิจ

การค้า และการพระพุทธศาสนาพระองค์ต้องใช้พระปรีชาสามารถ และกุศโลบายอันฉลาดและแยบยล จึงรอดพ้นจากการรุกรานของชาติตะวันตกได้

พระพุทธศาสนาสมัยกรุงธนบุรี (2310-2325) พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงธนบุรีนี้ เนื่องจากพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีพระอริยาศยาน้อมไปในทางบรรลุมรรคผลเห็นโทษทุกข์ภัยในสังสารวัฏ ประราธนาจะบำเพ็ญสมณวิปัสสนาอย่างจริงจัง หากมีผู้ใดสามารถมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขได้ พระองค์จะทรงมอบให้ทันที พระองค์จะได้ผนวชปฏิบัติสมณธรรมแต่ผู้เดียว เรื่องนี้มีปรากฏในจดหมายรายวันในการนำทัพไปตีกรุงกัมพูชา พระเจ้าตากสินมหาราชทรงหาโอกาสเสด็จไปสนทนาธรรมกับพระมหาเถระอยู่เสมอ จนพระองค์ทรงมีความรู้แตกฉานในทางธรรม จนกระทั่งทรงราชินีพันธุเรื่อง “ลักษณะบุญ” ขึ้น 1 เล่ม ซึ่งยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (2325-ปัจจุบัน) พระพุทธศาสนาในยุคต้นรัตนโกสินทร์นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากส่งเสริมการศึกษาสงฆ์, การทำสังคายนาพระไตรปิฎก, การกวาดขันวินัยของพระสงฆ์และศีลธรรมของประชาชน, การสร้างปฏิสังขรณ์และรักษาวัดและวัดที่มีค่าทางพุทธศาสนา เป็นต้น และนอกจากนี้ในรัชสมัยอื่นๆ ก็มีเหตุการณ์ที่สำคัญๆ เช่น มีการจัดวันวิสาขบูชาขึ้นในรัชกาลที่ 2 มีการสังคายนาบทสวดมนต์, มีการเกิดขึ้นของธรรมยุติกนิกาย พ.ศ.2376 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 3, มีการจัดวันมาฆบูชาขึ้นในรัชกาลที่ 4, มีการสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5, การจัดวันอาสาฬหบูชาขึ้นที่รัชสมัยรัชกาลที่ 9 รวมทั้งมีการจัดสร้างพุทธมณฑลที่เฉลิมฉลอง 25 พุทธศตวรรษ บนเนื้อที่ 25,000 ไร่ รวมทั้งจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย จำนวน 25,000 ชุด เพื่อพระราชทานไปในที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ

พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชา: ราชอาณาจักรกัมพูชา หรือประเทศกัมพูชาเป็นประเทศหนึ่งในอุษาคเนย์ที่ต้องอยู่ในเชิงเขาพนมกูนองแรก ในทิศเหนือติดชายแดนประเทศไทย ประเทศกัมพูชานั้นมีการเปลี่ยนแปลงชื่อประเทศมาหลายครั้ง ด้วยเหตุผลทางการเมืองเป็นหลัก แต่ในปัจจุบัน (ปี 2565) เรียกชื่อเป็นทางการว่า “พระราชอาณาจักรกัมพูชา” มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเช่นกับประเทศไทย

ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้น ได้เข้ามาเผยแผ่ศาสนาธรรมในราชอาณาจักรกัมพูชามาตั้งแต่ยุคต้นพุทธกาล คือ ยุคพระเจ้าอโศก โดยการอ้างอิงหลักฐานทางอรรถกถาพระวินัยปิฎกเป็นสำคัญ แต่โดยภาพรวมแล้ว การเข้ามาของพระพุทธศาสนานั้น มีการแบ่งออกเป็น 10 ยุคด้วยกัน คือ (1) พระพุทธศาสนาสมัยเมืองพนม (พุนัน) (พ.ศ.543-พ.ศ.1093) (2) พระพุทธศาสนาสมัยเจนละ (พ.ศ.1093-1993) (3) พระพุทธศาสนาสมัยพระนคร (พ.ศ.1345-1975) (4) พระพุทธศาสนาสมัยไทยมีอิทธิพล (พ.ศ.2134-2406) (5) พระพุทธศาสนายุคฝรั่งเศสปกครอง (พ.ศ.2406-2496) (6) พระพุทธศาสนาในยุคได้รับเอกราช (พ.ศ.2496-2513) (7) พระพุทธศาสนาในยุคสาธารณรัฐ (พ.ศ.2513-2518) (8) พระพุทธศาสนาในยุคเขมรแดง (พ.ศ.2518-2520) (9) พระพุทธศาสนาในยุคเวียดนาม-เฮงสัมริน (พ.ศ.2520-2535) และ (10) พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน (พ.ศ. 2535-ปัจจุบัน)

ในบทความฉบับนี้ ผู้เขียนขอเสนอเฉพาะในส่วนเหตุการณ์สำคัญๆ เท่านั้น ดังนี้

1. ยุครุ่งเรืองที่สุด: คือ ยุคของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (Jayavarman VIII) ซึ่งจัดอยู่ในยุคของพระนคร (พ.ศ.1345-1975) พระพุทธศาสนาในพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (Jayavarman VIII) เป็นยุคที่มีความรุ่งเรืองมากที่สุด พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงนโยบายการบริหารบ้านเมืองจากโลกทัศน์ของฮินดู “เทวสิทธิ” มาเป็น “พุทธราช” แทน ทำให้บทบาทของศาสนาฮินดูต่ำลง และศาสนาพุทธแบบมหายานเจริญรุ่งเรือง พระองค์ทรงสร้างปราสาทหลายแห่ง เช่น ปราสาทบายน, ปราสาทนครธม, ปราสาทตาพรหม เพื่ออุทิศให้กับพระราชมารดา, ปราสาทพระขรรค์ หรือปราสาทชัยศรี เพื่ออุทิศให้กับพระราชบิดา, ปราสาทตาแก้ว, ปราสาทตาโสม, ปราสาทบันทายกุกี, ปราสาทนาคนัน, ปราสาทบันทายฉมาร์ และนอกจากนี้มีการสร้างโรงพยาบาล 102 แห่ง อโรคยศาลา 121 แห่ง สร้างชลประทาน บ่อน้ำ ธรรมศาลาเป็นที่พักอาศัยของประชาชนระหว่างทางเป็นต้น มีการสร้างพระพุทธรูปด้วยสำริด และหิน จำนวนถึง 20,000 องค์เพื่อแจกจ่ายทั้งในและนอกราชอาณาจักร ดังมีปรากฏหลักฐานจากจารึกในปราสาทตาพรหมซึ่งได้พรรณนาไว้ดังนี้

“...พระพุทธเจ้าผู้มีบุญพระองค์ใด มีกายแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ ธรรมกาย 1 สัมโภคกาย 1 นิรมานกาย 1 ซึ่งเป็นผลมาจากสัมภาระ คือ บุญ เรามัสการต่อพระพุทธเจ้า พระองค์นั้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งแห่งร่างกายแห่งพระชินศรี บุตรแห่งพระชินศรีและได้เกิดเป็นสรวงแห่งสัตว์โลก...”

นอกจากนี้พระองค์ยังได้สร้างพระพุทธรูปสำคัญให้มาประดิษฐานที่วราชอาณาจักร (ในเขตไทยที่อยู่ในราชอาณาจักร คือ สุพรรณบุรี สิงห์บุรี เพชรบุรี และลพบุรี) พระองค์สวรรคตเมื่อ พ.ศ.1762 ในยุคของพระองค์นี้นับได้ว่าเป็นยุคทองของกัมพูชาอย่างแท้จริง

2. ยุกลเสื่อมสุด: ยุคที่พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรกัมพูชาเสื่อมสุดคือยุคเขมรแดงปกครอง ซึ่งอยู่ในระหว่าง พ.ศ.2518-2520 ในระยะเวลาแค่ 3 ปี 8 เดือน ที่เขมรแดงเข้ามาปกครองกัมพูชา ได้ยกเลิก 5 อย่างคือ 1) ยกเลิกการศึกษา 2) ยกเลิกเงินตรา 3) ยกเลิกศาสนา 4) การสาธารณสุข และ 5) การบันเทิง และปรากฏว่ามีชาวกัมพูชาเสียชีวิตมากกว่า 2 ล้านคนเศษในที่นี้รวมทั้งพระภิกษุสามเณรด้วย พระพุทธศาสนาได้ถูกล้มล้างโดยลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างหนัก

แต่ในยุคปัจจุบันนั้น ประเทศกัมพูชาได้รับความสงบสุขอีกครั้งหลังจากองค์การสหประชาชาติ (UN) ได้เข้ามาจัดการเลือกตั้งทั่วไป ทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูขึ้นมามีอีกครั้ง และรัฐบาลกัมพูชาได้บรรจุพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญให้เป็นศาสนาประจำชาติ มาตั้งแต่ พ.ศ.2555 ในจำนวนนี้ชาวกัมพูชาทั้งหมด 14.8 ล้านคน แบ่งเป็นชาวพุทธ ร้อยละ 96.4 นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 2.1 นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 1.3

พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวหรือประเทศลาวเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้ชิดกับประเทศไทยมาช้านาน อีกทั้งมีพื้นฐานของภาษาวัฒนธรรม ค่านิยม ตลอดจนประเพณีต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกับประเทศไทย (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2555: 24) ในสมัยอดีตนั้น ชาวลาวได้นับถือศาสนาพุทธและพุทธธรรมชาติ ดังเช่นชนชาติไทย แม้กระทั่งในเวลาต่อมาเมื่อศาสนาพุทธได้เข้ามาเผยแผ่ในสังคมลาว ความเชื่อเรื่องดังกล่าวก็ยังคงปรากฏอยู่และปรับเปลี่ยนตนเอง เพื่อให้เข้ากับพุทธศาสนาในปัจุบันพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในรัชสมัยเจ้าฟ้าร่ม พระองค์ที่มีบทบาทสำคัญในการนำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศลาว พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะให้

ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา (ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์, 2548: 126) ประชาชนชาวที่มีที่พึ่งทางใจ และประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังนั้น ทุกหมู่บ้านจึงมีวัดวาอารามเกิดขึ้นอย่างมากมาย นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรม ประเพณีทานพื้นบ้าน กาพย์กลอน นิยาย ธรรมะ และเรื่องราวในชาดกต่าง ๆ (กะวิน เกียงคำชนนี, 1979: 8) เกิดขึ้นมากมาย ดังนั้น การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในประเทศลาวนั้นมีระยะเวลาที่แตกต่างในหลายยุค หลายสมัย ดังที่ท่านจันสุข สุริยจักรนักปราชญ์ลาว (จันสุข สุริยจักร, 2544: บทบรรยายทางสถานีวิทยุเอเซียเสรี เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2544) ได้แบ่งประเด็นการเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมลาวออกเป็น 3 ยุคสมัยได้แก่ 1) พุทธศาสนาแบบเถรวาทดั้งเดิม 2) พุทธศาสนาแบบเถรวาทกัมพูชา และ 3) พุทธศาสนาเถรวาทแบบนิกายธรรมยุตินิกายจากประเทศไทย แต่ในงานวิจัยของพระโสภณพัฒนบัณฑิต (สุกัญญา) และคณะ (พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ, 2556:27-46) ได้แบ่งระยะการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในประเทศลาวเอาไว้ทั้งหมด 4 ระยะ คือ

1. พระพุทธศาสนาเริ่มเข้ามาตั้งแต่หลังพุทธกาลโดยอ้างเอาตำนานอุรังคธาตุ และตำนานชนบทบรมราชาธิราช โดยกล่าวว่า “เมื่อพระมหาสมณโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ปรินิพพานได้ 8 ปีปลาย พระมหากัสสปเถระเจ้าได้นำอุรังคธาตุ หรือคือ กระดูกหน้าอกของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานที่ภูกะพัว (ธาตุพนม) โดยมีพระมหากษัตริย์ที่ 5 นครมาร่วมชุมนุม” (มหาสิลา วีรวงค์, 2010:7) ในตำนานอุรังคธาตุยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “ต่อมาพระอรหันต์ 5 องค์ได้นำเอาพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้ามาจากเมืองราชคฤห์ อินเดียเป็นธาตุหัวเน่า 27 องค์ พระธาตุเขี้ยวฝาง 7 องค์ พระธาตุฝาคินขาว 9 องค์ พระธาตุหัวเน่าบรรจุไว้ที่ภูเขาลวง (พระธาตุลวง) โดยมีพระยาจันทบุรีประสิทธิ์ศักดิ์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์ในยุคนั้นได้ก่อประธาตุบรรจุมีความสูงเพียง 4 วา 3 คอกเท่านั้น ต่อมาอีก 2,000 ปีพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่ครอบทับอีกที่ อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์น้อย จึงไม่ค่อยมีน้ำหนักมากนัก

2. พระพุทธศาสนาในระยะที่ 2 ได้รับจากสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตมายังดินแดนสุวรรณภูมิโดยอาศัยอาณาจักรล้านช้าง ก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิเช่นกัน พระมหาเถรนาว่า พระโสภณและพระอุตตระได้มาขึ้นฝั่งแม่น้ำโขงทางทิศใต้ของประเทศ ต่อมาจึงเรียกเมืองนี้ว่า ท่าแขก ตามนามของคณะที่เป็นแขกอินเดีย (สิลา วีรวงค์, 1985: 45)

3. พุทธศาสนาในระยะที่ 3 เข้าสู่อาณาจักรล้านช้างเป็นมหายาน โดยสมัยนั้นอาณาจักรอ้ายลาวได้ตั้งเมืองหลวงอยู่ที่หนองแส ปกครองโดยขุนหลวงสิมา ได้รับอิทธิพลพุทธศานาจากจีนเผยแผ่เข้ามา แต่ไม่แพร่หลายนัก เพราะพุทธศานา มหายานไม่ค่อยจะถูกนิสยใจของคนลาวจนถึงระยะที่ 4 จึงได้มั่นคง (สิลา วีรวงค์, 1985: 45)

4. พระพุทธศาสนาในระยะที่ 4 เป็นพุทธศาสนาเถรวาทจากกัมพูชา ในยุคสมัยของพระเจ้าฟ้างุ้มมหาราช โดยมีพระมหาเถระปาสมันต์เป็นพระอาจารย์นำเอาพุทธศาสนาเถรวาทมาประดิษฐาน โดยได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากพระมหามเหสีของเจ้าฟ้างุ้ม นามว่าแก้วเก้งยาหรือแก้วกัลยา จนพัฒนาการมาเป็นศาสนาประจำชาติต่อมา (พระมหาจันดา ดันบัวลี, 2528: 12)

ดังนั้น ระยะการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในประเทศลาว สามารถสรุปย่อลงได้ 2 ด้าน คือ

1) **ด้านทิศเหนือ** คือ การเข้าของพระพุทธศาสนาแบบมหายานที่เข้ามาทางประเทศจีนในสมัยของคุนหลวงลิมา ซึ่งยุคนี้พระพุทธศาสนายังไม่ได้รับการยอมรับจากพุทธศาสนิกชนชาวลาวเท่าไรนัก

2) **ด้านทิศใต้** คือ การเข้ามาของพระพุทธศาสนาทางด้านทิศใต้ของประเทศ ทั้งในระยะเริ่มแรกในยุคสมัยพระพุทธศาสนาตั้งเดิมตามตำนานพระอูรังคราดู, สมัยพระเจ้าโศกมหาราชในพุทธศตวรรษที่ 3, สมัยพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบกัมพูชาในยุคของเจ้าฟ้าจุ่ม และสมัยเถรวาทแบบไทยที่มีการรับเอานิกายธรรมยุติกนิกายเข้าไปในประเทศลาว

ในสภาวะการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา พระพุทธศาสนาในประเทศลาวก็การเปลี่ยนแปลงด้วย ทั้งการเปลี่ยนแปลงในด้านบวกและลบ ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) **ด้านบวก** คือ ยุคที่เจริญรุ่งเรืองโดยเฉพาะในยุคของเจ้าฟ้าจุ่ม เช่น การบัญญัติพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติลาว, การสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานสูงสุดของฝ่ายสงฆ์, การตรากฎหมายคณะสงฆ์โดยมีพระมหากษัตริย์ลาวลงนาม, การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่นครหลวงเวียงจันทน์ ชื่อว่า “สถาบันพุทธบัณฑิตสภาจันทบุรี” มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เปรียญธรรม 1-2 ถึง ป.ธ.9, มีการจัดสร้างพระไตรปิฎกฉบับอักษรธรรม” เป็นฉบับอักษรภาษาบาลี ในปี พ.ศ.2498 พิมพ์ด้วยปกสีขาวจำนวน 26 เล่ม และในปี พ.ศ.2514 มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกแปลเป็นภาษาลาวสะกดตามศัพท์ จำนวน 34 เล่ม ฉบับนี้เรียกว่า ฉบับปกแดง (พระหลักคำจันทะบุรีเมทาจารย์, 2518: 8) และพระไตรปิฎกลาว ฉบับสมบูรณ์ 45 เล่ม ในปี พ.ศ.2545 ในการฉลองนครเวียงจันทน์ครบ 450 ปี (พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ, 2556: 68)

2) **ด้านลบ** คือ ยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2518-ปัจจุบัน จากเหตุการณ์ในปีนั้น เมื่อการขบวนการประเทศลาวภายใต้การนำของเจ้าสุภานุวงศ์ นายไกรสร พรหมวิหาร นายหนูฮัก ภูมิสุวรรณ นายพลคำไต สีทันดร ได้ยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลเสด็จเจ้าสุวรรณภูมาได้อย่างเด็ดขาด และผลจากการยึดอำนาจ จึงมีการเปลี่ยนแปลงหลายๆ อย่างในประเทศลาว รวมทั้งพระพุทธศาสนาด้วยซึ่งก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะเหตุการณ์ในด้านลบต่างๆ อันได้แก่ การยกเลิกระบบสมณศักดิ์, การยกเลิกการศึกษาแบบเดิม, รื้อของเก่า สร้างของใหม่ คือ การสร้างหอธรรมสภาแห่งใหม่, การเบียดเบียนพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น (พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ, 2556: 68-72)

จากทั้งสองประเด็นที่กล่าวมานี้ ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาในประเทศลาวนั้น มีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ แต่ในท่ามกลางเกลียวคลื่นที่ไหลผ่านมานั้น พระพุทธศาสนาแบบลาวโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ก็สามารถดำรงอยู่อย่างงดงามในท่ามกลางความแตกต่างของลัทธิและความเชื่อทางการเมือง ซึ่งพระพุทธศาสนานั้นสามารถอยู่ได้อย่างปกติสุขกับทุกระบบการปกครอง ดังนั้น ความเป็นพุทธจึงสามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากความขัดแย้งกับทุกระบบการเมือง ซึ่งจัดได้ว่าเป็นโดดเด่นของพระพุทธศาสนาแบบลาว ที่ประเทศอื่นควรศึกษาและเอาเป็นต้นแบบ

การศึกษาของสงฆ์ในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก

การศึกษาของในบริเวณเทือกเขาพนมดงรักนั้น มีความหลากหลาย แต่ก็กลายเป็นหนึ่งได้ด้วยมิติของการศึกษาสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นความชัดเจนในบริบททั่วไปในประเด็นนี้ผู้เขียนจึงขอนำเสนอประเทศซึ่งตั้งอยู่สองข้างเทือกเขาพนมดงรัก ประกอบไปด้วยประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และประเทศลาว ซึ่งทั้ง 3 ประเทศนี้มีแนวเขาพนมดงรักกันอยู่ระหว่าง 3 ประเทศดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

การศึกษาของสงฆ์ในประเทศไทย การศึกษาของสงฆ์ในประเทศไทยนั้นในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 3 แผนกใหญ่ ๆ คือ ดังนี้

1) แผนกธรรม การศึกษาแผนกนี้มีแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้กำกับ ปัจจุบัน พ.ศ.2563 สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (สุชิน อคฺคชิโน) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้มอบนโยบาย มีสำนักงานพระพุทธศาสนาอยู่ให้การสนองงานในฐานะหน่วยงานของรัฐ โดยระดับชั้นการสอน 3 ระดับ คือ นักธรรมตรี, นักธรรมโท และนักธรรมเอก และยังเปิดโอกาสให้นักศึกษา รวมทั้งบุคคลทั่วไป ได้เข้ามาศึกษา ซึ่งได้มีการแบ่ง 3 ระดับเหมือนกันกับพระภิกษุสามเณร ในระบบนี้มีการจัดการเรียนการสอนเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ส่วนกลางเรียกตามชื่อวัด เช่น เจ้าสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร ส่วนภูมิภาคเรียกรวมทั้งจังหวัด เช่น สำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น การจัดการเรียนการสอนนั้นเจ้าสำนักเรียนจะเป็นผู้บริหารและจัดการ ส่วนการสอบนั้นเป็นหน้าที่ของแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีสำนักงานกองธรรมเป็นฝ่ายสนับสนุนในการออกข้อสอบและงานบริหารอื่น ๆ ซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ.2565) ตั้งอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

2) แผนกบาลี มีแม่กองบาลีเป็นผู้กำกับ ปัจจุบัน (พ.ศ.2565) มีพระพรหมโมลี (สุชาติ ธมฺมรตโน ป.ธ.9) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ เป็นแม่กองบาลีสนามหลวง โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้มอบนโยบาย และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติอยู่ให้การสนองงานในฐานะหน่วยงานของรัฐ และมีการเปิดสอนตั้งแต่ประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค (ป.ธ.9) ซึ่งในปัจจุบันนี้รัฐบาลไทยได้ให้การยอมรับและเทียบวุฒิการศึกษาแผนกบาลีให้เข้ากับการศึกษาทั่วไป คือ ป.ธ.3 เทียบเท่า ม.6, ป.ธ.9 เทียบเท่าปริญญาตรีในสายอักษรศาสตร์ แต่คณะสงฆ์ไทยโดยกรรมการมหาเถรสมาคม ก็ได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการให้การยอมรับและเทียบวุฒิเปรียญธรรม 9 ประโยค (ป.ธ.9) ให้เทียบเท่ากับการศึกษาระดับดุขฎิบัณฑิต (ดร.) ของการศึกษาในระบบทั่วไป และนอกจากนี้ยังมีการเปิดโอกาสให้มีการจัดสอบบาลีสนามหลวงสำหรับฆราวาสทั่วไป ซึ่งเรียกว่า “บาลีศึกษา” ในส่วนของผู้สำเร็จการศึกษาจะได้วุฒิ “บ.ศ.” คือ บาลีศึกษา และในปัจจุบัน (2565) ก็มีแม่ชีและบุคคลทั่วไปให้ความสนใจและเข้ามามีการศึกษา รวมทั้งสอบวัดผลในสนามหลวงเพิ่มขึ้นตามลำดับ ในระบบการศึกษานี้มีการจัดการเรียนการสอนเป็นส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ส่วนกลางจะเรียกตามชื่อวัด เช่น เจ้าสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร ส่วนภูมิภาคจะเรียกรวมทั้งจังหวัด เช่น เจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น การจัดการเรียนการสอนนั้นเจ้าสำนักเรียนจะเป็นผู้บริหารและจัดการ ส่วนการสอบนั้นเป็นหน้าที่ของแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นฝ่ายสนับสนุน ซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ.2565) ตั้งอยู่ที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

3) การศึกษาทางโลก การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในส่วนของการจัดการจัดการศึกษาทางโลกนั้นในปัจจุบันมี 2 ระดับ คือ (3.1) ระดับมัธยมศึกษา ซึ่งในปัจจุบันในระดับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เปิดสอนให้กับพระภิกษุ-สามเณรตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1) - มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) ทั่วประเทศ จากข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ระบุว่าในปี 2561 มีจำนวน 406 โรงเรียน มีจำนวนนักเรียน 36,057 รูป มีครูประจำการ 1,450 คน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561: ออนไลน์). (3.2) ระดับมหาวิทยาลัย มีอยู่ 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งทั้ง 2 มหาวิทยาลัยนี้มีการจัดการศึกษาทั้งในระดับส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค กระจายการศึกษาทั่วประเทศในเกือบทุกจังหวัดของประเทศไทย และนอกจากนี้ในส่วนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ยังมีสถาบันสมทบจากต่างประเทศอีก เช่น สาธารณรัฐเกาหลี, ประเทศศรีลังกา, สิงคโปร์ และฮังการี

2) การศึกษาของสงฆ์ในประเทศกัมพูชา: การศึกษาของสงฆ์ในประเทศกัมพูชาโดยส่วนมาก รูปแบบและแผนการจัดการศึกษาจะได้รับอิทธิพลจากประเทศไทยเป็นหลัก อาจจะแตกต่างในเรื่องรายละเอียดบ้าง คือ มีการจัดการศึกษาทั้ง 3 แผนก คือ แผนกธรรมวินัย มี ตรี-โท-เอกเรียกว่าโรงเรียนสมณศึกษา วิชาหลักๆ ที่ต้องศึกษา คือ พุทธประวัติ, พุทธศาสน, วินัย, ธรรม (สุภาสิต) คล้ายๆ กับประเทศไทย แต่ในกัมพูชานั้นเรียกว่า ธรรมโกศลตรี, ธรรมโกศลโท, ธรรมโกศลเอก ในข้อมูลปี 2551 มีจำนวน 726 โรงเรียน มีนักเรียนจำนวน 13,612 รูป และแผนกสามัญศึกษา ระดับประถมศึกษาเรียกว่า โรงเรียนพุทธิกประถมศึกษา ระดับมัธยมเรียกว่าโรงเรียนพุทธมัธยมศึกษาในส่วนในระดับอุดมศึกษานั้นมี 2 แห่ง คือ พุทธิสากลวิทยาลัย พระสีหนุราช กับ พุทธิสากลวิทยาลัยพระสีหนุนี้ วุฒิการศึกษาที่จบจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ในกัมพูชานั้นปริญญาตรี เรียกว่า ปริญญาบัตร, ปริญญาโท เรียกว่า อนุปัณทิต, ปริญญาเอกเรียกว่า ปันทิต

3) การศึกษาของสงฆ์ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: การศึกษาสงฆ์ในประเทศลาวนั้น มีการจัดการศึกษาล้ายๆ กับประเทศไทย คือ บาลีธรรม และสามัญศึกษา และในปี พ.ศ.2505 มีการเปลี่ยนแปลงการศึกษาสงฆ์ คือ 1) ชั้นประถมศึกษา เรียน 6 ปี แบ่งเป็นประถมศึกษาต้น 3 ปี ประถมปลาย 3 ปี 2) ชั้นมัธยมศึกษา เรียน 7 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 4 ปี มัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี เมื่อจบปีที่ 7 แล้ว ยังมีเตรียมสถาบันอีก 1 ปี จึงเท่ากับมัศึกษามีหลักสูตร 8 ปี ซึ่งอยู่ในการดูแลของกระทรวงธรรมการ จากสถิติตัวเลขพบว่าการศึกษาสงฆ์ในประเทศลาว ในปี พ.ศ.2545 ได้ขยายตัว มีทั้งหมด 54 แห่ง แบ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษา 5 แห่ง มัธยมศึกษาต้น 35 แห่ง มัธยมปลาย 11 แห่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรม 1 แห่ง โรงเรียนพระสังฆาธิการ 1 แห่ง วิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือ วิทยาลัยสงฆ์องค์ตื้อ นครเวียงจันทน์ และวิทยาลัยสงฆ์จำปาศักดิ์ นอกจากนี้ ยังมีสถาบันพุทธบัณฑิตสภา ซึ่งเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ดูแลการจัดการรวบรวมคัมภีร์พระพุทธศาสนา และให้การศึกษามหาบัณฑิตแก่พระภิกษุสามเณร เช่น ที่วัดจันทน์ นครเวียงจันทน์

มองการพัฒนาที่ยั่งยืนของบริเวณเทือกเขาพนมดงรักผ่านมิติการศึกษาในสงฆ์

ความยั่งยืนนี้เป็นคำร่วมสมัย และมักมีการนำมาใช้เพื่อสื่อสารควบคู่กับการพัฒนา เช่น การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน หรือเกษตรกรรมยั่งยืน แต่เมื่อเอามากล่าวรวมกับการศึกษาของสงฆ์แล้ว ก็สามารถมองแยกประเด็นออกได้หลายประเด็น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ด้านนโยบาย (Policy) นโยบายการจัดการศึกษาของสงฆ์ทั้ง 3 ประเทศในบริเวณเทือกเขาพนมดงรักนั้น มีความคล้ายคลึงกัน คือ เน้นการจัดการศึกษาตามธรรมของพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ (Modern Science) ดังปรากฏมีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้ง 3 ประเทศ และรัฐบาลทั้ง 3 ประเทศก็ได้ให้การรับรองการศึกษาสงฆ์ด้วยการออกพระราชบัญญัติมารับรอง ซึ่งถือว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีสำหรับการศึกษาสงฆ์ในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก

2. ด้านการบริหาร (Management) ในส่วนของการบริหารนั้น เนื่องจากการบริหารการศึกษาสงฆ์นั้น แต่เดิมเน้นการจัดการศึกษาแบบจารีต (Tradition) คือ มีเพียงแค่แผนกธรรม-บาลี ซึ่งเป็นการศึกษาระดับสูง แต่ในปัจจุบันมีแผนกสามัญศึกษาเข้ามาด้วย ทั้งระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาเข้ามาเกี่ยวข้อง คณะสงฆ์ทั้ง 3 ประเทศ จึงต้องปรับตัวเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ก็เพื่อยกระดับการศึกษาของสงฆ์ให้เหมาะสมกับยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลง หากไม่เช่นนั้นการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาก็จะไม่เป็นที่ตอบโจทยให้กับสังคมเท่าใดและกลับลายว่า องค์การหรือสถาบันการจัดการศึกษาภายนอกได้เริ่มจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาหลายแห่ง เช่น ในประเทศไทย มีมหาวิทยาลัยมหิดล ที่จัดตั้งวิทยาลัยศาสนศึกษา จิตตปัญญาศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการจัดตั้งพุทธศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการเปิดสอนพุทธศาสนศึกษาในระดับมหาบัณฑิต และในระดับมหาวิทยาลัยราชภัฏบางแห่งก็มีการนำเอาหลักสูตรพระพุทธศาสนา หรือพุทธศาสนศึกษาไปเปิดสอนในระดับปริญญาตรี เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เป็นต้น นอกนี้ มีการเปิดสอนสาขาปรัชญาและพระศาสนาในมหาวิทยาลัยรัฐและเอกชนบางแห่ง จากเหตุการณ์นี้หากมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังบริหารจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแกนกลางของการศึกษาสงฆ์ยังไม่ได้ดีเท่าที่ควร ก็อาจจะมีแนวโน้มว่าหน่วยงาน/สถาบันการศึกษาภายนอกจะจัดการและบริหารบริหารการศึกษาได้ดีกว่าอย่างมีนัยสำคัญ

3. ด้านงบประมาณ (Budget) ด้านงบประมาณนั้น แรกเริ่มเดิมทีการจัดการศึกษาสงฆ์ในแนวจารีตทั้ง 3 ประเทศ มีงบประมาณในการจัดการศึกษาค่อนข้างจำกัด อันเนื่องจากสถานะของสถาบันการศึกษาที่ยังไม่มีกฎหมายบ้านเมืองมารองรับ แต่ในปัจจุบันการศึกษาสงฆ์นั้น ทั้ง 3 ประเทศ รัฐบาลได้ออกกฎหมายมารองรับ และมีส่วนทำให้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐได้อย่างเพียงพอ และมีการกระจายงบประมาณจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาคทั่วประเทศอย่างทั่วถึง

4. ด้านหลักสูตร (Curriculum) ด้านหลักสูตรนั้นมีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่องในส่วนของการจัดการศึกษาสงฆ์ในระดับอุดมศึกษา แต่ในส่วนของการศึกษาแนวจารีต คือ บาลี นกธรรม ยังคงแบบเดิมจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งส่งผลให้แผนกบาลี นกธรรม ของทั้ง 3 ประเทศในบริเวณเทือกเขาพนมดงรักนี้ ไม่ค่อยได้รับความสนใจจากพระภิกษุสามเณรสนใจเท่าใด และค่อยๆ ลดลงอย่างต่อเนื่อง

5. **ด้านผู้สอน (Instructor)** ด้านผู้สอนนั้น ในระดับอุดมศึกษานั้น มีกลไกการบริหารตามกรอบภาระงานที่มี แต่ในส่วนของแผนกบาลี-นักรธรรม ทั้ง 3 ประเทศยังคงประสบปัญหาขาดแคลนครูผู้สอน ทั้งนี้ ก็มีผลสืบเนื่องจากนโยบายในการกระจายการศึกษาที่ยังไม่ทั่วถึง หรือทั่วถึงแต่ขาดงบประมาณที่คอยสนับสนุนครูผู้ทำหน้าที่ในการสอน ทำให้ภาพการจัดการศึกษาสงฆ์นั้น เป็นการจัดการศึกษาแบบเน้นการสอบมากกว่าการจัดการเรียนการสอนเป็นหลัก

6. **ด้านผู้เรียน (Student)** ถึงแม้ว่า ระบบการศึกษาของสงฆ์ในประเทศไทยนั้น ในระยะแรกจะมุ่งจัดการศึกษาให้แก่ศาสนทายาท คือ คณะสงฆ์เป็นหลัก แต่หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมของแต่ละประเทศ ทำให้การศึกษาคณะสงฆ์เปิดกว้างมากขึ้น คือ เปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 มหาวิทยาลัย ซึ่งมีวิทยาเขตทั่วประเทศ และในต่างประเทศ บางประเทศด้วย แต่เนื่องจากภาวะการณ์ในปัจจุบัน อัตราการเกิดของเด็กนั้นต่ำลง ส่งผลให้มีจำนวนนักเรียน ผู้เข้าเรียนหนังสือตามระบบมีจำนวนลดน้อยลง ก็ส่งผลโดยตรงต่อการศึกษาของสงฆ์ที่ผู้เรียนจะลดลงตามมาด้วย ในด้านแผนกธรรมนั้น มีการปรับเปลี่ยนการจัดการ จากมุ่งให้การศึกษาแก่พระสงฆ์เป็นหลัก ก็มีการทำข้อตกลงร่วมมือ (MOU) กับกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเปิดโอกาสให้กับนักเรียนทั่วไปเข้าสอบได้อย่างทั่วถึงทั้งประเทศ แต่เมื่อมีผู้สอบจำนวนมาก ปัญหาที่ตามมาก็คือ ระบบการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพย่อมลดลง สภาพปัญหาที่ปรากฏคือ การศึกษาแผนกธรรมนี้ยังคงมีปัญหาในด้านการจัดการเรียนการสอน คือ เน้นตัวเลข หรือจำนวนการเข้าสอบ และผู้สอบผ่านเป็นหลัก ไม่ได้มุ่งเน้นที่คุณภาพการเรียนการสอนเลย ดังนั้น การศึกษาแผนกนี้จึงยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมในสายตาของนักการศึกษาเท่าใดนัก ในด้านแผนกบาลี ก็คงมีปัญหาเหมือนกับแผนกธรรม แต่สถิติผู้เข้าสอบอาจจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่สถิติผู้สอบผ่านนั้นมีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่คงมีเพียงบางสำนักเรียนใหญ่ ๆ ในส่วนกลางบางสำนักเท่านั้นที่มีการจัดการเรียนการสอนเป็นกิจลักษณะ เช่น วัดปากน้ำ, วัดโมลีโลกยาราม, วัดชนะสงคราม, และส่วนภูมิภาค เช่น วัดธรรมกาย จังหวัดปทุมธานี, วัดตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์, วัดจองคำ จังหวัดลำปาง, วัดขันเงิน จังหวัดชุมพร, วัดหาดใหญ่สีตาราม จังหวัดสงขลา เท่านั้น ส่วนสำนักเรียนในระดับจังหวัดอื่นๆ ส่วนใหญ่แล้วยังคงประสบกับปัญหาภาวะของผู้สอบผ่านที่ลดน้อยลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ยังคงเป็นปัญหาใหญ่ในด้านการจัดการศึกษาให้กับเจ้าสำนักเรียนในระดับจังหวัดต่างๆ ในส่วนภูมิภาค ได้ตระหนักและคิดหาทางในการแก้ไขปัญหาในระยะยาวสืบต่อไป ไม่เช่นนั้น การจัดการศึกษาในแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยนี้ ก็คงจะเหลือแค่การศึกษาในตำนานของคณะสงฆ์ไทยเท่านั้น

สรุป

จากประเด็นดังกล่าวมานั้น หากแม้เราจะพัฒนาพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งของสังคม โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งอยู่ตามแนวเขาพนมดงรัก คือ ประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และประเทศลาวนั้น ซึ่งมีประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเป็นส่วนใหญ่ ผู้เขียนเห็นว่า หากต้องการเห็นความยั่งยืนของการจัดการศึกษาสงฆ์ในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก และมีผลเชิงรูปธรรมที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ก็ควรมีการบูรณาการการทำงานตามหลัก “บวร” คือ “บ้าน วัด หน่วยงานราชการหรือโรงเรียน” ของทั้ง 3 ประเทศในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก ทั้งนี้ เพื่อให้การจัดการศึกษาสงฆ์เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และเป็นการสร้างความสัมพันธ์

อันติระหว่างประเทศ โดยใช้ความเป็นวัฒนธรรมพุทธอันเดียวกันมาเป็นเครื่องหล่อหลอม หรือเป็นสะพานเชื่อมคนในบริเวณนี้ให้ได้เข้าถึงแก่นพุทธธรรมอันเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก บนฐานของ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ในที่สุด ท่ามกลางความแตกต่างในเขตการปกครอง และพรมแดนตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก แต่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชนในภูมิภาคนี้ไม่มี เพราะชนในภูมิภาคนี้ต่างก็เป็นพุทธศาสนิกชน มีพระบรมครูองค์เดียวกัน คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงประกาศศาสนธรรมมุ่งความสุข และประโยชน์แก่ชนหมู่มาก มรรควิธี หรือวิธีการในการดำเนินการนั้นอาจจะแตกต่างในแต่ละประเทศ แต่เป้าหมายมีหนึ่งเดียว คือ พระนิพพาน อันเป็นยอดแห่งบรมสุขนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. (2555). **ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สุนต โพธิสาร. (1979). **ประวัติศาสตร์ลาว**. เวียงจันทน์. กระทรวงแถลงข่าว และวัฒนธรรม.
- จันสุข สุริยจักร. (2544). **วัฒนธรรมลาว**. บทบรรยายทางสถานีวิทยุเอเชียเสรี. 17 มิถุนายน 2544.
- พระโสภณพัฒนบัณฑิต และคณะ. (2556). “พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม”. **รายงานงานวิจัย.พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
- ลีลา วีรวงศ์. (1985). **ประวัติศาสตร์ลาว**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- _____. (2010). **ประวัติพระเจดีย์โลกจุลามาณี หรือพระธาตุหลวงเวียงจันทน์**. เวียงจันทน์: พระไชยกราฟฟิค.
- พระมหาจันดา ดันบัวลี. (2528). **แผนการทำลายพุทธศาสนาในลาว**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เทพปัญญา.
- พระหลักคำจันทะบุรีเมทาจารย์. (2518). **พระไตรปิฎก ฉบับภาษาลาว**. เวียงจันทน์: ศูนย์การพิมพ์ลาว.

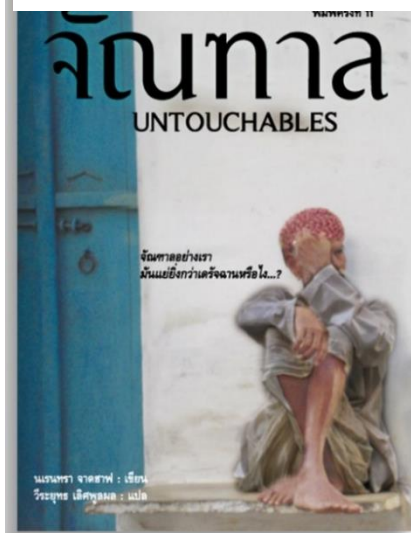
บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

จันทาล

UNTOUCHABLES

ผู้เขียน : นเรนทรา จาดฮาฟ

ผู้แปล : วีระยุทธ เลิศพูนผล

พระครูปริยัติกิตติวรรณ กิตติวณโณ¹, พระครูศรีปัญญาวิกรม²

Phrakhrupariyadkittiwan Kittiwanno¹, Phrakhrusripanyawikrom²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์²

Buriram Buddhist College,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University²

E-mail: pramahaweera@gmail.com

ได้รับบทความ: 19 พฤศจิกายน 2565; แก้ไขบทความ: 16 ธันวาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 17 ธันวาคม 2565;

บทนำ

“จันทาล” เรื่องจริงจากชีวิตจริงและเขียนขึ้นด้วยความจริง เนื้อหาแสดงพลังความรักที่อบอุ่นของครอบครัว “ครอบครัวของฉัน” ผู้เขียนตั้งใจประกาศความภาคภูมิใจที่ครอบครัวสามารถทำลายกรอบวรรณะชนชั้นในสังคมอินเดีย และมีลักษณะการเรียกร้องความเสมอภาคผ่านงานเขียนไปในตัว เป็นหนังสือขายดีในประเทศอินเดียตลอด 12 ปี ดร.นเรนทรา จาดฮาฟเริ่มเขียน และตีพิมพ์ สะท้อนชีวิตความรู้สึกของชาวจันทาลตั้งแต่ปี 2536 ด้วยความตั้งใจจะเขียนหนังสือตั้งแต่เด็กน่าจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่เขามีผลงานการเขียนหนังสือ 7 เล่ม เกี่ยวกับการเงิน เศรษฐกิจ สังคมอินเดีย และมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทางเศรษฐกิจประเทศ การเกิดในครอบครัวที่ต่ำกว่าวรรณะสี่ ได้สัมผัสชีวิตจริง การรับฟังบ่อย ซึมซับอารมณ์ซ้ำ ๆ จึงสามารถสะท้อนความน้อยเนื้อต่ำใจ ถ่ายทอดจิตวิญญาณ ปลดปล่อยพลังจินตนาการที่ไม่ยอมแพ้ ไม่ยอมจำนนต่อความอยุติธรรม ไม่ยอมการกดขี่ ไม่ยอมการปิดกั้นความรู้ความสามารถ ไม่ยอมต่อการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชน แสดงความรู้สึกในมุขมึน มุมมืดที่ฝังใจ หนังสือถ่ายทอดความคิดสามารถจุดไฟแห่งความปรารถนา ความหวัง แหวกวงล้อมชนชั้นวรรณะสู่อิสรภาพ อย่างถึงใจผู้สนใจอ่านทุกคน

หนังสือจันทาลถูกนำมาแปลเป็นภาษาอังกฤษเมื่อปี พ.ศ.2545และแปลเป็นภาษาไทย ให้นำนักอ่านทั่วโลกได้อ่านบริษัทสันสกฤตจำกัดเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ภาษาไทย วางขายครั้งแรกวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2549 ปัจจุบันตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 11 หน้า 328 หน้าลักษณะการเขียนหนังสือแบบเล่าเรื่องประวัติชีวิต มีคนชื่อดามูและโซนูซึ่งระบุว่าเป็นพ่อและแม่ของผู้เขียนหนังสือเป็นผู้เล่าเรื่องหลักผู้แปลสะท้อนอารมณ์ขณะแปลด้วยว่า เกิดอาการน้ำตาซึม

จันทาล เป็นชีวิตคนนอกรวรรณะสีในสังคมศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู มีสถานะเป็นผู้ต่ำต้อยกว่ากว่าคน คนจันทาลเกิดขึ้นและเก่าแก่มากกว่าพันปีก่อนคริสต์ศักราช คนจันทาลถูกสอนให้เชื่อเรื่องผลแห่งกรรม ชาตินี้ต้องทำหน้าที่โดยปราศจากความสงสัย เป้าหมายสูงสุดคือ อัทมะ หรือดวงจิตที่ถูกปลดปล่อยให้ถึงซึ่งนิพพาน สิทธิประโยชน์ที่ผู้ปกครองบ้านเมืองได้มอบให้แก่จันทาลที่ทำคุณต่อบ้านเมือง อีก 1 ข้อ คือ การเดินทางด้วยฝ่ามือไปตามครีวเรือนตามลำดับ เมื่อดูที่ระยะเวลาที่ยาวนานและประเมินถึงจำนวนจันทาลที่มีจำนวนมากขึ้น อาจเป็นต้นตอของพัฒนาการชีวิตนักบวชที่เรียกว่า “สมณะ” วิถีชีวิตแห่งความสงบเสถียร เจริญตัว ถือครองผ้าที่มีสัญลักษณ์ที่ต่ำต้อยที่สุด มีชีวิตได้ด้วยการขอเจ้าชายสิทธิฉัตรยัษฐีผู้เมตตาตั้งแต่เยาว์วัย สัมผัสความสงบเย็น ผู้คงแก่เรียน พุฒฟักกรักความยุติธรรม ผันเห็นสังคมเสมอภาค อาจจะมีผลประโยชน์ในการทรมานชีวิตปฏิรูปสังคมอินเดีย จึงเปลี่ยนแปลงตนให้เหมือนจันทาล ที่ถือเพศนักบวชรูปแบบสมณะ ปล่อยวางจากภาวะบีบคั้นแห่งวรรณะชนชั้น ยินดีในวิถีที่ต่ำต้อย ประกาศความก้าวหน้ารุ่งเรืองแห่งจินตนาการทางจิตใจว่าหลุดพ้น อิสระที่เป็นความจริงได้ เช่น ดอกบัวที่เกิดและเจริญเติบโตสวยงามที่มาจากตม

จาคฮาฟและพ่อแม่ของเขา คืออนุพันธ์ที่สืบเนื่องอุดมการณ์จากพระพุทธเจ้าสมณโคตม ศาสดาผู้มีศรัทธาในวิธีการปฏิรูปสังคมตั้งแต่ก่อนคริสตกาล 500 ปี การเขียนหนังสือของ "จาคฮาฟ" เสมือนได้บันทึกสืบทอดประกาศก้องต่อชาวโลกถึงชัยชนะของครอบครัวของเขาต่อการหลีกหนีจากระบบชนชั้นวรรณะแบบอินเดีย นเรนทราเขียนถึงอดีตแห่งความเจ็บปวด ความอับอาย สภาพจิตที่ยังถึงความรู้สึกแห่งการสูญเสียความเป็นคน จิตใจที่หดหู่สุดขีด ความอัดอั้นตันใจเกินกลั้นไว้ของคนจันทาลในสังคมอินเดีย ผ่านการเล่าเรื่องของพ่อและแม่รวมถึงความรู้สึกของตน การเขียนเรื่องราวและถ่ายทอดความรู้สึกได้อย่างลึกซึ้งเห็นภาพทั้งรันทดและความมุมานะทรนงของจันทาลผู้มีความเด็ดเดี่ยวในการหยัดยีนฝ่าฟันอุปสรรคในการเปลี่ยนแปลงสังคมอินเดีย เพราะเขาทั้งฟังและนำมาจากสมุดบันทึกของผู้ถูกกดขี่ พ่อผู้ตะเกียกตะกายผืนที่จะได้รับความเท่าเทียมในสังคมอินเดียอย่างแน่วแน่กล้าหาญของพ่อที่ต้องการปลดตัวเองและลูกๆ ออกจากระบบชนชั้นวรรณะแบบอินเดีย

ความเข้มข้นแห่งสายเลือดนักสู้ จินตนาการจรัสจ้าที่มีผลจากการศึกษาเล่าเรียนและ อุดมการณ์ที่รับการถ่ายทอดต่อเนื่องแนบชิดจากพ่อ และความสำเร็จของครอบครัว รวมถึงความก้าวหน้า การเปลี่ยนแปลงที่ดี จาคฮาฟจึงกล่าวว่าคนจันทาลในอินเดียมีจำนวนมหาศาล มนุษย์ทุกๆ 6 คนในโลกของเราเป็นชาวอินเดีย 1 คน และชาวอินเดียทุกๆ 6 คน เป็นจันทาล 1 คน นับพัน ๆ ปีมาแล้วที่คนนอกรวรรณะ คนต่ำสุดกว่าคน ในศาสนาฮินดู อย่าง "จันทาล" ถูกปฏิบัติราวไม่ใช่มนุษย์ (ถ้าประชากรโลกมี 7,000 ล้านคน คนอินเดียจะมี 1,100 ล้านคน และจะเป็นคนจันทาลในอินเดีย จำนวน 183 ล้านคน) ได้ร่วมกันแสดงพลัง

ขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงจากความเชื่อเดิม ร่วมปฏิบัติสังคมอินเดียให้ได้ระดับคุณภาพ ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันในแต่ละชุมชน

ตัวหนังสือได้ถ่ายทอดความจริงแสนทรมานในอดีต และความรัก ความสุข ความอบอุ่นของครอบครัว การงานหน้าที่ก้าวหน้า เศรษฐกิจครอบครัวดีการเปลี่ยนแปลงที่ดีหรือชัยชนะของจิตตาล กระตุ้นปลุกเร้าให้คนจิตตาล 160 ล้านคนทั้งอินเดียได้ตื่นขึ้นมีกำลังใจ เห็นต้นแบบ เห็นชัยชนะ มีความหวังในการเปลี่ยนแปลงตนเองด้วยความคิดที่ถูกต้องในการดำรงตนอย่างมนุษย์ในสังคมโลกผ่านหนังสือ “จิตตาล”

“จิตตาล” ชีวิตที่ย้ำแย่ที่สุด ๆ กลายเป็นมรดกความยากจนเรื้อรัง ทศนคติที่คนอินเดียเหยียดหยามต่อคนจิตตาล หรือทศนคติการจำยอมดำเนินชีวิตแบบจิตตาลของคนอินเดีย คงจะไม่มีอยู่เพียงดินแดนอินเดียเท่านั้น ความจริงของทศนคติกรรมกิเลสแบบนี้ที่มีการถ่ายทอดความยากจนเรื้อรังมีอยู่ทั่วโลก ทุกสังคมในทุกประเทศ การอ่านหนังสือเล่มนี้อาจปลุกเร้า สร้างความหวัง กำลังใจให้ผู้ที่กำลังจะหมดหนทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้ไม่มากนักน้อย

หนังสือเล่มนี้กำลังบรรยายเรื่องราวการต่อสู้ของคนจิตตาล ที่สืบเนื่องต่อจากพระสัมมาพระพุทธเจ้าตั้งแต่ก่อนคริสตกาล 500 ปี และหลังสมัยพระพุทธเจ้าก็มีการต่อสู้เรื่องชนชั้นวรรณะเป็นช่วง ๆ หลายครั้งจนสุดท้ายกล่าวถึงการลุกขึ้นต่อสู้ของ ดร.บี อาร์ อัมเบดการ์ ภารตรัตน์หรืออัมเบดี้แห่งอินเดีย โดยผลักดันเรื่องการศึกษาเป็นนโยบายสาธารณะของสังคมอินเดีย ซึ่งการลุกสู้ที่มีผลต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน เนื้อหาหนังสือมีความสอดคล้องกับศาสตร์สมัยใหม่เรื่องสิทธิมนุษยชน

เนื้อหา

จาดฮาฟเขียนเนื้อหาแบบบอกเล่าชีวประวัติ ประสบการณ์ต่างกันสามยุค(ยุคพ่อแม่ ยุคผู้เขียน และยุคลูกสาว) จะมีบรรยายความเป็นอยู่ของจิตตาลที่ต่างกันของแต่ละยุคสมัย ในครอบครัวที่มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน เหตุและผลของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ทศนคติความเชื่อ การเมือง การศึกษาและสังคม การเขียนหนังสือมี 2 ลักษณะ คือ 1.จาดฮาฟเขียนชีวประวัติตนเอง อุดมการณ์ ความประทับใจ แรงบันดาลใจ ความภาคภูมิใจ กับ 2. เขียนประสบการณ์ ชีวประวัติของคนอื่น คือพ่อและแม่ ลูกสาว เล่าประสบการณ์ชีวิต ความรู้สึก ความทรงจำ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา การต่อสู้ความรักความอบอุ่นปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในครอบครัว ความประทับใจเหตุการณ์ชีวิตประจำวัน บรรยายกวีชีวิตจิตตาล หนังสือกำหนดให้พ่อตามูเล่าเรื่องที่มีลักษณะเข้มแข็ง กล้าหาญ กำหนดให้แม่ไขว่คว้าเรื่องราวที่ดูแลรักษานุ่มนวลห่วงใยผู้เขียนเรียบเรียงเนื้อหาหนังสือ เป็นบท ๆ ประกอบด้วย บทนำ อารัมภบท ปลดแอกความเป็นทาส มุ่งสู่อิสรภาพ ตะกายฝัน อนุชนรุ่นที่สอง บทส่งท้าย และภาคผนวก เล่าชีวประวัติบุคคลอิงประวัติศาสตร์ เหมือนการเขียนเนื้อหาในละครสี่แผ่นดินของไทย เนื้อหาในหนังสือจาดฮาฟเน้นสื่อสารความสำเร็จของครอบครัวที่เป็นตัวแทนของจิตตาลสู่สาธารณชน หรือยกใจจิตตาลให้มั่นคงภายในอยู่ท่ามกลางสังคมอินเดีย

1. บทนำ

บทนำมีเนื้อหา “การศึกษาหัวใจการปฏิบัติสังคม และผู้นำปฏิบัติได้เลือกพระพุทธศาสนาเป็นสัญลักษณ์สำหรับการต่อสู้กับสังคมชนชั้นวรรณะในสังคมอินเดีย” จาดฮาฟกล่าวถึงผู้คนจำนวนมากถึง 160

ล้านคนในอินเดียที่ต้องประสบทุกข์ทรมานจากวัฒนธรรมเชิงลบ ที่ปิดกั้นการศึกษาแก่คนจัณฑาลมีมานานนานสามพันห้าร้อยกว่าปี แต่เขาก็มีความหวังว่าชาวจัณฑาลกำลังตื่นรู้ กำลังมีการศึกษา สร้างสิทธิให้ตนเอง ประกาศสิทธิความเป็นมนุษย์ และประชาธิปไตย นเรนทรา จาดฮาฟทำหายชาวจัณฑาลให้กล้าลุกขึ้นเรียกร้องการศึกษา รื้อระบบวรรณะเก่าแก่ เปิดประตูที่ปิดตายที่มีไว้แต่เฉพาะจัณฑาล ปัจจุบันอย่าเพิ่งทำตัวสงบเย็น ประมาทว่าระบบวรรณะจะหายไปแล้ว สังคมคดียังมีรายละเอียดดยิบย่อยอยู่มาก

จาดฮาฟสะท้อนความคิด “พระพุทธเจ้าทรงสร้างจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติต่อสู้กับระบบวรรณะ ต่อมาเกิดการเคลื่อนไหวทางศาสนาที่มุ่งสร้างความเสมอภาคในศตวรรษที่สิบสี่ไม่ได้หยั่งลึกลงไปเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตประจำวันและสังคม” เล่าว่าตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 19 ซึ่งราวปี 1870 หรือ พ.ศ. 2413 เป็นการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องถึงปัจจุบัน เมื่อปี 2432 ชาวอินเดียมีการชูป้าย “ทูลสมเด็จพระเจ้าว่าประเทศของเราสุขสบายดี แต่ประชาชนอีก 190 ล้านคนยังไร้การศึกษา” เรียกร้องต่อเจ้าชายแห่งเวลส์ครั้งเยือนอินเดีย กลายเป็นจุดเริ่มต้นการปฏิวัติระบบวรรณะให้มีผลทางกฎหมาย

บทนำชี้ว่า ชาวจัณฑาลก็ยังมีแบ่งชนชั้นกันเอง เรียกชื่อต่าง ๆ กันไปอีกจำนวนมาก ตามเผ่าพันธุ์ย่อย ตามบทบาทหน้าที่การทำงานแก่สังคม ภูมิภาค หรือวัฒนธรรม **มหาร์** ชื่อเรียกชนชั้นย่อยหนึ่งของจัณฑาล มีหน้าที่เป็นยามดูแลหมู่บ้าน ผู้บันทึกและกระจายข่าวต่าง ๆ รับใช้ชาวบ้าน รับค่าตอบแทนเพียงอาหารแต่ละมื้อจากชาวบ้าน รับสิทธิเป็นขอราน ใช้เสื้อผ้าของผู้ตาย ผู้เขียนเป็นมหาร์ จึงได้ทำหน้าที่นี้โดยตรงและเขียนความรู้สึกต่อประสบการณ์นี้อย่างเต็มที่

บาบาซาheb หรือ ดร.อัมเบดการ์ ถูกยกย่องว่าเป็นบุรุษผู้นำการปฏิบัติให้เกิดความเท่าเทียมกันในอินเดีย เกิดเมื่อ 14 เมษายน 2434 ในครอบครัวที่บิดาเป็นครูสอนในโรงเรียนที่กองทัพอังกฤษจัดตั้งขึ้น เพราะบาบาซาhebเติบโตในครอบครัวผู้นำแห่งการเปลี่ยน ได้รับการศึกษาระดับสูง เป็นนักคิด นักพูด และนำประท้วงเรียกร้องความเท่าเทียมกันบ่อย ดร.อัมเบดการ์ เชื่อว่า “การศึกษาทำให้เกิดความแน่วแน่นในการที่จะต่อสู้กับการแยกชนชั้นวรรณะ และจะสำเร็จได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนการนับถือศาสนา” ต่อมาเห็นว่าไม่มีแว้วว่าจะสำเร็จ จึงเปลี่ยนวิธีการด้านศาสนา คือการนำจัณฑาลกว่าห้าแสนคนประกาศตนเป็นชาวพุทธ เมื่อปี 2478 ต่อมาชนชั้นจัณฑาลถูกประกาศสิ้นสุดตามกฎหมายปี 2490 อัมเบดการ์นำการเคลื่อนไหวด้วยการใช้วาทกรรม “เรียนรู้ รวบรวม รวมตัว”

เห็นความเชื่อมโยงจาก ตามู ดาโมดาร์ รันจาจิ จาดฮาฟผู้ติดตามใกล้ชิด ดร.อัมเบดการ์ ตามูได้แรงบันดาลใจในการต่อสู้กับระบบชนชั้นวรรณะ บวกกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา เกิดภาพกลุ่มชนผู้แสวงหาสันติภาพ และส่งทอดวิถีการต่อสู้ถึงผู้เขียนหนังสือจัณฑาล

2. อารัมภบท

นเรนทรา วางเนื้อหาที่แสดงภาพลักษณ์ของครอบครัว ที่ผู้เป็นพ่อให้ความสำคัญกับการศึกษา พ่อลงทุนทุ่มกายใจสนับสนุนการศึกษาแก่บุตร เผยทัศนคติที่ดีต่อการศึกษา แสดงผลของการศึกษาที่ก่อเกิดการจดจำประวัติศาสตร์ ชีวประวัติชีวิต รู้จักเลือกบันทึกความทรงจำที่มีผลต่อการปรับปรุงชีวิตและสังคม

3. เรื่อง 1 ปลดแอกความเป็นทาส

นเรนทรา เขียนเนื้อหาที่เป็นต้นเหตุสำคัญในการเดินเรื่องจันทาล จูตระกูลเปิดอันเจ็บปวดแสนทรมาน เกิดขึ้นจากการเหยียดหยาม กดขี่ของผู้คนรอบข้างต่อคนจันทาล บทบาทหน้าที่ที่ตามูต้องรับผิดชอบอย่างหนักอ่อนล้าท่ามกลางความหวาดกลัวต่อผู้มีอำนาจ และมีอิทธิพลทางจารีตปฏิบัติ ความต้องการตอบสนองความสะดักของผู้อำนาจที่สั่งการโดยไม่สนใจความทุกข์เดือดร้อนของผู้ต่ำ้อยทางสังคม ความหวาดกลัวของญาติรอบข้างที่กลัวว่าเสียงตำหนิจากผู้มีอำนาจจะลงสู่ตระกูลญาติ ความสับสนของตามูที่พบกับแรงบีบคั้นจากทุกหน่วยอิทธิพลโหมทั่วยากแก่การตัดสินใจ อำนาจที่ต้องการความสบาย อำนาจที่ต้องการควบคุมสังคม นเรนทราปล่อยฉายความทุกข์ของพ่อตามูระดมลงเป็นลายลักษณ์อักษรเหมือนว่าจะระบายพลังอัดอั้นให้เต็มแรงพร้อมจะระเบิดทะเลาะลงฝ่ากั้นที่แข็งแกร่งให้พังทลายลงง่ายลง ในที่สุดความทุกข์สุดจะกลั่นจารีตสุดจะรัง เชื่อมโยงถึงเหตุการณ์ที่วรรณะจันทาลเริ่มเรียนรู้ในการชุมชนเรียกร้องสิทธิความเป็นคน ตามูและโซนุคูชีวิตผู้เป็นมิตรแท้พากันออกจากเรือนยามดึกเพื่อปลดความเป็นทาส

4. เรื่องที่ 2 มุ่งสู่อิสรภาพ

เนื้อหาตอนนี้ ตั้งแต่หน้า 47-162 แบ่งเป็นตอน ๆ ย่อย รวม 11 ตอน มีชื่อตอน ดังนี้ โซนุ, ตามู, โซนุ, ตามู, โซนุ, ตามู, โซนุ, ตามู, โซนุ, ตามู, โซนุ แสดงข้อความเล่าเรื่องราวผ่านพ่อแม่สลับกันไปมา แสดงชีวิตเศร้าสร้อย น้อยใจ ความรักความผูกพันในครอบครัว การแต่งงาน การดำรงชีวิตการงาน ความเข้มแข็งขององค์กรขบวนการประชาชนอันเป็นที่หวัง บรรยายภาควิถีจันทาล ผ่อนคลายไปกับชีวิตประวัติ

นเรนทรา เขียนเหตุการณ์ช่วงพ่อกับแม่พากันหนีออกจากบ้านเกิดกลางดึกเพื่อกลับไปมูไบ ย้อนความทรงจำของโซนุผู้เป็นแม่ และตามูผู้เป็นพ่อ สลับกันไปมา ทั้งความระบายน บทสนทนา ข้อความคิดเห็นอันแสนรันทด เศร้า สะเทือนจิตใจ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ มีสถานการณ์บรรยายภาควิถีต่าง ๆ ในวิถีประจำวัน เสมือนจะพาส่งสมพลังใหม่ที่จะระเบิดจากภายใน หวังโอบน้อมสู่อิสรภาพ แม่โซนุที่เป็นเพื่อนชีวิตของพ่อตามู ในสถานการณ์ที่ต้องเร่งร้อนแสวงหาอิสรภาพ แม่โซนุแสดงออกถึงเห็นดเห็น้อยเมื่อยล้า แสดงออกถึงความรัก ท่ามกลางความหวาดกลัวรู้สึกไม่มั่นใจต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และความไม่มั่นใจในสภาพที่ไม่มีทุนทรัพย์ แม่โซนุถ่ายทอดความรู้สึกของความเป็นจันทาลในยามที่เดินขออาหารตามบ้าน คนจันทาลเดินกระทุ้งไม้เท้าบนพื้นทุกอย่างก้าวเพื่อให้กระพรวนส่งเสียง แม่โซนุผู้รับฟังความน้อยใจของพ่อตามู ก่อความคิดที่จะร่วมขบวนการของบาบาซาเฮปเพื่อเรียกร้องศักดิ์ศรีให้กับคนจันทาล แม่โซนุรับรองนิสัยพ่อตามูว่าเป็นคนที่ไม่ทรยศต่อตนเอง อุดมการณ์ และศรัทธา พ่อตามู กล้าหาญต่อสู้กับความอยุติธรรมเพราะจิตใจสำนึกที่ถูกปลูกฝังคำสอนจากบาบาซาเฮป อาจารย์ทั่วเป็นผู้แนะนำให้เข้าร่วมขบวนการเรียกร้องครั้งแรกแต่พ่อตามู

5. เรื่องที่ 3 ตะกายฝัน

เนื้อหาตะกายฝัน นับตั้งแต่หน้า 165-240 แบ่งเป็นตอนย่อย และสลับกันไปมา เช่นตอนมุ่งสู่อิสรภาพ มี 8 ตอน คือ ตามู , โซนุ , ตามู , โซนุ , ตามู , โซนุ , โซนุ, ตามู แสดงอรรถรสด้านการเคลื่อนไหวทางสังคม อดทน เก่งกล้า ทำทนาย โซนุ แสดงอรรถรสด้านการดูแล รักษา ห่วงใยอาทร

จากความรู้สึกที่อยู่ในศาสนาเดียวกัน แต่ถูกกีดกันไม่ให้เข้าไปในศาสนสถานเป็นความกดดันเสมอภาคของจิตตาล จตุรรมในการริเริ่มประท้วงเพื่อการเรียกร้องสิทธิเรียกร้องความเท่าเทียมในฐานะที่เป็นมนุษย์เหมือนกัน ตามและไขว่คว้าร่วมขบวนการของบาบาซาheb อย่างเข้มแข็ง

ตามและไขว่คว้าขับเคลื่อนอุดมการณ์ทางสังคม และฝ่าอุปสรรคทางปากท้อง อาชีพการงานประจำวันไปพร้อม ๆ กัน แม้อุปสรรคในการดำเนินชีวิตต่ำสุดจนจะฆ่าตัวตาย แต่ตามมีภาพสังหรณ์ให้ต้องอยู่มีชีวิตเพื่อทำงานใหญ่ต่อไป ตั้งปณิธานที่จะให้การศึกษาแก่ลูก ให้การศึกษาที่ดีที่สุดด้วยจิตที่รักและเสียสละเพื่อสังคมแต่งงาน 12 ปี จึงเริ่มกำเนิดบุตร และมีต่อเนื่องครบ 6 คน การชุมนุมประท้วงพัฒนาความคิดออกจากการนับถือเดิมสู่การประกาศตัวเข้าสู่พระพุทธศาสนา และได้มีการจัดพิธีสมานทานศาสนาใหม่ที่ทำให้ความเท่าเทียมความเห็นใจ และความเข้าใจ ตรงกันวันที่ 14 ตุลาคม 2499 ชาวจิตตาลชุมนุมกันจำนวนห้าแสน จัดขึ้น ณ นาคปุระ สถานที่มงคล เพราะพระนาคาชุน เคยพำนักอาศัย

6. เรื่องที่ 4 อนุชนรุ่นที่สอง

เนื้อความเรื่องนี้ ตั้งแต่หน้า 243-291 เป็นข้อความ เรื่องราว มุมมอง ความทรงจำ ที่เขียนออกมาจากอนุชนรุ่นที่สอง คือรุ่นลูกของตาม หมายถึง นเรนทรา ที่แม่เรียกว่า “โณตุ” และ “จรวา” นเรนทราเขียนออกมา แบ่งเป็น 5 หัวเรื่อง คือ โณตุ มองย้อนอดีต , สภาพแวดล้อมทางสังคม, วางรากฐานชีวิต, พ่อผู้ไม่แพ้ และ ในโลกของแม่ ทั้ง 5 ตอน นเรนทราเขียนถึงความรักความอบอุ่นของครอบครัว ขึ้นชมพ่อ ขึ้นชมแม่เป็นบุคคลที่รักและเคารพ ประกาศคุณงามความดี ต้นแบบตัวอย่างของตน มีประเด็นการถูกเหยียดหยามเรื่องวรรณะให้น้อยใจบ้าง มีการกล่าวถึงผู้ปลุกเร้าการต่อสู้ทางอุดมการณ์เป็นระยะ ๆ ยังเข้มข้นเรื่องการศึกษาเล่าเรียนของครอบครัวที่คุกรุ่นในแนวการกอบกู้สถานะทางสังคมเพื่อฝ่าอุปสรรคทางวรรณะ ที่ถูกตอกย้ำอุดมการณ์จากบาบาซาheb

7. บทส่งท้าย

นเรนทรา จาดฮาฟ ถ่ายทอดความรู้สึกแห่งชัยชนะ สามารถทำลายจารีตเก่า ก้าวข้ามเขตรวรรณะจากเหตุการณ์ที่เขาได้รับเชิญเข้าไปในวัดดังของวรรณะสูงของชาวฮินดู วัดซึ่งแต่เดิมเป็นสถานที่ต้องห้ามสำหรับจิตตาลและไม่ให้จิตตาลเข้าไปอย่างเด็ดขาด แต่บังคับให้เข้าไปยืนรอบนอกเขตวัดสวดยกย่องสรรเสริญรูปเคารพที่ตั้งไว้ภายในอาคารเพื่อแลกผลตอบแทนการช่วยเหลืออาหารประทังชีวิต ในวันที่เข้าไปครั้งแรกในชีวิต ในขณะที่เขาร่ำรวย มีอำนาจทางสังคมการเมือง พบว่านักบวชและกรรมการวัดต่างห้อมล้อมชื่นชมความมั่งคั่งมากกว่าจารีตความเชื่อเดิม ทำตนเหมือนจิตตาลในอดีตที่ถูกวรรณะสูงบังคับให้จิตตาลกระทำ คือการยอมสรรเสริญเทพเจ้าเพื่ออ่อนน้อมขอแลกกับความปรานีต่อปากท้อง

8. ภาคผนวก

เป็นบันทึกความทรงจำที่ปูรวา จาดฮาฟ อปูรวา ระบุว่าพ่อเธอบอกให้เขียนเรื่องราวชีวิตของตน พ่อเป็นพุทธ แม่เป็นฮินดู แสดงว่าเป็นครอบครัวที่ยึดเสรีภาพแห่งการนับถือศาสนา ปลอ่ยเสรีภาพทางความเชื่อ เคารพสิทธิส่วนบุคคล อปูรวามีความมั่นใจในตนเองในประเด็นการเป็นจิตตาล เพราะพ่อได้อธิบายถึงการต่อสู้ของปูตามากับ ดร.อัมเบคการ์ ชื่อเสียงบรรพบุรุษ ความมั่งคั่งของครอบครัว การศึกษาดีของปูตา มีความโดดเด่นเกินกว่า จึงลบเลือนความเป็นวรรณะจิตตาลไม่ให้กระทบใจได้ สังคมสมัยใหม่เด็กรุ่นใหม่ลบเลือน

เรื่องวรรณกรรมแล้ว ครอบครัวนเรนทราเป็นครอบครัวปลอดภัยทางการศึกษาจะปล่อยอิสระทางความคิดด้านทางการศึกษา กำลังใจในการพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีคือกำลังใจจากพ่อแม่ การศึกษาดี

บทวิจารณ์

1.จุดเด่น

- เรื่องจันทาลที่จันทาลเขียน
- เปิดโลกจันทาล มุมมืดที่คนอ่านต้องการรู้ รู้ว่าจันทาลเป็นอย่างไร และ รู้ว่าเปิดอะไรที่จันทาลเป็นให้โลกรับรู้
- ให้ความรู้ลึกถึงความคิด ปืบค้นของความเป็นจันทาล และแสดงความดีใจ สุขใจ ภูมิใจของคนจันทาล หรือรับทราบความในใจแท้จริงของคนจันทาล จากหนังสือที่คนจันทาลเขียน
- ให้รับรู้จิตใจ อารมณ์ การแสดงเหตุผลของการต่อสู้ของชาวจันทาลที่เกิดขึ้นอย่างธรรมชาติ ซึ่งเป็นการเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิมนุษยชน
- ได้ทั้งคนจันทาลที่เปลี่ยนแปลงตนได้อย่างไร จากการถูกเหยียดหยามศักดิ์ศรีที่ย่ำแย่ที่สุด กลับได้เข้าสู่การยอมรับทางสังคมการเมือง สังคมเศรษฐกิจ
- ได้สัมผัสกับหนังสือที่มีเนื้อหาเสนองานแบบวิชาการและผสมผสานกับหนังสือชีวประวัติ วิถีชีวิตหมู่ชน ชีวิตครอบครัว ความสัมพันธ์ทางครอบครัว ความรักอบอุ่นภายในครอบครัว
- พบกับเนื้อหาที่น่าสนใจเสนอพัฒนาการด้านการศึกษาในครอบครัว ชุมชน สังคมจันทาล อย่างต่อเนื่อง
- นำเสนอชีวประวัติบุคคลสำคัญด้านสิทธิมนุษยชน ที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนา
- การรื้อระบบวรรณกรรม จำต้องนำพามวลชนออกจากกรอบปรัชญาศาสนาอันดึกก่อน เข้านับถือพระพุทธศาสนาเพื่อปฏิเสธจารีตเก่าที่บังคับความเชื่อเดิมนั้น ถอยออกมานอกกรอบเพื่อรู้
- หนังสือที่น่าเรื่องราวที่เขียนไว้เป็นตอน ๆ ผ่านการตีพิมพ์ในวารสารแล้วมารวบรวมไว้เป็นเล่มหนังสือ แต่ละตอนมีการให้ความสำคัญ ตอกย้ำอุดมการณ์ ถ่ายทอดบรรยากาศที่อบอุ่น รัก เคารพ ศรัทธา เรื่องครอบครัว การศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิต การต่อสู้กับระบบชนชั้นวรรณะ

จิตใจที่อ่อนโยน เป็นสภาพของบุญความดีที่สั่งสมมาในอดีตกาลทั้งชาติก่อนและชาติปัจจุบัน จิตที่อ่อนนุ่มจึงเหมาะแก่การทำงานทางจิต ชับเก็บความนุ่มนวล ความอ่อนโยน ความดีที่ตรงใจกัน นเรนทรา เขียนหนังสือ อธิบาย เล่าเรื่องให้เห็นต้นสาย ปลายเหตุ การก่อตัวการพัฒนาการ ดำเนินการต่อสู้กับชนชั้นวรรณะอย่างธรรมชาติ ชิมซับคล้อยตามความปีบคั้นและความจำเป็น ครอบครัวอบอุ่น ความรักกันในครอบครัว เห็นพัฒนาการจัดการศึกษาในชาติ เห็นชีวประวัติบุคคล ธรรมชาติคนอยากรู้จักคน ความเป็นธรรมชาติของคน เห็นความจำเป็นของการต่อสู้เรื่องชนชั้นวรรณะ อารมณ์ร่วมเรื่องครอบครัว ความทุกข์ลำบาก ทรมาน แรงผลักดันให้ลุกขึ้นต่อสู้ที่มีพื้นฐานจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตา อ่อนโยน สมเหตุสมผล ฟังการเล่าเรื่องจาก พ่อแม่ ผู้ใหญ่ เล่านิทานให้ฟัง ซึ่งอบอุ่น ปฏิสัมพันธ์ที่อบอุ่น ผลัดกันเล่า พ่อแม่ที่มีทัศนคติบวกให้การศึกษา ใฝ่รู้ กระตือรือร้น เล่าเรื่องถ่ายทอดให้ลูกฟัง สนับสนุนการศึกษาแก่ลูก สนใจสังคม ใส่ใจส่วนรวม คบผู้รู้ ครอบครัว

อบอุ่น คู่ชีวิตซื่อสัตย์ต่อกัน ร่วมสุขร่วมทุกข์ ผู้เขียนหนังสือบรรยายบรรยากาศได้อย่างงดงามเพราะมีจิตใจที่งดงาม

หนังสือเล่มนี้ในเนื้อเรื่อง ผู้วิจารณ์รู้สึกว่ามีบรรยากาศคล้ายเรื่องราวในสังคาลสูตร ครอบครัวยุคหนึ่งผู้มีจิตใจอ่อนโยน นเรนทราเขียนหนังสือชีวประวัติครอบครัว บนความสำเร็จ เป็นแรงบันดาลใจให้คนทั้งหลายได้อย่างดี บรรณาธิการชีวประวัติของครอบครัว นำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์การต่อสู้มาผูก หรืออุปสรรคที่ได้ฝ่าฟันมา

การบันทึกเป็นองค์ความรู้สำคัญสำหรับการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีคุณภาพขึ้น พบว่าในภาคผนวก นเรนทรา เป็นคนบอกให้ลูกสาวเขียนชีวประวัติของตน และในอารัมภบท นเรนทรา ชักชวนผู้อ่านเขียนไดอารี่บันทึกความทรงจำ เผยทัศนคติและวิถีครอบครัวแห่งการศึกษา “การศึกษาคืออาวุธสำคัญของการต่อสู้กับระบบชนชั้นวรรณะ” นำประสบการณ์ชีวิตประจำวันมาทบทวน ซึ่งเมื่อนำเผยแพร่ต่อสาธารณชนจะผูกพันรับผิดชอบต่อสังคม เสมือนการใช้สัญญาประชาคม

ตราประทับใจ ติดตรึงไว้ในจิตใจได้อ่านของนเรนทรา จาดฮาฟ ที่ได้รับการเรียกชื่อจากแม่ว่า “ธรรวา” ซึ่งมีความหมายว่าคนมีบุญมาเกิด ช่วยดับทุกข์แก่พ่อแม่ ความภาคภูมิใจ ความมั่นใจ ความสุขใจ ระดับสมณะ หล่อเลี้ยงนิสัยใจคอเชิงบวกแก่ชีวิตอยู่ตลอดชีวิต และทางเสื่อชีวิตที่พ่อกำหนดให้ว่า “ไม่ว่าจะเลือกเป็นอะไร จงไปให้ถึงจุดที่สูงที่สุดของมัน”

ด้วยคำถามที่ธรรมดา ที่ถามว่าโตไปจะทำอะไร นเรนทราตอบพี่ชาย แบบไม่ได้คิดอะไรมากกว่า โตไปเป็นนักเขียน จิตได้อ่านที่เกื้อหนุนกับขณะนั้น มีผลต่อการเรียนภาษา การฝึกทักษะจิตใจ มีจิตวิญญาณการเป็นจดจำ ผู้เขียน ผู้บันทึกเรื่องราวต่างๆ ได้ง่าย อุปนิสัยพิเศษที่ติดตัวอยู่กับนเรนทรา คือความอ่อนโยน จดจำเหตุการณ์ได้ง่าย ซึมซับความงดงามได้เร็ว ซาบซึ้งความดีของคนใกล้ชิด คือพ่อและแม่ จดจำเกล็ดชีวิตของพ่อแม่ที่ได้รับฟังและถ่ายทอดได้อย่างลึกซึ้ง ในบทเขียนตอนอนุชนรุ่นที่ 2 ที่นเรนทราเขียนทั้งหมดล้วนเกิดได้จากนิสัยใจคอที่สั่งสม เพาะบ่มในการชื่นชม จดดีเห็นความงดงามแห่งความรักและความอบอุ่น มีอารมณ์ที่สะท้อนใจง่าย อบอุ่นไวเร็ว ซาบซึ้งง่ายกับเรื่องราวที่ฟังมา คนที่สามารถผลิตกำลังได้ด้วยตนเอง เพราะชื่นชมคนที่ตนรักและเคารพได้ง่าย ๆ

หนังสืออ่านเพลิน เกิดความรักและศรัทธา ผูกพัน เป็นมิตร เป็นเพื่อน ก่อกำลังใจเป็นเพื่อนญาติที่อบอุ่น ได้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ เห็นพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชนในสังคมอินเดีย เข้าใจวิถีชีวิตในอดีตและปัจจุบันของชาวอินเดีย มาจากความทรงจำ ความประทับใจ ความรัก ความห่วงหาอาทรกัน บรรยากาศที่อบอุ่นของครอบครัวภักดีมิตร ความหวัง ความตั้งใจ ความใส่ใจ สีสันชีวิต ประสบการณ์ชีวิต ด้านวัฒนธรรมและการศึกษาของผู้บันทึกหลายคนในครอบครัวเดียวกัน ที่นเรนทรา จาดฮาฟ นำมารวบรวมบูรณาการเชื่อมโยง บรรณาธิการให้เห็นความแตกต่างที่จุดมุ่งหมายเป็นเอกภาพเชิงประจักษ์ มีลักษณะเหมือนงานวิจัยรวบรวมความคิดเห็นมาเขียนในมุมมองภาพรวมที่ตนนำเสนอ ใช้ทักษะเป็นบรรณาธิการข้อความเขียนเหมือนวารสารหลากหลายผู้เขียนแต่ควบคุมด้วยบรรณาธิการคนเดียวเพื่อให้กลมกลืนเชื่อมโยงสอดคล้องสอดคล้อง ความหลากหลายแสดงให้เห็นพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และผลลัพธ์ผลสัมฤทธิ์ของการต่อสู้ ของความพยายามของการเรียนรู้ และการไม่ยอมแพ้ต่อค่านิยมของสังคมชั้น

วรรณคดีแห่งสังคมอินเดีย ภาษาใจที่นเรนทราถ่ายทอดสอดแทรกหลักธรรม คุณธรรม จริยธรรมแนวพุทธ แนวครอบครัวอบอุ่นทุกตอนของเรื่องราว

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาแบบเป็นตอน ๆ ระบุวาระเขียนขึ้นปี 2536 แต่พิจารณาเห็นว่าตั้งแต่ปี 2536 ถึงปี 2540 มีการเพิ่มเนื้อหา พัฒนาการเป็นระยะ ๆ คาดว่าก่อนจะรวมเป็นเล่มนี้ได้คงมีการเขียนส่งพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ เป็นตอนๆ หลังจากนั้นจึงนำมารวมเล่ม

สมควรแล้วที่หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือขายดีในอินเดีย 12 ปี และถูกแปลเป็นภาษากลางของสังคมโลกและถูกแปลอีกหลายภาษา มีทั้งจุดเด่น ดี หลายแง่มุม กลมกลืนเกลี่ยความรู้สึกทั้งการอ่านทางวิชาการ และการอ่านเพื่อความบันเทิง หรืออ่านเพื่อสุนทรียภาพ เนื้อหาเรื่องราวที่แสดงออกของบุคคลเด่นอย่างอ่อนโยน ความเป็นธรรมชาติ สมเหตุผล จึงเป็นหนังสือที่ขัดเกลาจิตใจคนที่อ่านได้ หรือให้กำลังใจแก่ผู้อ่านด้วย ทั้งข้อสงสัยแก่ผู้อ่านในเรื่องขนชั้นวรรณคดี โดยเฉพาะจินตนาการที่มีจำนวนมากในอินเดีย

2. ข้อสังเกต

- ในหนังสือใช้คำว่า “วรรณคดีจินตนาการ” ซึ่งคำนี้ ผู้เขียนหรือผู้แปล คงจะไม่มีเจตนาระบุว่า จินตนาการเป็นวรรณคดีหนึ่งในวรรณคดีของศาสนาพราหมณ์ แต่คาดว่าป็นภาษากรวมสมัยที่กล่าวว่า จินตนาการเป็นกลุ่มคนที่ถูกแยกออกจากระบบขนชั้นวรรณคดีในอินเดีย การใช้คำว่า “วรรณคดีจินตนาการ” คงเพื่อการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มคน

- ในหนังสือพิมพ์คำว่า ดอกเตอร์ แอมเบตการ์ หรือ บาบาสาเฮป ซึ่งคนไทยส่วนมากจะเขียนและออกเสียงว่า ดอกเตอร์ อัมเบตการ์ หรือ บาบาสาเหบ

- ผู้เขียนหนังสือชื่อ นเรนทรา นาสกูล จาดฮาฟ แต่ชาวอินเดียมักจะเรียกนามสกุลมากกว่าเรียกชื่อ อาจจะเป็นเพราะการยกย่องวงศ์ตระกูล ส่วนในบทวิจารณ์นี้ จะเรียก นเรนทรา บ้าง หรือ จาดฮาฟ บ้าง ก็ขอให้ผู้อ่านได้เข้าใจว่า หมายถึงผู้เขียนหนังสือจินตนาการ

สรุป

หนังสือเผยคุณธรรมเชิงพุทธ ความสงบสุข ความกตัญญู ความเคารพ ความอ่อนโยนภายในของธรรมา ผู้เป็นที่รักของแม่เพราะแม่เชื่อว่าผู้ปลดปล่อยหนี้ นำโซ่มาให้ครอบครัว และคำสอนของพ่อมีกำหนดทิศทางชีวิตให้ว่า คิดจะเป็นอะไร ก็ให้เป็นให้ดีที่สุด นเรนทราเขียนและรวบรวมความรู้สึกความคิดอ่านชีวประวัติบุคคล ประสบการณ์ชีวิตครอบครัวที่ดีขึ้นตามลำดับไว้ในหนังสือจินตนาการ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการประกาศความยิ่งใหญ่ของพระพุทธศาสนา แสดงเหตุการณ์สำคัญในการเปลี่ยนแปลงประเด็นสิทธิมนุษยชนในสังคมอินเดียสู่ทิศทางที่ดีขึ้นด้วยขบวนการพระพุทธศาสนา ยกย่องพระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาที่ให้คุณค่าคน ศาสนาที่ให้โอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตน บันทึกประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ของชาวจินตนาการออกจากการกดขี่ทางวรรณะ และการจัดพิธีประกาศตัวเข้าสู่พระพุทธศาสนา สมาทานศาสนาใหม่จำนวนห้าแสนคน ปลุกฝังทัศนคตินิสัยใจคอแบบชาวพุทธอย่างกว้างขวางองอาจกล้าหาญ สุภาพอ่อนโยน กตัญญู เคารพให้เกียรติผู้อื่นด้วยความรักความเมตตา ฟังพาดตนเองได้ และเป็นมิตรที่ดีกับผู้อื่นเสมอ การ

ขับเคลื่อนองค์ความรู้ไปสู่กับระบบชนชั้นวรรณะของดร.บาบาช่าเหบ อัมเบตการ์ การพัฒนาการศึกษาและถ่ายทอดอุดมการณ์ในครอบครัวจาตฮาฟ นเรนทรา จาตฮาฟ ได้เขียนได้รวบรวมวิถีชีวิตจันทาลผ่านบุคคลในครอบครัวให้ผู้อ่านทั่วโลกได้เข้าใจและซาบซึ้งกับบทเรียนชีวิตบทหนึ่งของมนุษยชาติ

เอกสารอ้างอิง

นเรนทรา จาตฮาฟ (2545). **จันทาล**. แปลโดย วีระยุทธ เลิศพูนผล. กรุงเทพฯ: บริษัท สันสกฤต จำกัด.

ภาคผนวก

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ
(ปรับปรุง เริ่มใช้ในการพิมพ์ ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม) พ.ศ. 2564)

1. สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

บัณฑิตศึกษา ห้อง 412 ชั้น 1 อาคารพระพรหมบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ 305 หมู่ 8 ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
โทรศัพท์ 09-4514-1161, 08-3374-8741, 086-4654195, 08-1725-8693

2. ขอบเขตวารสาร ประเภท การส่ง ตรวจสอบ การเตรียม และการคัดเลือกบทความ

วารสารวรมงคลแห่งพุทธศาสตร์ปริทรรศน์ มีขอบเขตวารสาร ประเภท การส่ง ตรวจสอบ การเตรียม และการคัดเลือกบทความตีพิมพ์ในวารสาร ดังนี้

2.1 ขอบเขตวารสาร

วารสารวรมงคลแห่งพุทธศาสตร์ปริทรรศน์ เป็นวารสารวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเน้นองค์ความรู้ในมิติศาสนา ปรัชญา การศึกษา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และมานุษยวิทยา

2.2 ประเภทบทความ

วารสารวรมงคลแห่งพุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ตีพิมพ์บทความประเภทต่างๆ ดังนี้

1) บทความวิจัย (Research Article) ได้แก่ บทความที่เขียนขึ้นเป็นผลงานที่ได้จากการทำวิจัย ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน รูปแบบบทความวิจัยโดยทั่วไปประกอบด้วย ชื่อบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ชื่อผู้เขียนบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หน่วยงานต้นสังกัด บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ คำสำคัญภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทนำ วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ผลของการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ และเอกสารอ้างอิง

2) บทความวิชาการ (Academic Article) ได้แก่ บทความที่เสนอเนื้อหาความรู้ลักษณะวิเคราะห์ วิจารณ์ โดยใช้แนวคิด ทฤษฎี หรือนำเสนอแนวคิดใหม่ๆ เพื่อเป็นความรู้สำหรับผู้สนใจทั่วไป ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน รูปแบบบทความวิชาการโดยทั่วไปประกอบด้วย ชื่อบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ชื่อผู้เขียนบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หน่วยงานต้นสังกัด บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ คำสำคัญภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทนำ เนื้อหา สรุป และเอกสารอ้างอิง

3) บทความในลักษณะอื่น เช่น (1) บทความพิเศษ (Special Article) ได้แก่ บทความที่นำเสนอเนื้อหาความรู้วิชาการ อย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิใน

สาขาวิชานั้นๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการหรือวิชาชีพ (2) บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) การเขียนบทวิจารณ์หนังสือ คือ การค้นหาจุดเด่นและจุดอ่อนของหนังสือเรื่องที่จะวิจารณ์ชี้ให้เห็นจุดอ่อน พร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขให้เป็นจุดเด่นขึ้นมา เป็นการวิจารณ์เพื่อสร้างสรรค์ (3) บทความปริทรรศน์ (Review Article) ได้แก่ บทความที่รวบรวมความรู้จากตำราหนังสือ วารสาร จากผลงานหรือประสบการณ์ ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์สังเคราะห์ วิเคราะห์เปรียบเทียบกัน (4) บทความปกิณกะ (Miscellany Article) ได้แก่ บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปลก ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิวิจารณ์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ เป็นต้น สำหรับรูปแบบบทความในลักษณะอื่นโดยทั่วไปมักใช้เช่นเดียวกับบทความวิชาการ

2.3 การส่งบทความ

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารวณิฆองแหรงพุทศาสตรปริทรรศน์ ของบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ต้องผ่านระบบลงทะเบียนออนไลน์ Website: https://so06.tci-thaijo.org/index.php/Vanam_434 และรอการตรวจสอบจากกองบรรณาธิการ

2.4 การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้นิพนธ์เตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ทั้งพิสูจน์อักษรก่อนส่งบทความให้กับกองบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มีความรวดเร็ว และกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าผู้นิพนธ์บทความจะแก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

2.5 การเตรียมบทความ

บทความใช้แบบอักษร (font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 16 จัดกันหลังตรง สำหรับบทความภาษาอังกฤษให้ใช้แบบอักษร Time Ex Roman ขนาดอักษร 12 และมีระยะห่างระหว่างบรรทัดหนึ่งช่อง (double spacing) ตลอดเอกสาร พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษ (A4) พิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษด้านบนและด้านซ้าย ขนาด 3.81 ซม., ขอบด้านขวาและด้านล่าง ขนาด 2.54 ซม. พร้อมใส่หมายเลขหน้าทางมุมขวบนทุกหน้า บทความมีความยาวไม่เกิน 15 หน้ากระดาษพิมพ์ (A4) โดยนับรวมภาพประกอบและตาราง

2.6 การคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) 3 รูป/คน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้นิพนธ์บทความ และผู้นิพนธ์บทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double - blind peer review)

3. รูปแบบบทความวิจัย

รูปแบบบทความวิจัยประกอบด้วย ชื่อบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ชื่อผู้เขียนบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หน่วยงานต้นสังกัด บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ คำสำคัญภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทนำ วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ผลของการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ และเอกสารอ้างอิง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ชื่อบทความ (Article) ให้เขียนชื่อของบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3.2 ชื่อผู้นิพนธ์ (Name and Surname of Author) ให้เขียนชื่อผู้นิพนธ์บทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3.3 หน่วยงานต้นสังกัด (Affiliated agency) ให้เขียนว่าผู้นิพนธ์บทความมีหน่วยงานต้นสังกัดจากที่ใด (สาขาวิชา คณะ มหาวิทยาลัย) หรือกรณีเป็นนิสิต นักศึกษา ควรมีรายละเอียด เช่น หลักสูตร สาขา มหาวิทยาลัย ปีดำเนินงานวิจัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และตำแหน่งวิชาการของอาจารย์ที่ปรึกษา โดยเขียนคำอธิบายเพิ่มเติมไว้เป็นเชิงอรรถแสดงไว้ตอนบนทางด้านขวาของหน้ากระดาษใต้ชื่อบทความที่เป็นภาษาอังกฤษ

3.4 บทคัดย่อ (Abstract) บทคัดย่อมีความยาวไม่เกิน 350 คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เขียนให้ได้ใจความทั้งหมด บทคัดย่อของบทความไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปภาพ หรือตาราง ให้มีเนื้อหาเขียนไว้ในบทคัดย่อที่สำคัญเพียง 3 ส่วน คือ วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย และผลการวิจัย เท่านั้น

3.5 คำสำคัญ (Keyword) คือ คำที่เขียนขึ้นให้ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา ปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ แต่ละคำเขียนคั่นด้วยเครื่องหมายอัฒภาค (Semicolon) (,) ควรมีคำสำคัญไม่เกิน 5 คำ

3.6 บทนำ (Introduction) ข้อเขียนเบื้องต้นที่นำเข้าสู่เนื้อหา เขียนให้เห็นประเด็นความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัยว่ามีภูมิหลังอย่างไร ปัญหาดังกล่าวมีผู้เสนอแนวคิด ทฤษฎี ใดอย่างไร มีประเด็นใดที่ยังมิได้คำตอบ หากวิจัยเรื่องนี้แล้วคาดว่าจะได้คำตอบปัญหานี้อย่างไร เขียนให้ชัดเจน มีข้อมูลที่เป็นเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องสนับสนุนความเห็นได้อย่างสมเหตุสมผล

3.7 วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objective) เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยได้อย่างชัดเจน ควรเขียนแยกกันให้เห็นเป็นข้อ ๆ

3.8 วิธีดำเนินการวิจัย (Methods) เป็นการกำหนด รูปแบบการวิจัย ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง (วิจัยเชิงปริมาณ) กลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้ข้อมูลหลัก (วิจัยเชิงคุณภาพ) เครื่องมือที่ใช้ในการ

วิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล (ถ้ามี) แต่ละประเด็นมีรายละเอียดชัดเจน

3.9 ผลการวิจัย (Result) เป็นการนำเสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ในการนำเสนอผลการวิจัย อาจใช้ภาพถ่าย ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิประกอบได้

3.10 อภิปรายผลการวิจัย (Discussion) เป็นการอภิปรายผลการวิจัยเข้ากับหลักแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำข้อค้นพบการวิจัยมาอภิปรายเพื่อเชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาการวิจัย หรือทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

3.11 ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ผู้นิพนธ์ควรเขียนให้ได้ทั้ง 3 ประเด็น คือ 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 2) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และ 3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.12 การอ้างอิง (Reference) ใช้การอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหา (In-Text Citation) ตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) เป็นการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อความไว้ในเครื่องหมาย วงเล็บ () แทรกในเนื้อหา ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยมแพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่างๆ ที่ง่าย ทันสมัย ถูกต้อง การอ้างอิงเอกสารที่เป็นภาษาไทยหรือภาษาต่างประเทศที่มีใช้ภาษาอังกฤษ ให้ผู้นิพนธ์บทความแปลเป็นภาษาอังกฤษอย่างถูกต้อง เป็นรูปแบบเดียวกัน

4. รูปแบบบทความวิชาการ หรือบทความในลักษณะอื่น

รูปแบบบทความวิชาการโดยทั่วไปประกอบด้วย ชื่อบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ชื่อผู้นิพนธ์บทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หน่วยงานต้นสังกัด บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ คำสำคัญภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทนำ เนื้อหา สรุป และเอกสารอ้างอิง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.1 ชื่อบทความ ชื่อผู้นิพนธ์ หน่วยงานต้นสังกัด บทคัดย่อ คำสำคัญ ให้ปรับใช้ตามที่ได้แนะนำไว้ในบทความวิจัย ข้อ 3.1-3.5 โดยอนุโลม

4.2 บทนำ (Introduction) ข้อเขียนเบื้องต้นที่นำเข้าสู่เนื้อหา เป็นส่วนกล่าวนำ โดยอาศัยการทบทวนข้อมูลจากเอกสาร รายงานวิจัย และหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทความในเรื่องนี้ และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาที่ต้องการนำเสนอให้อ่านได้รับทราบ เขียนให้ชัดเจน โดยนำข้อมูลที่เป็นเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนความเห็นได้อย่างสมเหตุสมผล

4.3 เนื้อหา (Content) คือ ส่วนเป็นเรื่องราวหรือเนื้อหาที่ผู้นิพนธ์บทความต้องการนำเสนอให้อ่านได้รับทราบ เนื้อหาที่ดีต้องมีการกำหนดประเด็นและรายละเอียดชัดเจน น่าสนใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพทางความคิดของผู้นิพนธ์บทความเป็นสำคัญ

4.4 สรุป (Summarizing) เป็นวิธีการเขียนบทความที่ผู้นิพนธ์บทความเขียนให้เหลือเฉพาะส่วนที่มีความสำคัญ เป็นการกลั่นกรอง การรวบรวม หรือการลดข้อความให้เหลือส่วนที่สำคัญเท่านั้น

4.5 การอ้างอิง (Reference) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหา ตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) ซึ่งได้นำเสนอไว้แล้วใน (ข้อ 3.12)

รูปแบบบทความวิจัย

1.5 นิ้ว หรือ 3.81 ซม.

(ชื่อบทความ)ภาษาไทย (พิมพ์ตัวหนา, 20 pt)

(ชื่อบทความ)ภาษาอังกฤษ (พิมพ์ตัวหนา, 18 pt)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ-นามสกุลผู้นิพนธ์บทความภาษาไทย (14 pt)

Name and Surname of Author (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (14 pt)

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt)

(16 pt) (ไม่เกิน 350 คำ).....

คำสำคัญ : 3-5 คำ

Abstract (16 pt)

(16 pt) (ไม่เกิน 350 คำ).....

Keyword:

บทนำ (ทุกหัวข้อให้ขีดซ้าย) (18 pt)

(16 pt)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (18 pt)

(16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt)

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt)

อภิปรายผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt)

ข้อเสนอแนะ (18 pt)

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้
3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(ไทย) (16 pt)

(อังกฤษ) (16 pt)

1 นิ้ว หรือ 2.54 ซม.

รูปแบบบทความวิชาการ

1.5 นิ้ว หรือ 3.81 ซม.

(ชื่อบทความ)ภาษาไทย (พิมพ์ตัวหนา, 20 pt)

(ชื่อบทความ)ภาษาอังกฤษ (พิมพ์ตัวหนา, 18 pt)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ-นามสกุลผู้รับผิดชอบบทความภาษาไทย (14 pt)

Name and Surname of Author (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด (14 pt)

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt)

(16 pt) (ไม่เกิน 350 คำ).....

คำสำคัญ : (ไม่เกิน 5 คำ)

Abstract (16 pt)

(16 pt) (ไม่เกิน 350 คำ).....

Keyword:

บทนำ (ทุกหัวข้อให้ขีดซ้าย) (18 pt)

(16 pt)

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(ไทย) (16 pt)

(อังกฤษ) (16 pt)

1 นิ้ว หรือ 2.54 ซม.

1.5 นิ้ว

หรือ

3.81 ซม.

1 นิ้ว

หรือ

2.54 ซม.

รูปแบบบทวิจารณ์หนังสือ

1.5 นิ้ว หรือ 3.81 ซม.

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) (พิมพ์ตัวหนา, 20 pt)

(ชื่อหนังสือ)ภาษาไทย (พิมพ์ตัวหนา, 20 pt)

(ชื่อหนังสือ)ภาษาอังกฤษ(ถ้ามี) (พิมพ์ตัวหนา, 18 pt)

ผู้เขียน: (ใส่ชื่อผู้เขียนหนังสือ)

เว้น 1 บรรทัด

ผู้แปล: (ถ้ามีผู้แปลให้ใส่ชื่อผู้แปล)

ชื่อ-นามสกุลผู้นิพนธ์บทวิจารณ์หนังสือภาษาไทย (14 pt)

Name and Surname of Author (14 pt)

ภาพปกเล่มหนังสือที่นำมาใช้

หน่วยงานต้นสังกัด (14 pt)

วิจารณ์

เว้น 1 บรรทัด

บทนำ (ทุกหัวข้อให้ขีดซ้าย) (18 pt)

1.5 นิ้ว

หรือ

3.81 ซม.

(16 pt)

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

บทวิจารณ์ (18 pt)

จุดเด่น (16 pt)

จุดอ่อน (16 pt)

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(ไทย) (16 pt)

1 นิ้ว

หรือ

2.54 ซม.

1 นิ้ว หรือ 2.54 ซม.

5. การเขียนเอกสารอ้างอิง ตามแบบ APA ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 (แทรกในเนื้อหา)

5.1 คัมภีร์พระไตรปิฎก:

พระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ให้อ้างชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า

รูปแบบ	หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
อ้างอิงจาก พระไตรปิฎก/ คัมภีร์	ดังในเวรวิญญสูตร(ที.สี.(ไทย) 9/246/83.) ที่ กล่าวว่า “หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วา ทุจริต และมโนทุจริตกล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด...”	...ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกาม ทั้งหลาย บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มี ทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะ อุเบกขาอยู่ เรียกว่า อธิจิตตสิกขา (อง.ติก. (ไทย), 20/87/312)

5.2 หนังสือ และวารสาร:

1) กรณีผู้แต่ง 1 คน ให้ระบุ ชื่อ-นามสกุล โดยไม่ต้องมีคำนำหน้านาม หากเป็นพระภิกษุ
ทั่วไปให้ใส่คำว่า พระ, พระมหา นำหน้าชื่อตามด้วย ฉายานาม (ชื่อภาษาบาลี) และพระภิกษุที่มีสมณ
ศักดิ์ให้ใส่ ชื่อสมณศักดิ์ ตามด้วยชื่อตัวในเครื่องหมายวงเล็บ ถ้าไม่ทราบชื่อตัวให้ใส่เฉพาะ ชื่อสมณศักดิ์

รูปแบบ	หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ภาษาไทย	ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ (2561: 1) ให้ทัศนะว่า.....	 (ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, 2561: 1)
ภาษาอังกฤษ	Tongtip, (2018: 1) said that	 (Tongtip, 2018: 1)

2) กรณีผู้แต่งมี 2 คน

รูปแบบ	หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ภาษาไทย	บรรจง โสตาดี และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม (2560: 5) ให้ทัศนะว่า.....	 (บรรจง โสตาดี และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม (2560: 5)
ภาษาอังกฤษ	Sodadee and Sa-ard-iam, (2017: 5) said that.....	 (Sodadee and Sa-ard- iam, 2017: 5)

3) กรณีผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป

รูปแบบ	หน้าข้อความ	ท้ายข้อความ
ภาษาไทย	ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ (2560: 5) ให้ ทัศนะว่า.....	 (ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ , 2560: 5)

ภาษาอังกฤษ	Sa-ard-iam et al. (2017: 5) said that.....	(Sa-ard-iam et al. 2017: 5)
------------	--	----------------------------------

5.3 สัมภาษณ์:

ชื่อ-นามสกุล. /(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์)/ตำแหน่ง(ถ้ามี)/สถานที่สัมภาษณ์ เช่น
พระสมุห์หาญ ปญฺญาโร, (17 มีนาคม 2562). เจ้าอาวาสวัดป่าอ้าเจียง หมู่ 14 ตำบลกระโพ
อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์.

PhraKrusuvithanphatthanabandhit. (10 May 2013). Voice-Rector. Interview.

5.4 สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ชื่อ-นามสกุล. /(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง./ชื่อเว็บไซต์./ (วัน เดือน ปี ที่สืบค้น).จาก

<http://www.xxxxxxxxxx>. เช่น

สุนันทา เลาวัญศิริ. (2553). ธาตุอาหารหลักของน้ำสกัดชีวภาพแบบเข้มข้นจากขยะ
ครัวเรือน.วารสารออนไลน์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (17 มีนาคม 2562). จาก
http://www.journal.msu.ac.th/index.php?option=com_.

Bhandari, P., Rishi, P. and Prabha, V. (2014). Positive Effect of Probiotic Lactobacillus
Plantarum in Reversing the LPS Induced Infertility in Mouse Model. (12 February 2014).
<http://jmm.microbiologyresearch.org/content/journal/jmm/10.1099/jmm.0.000230>;
jsessionid=1me6a81o04g7o.x-sgm-live-03.

6. การเขียนเอกสารอ้างอิง (ท้ายบทความ)

6.1 หนังสือ:

ชื่อ-นามสกุล/(ปีที่พิมพ์)/ชื่อหนังสือ/(ครั้งที่พิมพ์(ถ้ามี))/เมืองที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.

6.2. วารสาร:

ชื่อ-นามสกุล. /(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง./ชื่อวารสาร,/ปีที่(ฉบับที่),/เลขหน้า.

6.3 วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ชื่อ-นามสกุล. /(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง./ระดับวิทยานิพนธ์,/ชื่อคณะ:/ชื่อมหาวิทยาลัย.

6.4 สัมภาษณ์:

ชื่อ-นามสกุล. /(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์)/ตำแหน่ง(ถ้ามี)/สัมภาษณ์

6.5 สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ชื่อ-นามสกุล. /(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง./ชื่อเว็บไซต์./ (วัน เดือน ปี ที่สืบค้น).จาก
<http://www.xxxxxxxxxx>.

7. การเขียนภาพประกอบ (Figure) และตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น สำหรับ คำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์เหนือภาพหรือตาราง ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่ใต้ภาพหรือตาราง

หนังสือขอเสนอบทความลงตีพิมพ์ “วารสารนัมมวงแหรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์”

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

(กรุณาส่งมาพร้อมกับบทความ)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

1. ข้อมูลทั่วไป

ข้าพเจ้าชื่อ ฉายา.....นามสกุล
ที่อยู่ติดต่อ เลขที่..... หมู่..... ซอย..... ถนน
แขวง/ตำบลเขต/อำเภอ.....จังหวัด.....
รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์มือถือ.....Email.....

2. ข้อมูลบทความ

ลักษณะของบทความ () วิทยานิพนธ์/การค้นคว้าอิสระ อาจารย์ที่ปรึกษา.....

สังกัด/สถานศึกษา.....

ประเภท () บทความวิชาการ (Academic Article) () บทความวิจัย (Research Article)

ภาษาของบทความ () ภาษาไทย () ภาษาอังกฤษ

ชื่อบทความ (ภาษาไทย)

.....

ชื่อบทความ (ภาษาอังกฤษ)

.....

คำสำคัญ (ภาษาไทย)

Keywords (ภาษาอังกฤษ)

3. คำรับรอง

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า

1. บทความนี้เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมงานตามชื่อที่ระบุในบทความเป็นจริง

2. บทความนี้ไม่เคยลงพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่นหรือในงานประชุมวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นบทความคัดย่อ หรือฉบับเต็ม

3. ข้าพเจ้าได้รับทราบและจะดำเนินการตามกรอบจริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ (Publication Ethics) อย่างเคร่งครัด การละเมิดลิขสิทธิ์เป็นความรับผิดชอบของข้าพเจ้า และข้าพเจ้ายอมรับข้อกำหนดและนโยบายการพิจารณาตีพิมพ์บทความของวารสารนัมมวงแหรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์

พุทธศาสตร์ปริทรรศน์เรียบร้อยแล้ว และยอมรับการพิจารณาวินิจฉัยและการตัดสินของกอง
บรรณาธิการถือว่าเป็นที่สุด

ลงนาม.....

(.....)

...../...../.....

จริยธรรมในการตีพิมพ์ผลงานวิจัยในวารสารวิชาการ (Publication Ethics)

บทบาทและหน้าที่ของผู้เขียนบทความ (Author Ethical Responsibilities)

1. บทความที่จะได้รับการพิจารณาตีพิมพ์จะต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อนและไม่ส่งต้นฉบับ บทความซ้ำซ้อนกับวารสารอื่น
2. เนื้อหาของบทความจะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของวารสาร
3. บทความต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น และหากมีการนำผลงานของผู้อื่นมาไว้ในบทความของตัวเอง ผู้เขียนต้องอ้างอิงผลงานเหล่านั้น
4. ผู้เขียนต้องตรวจสอบความถูกต้องของบทความ ทั้งในแง่ของรูปแบบและเนื้อหาตามแบบฟอร์ม (template) ของวารสาร
5. ผู้เขียนที่มีชื่อปรากฏในบทความทุกคน ต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในการดำเนินการและรับผิดชอบบทความจริง
6. ผู้เขียนต้องระบุแหล่งทุนที่สนับสนุนในการทำวิจัยนี้ และ/หรือมีผลประโยชน์ทับซ้อนจะต้องระบุในบทความ และแจ้งให้บรรณาธิการทราบ
7. ผู้เขียนควรอ้างอิงเอกสารเท่าที่จำเป็นอย่างเหมาะสม ไม่ควรอ้างอิงเอกสารที่มากเกินไป
8. การกล่าวขอบคุณในกิตติกรรมประกาศ ผู้เขียนควรขออนุญาตจากผู้ที่กล่าวขอบคุณเสียก่อน
9. บทความของผู้เขียนจะต้องไม่รายงานข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เลือกแสดงข้อมูลเฉพาะที่สอดคล้องกับข้อสรุป
10. กรณีที่ผลงานเป็นการศึกษาวิจัยและทำการทดลองในคนหรือสัตว์ทดลอง โดยการทดลองในคนอาจส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรี สิทธิ ความเป็นส่วนตัว และสุขภาพของคน ขอให้แนบหนังสือรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์หรือสัตว์ทดลอง ทั้งนี้ การอนุมัติให้ลงตีพิมพ์ขึ้นอยู่กับพิจารณาจากกองบรรณาธิการวารสารฯ ถือเป็นขั้นสุดท้าย

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร (Editor Roles and Responsibility)

1. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาคุณภาพของบทความ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่ตนรับผิดชอบ และไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นมาแล้ว
2. บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน และผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่น
3. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้องและให้ผลที่น่าเชื่อถือ มีคุณค่าทั้งด้านวิชาการและสังคม
4. บรรณาธิการต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียนและผู้ประเมิน

5. บรรณาธิการต้องมีการตรวจสอบบทความในด้านการคัดลอกผลงานผู้อื่น (Plagiarism) อย่างจริงจัง

6. เมื่อบรรณาธิการตรวจพบการคัดลอกผลงานของผู้อื่น จะต้องระงับการประเมินและติดต่อผู้เขียน เพื่อพิจารณาตอบรับหรือปฏิเสธการตีพิมพ์การตีพิมพ์

7. บรรณาธิการมีเอกสิทธิ์ในการตอบรับหรือปฏิเสธการตีพิมพ์ และรับผิดชอบต่อบทความของบรรณาธิการ

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ (Reviewer Roles and Responsibilities)

1. ผู้ประเมินบทความต้องไม่เปิดเผยข้อมูลในบทความแก่บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ

2. หากผู้ประเมินบทความมีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียนผู้ประเมินบทความจะต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบและปฏิเสธการประเมินบทความนั้นๆ

3. ผู้ประเมินบทความควรรับประเมินบทความเฉพาะสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ และหากมีส่วนใดของบทความที่มีความเหมือนกัน หรือซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่นๆ ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบ